ИВАН ВАЗОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ
В ДВАДЕСЕТ И ДВА ТОМА

Редакционна колегия
ПЕТЪР ДИНЕКОВ, ПАНТЕЛЕЙ ЗАРЕВ,
ГЕОРГИ ЦАНЕВ, МИЛЕНА ЦАНЕВА

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

ИВАН ВАЗОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

том двадесет и първи

ПИСМА
1872 — 1908

Под редакцията
на ВЕЛИЧКО ВЪЛЧЕВ

СОФИЯ • 1979

ИВАН ВАЗОВ

21

ИВАН ВАЗОВ

СЪБРАНИ
СЪЧИНЕНИЯ
БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

21

ИВАН ВАЗОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

20

ИВАН ВАЗОВ

20

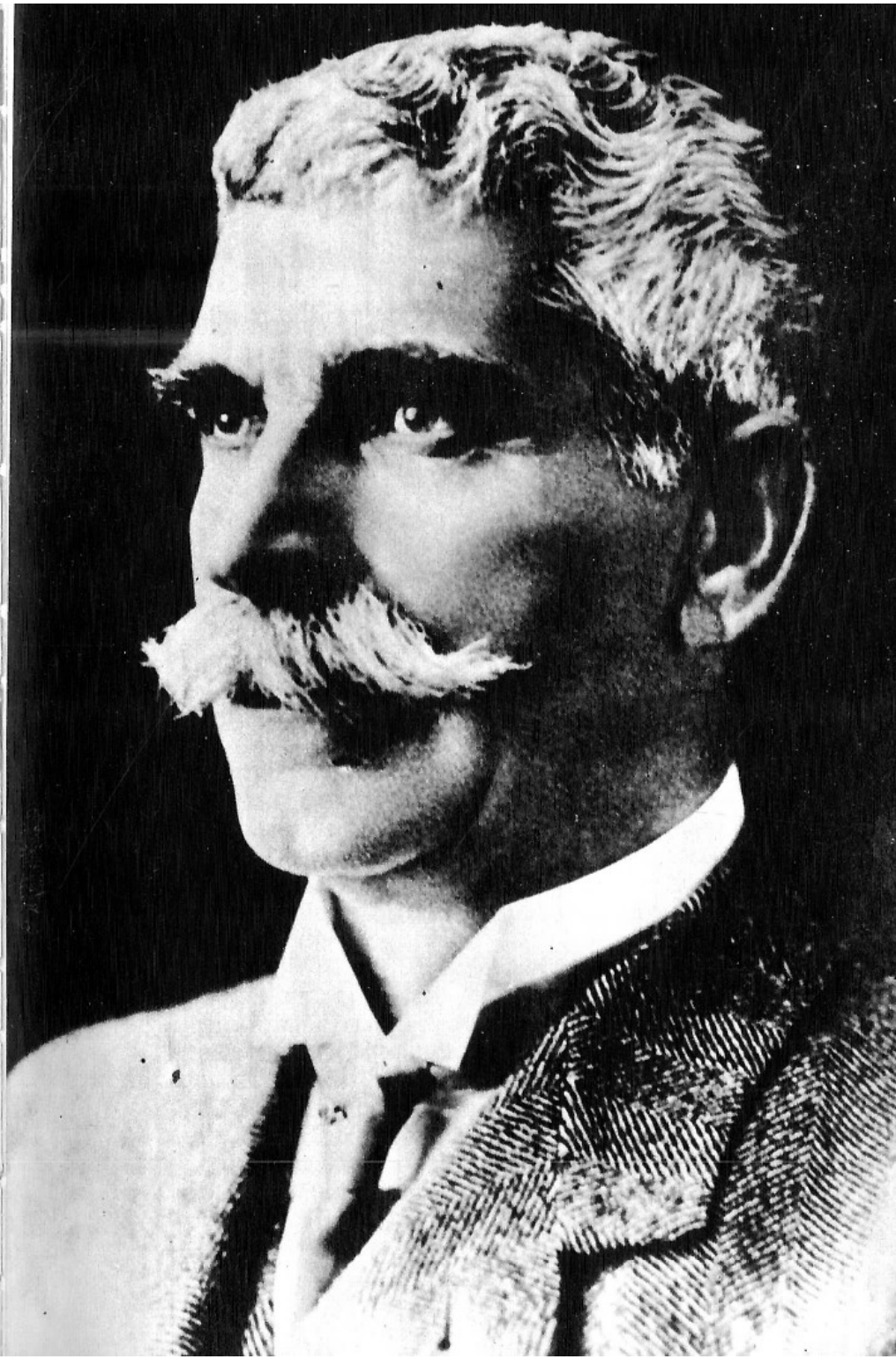

1

До В. Друмев

1872, Галац, февруария 1

Драгий ми г. Друмев!

Макар и да не получих до днес Вашият почтений отговор, за когото се надявах непрестанно, уверен, че ще дадете внимание на просбата ми, що Ви правях в известното Вам мое последне писмо, макар че и днес даже не мога да си изтълкувам причината на мълчанието Ви, а което е по-тежкото, че съзирам в това Ви мълчание нещо подобно на равнодушие и небрежение към мене, то аз пак си позволих да Ви се обадя днес и да Ви поздравя с настоящето си, от което аз усетих едно пълно удоволствие.

Завчера приказвах с г. Чолакова касателно Дружеството и доде реч за моите две последни стихотворения, що Ви бях пратил, за които ми каза, че не сте ми одобрили нещо и затуй няма да се печатат. Съзнавам се, че те бяха слаби и по това и аз сам вече не желаях да се печатат, което обаче не ме спираше да се надея за отговора Ви.

Сега Ви претварям други две стихотворения, които Ви моля, като пригледате достаточно, да ми се отговорите неотложно одобрявате ли ги и можете ли ги тури в П[ериодическото] списание, без да бъдат изменени другояче. Лаская се с една малка надежда, че те тоз път надминуват донейде си другите ми, що ги имате вече, и следов[ателно] щат бъдат одобрени. Впрочем, и противното да се случи, аз вярвам, че не щете да ме оставите да чакам дълго време Ваший отговор, за да ми явите и по тоз случай да ми прикажете и нещо каса-

телно за положението на Дружеството, за което Вие знаете, че съм вземал живо участие.

Като Ви поздравлявам братски, остаям

Ваш преданий приятел
Иван М. Вазов

2

До М. Балабанов

Сопот, 1875, декември 22

Г-н Балабанов!

С настоящето си ида да Ви заявя благодарността и съчувствието на съгражданите си загдето чрез Вашите статии по днешните тежки за народа ни обстоятелства Вие станахте верен отзив на страданията му и дързостен изобличител на неправдата и поборник на нашите правдини и желания. Прочее, следвайте, г-не редакторе, неуклонно това си достапохвално поведение, защото само по тоя начин изпълнявате високото си назначение и ще запазите доброто име, което си спечелихте в народа ни.

[Следват препоръки за в. «Век».]

Ваш преданий
Иван М. Вазов

3

До С. Бобчев

[Букурещ, 1876]

. . .норување на «Нова България» се издава сега в Гюргево.

Като се разговарях върху туй с г. Манчева, той каза, че от много страни е предпочтително да додете тука в Букурещ, а тогава ще видим какво ще правим: и тука

може да се работи. Същото и аз Ви съветвам и ще съединим усилията си, за да бъдем полезни на отечеството.

Ако би да тръгнете и пристигнете тука, теглете на «Hôtel de Transilvania».

Като се надявам да се видим скоро, аз свършвам, като Ви поздравлявам сърдечно.

Ваш приятел
Ив. М. Вазов

4

До С. Вацов

Любезний ми друже Вацов!

Миналата есен получих от Вас писмо, на което не знам как не съм отговорил, помня само това, че се канех ха днес, ха утре да Ви пиша и тъй остана веке. . . Моля Ви прочее, да ме извините за туй забравяние на една приятелска длъжност. Вие тогава ми писахте върху въпроса за постъпанието ми в някое училище в Хърватско, за което бяхме приказвали още в София. При всичко че желанието ми беше (и е) силно да постъпя в едно по-високо учебно заведение, но материалните средства ми липцуваха и желанието ми остана желание.

Освен писмото Ви аз имах удоволствието да видя в «Напредък» оназ изкусно сплетена енигма, в която излазяше релиефно моето име с насърчаването: Напред!. . . Не е нужда да Ви казвам приятното впечатление, което произведе туй на мене: Аз видях, че във Вас имам един истинский и съчувствующ приятел, пълен с нежност и доброта към мене. Аз тъкмях тогава чрез печата да Ви отговоря по моему, но онова, което тогава не сторих, мога да го сторя сега. Бъдете уверени впрочем, че аз никога не съм Ви забравял и навред съм се гордеял с Вашето приятелство.

Вчера имах неожиданата радост да получа чрез Бобчева приятелското Ви от 10 октомврий (н. к.), на което и седнах тутакси да отговоря. Благодаря Ви сърдечно за горещите съчувствия и за големия интерес, който показвате към мене. Истина, приятелю, че Вий сте имали

право да се безпокоите за участта на приятеля си в последните грозни приключения. Един ден, един час даже да се бих забавил повече. . . и бог знай дали щяхте да ми пишете или да Ви пиша вече! Аз избягнах преследван от Сопот навръх Гергьовден и ето ме днес в Букурещ. . . . . .

Тук аз съм член на Бълг. центр. благотвор. общество, или по-просто да кажа, революционно общество, което съществува под маската на благотворителността. . . Тука, в Букурещ, се е струпала една голяма част от българската интелигенция, а и всекий ден идат отвред на България младежи и бунтовници — остатки от злополучната Априлска буна. Всички те са в твърде достаплачевно състояние: голи, гладни и нещастни!

Пращам Ви един exemplaire «Пряпорец и гусла» от Пейчина, който едно време възпяваше Витошпланина.

Готвя сега друга книжка: «Въздишките на България», която може да излезе на свят подир 3—4 месеци и ще Ви я пратя също и нея.

Г-н Г. Х. Манов беше тука в началото на августа като кореспондент на «Русски мір», а сега се прие депеша от него, пратена от Виена, че е отишъл на Монпелие (Montpelier) във Франция.

Надявам се, че сега, като ме знаете де съм, ще ми пишете и напред, както и аз Вам обещавам, за да се не губим вече.

Приемете моите съчувствени и най-горещи поздравления!

Целувам Ви братски
Ваш приятел
Ив. М. Вазов
Адресът ми е:
Bucarest (Roumanie)
Domnului Ganciu Grigoroff
uliţa Gabroveni pentru J. Vazoff

1876 октомврий 10
Букурещ

5

До С. Вацов

Букурещ, 12 февруарий 1877

Драгий ми С. Вацов!

Честит бях да получа приятелското Ви от 6 февр., в което ми притваряте и 5 фиорина предплата за «Тъгите на България». Това ново свидетелство за Вашата дружба и готовност да ми бъдете полезен ме живо възвълнува и аз Ви благодаря от все сърдце.

Радвам се, че сте здрав, добре, при всичко, че както казвате, сте стегнат откъде парична страна. Същото и аз мога да кажа, но не се жалувам също, при мисълта за бедствующето отечество. Уви! Какви големи загуби и безбройни злочестини претърпя то! Как страшно зеят още раните му дълбоки! А при туй надеждата да се изцерят те скоро, отслабва. Бъдещето му, което в една известна минута ни се видя оздравено и светло, пак хвана да мъжди и да тъмнее, като една фалшива светлина в нощта. Аз прочетох Вашите прочувствени стихове върху туй несигурно бъдеще на отечеството, замислих се тежко и с разклатена вяра, аз печално написах този куплет в стихотв. «На България» под оня, когото Вие цитирахте:

Давно таз вяра, туй мечтанье
не се разбие в някой брег,
и твоя зов да не остане
като в пустинята без ек!

«Тъгите на България» се печата сега, но аз се намирам в голямо затруднение за пари, които са необходими както за книжката, така и за автора ѝ, защото,

Даже и поета, който е създаден,
за да пее,
сѐ не може само с песни и със святър
да живее.

Както и да е, аз се надявам, че къде края на тоя месец, книжката ще бъде готова и ще Ви я пратя.

Желал бих даже да ми явяхте до колко книжки би могли да се разправят, за да ги пратя.

Вие ме питате какво става по нас, какво вършим сега? — Ний чакаме!

И чакам аз за мъст готов,
и целия народ ми чака,
кога в теглото и во мрака
ще чуем руски силен зов!

И чакаме, как чака робът
на мъки си последний час,
тъй както Лазар чака в гробът
при радостний да скочи глас!

Или: Да чуй гласа на своя Спас!

Тук сега се намира някой си Д. Иванов, който Ви е бил съученик и ми говори често за Вас. Каза ми да Ви поздравя от него.

Свършвам писмото с желанието и занапред да си имаме подобна преписка, чрез която да си изливаме чувствата и мислите, толкоз повече, че във Вас намирам една душа възтържена, пълна с любов към високото и благородното, нещо, което липцва в развалената среда, в която живея

Де страстите върлуват, о, страсти ниски. диви;
и де те окръжават приятели фалшиви,
и подли врагове!

Насмал щях да забравя да Ви съобщя една моя радост (ако не сте я узнали вече от вестниците досега).

Преди два месеца леди Странгфорд ми проводи собствения си медальон, съдържащ нейния образ и тоя на съпруга ѝ, като свидетелство на своята благодарност и съчувствие за одата, що бях ѝ посветил напоследък в страниците на «Напредък».

Приемете моите отлични поздравления и увереният за всегдашната ми дружба.

Ваш приятел
И. Вазов

6

До С. Вацов

(Carta de posta)
Herr Spas Vacoff, student an
der Universität Agram (Austria)

Букурещ, 25 април 1877

Драгий ми С. Вацов!

. . .днес по пощата едно пакетче с 20 книжки. . . България», от които четиритях раз. . . Ви, от моя страна, на някои ли. . . менитости в града Ви. Надявам се, че ще ме извините за твърде късното приемание на книжката ми, като си наумите какви мъчнотии срещат книгоиздателите в нашенско. Войната вече е обявена! Светите наши желания се изпълниха! Какъв възторг за нас, брате! Скоро ще бъда и аз един от ония, които ще стъпат в свещената България!

Поздравлявам Ви най-сърдечно

Ваш приятел
И. Вазов

7

До С. Вацов

(Carta de posta)
Herr Spas Vacoff in Agram (Austria)
student in der Universität

Драгий ми приятелю С. Вацов!

. . .приятелското Ви писмо, както на. . . ти пръх едва преди една неделя. . . еян Букурещ. Благодаря Ви за него. . ., портрета си. За жалост, на тоя час. . . по-подробне ще Ви пратя непременно. Четох. . . на онова лице, касателно за мене. То има право, защото в него разсъдъка преобладава над чувството. Аз се намирам тука в съвършена неизвестност по причина на някои обстоятелства. В писмо ще Ви разправя подробно. За Вас ще кажа, че е по-добре на минутата да не рискувате. Нека да почакаме, доде се проясни

кръгозора. Съобразете се и Вие с думите на г-на Р. . . Сведенията, що ми искате за мене, ще Ви дам в писмото си, макар и да не знам що има интересно в моето минало, тъмно и еднообразно. 5 фр. получих. Поздравлявам Ви братски.

Ваш приятел
И. Вазов

1877, юния 10, Букурещ

8

До С. Бобчев

Г-н С. Бобчев!

Получих писмото ти на 28 миналого ноември, сиреч в деня, когато се разнесе мълвата за падането на Плевен. В такава тържествена минута за славянский свят аз отворих писмото ти и в първите редове видях, че ти ми подаваш ръката си и желаеш да забравим всичко. Да забравим!

Виждам, че си постъпил в Юридический факултет, аз те поздравлявам за сполуката ти и ти желая пълен успех.

Говориш ми за неприятните неща, що често пишат за нас руските вестници. Аз тука редовно чета (в канцеларията) Голос и Московские ведомости и виждам, че тук-таме стават бежливи заметки за нас. Истина, то е твърде неприятно да слушаме такива отзиви, но що да правим? Няма с какво да се оправдаем. Народа ни в освободените места се обърнал на едно алчно стадо от спекуланти и сребролюбци. Няма никакви благородни стремления да видиш в него, никакви светли чувства, никакви явления, които да ти стоплят душата. Свищов, който беше пример по-напред на българите, днес е станал град, от когото се срамуват. В него няма вече българи! Има евреи само. Представи си, че на 29 ноември, когато узнаха за великата победа, за падането на Плевен, всички отвориха лавките си и хладнокръвно се занимаваха с делата си, като че бяха не българи и в България, а в Китай! Нямаше пряпорец, нямаше вик от радост, нито друго заявление и трябваше

полицията насилно да ги накара да затворят. Що да се прави? У нас няма ентусиазъм; аз вярвам, че русите могат да ни избавят от робството, но не и от позорът! Уви! Историята не ще може нищо да каже за нас, когато описува тая велика епоха, тая епопея, в която ние не взехме никакво участие! Не можем да кажем, че това е следствие от невежеството или от многовековний гнет. В най-трудните минути от по-напред народа даде доказателство на живот, на самонадеяност и на патриотизъм. А сега — заспал е!

Подробностите, които искаш от мене за работите в Тулча, не мога да ти ги дам, защото нито се занимавам с тез работи, нито ги зная. Недей също иска́ и занапред да ти пиша често: нямам време. Аз съм претоварен от работа тук в канцеларията (дето съм переводчик), ноще само, в стаята си, аз посвещавам свободните си часове над поемата Черното лято, на която съм изкарал вече две песни; като ги обработя окончателно, мога да ти ги проводя да ги видиш. Виждам, че за моята книга Тъгите на Бъл. два пъти са споменали руските журнали, не ми явяваш именно как са се отзовали. Аз те моля да ми пишеш, когато имаш време, за всяко ново явление в руската литература и за всичко, що се споменува в нея за нашата книжнина.

Както знаеш вече, злощастие постигна твоето родно място Елена, затова и писмото за брата ти още е у мене, но ще гледам да му го изпратя, щом се случи оказион.

Вестници още не са захванали да се издават в Свищов, а не се знае дали ще бъде скоро. Уверяват, че Каравелов скоро ще захване да издава в Търново лист: «Свободна България».

Поздравлява те Петков. За губернатор вместо Герова сега имаме ген.-майор Золотарева.

Като те поздравлявам и аз най-сърдечно, остаям твой приятел

И. Вазов

1877 декабря 10
г. Свищов

Адреса ми е: В канцелярию Свищовского Губернатора за г. Ивана Вазова. Свищов.

9

До С. Вацов

Драгий ми друже С. Вацов!

С истинско удоволствие приех и прочетох писмото Ви от 31-й миналий декември, тъй също и другото от 17 августа, притворено в него.

Преди всичко моля Ви да не тълкувате зле мълчанието ми и да се не съмнявате в твърдостта на приятелските ми чувства към Вас. Вярвайте, че много пъти взимах перото да Ви пиша, но като си представях разстройството на пощата в туй военно време, когато до Букурещ даже не може да пристигне писмо, както опознах това по опит, то аз считах за излишно да Ви пиша писмо, когато бях уверен, че то никога няма да доде до Вас, и даже немалко се удивих как е могло и Вашето да стигне по назначението си. Даже тая утрина пак тъкмях да Ви пиша и все се колебаех по горнята причина. Но ето Вашето писмо ме осмели.

По първото Ви писмо виждам, че не сте получили писмото ми (или карт де пост, не помня добре), що Ви проводих от Букурещ, когото оставих още през юлия 1877 г. Впрочем сега ще отговоря и на двете Ви писма.

Благодаря Ви и пак Ви благодаря за Вашата дружба, която тъй горещо ми изказвате в писмото си. Аз съм дълбоко трогнат от такава постоянна любов и я ценя повече от всичко. Бъдете уверен, че аз ще се силя всегда да я заслужа. Жалея, че не съм получил «Vienac», за да видя стихотворението си, как стои на хърватски. За удовлетворение на желанието Ви аз Ви давам «някои чърти от моя живот», както Вие казвате:

Роден в Сопот на 1850 г., аз от седмата си година до 18-та си следвах да се уча в местното сопотско училище и признавам се, че твърде недостаточно и шарено образование получих по разстройството на у-щето. От 18 до 20 година баща ми ме държеше на дюкяна, а на 20-та проводи ме във Влашко, при чича ми, дето ме направиха търговец на жита, после се преместих в Галац, дето, като товарех на пристанището стоки, съчинявах в ума си в същото време стихове за «Пер. бр. списание».

На 1872 год. се разболях зле и по съвета на докторите минах на Цариград беден, болен и отчаян и се прибрах при един сродник. Подир няколко дни полицията ме хвана и ме запря като подозрителен. Като се оправдах, Цариградското читалище ме проводи за учител в Мустафа-паша, отдето подир година оставих с намерение да ида нейде в Европа да се уча. Но по недостатък в средства аз останах и додох на София, дето се въртях по железний път около $1\frac{1}{2}$ година, а на 1876 год. в Сопот правехме комитет и приготовления за въстание, но подирен от турците, аз навръх Гергьовден бегáх през Цариград в Букурещ, дето ме избраха за секретар на Център. благотв. комитет. Сега се намирам като преводчик в канцелярията на свищовский губернатор с 1000 руб. годишна плата, но види се, че скоро ще трябва да се премещаваме в Русчук, който скоро ще падне и ще бъде главен град на губернаторството.

Сега за войната. В тая съща минута приемам известие, че русите превзели Галипол, а един отряд наближава до Цариград! Това са събития толкова велики, толкова необикновени, щото човек мисли, че това е някой сън. А при това от един месец и повече ние почти всекий ден изпитваме такова удивление и възторг от успехите на нашите братя-освободители. Тука имаше до 3000 бежанци иззад Балкана, но всичките се върнаха веч в Тракия на своите пепелища; Вий трябва да знаете, че и моето романтическо село Сопот стана жертва на варварите лани, които го ограбиха, изгориха по-голямата му част и избиха 100—200 души от жителите, между които, уви, и милият ми отец загина в Балкана! Но всичко се забравя, защото

Свободата се смей
кат слънце от въстока
и скоро ще огрей
земята ни широка.

Ще легнат във прахът
душманите сурови
и няма да звучат
веч тежките окови!

Славянска Голготà!
О Тракио прекрасна!

Изкупи ни греха
съдбата ти ужасна!

Гледам, че се стряскате много от безумните притязания на сърбите. Вие не трябва да предполагате, че ако русите умяха да ни освободят; не щат да умеят и да ни наредят, както трябва, за да можем в мирен живот да се развиваме. Отдаването на част от България на сърбите ще бъде един постоянен к а м е н п р е т и к а н и я занапред и ако това, не дай боже, се случи днес например, утре без друго ще има въстание. Това ще създаде омраза по-силна между сърби и българи от омразата, която съществува между руси и поляци. Научаваме се, че вече пиротчани пратили депутация до главнокомандующият да му се оплачат от сърбите, че не приемали там никой българин на служба. Това е похвална постъпка от тяхна страна, ако и самият факт да е печален. Затова аз не вярвам, че русите ще направят такова непрактично и неправедно нещо. Друг слух се носи, който има по-голяма вероятност. Казва се, че Русия ще си заеме назад от Румъния частта от Бесарабия, която изгуби по трактата на 1854 лято, и в замяна ще даде на Румъния — Добруджа! Но туй се само говори, затова не тряба да се боим още.

Аз желая да се абонирам на «Vienac», но мисля, че сега не ще да може да дохожда редовно и че ще се губят броевете. Освен туй подир немного време ще се премещаме на Русчук, затова мисля да се почака, докат се въдвори мирът, и тогава Ви моля, абонирайте ме и като ми явите, ще Ви пратя заплатата. Впрочем не е зле да ми пуснете по пощата оня брой от Vienac, в който бе стих[отворе]нието ми.

Сега готвя нова сбирка от съвременни стихове под названието «Дунавски песни» което ще туря под печат, щом се възстанови мирът. В нея възпявам дохождането на русите и освобождението ни. Заедно с «Пряпорец и гусла» и «Тъгите на България» «Дунавските песни» ще съставят един трилог, който ще обема най-великата епоха, която преживява български народ, макар

Че за тази епопея
трябва Омир, Пушкин, Тасс,

обаче аз писах и ще пиша, додето всички други мълчат. Нека тая епоха да се отрази малко-много на литературата ни.

Работя още над друго едно по-важно дело — поема: Ч е р н о т о л я т о, но което няма да се свърши скоро, защото не искам да б ъ р з а м и защото искам по-напред да посетя и да видя Батак, дето се развива действието на поемата. Както видите, при всичко, че съм чиновник сега, аз пак не се оставям от тая с е в д а с т и х о т в о р с к а. Това е станало за мене страст и е влезнало в натурата ми. Впрочем кога да е, аз ще се предам изключително на книжевността. Виждам, че там ме влече.

Каравелов сега е в Търново, дето от много време тъкми да издава вестник «Свободна България», но йоще се мае, не знам защо.

Бобчев, редактора на «Стара планина», е отишъл в Русия да следва правото. Завчера замина оттук Георги Стоянов, който се завърна от Montpelier и отиде за София. Хр. Стоянов е тука чиновник също, мой другар. Надявам се, че ще ми пишете, за да знам, че сте приели писмото ми и че ще ми кажете х у б а в о т о и п о т р е б н о т о н е щ о, за което ми загатвате и в двете си писма.

Прегръщам Ви братски
Ваш приятел
И. В а з о в

14/26 януария 1878
г. Свищов

Адрес на френски или немски или руски:
В К а н ц е л я р і ю С в и щ о в с к а г о Г у б е р н а т о р а Г-н у И. В а з о в у

10

Д о С. В а ц о в

Верний ми приятелю С. Вацов,

Приех чрез приятеля си г. Филчева Вашата визитна карта със стиховете и писъмцето Ви от 10 августа.

Филчев ми разказа, че преминал твърде приятно с Вас на парахода и че Вие отивате на отечеството си, но с жалост на душата, както виждам туй и в писмото Ви.

Той ми разказваше също, че Вие сте издействували или сте щели да издействувате за мене стипендия, за да постъпя във висше училище в Аграм. Това известие дълбоко ме покърти и аз пак Ви благодаря за такова едно предано и рядко приятелство към мене. Но, за жалост, приятелю, аз не мога да приема това, защото не принадлежа на себе си вече: аз трябва да работя за злочестото си семейство, което чака от моя труд само.

Приятно ми е, като мога да Ви известя, че сега се печатат новите ми стихотворения под наслов «Избавление», от които ще Ви проводя 1 екземпляр, щом излязат от печат.

Вчера празнувахме тук с необикновена бляскавост именния ден на царя. Снощи се даде великолепен бал на руските офицери, който се отвори с едно слово, казано от приятеля Ви на руски.

Надявам се, че додето бъдете в София, пак ще ми пишете и ще ми разкажете как живеете там, и ще бъде ли София столица, както се казва.

Научавам се, че в града Ви бил моя съгражданин Христо Ковачев, който се върнал от заточението. Предайте му, моля Ви, моето сърдечно поздравление.

Поздравете също г. Кръстя Нешов и всичките други шозовци в града Ви.

Твой всегдашен приятел
И. Вазов

31 августа 1878 г., Русе

Поздравете също и г. Петкова, чиновник особых поручений при Софийском Губернаторе.

11

До С. Вацов

Драгий ми приятелю Вацов!

Получих писмото Ви от 5/17 октомврия, на което се отговарям. Аз мислех, че Вие още сте на София и Ви бях пращал поздравления по пътници. Но Вашето писмо ме осветли върху местопребиванието Ви днешно.

Бързам да Ви проводя един екземпляр от новата си книжка «Избавление». Това го правя, за да удовлетворя Вашето любопитство; инак не бих Ви я пратил, защото, признавам се, тоя път не съм благодарен от труда си и го намирам слаб в сравнение с прежните си съчинения. Аз мисля, че две са причините на това: едно, че аз съм писал тия стихове, като съм бил винаги заглъхнал и обременен от канцелярски занятия, та не съм имал достаточно време да си съсредоточа мислите в тишина и да се въодушевя, или защото първий ентузиазъм премина към русите, които преимуществено възпявам, и аз гледам равнодушно на това; както и да е, това ослаби вярата ми в мене си и аз няма вече никога да пиша политически и патриотически стихотворения, които са плод на минутни увлечения и преходни въодушевления. Аз желая и Ви[е] да ми пишете за това нещо и да ми явите Вашето мнение, безпристрастно, чувате ли? — безпристрастно!

От Тъгите на България нямам вече, а не се намира и в книжарниците, нито един екземпляр, тъй също и от Пряпорец и гусла, затова не мога Ви проводи. Тъй също и книжката с Ботевите стихотворения нийде не се намира, поне доколкото аз зная. Сега в Търново Стамболов съставя сборник от по-избраните стихотворения на днешните български поети. Тя като излезе, без друго ще Ви я проводя.

Тука сега в Русе се основа и устрои комитет благотворителен да помага (за освобождението) на братята македонци, които вече са въстанали. Тоя комитет, на когото аз имам честта да съм председател, ще има клонове по всичките окръжни градове на Русчукската губерния и ще разполага с големи средства. Такива подобни комитети са се устроили в Кюстендил, Търново и прочее.

Книжката на сръбский поет Ивановича с благодарение ще получавам и парите ще Ви проводя без друго.

Като нямам що повече да Ви пиша, поздравлявам Ви сърдечно и съм

16 октомврий 1878 г. Русе

Ваш приятел
И. Вазов

П. П. Адреса ми е все същия.

12

До С. Вацов

Приятелю Вацов!

Извини ме, дето се забавих да ти изпратя досега книгата си. Причината е, че сега я чак сдобих. Пращам ти портрета си в размяна с твоя, когото имам. Преди месец ти пратих писмо, надявам се да си го получил.

Тука новини важни нямаме. Само туй е, че сега се е възбудил въпрос тука за избора на княза (това, види се, ще стане скоро). За въстанието в Македония се научаваме, че успява. Тука има комитет, който му праща пари и хора.

Надявам [се], че си добре и здрав.

Подобно и аз съм — тука.

Като те поздравлявам сърдечно

15 ноемв. 1878 съм твой приятел
г. Русе И. Вазов

13

До С. Вацов

Драгий ми приятелю!

Имах удоволствието да получа овреме приятелското Ви от 25-го декември, на което се отговарям.

Виждам в писмото Ви, че на последне време сте били болен, но че сега сте се оправили, за което се твърде радвам, като знам по опит колко е убийствено за млади хора като нази, с полет, с високи стремления, да бъдат лишени от таз добрина — здравието. Затова, приятелю, трябва да го пазим; защото то е необходимо на младостта: за старостта лишението от здравие е вече нещо естествено и не толкова тягостно.

Без да се простирам върху Вашите разсъждения по повод на новия ми труд и за направлението на моята поетическа деятелност, аз признавам тяхната справедливост, както и благосклонното съчувствие, което никога

не сте престанали да ми показвате; но аз засега няма да обработвам никакъв род поезия, защото искам съвършено да си възстановя здравието, което миналото лято беше доволно разстроено. Аз имам нужда от душевно спокойствие, което се старая да съхранявам, като избягвам, по възможности, напреженията и умствените занимания.

По същата причина аз Ви отговарям, че предложението Ви да издадем една книга от леки лирически стихотворения наши и друга — от преведени от други славянски поети с биографиите им, което е превъзходно и което приемам с благодарение, може да се осъществи къде пролет. Аз имам вече около 50 разни стихотворения, печатани и непечатани, и бях хванал преди да ги привождам в цялост и в порядок, но оставих това за по-после. Следователно, Вие можете да продължавате да пишете и да превождате и както казах по-горе, можем да ги издадем и твоите, и моите заедно.

Стана ми нужда за двете мои стихотворения, преведени на хърватски: Жалби и Радецки (преведена от Вас Жалби изгубих), затова Ви моля да ми пратите копията им, както са по хърватски.

Аз Ви пращам по немската поща сборник от български стихотворения и песни, а тъй също и едно ново календарче.

На 10 февруария (стар стил) ще се съберат в Търново народните представители, на число около 280 души. Според както се говори, всичките едногласно ще предложат съединението на Възточна Румелия с Княжеството, за което ще се изпратят в Народното събрание представители и от Възточна Румелия. В същото време други депутати от същата област ще тръгнат по Европа да представят на кабинетите желанията на тракийците.

Тука в Русе се откри Руско-български клуб, дето стават балове, семейни вечери, маскаради и по-нататък ще се дадат и театрални представления.

Като пожелая да минете честито и успешно новата 1879 година, поздравлявам Ви най-искрено и остаям

18 януария 1879 Ваш предан приятел
Русе И. Вазов

14

До С. Вацов

Приятелю С. Вацов!

Приех приятелското ти, но не в Русе, а в Берковица, дето още от началото на марта месеца съм назначен като председател на окръжния съд.

Вечерята, която сте дали вие, студентите в Загреб, на хърватите, е била блистателна, както виждам във вестник Б ъ л г а́ р и н, което прави чест на загребските българи студенти; не без удоволствие прочетох там и лестният отзив за мен, що, по своята позната любезност, както винаги, не си пропуснал да направиш.

Твоите любовни (лирически) стихотворения са написани леко и с изящество и са твърде хубави, затова занимавай се с постоянство по тая част (поезията), която тъй много любиш и за която имаш дарование.

Предложението ти да напиша нещо за сборника, що тъкмите да издавате, с удоволствие приемам, но не зная дали ще мога да го изпълня, защото в новата си длъжност неимоверно съм претоварен с работа и не ми остая ни време, ни воля да пиша.

Радвам се, че желаеш по-скоро да служиш на отечеството си. Днес пиша на г. Н. Доганова в Русе, и. д. председателя на градский съвет [ще пиша по-добре до самия председател Данева, който е член от училищния съвет], да се постарае или да се разпореди за твоето повикване за учител в Русе, при което му давам нужните бележки и препоръчвания за тебе. Надея се да се сполучи, стига само да са още вакантни учителските места в Русе, както аз ги оставих. Във всекий случай ще ти отговоря що е станало.

Поздравлявам те най-сърдечно и ти честитя новоизбраний бълг. княз Александър Батенбе[р]гский.

Твой предан приятел
И. В а з о в

21 априлия 1879
г. Берковица

15

До С. Вацов

Драгий ми друже,

Днес тръгва досегашния ми секретар, за да постъпи в Ломското училище, което Ви е поверено, затова Ви препоръчвам Михала Петров като един благонадежден и старателен момък, който заслужава особено съчувствие.

Преди две недели нещо мина през града ни, както беше ми ти известил с депеша, г. К. Иречек, но понеже той останал да спи на Кутловица, аз напразно го чаках доволно късно, като се постарах да му приготвя квартира. На утринта той сам ме намери в съдът и се разговорихме надълго за разни неща и въпроси.

От тая си среща с него заключих, че той е човек с всичките качества и дарба, които могат да очароват когото и да е. С една реч аз ти благодаря, задето не си пропуснал тоя случай да ме познакомиш със знаменития наш историограф. Удиви ме също лесninата, с която говори български, което никога не си бих представил.

Аз сега, по тия дълги нощи, съм се завзел да пиша една поема или по-добре повест, извлечена из шопский живот, под название «Грамада». Сюжета ѝ заех от един процес, който стана тука. Дошъл съм до половината и като я свърша, ще побързам да я напечатам. Впрочем и сега мога да туря в някой вестник началото ѝ.

Пращам ти претворено тук едно послание до тебе, което, ако щеш, можеш да пратиш в някой вестник за обнародване, или пък [да] го задържиш.

Като те поздравлявам най-искрено и сърдечно, остаям

твой всегдашен приятел
И. В а з о в

11 ноември. 1879
г: Берковица

До С. Вацов

13 февр. 1880, Берковица

Приятелю г. Вацов.
в Лом,

Приех Ви писмото от 6 сего и му се отговарям.

Наистина че кореспонденцията между нас е позаспала, но онова, което ме утешава, е, че това мълчание никак не е охладило или намалило дружеските чувства у нас.

«Видула» и писмото до Вас щях да Ви изпроводя още на времето, но благодарение на Ковачевата небрежност още не съм получил книжките си от София, но вече се разпоредих и скоро ще Ви пратя. Предупреждавам Ви, че «Видул», както го виждам напечатан, никак ми се не аресва и се разкайвам защо пуснах на свят едно слабо произведение (писано още на 1871 год. в Цариград) при всичко, че българската журналистика се добре отзова за него. Да Ви характеризувам «Видула» с малко думи: това е едно непрекъснато описание на природни картини и тихий селски живот. Освен това във «Видула» не видите никакви страсти, борби и душевни проявления, които да говорят на сърцето! Повтарям: от «Видула» не съм доволен. По съм доволен от «писмото», което е поправено и улучшено сега.

«Грамада» не ще да може скоро да излезе на свят. Тя даже още не е дадена да се печата. Със същата откровеност казвам, че «Грамада» е нещо съвсем противоположно на «Видула», нещо х у б а в о.

В «Илюстрацията» няма да пиша, докато г-н Ковачев не ме покани писмено за това.

Лирическите стихотворения, за които ми споменувате в писмото си, според както ми пише г. Данов, вече се печатат в Пловдив, но цензурата изхвърлила някои неща с «разпасан учкур», както се изразява Данов.

Снощи ме поздрави от Вас ломски акцизни надзирател г. Коста. Благодаря Ви.

Като Ви поздравлявам най-сърдечно, остаям

Ваш приятел
И. В а з о в

Моля, поздравете г. г. Панова и Баларева.

До С. Вацов

Приятелю С. Вацов
в Лом.

Като се намери пътник за Лом, аз рекох да Ви надращя няколко реда.

Преди няколко време Ви пратих по пощата писмо, което служеше за отговор на Вашето. Днеска по г. Владоса Ви проводих много здраве. Както видите, писмото ми не отива плавно, но по окъсяци; доказателство, че нямам нищо интересно да Ви пиша. Завчера видях в «Марица», че «Майска китка» (лирическите ми, преимуществено любовни стихотворения) [е излязла], от които се надявам скоро да получим аз и ти. Навярно чели сте във «Витоша» критиката не толкоз въз «Видула», колкото въз личността ми. Епиграмата, която написах и ще проводя да се напечата във вестника, против П. П. К. (Петър Кара Петров, бивши турски шпионин в Цариград и злоупотребител на народни пари), явявам Ви по-нататък.

Пиша някои стихове сега. Отговорете ми, моля, кой куплет е по-добър?

(Отнася се към княза):

Теб честта е, твой е дел
наш'те сълзи да добършиш,
Пред теб има славна цел.
Теб се пада, бъди смел
епопеята да свършиш.

Или:

Господарю! Твой е дел
наш народ в едно да свържеш,
Пред теб стои славна цел:
Теб се пада! Бъди смел
епопеята да свършиш.

А ето епиграмите:

На П. П. К.

Ти, Зоиле, строги във балканска блуза,
много зле изпсува бедната ми муза.

Ти моите песни да покрийш със срам
на цял свет ги сочиш, викаш въз поетът

и тъй правиш сички кой съм, да усетат.
Аз пък твойта проза с почит най-голям
йоще вчера заран хвърлих я на сметът.

II

Да, всякой длъжен е да прави
туй, за което е роден,
логичен си ти тоя ден,
приимам тез резони прави;

певецът трябва да й певец,
съдията да съди,
а вчерашний подлец —
такъв и днес да бъде!

Моля Ви, поздравете г. Баларева, Панова, Флореска и др. Като поздравлявам и Вас сърдечно,

съм Ваш искрений
И. Вазов

27 февр. 1880 г.
Берковица

18

До С. Миларов

22 март 1880, Берковица

Приятелю мой
С. Миларов!

С голямо благодарение прочетох приятелското Ви, с което тъй сърдечно и великодушно изказвате Вашето съчувствие към мене, съчувствие, което при обстоятелствата несгодни, що ме окръжават, има за мене още по-голяма цена и ме окуражава.

Вие сте, г. Миларов, един от малкото ония истинни любители и ревнители на изящното у нас, в което нещо ме са убедили както Вашите лични изявления, тъй и литературните Ви трудове и затова аз се твърде лаская, че притежавам Вашата скъпа дружба, която ме

стопля и въздига сред хладната и егоистическа среда, в която сме поставени да работим.

Не знам дали г. Данов е изпратил вече в София от книгата ми «Майска китка» (това название, твърде претенциозно и твърде вулгарно в същото време, й го е дал не знам защо Данов). Тая книжка съдържа: елегии, сонети, послания, песни, романси, епиграми и разни други стихотворения с леко и любовно съдържание. Както ще видите, тя има характер съвсем отличен от «Видул». Аз бих желал да зная и за нея Вашето просветено мнение. Подир няколко дена може да дода на София и тогава ще имам щастието да се видя с Вас, надявам се.

Като Ви благодаря за съчувствените изражения и Ви пращам моите дружески искрени поздравления,

съм Ваш приятел
И. Вазов

19

До С. Миларов

Приятелю г. Миларов в София,

Поздравлявам Ви най-сърдечно, приятелю.

Моля Ви да се въоръжите с малко търпение и да направите следующите поправки в стихотворението «Провинциал в столицата»

Вместо стихът:

цилиндър и гети, и одеколон

да се тури:

цилиндър и пудра и о-де-колон.

Вместо:

на стола се валят газети цял куп

да се измени:

на масата чакат газети цял куп.

Вместо:

весден гръм и трясък! Най-подир е гряшно

да се измени:

шест дни гръм и трясък! Най-подир е гряшно.

Вместо:

Усмихна се, плюна. Какво да му права?
Аз открих карнетя и написах: крава

да се тури:

Усмихна се, плюна: да го незабрава
аз открих портфеля и написах: крава!

Стихотворението желая да бъде турено в подлистник и на края да му се тури «следва», защото мисля още да го надам.

Не ме критикувайте за тая ми мелочност. Аз съм привикнал строго да се взирам във всичко, що печатам. Търпеливостта и обмислюването са необходими за слабите дарования.

Моля Ви, поздравете от мене г-на Славейкова

Ваш предан приятел
И. Вазов

30 апр. 1880 г.
Берковица

20

До С. Вацов

Приятелю мой С. Вацов в София,

Отдавна исках да ти пиша, но като очаквах от ден на ден да те видя кога минуваш през Берковица да се срещнем, затова не намирах за необходимо да ти пиша. Днес от г. Начев приех поздравлението ти от София, затова сядам да ти пиша.

Преди един месец и повече приех поканване от г. Горанов, ако желая да приема някоя служба по ведомството на Министерството на просвещението в София, на което аз се съгласих и попросих съдействието му. По-после той ми писа не приемам ли да стана професор в Кюстендилското реално училище, на което аз телеграфически отговорих, че желал бих такава или подходяща длъжност в София; той повторно ми отговори да склоня за Кюстендил. Аз не се реших да дам никакъв отговор, додето се не посъветвам с тебе при преминува-

нието ти оттука, което очаквах и до днес. Моето намерение е да не приемам тая длъжност, защото не желая да се отстранявам пак в провинциален заглъхнал град. Сега аз оставам още на първата си длъжност, но както гледам по работите, аз ще остана висящ, като кон над празна торба, щом се разтуря тукашният съд, което няма да се забави твърде. Тогава и ш а л л а х! ще гледаме и ще правим. Да ти кажа открито, аз искам да си остана по съдебната част, но да видим що ще каже моя министър, който споделя тоз предразсъдък, че човек, който пише поезии и се храни с фантазии сявга, не може добър чиновник да бъде. Както видите, това понятие вреди на моята кариера значително и затова аз винаги се заричам да не пиша вече. Но ето крастата ме не оставя: От скука, досада за неизвестността на положението ми, от материални стеснения и домашни грижи аз написах трагедия, ще речеш, не! но комическа поема «Моята съседка». Като работя старателно и като я окончателно приготвя, ще я напечатам в «Български глас», тогава

На това сърце разбито
повестта ще ви разправа,
с мойто Пеше смеховито
често тя ни забавлява. . .

Пиши ми, приятелю, и за мене какво мислиш, и за тебе си как си и какво ще си.

Поздравление сърдечно на г. Миларова, големия Шоз (Дормидол Дормидон Дормидондиче), до вуйка ви г. Нешова и всичките други приятели и шозовци.

Твой предан приятел
И. Вазов

13 юлия 1880
Берковица

Снощи (13 юлия) мина оттука г. Филчев, който ми каза, че се видял с тебе, а също и с г. министъра Стоянов, от когото узнал, че аз ще бъда преместен по ведомството на М-вото на просв-та, затова моля пиши ми, ако това е решено на здраво, и за де именно мислят да ме назначат?

Вазов

21

До С. Вацов

Драгий ми С. Вацов в Лом,

Утре тръгвам за София, без да имам някоя длъжност и на почивка, тъй като длъжността помощник-прокурора във Видин, на която бях назначен, аз не приех, по разни причини, които ще ти изложа, когато се видим лично.

Според твоето насочване аз се отнесох до министъра на просвещението с просба да ме назначи за учител на езиците в подведомственото ти училище, но той телеграфически ми отговори, че просимото място било заето и че трябвало по-рано да заявя.

В София аз ще слезна при Висковски (ако той постоянствува на предложението си) и ще остана за няколко време там, доде видя какво трябва да правя.

Приятелю, виждам, че си изстинал към мене и избягваш и срещания, и спомения вече, а това, вярвай, ми е твърде тежко, едно, защото твоята дружба ми е била всегда едно утешение, а друго, защото не се чувствувам виноват спрямо тебе за такова охладяване.

Надявам се, че си здрав и добре от всяка страна в Лом.

Поздравлявам те сърдечно, също и г-на М. Георгиев.

Твой приятел
И. Вазов

17 септ. 1880
Берковица

22

До С. Вацов

25 октомвр. 1880 г.
Пловдив

Драгий ми приятелю,

От много време не сме си писували. Затова не знам нищо за Вас, както и ти, по всяка вероятност, знаеш твърде малко или никак за мене.

Както трябва да ти е известно, аз не отидох на Видин, дето бях назначен на служба, ами си дадох оставката и си тръгнах за Сопот; оттам додох на Пловдив и се види, че няма вече в България да се връщам, защото тука ме назначиха депутат в Областното събрание и избраха член в Постоянний комитет. Това обстоятелство ме радва за това именно, че сега ще имам по-охолно време да се занимавам със стихове и следователно да наваксам онова, което бях изгубил или ненаправил през моето полудивашко, полусибаритско живеене в Берковица, с която бях свързан с такива силни и магически връзки. . . Но подробности за това ще ти дам друг път. . .

Тука тъкмят да издават научно-литературен журнал «Труд».

В края на тоя месец ще замине през градът ви г. Величков — l'enfant terrible на Източна Румелия. Отива в Париж да учи правото. Срещнете се.

Ти видиш сега, че ако съм оздравял от леността си и ти пиша за това, недей ме обезкуражава с мълчанието си и пиши ми да знам как си.

Поздравлявам те сърдечно

Твой приятел верен
И. Вазов

Адрес: г. Ив. Вазов, член в Постоянний комитет в Пловдив.

23

До С. Вацов

[Пловдив, края на декември 1880]

Драгий ми приятелю С. Вацов!

Приех с истинска радост писмото ти, толкоз скъпо за мене, чрез което виждам, че не съм бил изгубил още дружбата ти, както ме правеше да предполагам твоето дълго мълчание.

Благодаря ти сърдечно за съчувствията, които ми изразяваш по повод на преместянието ми в Пловдив; подобно и аз те съчувствам за новия ти пост в столицата

на Княжеството, дето действително ти е мястото и дето ще можеш чрез енергията си и дарованията си в по-голям размер да принесеш полза на отечеството, отколкото в тихият и безжизнен Лом.

Подир празниците имам намерение да се поразходя до София и тогава ща имам радостта да те видя. С особено удоволствие се научих, че се подновява както Книжовното дружество, тъй и списанието му. За списанието стихове ще проводя и винаги ще провождам, като се надея, че то и занапред ще дава същото гостоприемство на трудовете ми, както и при първото си съществуване.

Моля те, поздрави от страната ми г. Иречека, за възвръщането на когото в България всички се радваме.

Като те целувам братски, остаям

Твой приятел
И. Вазов

P. S. Поздрави също г. Нешева и другите приятели. С Големият Шоз снощи бяхме заедно; днес тръгна за Казанлък. Рекрутирате ли шозкини?. . .

24

До И. Говедаров

Г. Говедаров,

Иван Вазов Ви моли да заповядате у дома му след вечеря, дето ще има и други семейства.

30 декември 1880
Пловдив

25

До С. Вацов

Пловдив, 3 февр. [1881] г.

Драгий ми друже,

Писах ти в отговор на първото и единствено писмо, но като нямам вече известие от тебе, не знам дали си го приел.

Отговарям се днес г-ну Иречку, който ми явяваше за подновението на Дружеството и списанието му и му пращам за първата книжка стихотворение «При облаците».

Той ми бележи още, че г. В. Стоянов ми бил писал за същия предмет, но аз до днес не съм приемал писмо от г. Стоянова.

Пиши ми как стоиш там, спокоен ли си сред политическите борби и мизерии и имаш ли свободно време да се занимаваш с литературата.

Не забравяй, че сме си дали дума да си пишем почесто.

Прегръщам те братски.

Твой приятел
И. Вазов

Поздрави приятелите, които питат за мене.

В.

26

До К. Иречек

Пловдив, 3 февр. 1881 г.

Достоуважаемий г-н К. Иречек,

От писмото Ви, както и от онова на приятеля ми г. С. Вацова, видях, че Дружеството и журналът му подновяват съществуването си с много по-здрави гаранции за успех, отколкото беше напред.

Това известие дълбоко ме зарадва, защото, както и Вие казвате, литературната пустота около нас, която празноглаголивите, партизански, кални вестници не можаха да запразнят, причиняваше скръб на всякой интелигентен съотечественик.

Като приемам с готовност и с гордост даже поканата да принеса и аз нещичко за бъдещето списание, бързам засега да Ви изпратя притвореното стихотворение «При облаците», писано още в Берковица, защото, откак съм в Пловдив, твърде малко съм се занимавал. Аз сега събирам всичките си печатани и непечатани стихотво-

рения, стари и нови (от 1878 до 1880 г.), занимавам се с преглеждането им, поправям, изхвърлям слабото, за да ги напечатам в един том, който смятам да излезе от около 400 печатни страници.

Както знаете вече, тука се основава Научно-книжевно дружество, което ще да издава свое списание. В това списание и аз ще вземам участие, а засега приготвил съм за него съчинение в проза: «Неотдавна», лични и исторически възпоминания от 1876 г.

Накрай, позволете ми да Ви благодаря за Вашите любезни отзиви към скромните ми трудове. Те за мене са едно силно насърчаване, което ценя толкоз повисоко, че то се дава от Вас, горещият и заслуженият любител на българската книжнина и народ.

Като Ви поздравлявам сърдечно,

остаям Ваш преданий
И. Вазов

П. П. Адресът на г-на К. Величков е тоя:
Paris — Gare Montparnasse
Rue Odessa No 2. Mr. Velitchkoff.

27

До Постоянния комитет

До Господина председателя
на Постоянния комитет

Имам чест да Ви съобщя, че по едно неразположение не ще мога да присъствувам на днешното заседание на Постоянния комитет.

Приемете уверението в моето почитание.

И. Вазов

17 февр. 1881
Пловдив

28

До П. Висковски

Пловдив, 18 февруарий 1881 г.

Приятелю Висковски,

Едвам що прочетох фейлетона във в. «Независимост» от 13-й февруарий: Aller Anfang ist schwer. . . и взимам перото да ти пиша и да те поздравя, защото не се съмнявам, че е от тебе. Духовитостта, лекият сарказъм и хуморът, с които е препълнен фейлетона, са прелестни! Българският език ти се вдава с едно удивително покорство и аз с радост посрещам това ново явление (фейлетона) в българската журналистика, което облекчава душата от тежките и досадни впечатления, които навождат на нея партизанските и безтолкови статии, пълнящи днес стълповете на българските вестници. Работи прочее с усърдие, приятелю, у тебе има талант неоспорим, за да създадеш пръв българският фейлетон.

Поздравлявам те сърдечно. Твой предан приятел:

Ив. Вазов

П. П. Ако не си ти автора, обади ми по-скоро, ако си ти, пиши ми. . .

Същий

29

До С. Бобчев

Батюшка Бобчев,

За жалост, никак се не видяхме от два-три дена насам. Аз тръгвам днес. Материалът за 6-та кола на Наука е готов. Но Манчов, който толкова обича да лъже, едва ли ще успее да нареди, напечата и изкара готова книжката преди Великден. Гледай, батюшка, дано подир Великден се извърши това велико произшествие: излазянето на Наука. От тебе и от другите ни събратия зависи да решите — при Ман-

чева ли занапред ще се печата книжката, или другаде. Защото е добре още отсега да хване да се реди втората книжка. Ала дето бъбря за това нещо, то е, защото го имам близо до сърцето си, както го имаш и ти.

Администратору дайте нужното наставление. Всичко е у него.

Твърде ми е драго сега, като си тръгвам за капитанското село, а пътят ми е през най-очарователните места: през долината на Стряма, която не отстъпва нищо по хубост и величие на долината на розите. На село, ако ми остане време, разбира се (защото и там трябва да се върти гемията), ще почна да пиша един ред (както се виражаваш ти) поезии върху разоренията и нещастията на страната: Стремски мелодии. Много бих желал да те видя там, за да ти покажа всичките забележителности: Остро бърдо — Глуха могила, Петков камък — Ахиево село и пр.

Прегръщам те
твой предан
И. Вазов

Пловдив,
11 апр. 1881

30

До С. Бобчев

Бай Бобчев,

Новий ни администратор Георги Митов Ви носи някои бумаги да ги подпишете.

Разправете му тоже какво трябва да стане за препращането Наука до настоятелите по пощата.

Мисля, че е нужно в тоя случай да му разкажеш какви регистри трябва да вземе и да му дадеш известно количество от дружествените пари, за да заплати печата, да купи восък и мастило и срещу всичките тия вещества да ти даде нужните оправдателни документи.

Мисля, че всичко това е нужно да се извърши и че ти си, батюшка, най в състояние да му дадеш надлежните наставления.

Добре е днес после обед да се намерим къде станцията. Горя силно от желание да ти видя новата цилиндра.

Твой приятел
И. Вазов

Пловдив,
19 апр. 1881

31

До С. Вацов

7 май 1881, Пловдив

Драгий ми приятелю Вацов!

За бога! какво беше това мълчание от тебе! Забрави ли ме, сръдня ли имаш, или пък се срамиш да продължаваш приятелските сношения с мене?

Досега нямам ни най-малкото известие от тебе. Що ставаш? Обади ми, моля.

Тука, във Възточната, аз съм жив още и добре, слава богу! Но работите не вървят добре. При наближаването на изборите (10 май) страстите са разбудени до най-висока степен. Партизанските борби се проявиха внезапно и силно и сега са в разгарът си. В Пловдив съществуват вече два лагера, две групи. На едната начело е Ив. Ев. Гешов с повечето солидни и честни интелигенти, а другата група няма наяве ни вожд, ни представители, ни определено направление. Забележи, че борбата не е, както у вас, за принципи, па ако щеш, за идея, а съвършено лична. Тука гонят някои лица само и само защото тия лица стоят по-височко нравствено и социал[но] от другите. А каква кална борба!. . .

Тук общото мнение осъжда постъпката на княза Александра I. От Цариград са приети достоверни известия, че при най-малкото възмущение в Княжеството Европа ще заповяда на австрийските или румънски войски да го окупират. Не беше нужда князът да рискува мирът на бъдещето на Княжеството, когато мо-

жеше да се поправи положението само с повече търпение и с други нови комбинации.

Видял си вече I книжка от Наука. Тя не излезе дотам удовлетворителна, но идущите, се мисли, да бъдат по-добри.

Във II книжка се печата статията на г. Иречека: пътуване по Нова България, превел я учителят Караджов из Застава. Щях да туря в нея и твоето стихотворение, което ми бе пратил в Русе още: Брат и сестра (то е твърде мило), но не реших се да сторя това без твое знаяние. Втората книжка ще излезе къде 12 май.

А подновившето се браилско списание какво стана? Ще излезе ли и то в София, или мина лесица път? Не знаеш с какъв интерес и радост очаквам появлението на това списание.

При всичко, че може да си занят, но ти пиши ми, батюшка. Един приятел сявга намира време да пише на приятеля си, ако не е турил намерение да го забрави.

Тук съм приготвил за печатане нова сбирка стихотворения «Шумът». Съдържава социални, любовни и хумористически пиеси.

Написал съм също две малки поемки: «Риза» и «Зихра». Първата е из шопский живот — събитието произхожда в Перник на 1874 г. Написана е с прост език и с хумор. Втората: мечтателно описание на едни бани и на една туркиня, в Берковица.

Надявам се, че подир като ти изказах толкова неща за себе си, и ти ще ми явиш нещо за тебе. Нали?

Моля те, поздрави г-на Иречека, също вуйка си г. Нешева и Големий шоз — г. Македонски.

Прегръщам те дружески

Твой приятел
И. Вазов

32

До К. Величков

Пловдив, 13 май 1881

Драгий ми приятелю,

От писмото Ви с дата 12. V. май до г. Говедарова виждам, че не сте приели моето последно писмо, както и Наука, която Ви се изпрати още през мая.

От един месец насам много тревожни случки развълноваха умовете както в Северна, тъй и в Южна България. В България се издаде известната Вам прокламация и падна либералното министерство. Негодуванието, което Ви е обзело, приятелю, е праведно. На тия печални събития не могат да се радват освен консерваторите в Княжеството и душманите ни.

«Марица» наистина сбърка, дето одобри ку-де-татът на княза. Причината, доколкото аз мисля, на това отстъпление на г. Гешова е острата и неприязнена полемика, що се бе захванала на последне време между «Независимост» и «Марица». Г. Гешов вероятно се е разкаял за минутното си увлечение. Но затова той не заслужава, нито «Марица» пък, безпощаден укор я гонение. Аз от опит се убедих, че в Румелия, дето честните характери са тъй редки, г. Ив. Ев. Гешов е человекът, който и по миналото си, и по характера си заслужава уважение и ние трябва да го менажираме. . . Инак на сцената ще излизат личности като Салабашева, Бенева et consorts.

В «Народний глас» аз не одобрих и осъдих постъпката на княза, както и машинациите на консерваторите, които са взели да нихилизират България. Това ще видите в «Народний глас» от 28 априля. За [жа]лост Манчев стана жертва на една подла мистификация. Говедаров, мисля, ще Ви разкаже по-подробно за това нещо. От началото на тоя месец «Народний глас» е в ръцете на Блунчли и Салабашева и е изригал толкова псувни и клевети, щото сърцето ме заболява, като помисля, че Величков, Ст. Гешов, Вазов, Говедаров го повдигнаха тъй високо, за да падне най-позорно и се омаскари, благодарение на безумието на Манчова.

Манчов е един идиот! И «Народний глас» трябва да се измъкне по-скоро из ръцете на тия подлеци или да пропадне по-скоро!. . .

Аз с прискърбие гледам, че Вие храните враждебни чувства против Гешова. За бога! Поне Вие недейте съдействува на кликата, която прави всичко, за да Ви раздели с Гешова! От една страна, пръсна слух, че Гешов си турил кандидатурата в Иробас, от друга, Вас препоръчва явно в «Народни[й] глас», а тайно провожда особит човек да агитира против Вашето избиране в Иробас!. . .

Употребете, моля, влиянието си въз Манчова, за да отнеме «Народний глас» из-ръцете на кликата. Тя има в него силно оръжие и го прави отзив на най-низките страсти и мерзости.

Жално ми е, че Вие не бяхте сега тука. Избирането на д-р Янколова е компрометирано почти чрез техните интриги.

Честитя Ви преизбирането в Иробас, за което вече трябва да сте известени по телеграмата ни.

Като Ви поздравлявам най-сърдеч[но] прегръщам Ви братски

и съм Ваш приятел
И. Вазов

33

До И. Говедаров

[28. V. 1881]

Драгий Говедаров,

От последните скръбни новини от България аз съм смутен и раздражен, тъй щото ще отсъствувам днес от заседанието, за да пиша за «Народний глас».

Открий писмото ми за г. председателя, а конвертата съдери, за да не узнаят, че от печатницата на Манчова пиша. Обади на г. г. Хаканова и Енчева, че ще туря в «Народний глас» съобщение, как в неделя ще се събере патриотичен митинг, за да разиска положението на

Княжеството, и че, следователно, трябва да се пропагандира за това нещо; трябва Румелия да каже своето слово, когато погибва свободата на Княжеството.

34

До С. Вацов

Драгий ми приятелю
С. Вацов,

Приех писмото ти от 29 май, в което ми съобщаваш, че си си подал оставката. Така трябваше да постъпи всеки честен българин в сегашните обстоятелства в България.

Мястото на г. Салабашева е завзето отдавна от г. Душанова. Друго място, доколкото можах да узная, няма. Но ако не желаеш да останеш в Княжеството, доде мине кризата, то ела в Пловдив, па ще гледаме и ще правим. От моя страна ти обещавам всичко, щото е по силите ми, за да ти бъда полезен.

Не ти телеграфирах отговора си, защото г. Г. Живков, който е сега тука, ми съобщи, че си бил отишъл за Вена с някакво поручение.

Прегръщам те братски

Твой предан приятел
И. Вазов

Пловдив,
31 май 1881

35

До А. Т. Илиев

Пловдив, 15 юний 1881

Уважаемий А. Т. Илиев,

Приех писмата Ви, както и двата ръкописа на статистиката, конто се одобриха и дадоха на редене за третята книжка на Наука.

2-те лири предадох днеска на касиера на дружеството и надлежната квитанция ще Ви се проводи тия дни.

Надявам се, че няма занапред да лишавате Н а у к а от Вашето просветено съдействие и трудове.

Приемете, уважаемий господине, изражението на моето отлично почитание към Вас.

Ваш
И. В а з о в

П. П. По причина на нямане време коректура не ще може да Ви се проводи, но тук ще я извършим по възможност старателно.

С ъ щ и й

36

Д о П о с т о я н н и я к о м и т е т

До господина Председателя
на Постоянний комитет

Моля Ви, господине Председателю, да благоволите и ми дадете отпуск за 20 дена, който да се брои от 2 идущий юлия.

Приемете уверение в моето почитание.

И. В а з о в

Пловдив,
27 юния 1881

37

Д о С. В а ц о в

Пловдив, 22 юлий 1881

Драгий ми Вацов,

Вчера се завърнах от баните Хисаря и се научих, че и ти си се завърнал от Австрия.

Сега ида да ти съобщя, че вследствие едно мое запитване Дирекцията на народ. просвещение ми яви, че има нужда от един директор на реалното училище в Сливен, и ме молй да ти пиша и да те питам приемаш

ли тая длъжност? Заплатата е 20 тур. лири. Градът Сливен е прекрасен по своята местност, климат, води. Дирекцията желае да ѝ отговориш, ако се може телеграфически, за да стори надлежното.

Като те поздравлявам братски и ти желая всяко щастие,

съм твой приятел
И. В а з о в

По гор[н]ий въпрос аз се въздържам да си изкажа личното мнение, защото мисля, че положението ти в София е добро, па ти сам можеш най-добре да съдиш за това и да решиш, както ти иде по-сгодно. За мене все щеше да е по-приятно да бъдеш по-близо, за да се виждаме често. Ще очаквам отговора ти да го съобщя на Дирекцията.

Същ

38

Д о П о с т о я н н и я к о м и т е т

Господине Председателю
на Постоянния комитет,

По една собствена работа не ще мога да присъствувам няколко дена на заседанията на Постоянний комитет. Затова, моля Ви, да ми дадете отпуск за четири дена, начиная от днес.

Приемете уверение в почитанието ми.

И. В а з о в

23 септ. 1881
Пловдив

39

До П. Ѐнчев

Пловдив, 19 януарий 1882 г.

Драгий ми Енчев,

Надявам се, че си здрав, както винаги, и че си поспокоен и благодарен в новата си резиденция, тъй като страстите там са по-малко разбудени и интригите и калните борби несравнено в по-малък размер съществуват.

Вярвам, че както всичките приятели и патриоти, и ти си се зарадвал от честити преврат, който стана в Дирекцията на финансите. Това е цяло тържество за нас и за страната. Но колко машинации употреби известната либерална партия, за да задържи на местата им лицата, осъдени от цялото областно представителство. По едно време князът беше се поколебал и насмалко г. г. Странски, Бенев и Стоев щяха да дирижират нашите финанси до идущата сесия. . . Както и да е, те не успяха, но отчаяната борба, която поведоха за самозащитата си, докара ме на мисъл, как безсърдечно и почти коварно нашите приятели те оставиха да станеш пръв жертва, без никаква защита, на кознетворствата. Подобно жертвуваха и мене на самолюбието и подлостта на Хаканова, който не мисли никак да изпълни задълженията си, не спрямо мене, защото аз съм вече влезнал в Постоянний комитет, но спрямо г. Пенева, който сега стои без никаква служба в Т. Пазарджик. Г. Величков и Ив. Ев. Гешов му напомниха обещанието, но той се втели с обикновений си цинизъм. Желателно е както ти, тъй и другите приятели-депутати писмено да му напомните това, както ми се чини са сторили вече пазарджикските депутати. Колко щеше да е добре да бъдеш ти сега в Дирекцията на Областното събрание, но това безумно решение на Областното събрание тури невъзможно, поне засега, твоето встъпване в това управление, за което много желае г. Гешев.

На твоя съгражданин г. Алексиева съобщи, че му съм получил писмото и че скърбя много, задето съм му

дал причина да ми натяква. Той е още млад и ревностен и не трябва да се обезсърчава от случайните критики и загатвания, които би станали върху него. Знам, че авторското самолюбие всегда се възмущава от неласкателните отзиви, но оня, който излазя пред публиката с произведенията си, трябва да се надява и да среща и похвалата, и критиката с твърдост. Аз се не съмнявам, че той, като работи с постоянство и вяра в себе си, ще се усъвършенствува постепенно.

В сряда ще има тука великосветско представление, в което ще вземат участие все високопоставени (!) личности.

Поздравлявам те от г. г. Величков, Говедаров, Набодкова и Ив. Ев. Гешов.

Твой искрен приятел
И. Вазов

40

До К. Иречек

Пловдив, 26 февруари 1882

Драги ми г-н Иречек,

Приех любезното Ви писмо от 18 того, с което ми правите чест да ми искате някои сведения, нужни Вам за новий Ви труд по статистиката за Пловдив и за Тракия въобще.

Бързам прочее да Ви изпратя днес по пощата официалната статистика на Източна Румелия (която г. д-р Янколов има любезността да отстъпи, тъй като не се намира никъде за продан), в която, вярвам, ще намерите ония данни, що Ви са необходими.

Аз не се съмнявам, че това Ви ново съчинение няма да хвърли голяма светлина въз тая част на отечеството ни и ще бъде, както и «българската Ви история», едно скъпоценно приобретение за нашата книжнина.

Според както положително узнах, княз Алеко Богориди е пристигнал пръв път в Пловдив на 18 май 1879 г.

С удоволствие се научих от г. Величкова, че първата книжка от Периодическото списание в София се намирала под печат вече.

Появлението на това ново списание ще причини истинна радост на всичките патриоти и аз му желая най-добрият успех.

Тукашното списание «Наука» на последне време хвана да похромява благодарение на осъдителното равнодушие на членовете на Научно-книжовното дружество, от които среща твърде слаба нравствена помощ. Ако върви все тъй и занапред, страх ме е да не запре съвсем. Защото все така безславно умират всичките предприятия на Българията.

Аз сега работя полека, но непрекъснато въз един нов труд («При Марица», чисто лирически стихотворения), който ще бъде довършен, а може би и издаден тая есен.

Поздравлявам Ви и съм Ваш преданий

И. Вазов

41

До Постоянния комитет

Господине Председателю,

Чест имам да Ви съобщя, че по причина на разстройство на здравето си аз имам нужда от едномесечна почивка. Вследствие на това, моля Ви, господине Председателю, да благоволите и ми изходатайствувате от почитаемий Постоянний комитет един отпуск от един месец, който да почне от 1 юлия.

Приемете уверение в моето почитание.

И. Вазов

Пловдив,
14 юний 1882

42

До В. Стоянов

Пловдив, 8 септемврия 1882 г.

Уважаемий г-не В. Стоянов,

Като благодаря на почитаемите действителни членове от възродившето се Книжовно дружество за честта, с която ме удостоиха, като ме избраха за дописен член негов, имам чест да Ви изпратя днес първата половина на новата ми поема Загорка, за обнародване в списанието.

Приемете, моля, уверение в моето истинско уважение

Ваш преданий
И. Вазов

П.П. Моля коректурата старателно да се извърши. Ударенията в някои думи да се запазят и при напечатването.

43

До В. Стоянов

Многоуважаемий г. В. Стоянов,

Бързам да Ви помоля, ако не сте дали още да се печата в списанието поемата ми, да я оставите, защото съм я изменил значително и е по-добре да излезе обнародвана в улучшений си вид.

Чини ми се, че доста се забави III-та книжка от списанието Ви, която с интерес се очаква тука.

Ползувам се от случая да Ви честитя новий пост.

Приемете уверение в моето отлично почитание и преданост.

Ваш
И. Вазов

6 октомври 1882, Пловдив

44

До В. Стоянов

Уважаемий г. В. Стоянов,

Приех последнето Ви писмо от октомврий 9-й. Поемата ми Загорка, която стана по-длъжка, отколкото предполагах, за жалост, не ще мога да Ви проводя за списанието, защото я отстъпих на един тукашен книгоиздател, вследствие на настойчивите му просби, и сега се печата.

Вместо Загорка провождам ви сега приложеното стихотворение, което е къс от вторий дял на Епопеята на забравените, непечатан още. Аз се надявам, че ще намерите това ми стихотворение, че заслужва да се напечата в списанието. В такъв случай, моля Ви, да се разпоредите, щото да бъде напечатано без погрешки и с правописанието, което има.

Като излезе от печат Загорка, ще имам честта да Ви я изпратя, за да ѝ се направи една рецензийка в Периодическото списание.

Приемете уверение в моето почитание и преданост.

И. Вазов

13 ноември 1882
Пловдив

45

До В. Стоянов

Уважаемий г-н В. Стоянов,

Имам чест да Ви изпратя приложените шест стиха, с които ще имате добрината да заместите последните шест стиха в изпратеното вече Вам стихотворение Раковски, защото ми се видяха слаби.

Приемете уверение в моето искрено почитание.

И. Вазов

Пловдив,
26 ноември 1882

46

До В. Стоянов

Пловдив, 14 дек. 1882

Многоуважаемий г-н В. Стоянов,

Преди няколко време имах чест да Ви изпроводя една поправка на пратеното ми с едно друго писмо стихотворение: Раковски. Тая поправка състоеше от 6 стиха, които ще заменят последните 6 стиха на казаното стихотворение.

При това имам чест да изпроводя две мои книги: Гусла и Митрофан.

Твърде ще Ви бъда обязан, ако ми отговорите получили ли сте поменатите ми две писма и ще може ли да влезне стихотворението ми в идущий IV брой на списанието.

Приемете уверение в моето към Вас уважение.

И. Вазов

47

До неизвестен адресат

Уважаемий господине,

Бързам да отговоря на писмото Ви, с което се оплаквате за нередовното изпращание на Наука до Славянското дружество в Липиска.

Не мога да утая скръбното впечатление, което произведе на мене това оплаквание, изказано в такъв остър тон и прямо към мене, за небрежности, сторени от администрацията на Науч. книж. дружество, с което то винаги, и не по своя вина, е било нещастно.

По справката, която сторих, види се, че Ви са изпратени III и IV книжки. Стана обаче разпореждание да се изпратят отново до «Славянското дружество».

Несправедливо е Вашето негодуване на нашите книжовни дружества и предприятия. В сегашната епоха, дето всичките сили и симпатии са обърнати към друга

посока, а не към книжнината; дето хладината, апатията и злата воля убиват още в зародиша ѝ всяка инициатива, която би клонила да даде какво-годе движение на книжнината у нас, неправедно и невеликодушно е, мисля да бъдем строги и жестоки и към ония слаби явления, които днес придават малко живот на тръснялото ни книжовно поле. Думата ми е, че «Наука» при сегашните обстоятелства, напрегнати и заплетени от политически страсти, и при трудните условия за деятелност, в които е поставен редакционният ѝ комитет, който има да се бори с разни мъчнотии, произходящи от апатичността на едни, от егоизмът на други, «Наука», казвам, ни административно, ни по съдържание не може да бъде като образец на съвършенство, както би било желателно за всички нас.

По моето смирено мнение, онова, от което се нуждае «Наука», то е теплота и нравствено насърчаване от нашата публика: това ще ободри малцината онез, които сред общото стремление за лични користи и печалби, което е обладало всичко у нас, посвещават и време, и внимание, доколкото могат, да поддържат съществуването на едничкото ни периодическо списание, което инак непременно би загинало в тая мертвяща атмосфера, която ни забикаля.

Приемете, уважаемий господине, уверението в моето почитание и преданост.

И. Вазов

Пловдив,
16 окт. 1883

48

До А. Батенберг

Ваше Височество,

Живий интерес, който Ваше височество показва към напредъка на младата ни отечествена книжнина, дава ни смелост да Ви поднесем като един най-слаб знак на дълбоко уважение и преданост към Вашата особа, настоящий екземпляр от «Българска христоматия».

Като молим Ваше височество да благоволи и приеме благосклонно труда ни, имаме чест да се наречем на Ваше височество

най-покорни и предани слуги.
И. Вазов
К. Величков

Пловдив, август 1884
До Негово Височество
Българский княз
Александра I

49

До К. Кръстев

Г-н Кръстев,

Бързам да отговоря на писмото Ви, с което изпращате за «Наука» статията на Еккарте. Както може да сте узнали вече, тая статия се печата в списанието «Знание», що излазя в Стара Загора, та не ще може в «Наука» да влезе.

Колкото за «Клавиго», аз съм на мнение да я довършите и да я пратите до редак. комитет на «Наука» и ако се намери удовлетворително преведен, както се не сумнявам, ние с удоволствие ще дадем място в «Наука». Ще прибавя само, че напечатването ѝ не може да се почне освен от I брой на IV год. на «Наука». Белетристический материал за осталите книжки от III година е предвиден вече.

Ползувам се от тоя случай да Ви поздравя най-сърдечно.

Ваш предан
И. Вазов

Пловдив,
10 ноември. 1884

50

До С. Вацов

24 ян. 1885, Пловдив

Драгий ми приятелю,

Помолен съм от г. Величкова, директора на народното просвещение, да Ви попитам бихте ли приели длъжността на началник на канцеларията при поменатата дирекция. Месечината е 18 лири турски. Ще очаквам по-скоричък отговор. В случай, че не Ви е възможно да приемете, потрудете се да ни препоръчате друго някое лице от Княжеството, имеющо необходимото образование и опитност.

Надея се, че сте добре и здрави.

Ваш приятел
И. Вазов

П. П. Добре е препоръчаното лице да не знае, че предложение се прави направо от директора на нар. просвещение.

51

До К. Иречек

Пловдив, 24 април 1885

Драгий ми г. Иречек,

По причина на отсъствие, а после на боледувание, закъснях да отговоря на писмото Ви и да Ви благодаря за съчувствените Ви думи в отношение на моите трудове по литературата.

Наистина «Зора» се редактира и издава от мене и г. Величкова (работите подписани А. И. са негови); мислим да ѝ дадем характер съвсем оригинален, като ще се мъчим да я пълним с повести, поезии и литературни щудии, по възможност непреводни, които, каквито и да са, все ще бъдат едно що за нашата българска литература, задавена от преводи. Само така мислим, че

«Зора» може да има своя raison d'être. Но тя ще следва отблизо и литературното движение у европейските, особено славянските, народи. Не искам да изгубя случая, прочее, да Ви кажа колко ще Ви бъдем благодарни, ако ни пратите нещичко от Вашите трудове по описанието на отечеството ни, които ще бъдат едно украшение и една реклама за «Зора».

Вашите «Пътешествия по България», за които накратко обаждаме в «Зора», ще очаквам да ги вида по-скоро и на български. Ние българите сме чудовищно равнодушни към себе си: ние живеем и мрем в една страна, която почти не познаваме, а между това какво съкровище от хубости, великолепия и любопитности е българската земя!

Пращам Ви тука портрета си, срещу Вашия, който имахте любезност да ми изпроводите.

Ваш предан
И. Вазов

П. П. «Зора» Ви се изпраща дар, което, мисля, е и забележено на корицата ѝ.

Същий

52

До С. Вацов

25 април 1885, Пловдив

Драгий ми приятелю,

Приех и двете ти писма, но едно по отсъствие из Пловдив, а друго по боледувание не успях по-рано да отговоря и да ти благодаря за съчувствените ти думи по повод на «Зора».

Това списание, на което аз с г. Величкова сме редактори и издатели, ще се сили да бъде колкото е възможно с по-оригинално съдържание. Поезия, белетристика, литературни щудии — всичко ще бъде писано на български, преводи малко ще има, защото те и така са бол

в нашите периодически издания. Впрочем «Зора» ще следи за литературното движение в европейский, а особито — славянский мир, като дава съобщение за него, а в случай — ще печата и хубави неща от славянските литератури.

Бележките ти за формалната страна на списанието ги взехме пред вид, но мислим, че не иде хубаво да разместяме рубриките сега вече (подир излазянието на II книжка), то ще върви вече така малко разбъркано, само цената за в Княжеството ще намалим.

При всичките добри отзиви, които имаме, ние сме уверени, че както всяко периодическо издание и «Зора» ще бъде разорителна за нас, но ние ще гледаме що-по-що да изкараме докрай. Не е нужно да Ви казвам, че никаква субсидия не се получава, нито пък засега ще може да се плаща от редакцията за пратените до нея книжовни работи. Впрочем това ще зависи пак от времето.

Твоите стихотворения не ще да се турят, защото са л ю б о в н и, а «Тумрук» при всичко, че страшно съм разсърден на сърбите, ще бъде обнародван, ако ти не бъдеш така любезен да ни пратиш някои от по-добрите му новели (на Миличевич) в «Меджудневица», макар че били и по-длъжки. В III кн. от «Зора» споменуваме само за Миличевича в отдела, в който туряме и книжовните Ви известия. Понеже виждам интересът, който показваш за «Зора», ще те помоля да ни пращаш за нея, ако имаш възможност, кратки литературно-биографически щудии за Маджуранича и за други хърватски списатели, за да запозна[е]ш българите с тях. Твоето сътрудничество, по каквато част и да бъде, ще ни е скъпоценно.

Втора книжка от «Зора» излезе май бледна, но III книжка мислим по̀ да Ви се хареса. Статиите, подписани А. И., са от г. Величкова. Не можеш ли ни пращá мънички рецензии? Това ще бъде най-слабата страна на «Зора». Аз нямам доста хладнокръвие и критически похват да пиша такива работи.

Дали не е възможно да направим някак безплатно да се внася «Зора» в Княжеството?

Миларова го турнахме тука в «Echo des Balcans» и

Вий видите, че той е в ролята си: по-напред к л е п á, а сега е ч и. Милий Миларов!

Поздравлявам те сърдечно

Твой предан
И. В а з о в

53

До С. М и л а р о в

30 април 1886, Пловдив

Драги ми Миларов,

Приех ти второто писмо от превратa насам и те моля да ме извиниш за мълчанието ми — както сявга.

Приятелите одобриха желанието ти и аз писах вече на Хаджи Моне, който е председател на бюрото в Карнобат, да Ви вмести в листото на карнобатските кандидати, който лист, според решен[и]ето на общото събрание, което се държа в Пловдив, ще си го състави всяко бюро независимо и сáмо ще го поднесе за знание на централното. Другите два кандидата, разумява се, остаят пак на благоусмотрението на карнобатското бюро, но аз дадох мнение второто лице да бъде г. Коларов, а третото — моята личност, ако това бъде възможно.

За тебе като кандидат в Карнобат мислех и приказвах с някои приятели и преди да ми пишеш ти. Само дано сполучим.

Тука работите кипят. Главний управител в сряда поръчал бляскави посрещания, сам агитира и насочва на населението своите кандидати, което му отговаря със събаряние арки, с шумни манифестации за Русия и с митинги. Целий народ е против правителството, което от миг на миг става по-непопулярно. При всичко това аз и някои други наши приятели вярваме, че изборите ще дадат резултат приятен за правителството, защото агитациите, които то прави, са нечувани и усилията му неимоверни. Опозицията от своя страна не пренебрегва обаче нищо, за да възтържествува. Но мъчен е нейний подвиг.

В неделя от опозицията се готви да стане тук м н о-

гохилядеи митинг, който ще бъде предбоят на голямото сражение на 11 май. Разчитаме, че ще бъде съвършенно сполучлив, и няма сумнение, че ще има силно влияние въз изходът на избирателната борба. Но бъдещето ще покаже.

Поздравляват те приятелите, които много часто спомнят за тебе.

Много здраве на бае Вацов.

Предай мойте сърдечни поздравления г-ну Цанкову.

Твой предан
И. Вазов

54

До К. Величков

Цариград, 26 дек. 1886 г.

Драгий ми приятелю,

Писмото ти от 15 того приех. Виждам, че ти оттам по-ясно схващаш положението и твоите съждения по въпросите, които ни занимават, са верни. Аз, поставен по-близко до арената на политическите вълнения и страсти, подложен всеки ден на влиянието на твърде разнообразни чувства и впечатления, едно на друго противоречиви, но всичките неприятни, съм станал мрачен песимист и не мога да си съставя мнение солидно и положително, което само едно по-спокойно наблюдение може да допусне. Сумнението, верен спътник на разочарованите и пострадалите души, се намесва във всичките ми размишления по нашите въпроси, парализира всяка решителност и на всяка минута се спирам пред брой въпросителни. Вярвам обаче, че това ми душевно състояние ще се премахне при първата луча от надежда (защото всички имаме такава голяма нужда от нея!).

Вчера пристигнаха от Одеса неколцина офицери, между тях майор Стоянов, бивший командир на Струмский полк, и доколкото можах да разбера, с цел да

работят за приготвянето и организирането на едно движение напролет в България, дето, уверяват, растящата реакция приготвя почвата му. Но това положително още не зная. (Трябва да ти кажа, че военните решили засега само те да земат инициативата и воденето на делото.) Каквото узная положително, ще ти съобщя до втором. Дано тая ревност в сърцата им да не заглъхне под натискът на общето обезсърчаване: те имат толкова кървави унижения и горести, както и ние, да отмъщават! Да отмъщават, кой не иска да отмъщава? Тая жажда за отмъщение е станала «хляб наш насущний». И когато стане възможно отмъщението, то ще бъде страшно, безпощадно, сюблимно! Никога не съм мислил за мене си, че ще мога да бъда толкова лош. А знаеш ли какво часто мечтая? Някаква Вартоломейска нощ, на която вече не се чудя. Подир всичко, каквото стана в България от българи, мисля, че само една кървава река може да измие калта и да прероди народа, като едно кръщение. Разбира се, че всичките тия сладки и кръвожадни мечти са осъществими при възтържествуването на едно наше въстание. Само то ще ни освободи, честно, въздигне. . .

55

До С. Миларов

Цариград, 14 августа [1887]

. . .Пишете, братя, бодростта поне Вие не губете. Вестника Ви, 19 февруарий, е, както гледам, храна и утеха на тукашната емиграция — народната, — защото чорбаджийската емиграция гледа с друго око и на работите, и на листа Ви. . . Злото не е само в България, то е и отвън нея. Какво например би помислил, ако ти кажа, че двама, приятели уж на партията ни, са изпратили верноподаническа телеграма до хонведский окаяник Фердинанда. Хаканов и Павлитов са тука героите, които привличат негодуването на

всички. . . Те не присъствуваха нито на панихидата за Михаила Никифоровича Каткова.

Нещастието, което прави здравата натура още по-крепка, кара низките натури към невъобразими подлости.

Величков е още във Флоренция и получавам често писма от него. Той открай е бил на мнение, че трябва да се явим решителни противници на Кобурга.

Гледайте, що-по-що, вестникът да продължава. Той е единчък наш орган и свободен изразител на опозицията. Той ще бъде и съветник на историята за тая подла епоха.

И. Вазов

56

До К. Величков

Цариград, 25 авг. 1887

Драгий ми приятелю,

Писах ти преди двайсетина дена, но отговор нямам на писмото си (бях ти го отправил до първий адрес във Флоренция). Мисля, че е пропаднало, инак бих имал отговор, като зная колко си по-акуратен от мене.

Подир няколко дни ще оставя Цариград и ще ида пак в Одеса. Причината е, че не ме свърта никъде. Там мисла да презимувам, защото, както всеки ден се повече уверявам, положението днешно няма да се измени освен чрез една война идещата година.

Според последните известия (частни) Русия няма вяра в искреността на Германия, която се сили да я вплете в българския въпрос и да ѝ свърже ръцете. Насилствените мерки ще останат само на дума, защото Турция никога няма да вземе инициативата за тях. Русия не желае да окупира България и ще чака още. Това е казал генерал Куропаткин (товарищ на военния министър) при заминуването си през Одеса тия дни. Русия действително може да чака. Ще чакаме и ние. Входа в България на емигрантите е възпретен. Кобург се укрепя здраво и мисли да се съпротивлява. Два нови полка образуват. Укрепяват Варна и Бургас. Ще видим какво ще последва. Да ти се оплача. Бай Миларов ми изигра една непростително нечестна игра. В едно писмо, с което отговарях на негово, между другото, споменувах му за телеграмата на г. г. Хаканова и Павлитова до Кобурга, и в горещината си направих няколко остри оценения на тая им постъпка. Какво да видя? Вчера гледам публикувано това съвсем интимно писмо във вестника на Миларова («19 февруарий»), с подписа ми заедно! Представи си в какво положение ме туря Миларов. Такова опубликуване на частно писмо и злоупотребление с подпис, и то на един приятел, е нещо възмутително. Обяснявам си това само чрез ненормалното състояние, в което понякога се намира бай Миларов. Съзнавам, че и на мене лежи грях, задето писувах л о ш о за приятели. Аз съм станал жлъчен и сърдит, щото понякога не мога да се въздържа да не си не излея чувствата. Може би такъв ме си видял и в писмото, в което ти пиша за други приятели (за цариградската депутация). Даже хрумва ми дали не това е причината, дето мълчиш? Ако ми се сърдиш, не си великодушен. Ти знаеш, че нещастието, каквото е нашото, е далеч от да облагороди душата, напротив. Припомни си стиховете на Мицкевича в началото на «Пан Тадеуш», които бяха горе-долу така:

> Ний (пол. емигранти) в душите отрова крием
> и в озлоблението си един другиму яма рием.

Аз ще очаквам от тебе писмо в Одеса, отдето ще ти пиша следующето си. Адрес ще имам там: С о ф і й с к а я у л и ц а № 3 2. Д-р В а з о в з а И. В а з о в.

Сърдечно поздравление
Твой цял
И. Вазов

57

До К. Величков

Одеса, 9 септември. 1887

Драгий ми приятелю,

Днес пристигнах в Одеса и заварих твое писмо от 1 септември. Другото писмо, което ми си пратил до г. Юрукова в Цариград, било изгубено от него, и затова го не приех.

Благодаря ти, че бързаш да разсееш едно минутно сумнение мое относително причината на зажъсняването твоя ответ. То се длъжи само на смешната моя мнителност, неимеюща ни основа, ни смисъл.

Новините из България показват, че положението там се изостръва и кобургският княз се повече въвлича във фаталний impasse, в който го тикна безумното му честолюбие. Сега той явно се туря на глава на партията, която го доведе, и това ще му изяде главата по-скоро. Трябва да си прочел вече във вестниците за демонстрацията на тълпата в София против Каравелова. Тая демонстрация, подготвена със знанието на княза и поздравена от него, свидетелствува за здравината на неговото положение. Тоя човек мисли да укрепи трона си чрез терор и гнусен произвол. С тирания захваща, с позор ще свърши.

Завчера бях при г. Цанкова да се простя с него. Той ме увери, че ние няма да зимуваме в изгнание и че българский въпрос ще се реши в скоро време. Това утвърдява той с най-авторитетний тон на света. На какви основания? Не казва. Мене обаче събитията ме накараха да бъда строг песимист и аз минах да зимувам тук. Тук, вярвам, мястото е по-спокойно и аз ще мога безпрепятствено да се предам на умствени занятия, разбира се, ако почувствувам охота.

Вярвам, че здравето ти се е поправило напълно, за което ти забравяш да ми явиш в писмото си. Кажи ми какво е намерението ти занапред? Де мислиш да зимуваш?

По траурното ми писмо виждаш, че имам домашна жалост: помина се чичо ми Кирко Вазов, в София. Той

беше най-старий представител на нашето семейство и строгият пазител на бащината ми вяра в правдата и в честността. Той умря навярно с душа отровена от видът на подлите събития, на които бе зрител. Ще ли да бъде новейшето поколение по-честито от него? Бог да го прости!

Г. Манчов е пуснат — помилван от княза.

Поздравлява те брат ми Кирко.

До втори път повече.

Твой предан И. Вазов

[Адресът ми тука е същий.]

58

До К. Величков

Одеса, 22 септемвр. 1887

Драгий приятелю,

На писмото ти от Ливорно от 9 септември отговорих още щом пристигнах тука. Не ми казваш защо си се преместил, но разумявам, че ти бягаш от местата, към които стои близко холерата. При това Ливорно е крайморски град и има нови приятности за един странник.

Пишеш ми, че до «известна степен» извиняваш постъпката на г. г. Хаканова и Павлитова, заключающа се, според твоето разбиране, в изявение желание да се върнат в България. Ако да беше тъй, то никой не би имал право рязко да ги осъжда. Такова желание е извинително пред вид на печалната перспектива, която безконечното протакане на кризата представя на емиграцията ни. Па и самата тя в едно заседание под г. Цанкова реши, че всякой, който иска, може да се върне, без обаче тържествено да се отмята от партията. Така и направиха вече няколко емигранти. Но нашите приятели Хаканов и Павлитов просто честитиха с телеграма Кобургу възшествието му на престола и засвидетелствуваха верноподаническите си чувства! Те не просиха в нея позволение за връщане. Това беше истинска съблазън и тя не можеше да остане без неприятен отек. Жал ми е само, че Миларов си послужи тъй нагло

с моето име и изкара на пазар моето съвършено частно и конфиденциално писмо, като го и изфалшивикирал малко. Това злоупотребление ме ядосва и за това, че (нещо, което забравих да ти кажа в цариградското си писмо) той е оставил да се публикува и пасажът, в който писах за тебе (в ответ на запитването му). Ето публикуваний пасаж: «Величков е все във Флоренция. Писма си пишем често. Той е на мнение, че ние трябва да се изкажем против новий княз.» Това е истинска Миларовска безтактност. Но той ме удиви още повече чрез едно отворено писмо в «19 февруари», в което ме кани да взимам участие във вестника му. То е препълнено с такива бомбастически фрази, възклицания, лигави ласкаяния, щото аз счетох това писмо оскърбително, като една горка ирония. За такова разбрах, че са го счели и другите читатели. Бай Миларов иска просто да ме ридикюлизира, може би несъзнателно! И в такива критически времена той я кара пак с «пей си ти».

Манифестацията, която стана в София против Каравелова, както се види, ще има силно влияние върху деятелността на опозицията. Тя гледа, че режимът на терорът още трае, и ще се откаже от участие в предстоящата избирателна борба. Абстенцията, която опозицията държи при всички избори от началото на кризиса, няма да я приведе към нищо добро. Тя е самоотречение от собствените си права и политическо самоубийство. Но и да влезе в борбата, опозицията ще бъде несъмнено сломена, понеже всички средства за легална и нелегална борба ѝ са отнети. При това, според писма, Кобурговата партия не пренебрегва нищо, за да си осигури пълен успех. Затваряниятa, полицейските надзори, застрашаванията и бойовете пак са почнали оживлено. Народът се е омърлушил и fait le mort.

Едничкото утешително е появлението на разни места политически разбойнически шайки, организувани от опозицията отвън. Те тревожат правителството и правят доста успешни нападения. Тука се вярва, че деятелността на тия шайки може да доведе доста важни последствия. Братушките правят по силите си, за да насърчат подобни неща.

Както вече всякой се увери, Русия няма нищо да

предприеме и ще остави нашия въпрос да се завръзва още. Бъдащето е много никакво. За Каравелова казват, че ще мине в Букурещ да издава вестник. Цанков е солидарен с него. Той ми казваше, че ако дипломатически и скоро не се реши въпроса, той ще постави борбата на опозицията на нова почва — революционна, и с тая цел ще мине в Русия. Аз вече не вярвам, че с революция ще направим нещо, догдето Кобург има офицерството, сир. войската, със себе си. Нови жертви и нови беди без никакъв резултат, който да ги оправдае.

При многото насилствени мерки, взимани от правителството, за да победи в изборите, то си служи и с органа на печата, тоя път по един твърде ексцентричен начин. Така в официалний вест. С в о б о д а Зах. Стоянов е напечатал черна таблица с имената на всички ч е р н и души (по-видните), които награждава с по някакъв епитет или замечание, за да ги очерни пред избирателите. Не ще ни дума, че и ти не си забравен и както почти винаги, тебе и мене, макар че сега ни разделят девет планини и моря, пак ни са турили заедно, със следующата бележка: «Милеят за Източна Румелия, защото само там ги считаха поети и гении». . . И на това да благодарим — другите наши приятели бай Стоянов ги е още по-страшно сконфузил. Та то — пази боже!!

Днес видях в един руски вестник писмото от П. Славейкова към княза Фердинанда. Пращам ти тука края му. Както видиш, дядо Славейков сега се е чак свестил и разбрал, че в България има терор. Трябваше да бият сина му Ивана пет пъти в Голямо Конаре и Старо Ново село, за да почувствува настоящето положение. Както и да е, хвалá му, че макар и на края издава гласът си да укори злото, за което той е много съдействувал. Славейков обаче, като протестира против своеволствата на правителството, пази се старателно да не спомене ни дума за отношенията с Русия. Не ти пратих цяло писмото, което е длъжко, защото то цяло е повтаряне и прежвакване на мислите, изказани в конеца.

Писах ти в последнето си писмо, че ща се предам на умствени занятия. Бошлаф. Аз се залових просто с прочитане съчинения по полската история, особено върху последните ѝ страници. Колко общо между миналото

на Полша и настоящето на България! Поляците предприеха неравна борба с Русия, и тя ги смаза; надяваха се на Европа, и Европа ги измами. Ние следваме из техний път, ние само захващаме оттам, дето те свършиха. Нашето начало е и край. Поне в тяхната борба против Русия нямаше тая безнравствена чърта, каквато загрозява нашата. Тях ги делеше с Русия десетвековна историческа ненавист, а нашето джавкане на какво се опира? Боже, какво умопомрачение!

Понеже хваща да ми дотегва монотонния живот, тъкма да направа една разходка до Варшава — да вида въсбще Полша, която ме занимава сега. Може там да подиря и нашите знакомци Григоровски и Пиотровски. Но пак не зная, какво ща реша. Пиши ми как си в Ливорно, как ти се нрави мястото, животът и пр.

Поздравлява те брат ми Кирко.

Прегръщам те, твой предан

И. Вазов

59

До В. В. Уманов-Каплуновский

Многоуважаемый Влад. Уманов-Каплуновский!

Уведомляя о получении оттиска «Славянские по: ы в русском переводе», любезно посланного Вами, но, к сожалению, поздно переданного мне, я спешу выра ить вам мою горячую благодарность за внимание, ока:анное моим трудам.

Я хотел исполнить этот долг еще прошлой осе: ю, по поводу перевода «Грамады», но не мог разуз: ать вашего адреса.

Я тем более обязан вам, что мои стихотворения в передаче на русский язык вышли вполне удачно, и да: е, благодаря поэтическому таланту переводчика, луч: е, чем они есть в оригинале. Это подтвердили мне и зд: сь проживающие соотечественники, знакомые с моими произведениями.

Счастлив писатель, переводимый другим писателем, верно понявшим его, и искренне сочувствующий ему!

Превосходно вышло стихотворение «Раковски», пе-

реложенное отличным амфибрахием. Думаю, что вы взяли его из Софийского «Периодического списания». Это стихотворение только часть целого ряда других в подобном духе, напечатанных под названием «Епопея на забравените». Если достану, я пришлю ее вам вместе с другими моими трудами.

Блестящим образом переданы и стихотворения из «Сливницы». Они, вместе с сочувственною заметкою, самая красноречивая защита, оказанная мне против несправедливого приговора г. Степовича. Ложность взгляда рецензента на идею, лежащую в основе этих стихотворений, очевидна. За исключением нескольких стихов, написанных мною в порыве узко национальных увлечений, и за которые ухватился г. Степович, главный мотив остальных — это грусть о жертвах братоубийственной войны, как вы верно заметили.

Я теперь работаю над окончанием романа, сюжет которого взят из жизни болгар накануне освобождения войны.

В январе предполагаю отправиться в Петербург, где буду иметь счастье лично заявить вам мою горячую признательность.

Примите уверение в моем глубоком уважении

И. Вазов

28 декабря 1887 г.
г. Одесса.

60

До К. Величков

Одеса, 4 януари 1888

Драги ми приятелю,

Честита ти Нова година!

Нямам отговор на последнето си писмо от ноември, в което ти обаждах, че ще тръгна за Петербург. Види се, че си чакал да ти явя адреса си от Петербург, а може би и съвсем да не си приел писмото ми.

Аз останах и до днес тука по разни причини, а главно защото исках по-напред да свърша романа, за

който ти загатвах в писмото си. Той излезе доста, за да не кажа, твърде голям, понеже рамка му дадох широка.

Той умствен труд, ако не друго, ме позалиса и направи да не усещам тъй силно тежестта на положението си. А ти какво работиш? Не мисля, че правиш добре, ако съвсем бездействуваш в литературно отношение. Продължавай оня ред малки, и повечето прелестни ескизи, които украшаваха «Зора». Ти навярно си научил вече италиански език и се ползуваш от литературата му. Как намираш италианската поезия? Каква е тя преимуществено? Какви са главните направления, в които се развива италианската мисъл и изкуство? Яви ми взглядовете си. Аз мога пък да ти пиша нещо за съвременното движение в руската литература.

Тия дни получих брошурка с превода на руски някои мои стихотворения («Раковски» и из «Сливница» няколко) заедно с един полемически отзив, с който преводача (Каплуновски) отговаря на една рецензия за «Сливница», появившa се в друг руски журнал, дето ме упрекваха, че вместо да се трудя да бъде забравена братоубийствената война, аз поднасям на народа «кървав поетически венец» за нея. Някои от нашите братушки налагат и на нас да гледаме с олимпийско спокойствие на едно събитие, което разклати в основите ѝ България и има съдбоносно влияние въз бъдещето ѝ.

Писмото ми сега е кратко, защото очаквам да ми се обадиш, па тогава да подхванем да си пишем пак нашироко. Аз, по всяка вероятност, ще дочакам тука пролетта и с божа воля надея се да дочакам и следующата зима в Русия. A propos, отговори ми и на някои въпроси, които ти правях в ноемврийското си писмо.

Адрес Софійская улица № 32.

Прегръщам те сърдечно
Твой предан
И. Вазов

Писмото ми тръгва от Цариград, дето го бях пратил на г. Маджарова да му напише адреса ти, защото се боях да не би да си променил квартира.

61

До С. Бобчев

Одеса, 22 януарий 1888

Драгий Бобчев,

Бях писал дваж на бай Маджарова и напразно чаках до днес отговор. Нямам от него писмо, нямам от тебе нито думица, нямам от Величкова, и това — няколко месеца! Приятелите ме забравиха окончателно, като един умрял. Прочее, аз се намирам тука в абсолютна глухота и усамотение; но те не могат да приспят безпокойствата ми — за настоящето и за бъдещето наше. Какво мислите вие там? Какви са вашите намерения занапред? Ще ли и осталата част от емигрантите да последват примера на ония, които се върнаха в България, или ще я карат á outrance и ще чакат да се завърнат с ъ с с л а в а, както казваше Владимир Шишманов?

Между това, брате, аз не виждам никакво разсветление на нашия оризонт. Положението застрашава да се увековечи и ние ще си изкапем в това пусто изгнание. Поне да мога да имам надежди някакви [за каква годе развързка благополучна] — а то нищо няма да ти стопли душата, да ти поднови куражът. . . Дано вие бъдете по-другояче с вярата, защото само верующите са за завиждане — не в едното царство небесно.

Обади ми и напиши ми нещо радостно. . .

62

До К. Величков

Одеса, 16 март 1888

Любезний приятелю,

Приех писмото ти от 11 марта и закъснях с отговора по причина на едно малко боледуване от простуда, която премина.

И аз също силно желая да се срещнем и сберем, особено пред вид на дългото още протакане на изгна-

нието ни. По моето мнение ние можем да живеем в Цариград или в Русия: Цариград ми се варди скучен, аз предпочитам Русия и бих желал и ти да я посетиш, ако се решиш да оставиш Италия. Ако предпочетеш това, ние можем да идем в Петербург, което не ще да бъде безполезно. Впрочем ние ще размислим тогава, стига ти да дойдеш.

Тия дни дойдоха тука и г. г. Греков (нашият) и Миларов. Както знаеш, аз съм сърдит на Миларова, комуто постъпката с подписа ми не мога да забравя. Той е отдавна престанал издаването на «19 февруария», а другарят му Д. Попов е отишъл в Белград, дето издава някакъв си френски вестник ведно с Пашалери.

Получих от Пловдив VI книжка от «Зора» (август 1885 г.), която беше остала да се допечатва в Дановата печатница. Там са поместени началото от твоята повест «Кой е крив?», «Няколко деня в Цепино», също «Панагюрци и македонци», две стихотворения и твоите остали статии (преводите от Лавеле и Катюл Мандеса и пр.). Въобще, тая книжка ми се твърде хареса и скръбта ми се удвои за дълговременното неявяване на нашето галено дете. Особено, като сравнявам «Зора» с издаваемото идиотско списание «Труд» в Търново! Един студент каза за тях, че това са два противоположни полюса на българския духовен свят. Книжката ми сгря душата и нова ревност се появи в мене. Работи, батюшка, па и аз ще работя. Ако не си приел VI книжка, аз мога да ти я изпратя, в случай че пожелаеш. Впрочем, виж по-добре ти да дойдеш насам.

Понеже говоря за литература, да ти явя една новост още: Ив. Ев. Гешов е издал в София драма «Ивайло» (Лахан); това узнах по една критика за нея във в. «Свобода». Критиката, очевидно, не е чужда от партизанска страст и осъжда драмата. Аз не знам каква е всъщност драмата, но мисля, че личността на Лахана само повидимому е драматическа, но тя не е симпатична, защото ѝ липцуват доблестни гърди, необходими за героя на едно творение. Лахан повдига народа против цар Константина, който е паднал под влиянието на непопулярната си жена Мария — и се жени сам за нея. Същий Лахан, станал народен герой за подвигите си против татарите, като биде изтикан от Търново, отива при тях

да моли за помощ против съотечествениците си! Исторически Лахан е грозен, идеализиран — той ще бъде фалшив. Обаче и от изпълнението много зависи.

Преди няколко дни направих една къса разходка до едно българско село близо до Одеса. Българските колонисти са запазили доста добре народните си нрави и физиономия. Руското влияние се е отразило повече на езикът и облеклото им.

Новините от България напоследък са доста интересни. Съглежда се силно разцепление във властвующата партия, което е проникнало и в офицерството там. Арестувани са за кражби от съкровището офицерите Бонев, Попов и Петров. Опозиционните вестници, които изникнаха пак вследствие на малката свобода, дадена на печата, нападат правителството и правят един куп разобличения на беззаконията и насилията му. Разумява се, че на н а ш а т а партия все още мюзелират устата. Борбата произхожда между Каравелова, Радославова и правителството. Но понеже в тая борба принципът за примирение с Русия не стои ни на едно знаме, то аз я считам за каикчи-кавгасъ или плод на мискински лични побуждения, и нищо добро не може да се очаква от шума на тия политикани.

Колкото за общата политика, тя е, както видиш, в застой и нищо не показва, че скоро ще имаме щастието да се завърнем в отечеството си. Няма що да се чини, трябва да търпим, без да губим надежда, особено в политиката, както ти ми пишеш.

Приех едно писмо от г. Костова, из София. Между другото ми пише, че по поръчка на Данова съставлява заедно с Мишева «Българска христоматия» и «Словесност». Не ще сумнение, че това е конкуренция на г. Манчовата, от която и богато ще черпят, както се догаждам по писмото му. А между това, аз бих желал бай Манчов да не излезеше по-губаш от напечатаната си христоматия, която му костува доста скъпо.

Прегръщам те сърдечно
Твой предан
И. В а з о в

63

До К. Величков

Одеса, 26 март 1888

Любезний приятелю,

Приех ти писмото от 13 март.

И в него виждам оптимистический взгляд на българските работи, който си усвоил от начало. Ти предчувствуваш, че тая пролет ще ни донесе решителни събития по българския въпрос. Дай боже, аз обаче не виждам много утешително на политическия оризонт. Руската нота, както и всичките досегашни дипломатически постъпки на Русия, потъна в морето. Русия ще преглътне философски и тоя échec, както и другите. Откак изгониха позорно Каулбарса из България, аз не вярвам вече, че Русия е способна да се възмути от каквито и да е унижения, нанесени на нейното държавно достолепие. Qui vivra verra. Повече разчитам сега на някакво движение в България, но движение в о е н н о (народно е немислимо), ако съдим по получаемите смутни слухове за някакво незадоволство между известна част от офицерите против нинешното правителство. Впрочем нищо положително не мога да знам. Вярно е само, че има брожение.

Друго движение не вярвам да се готви. По едно време мълвяха, че емигрантите офицери, находящи се в Петербург, замишлявали ново нашествие в България, с помощта на един значителен отряд руски отставние солдати. Но тая идея, види се, е изоставена. Поне такова нещо заключавам от писмото на брата си Георгя, който ми пише, че щом свърши академията, през май, ще се прикомандирова в руска служба. А той се значеше като «предводител» откъм Цариград. Тия сведения, едничките, които имам, ти давам само за удовлетворение на любопитството ти. Прочее, от страна на емиграцията едва ли нещо ще се предприеме тая година.

Колкото за нашите приятели в Цариград, и аз имам същите оплаквания против тях. Писувах им (именно Бобчеву и Маджарову), но получих отговори загадочни и неопределени, като от Пития. Доколкото обаче можах

да разбера, те мислят да действуват още в смисъл на четоизпращания в България. Липсват им само два елемента: хора и пари. Макар че не виждам нищо сериозно в такава деятелност, не смея обаче да ги осъждам. Дядо Цанков ръководел това. Но и това ти предавам като слухове.

Голяма част от опасенията, които изказваш относително пребиванието в Русия са справедливи. Несгодите на руското гостоприемство аз изпитвам на себе си. Ние в очите на русите не носим ореола на борци или страдалци, а — просто на б е ж а н ц и. Още по-малко сме интересни, като не виждат в нас ни единство в мислите и делата, ни идейност, ни въодушевление. Ние се опошляваме. Всеки ден се повече убеждавам, че нашето място е в България. Там страдание, там борба: извън нея сме безполезни. Мисля обаче, че една от причините, и главната, на нашата нравствена немощ тука, е разпръснатостта на силите на емиграцията, от което произтичат разни инициативи и нескладни действия.

Понеже тъкмиш да престоиш още няколко време в Италия, то въпросът за дохаждането ти тука, или моето идване при тебе, да оставим за по-после, когато се пообистри положението и можем по-явно да предвидим близкото бъдаще. Във всеки случай мисля, че е по-добре да сме по-близко до България, нежели по-далеч. При това има и други съображения. Впрочем, затова пак ще гълчим.

Завчера ти проводих по пощата VI книжка от «Зора» и брошурката с превод на някои мои стихотворения.

Адресът ми е нов:
Одесса, Карантинная улица, д. № 4.

Прегръщам те сърдечно
Твой предан
И. В а з о в

64

До С. Костов

Одеса, 27 март 1888

Драгий ми г. Костов,

С голямо удоволствие четох писмото Ви и Ви благодаря сърдечно за добрите чувства към мене.

Вашите съчувствени отзиви за моите литературни трудове са за мене твърде драгоценни и утешителни особено днес, когато, както ми се чини, е на мода в България да се покрусва или отрича всяко мое мравешко наистина, но честно усилие за повдигане литературата.

Трудът, който сте предприели с г. Мишева, е важен и аз се надявам, че вие добросъвестно и успешно ще го извършите. Жалея, че сега нямам нищо готово от онова, което желаете да Ви пратя за христоматията. Стихотворения почти не съм писал, откак съм оставил България. Мисля занапред да напиша нещо. Също и разкази нямам. Тая зима написах един роман от епохата на въстанието в 1876 г.; аз с удоволствие бих Ви пратил една или две глави от него, но това ми се вижда несгодно, доде романът е още в ръкопис. При това има нужда от нова обработка. Тая пролет ще я посветя на литературна деятелност и от разказите, които съм си начъртал да напиша, ще Ви пратя един, ако сва́ря.

Не зная кои мои стихотворения ще влязат в христоматията Ви; надявам се обаче, че Ваший добър вкус и критическо отношение ще Ви укажат на ония от тях, които трябва да се изостават, като слаби и негодни. Бих желал да извлечете нещо и из сбирката «Италия», ако не сте направили това. Там можете да найдете доста сгодни парчета за лирический отдел от христоматията. Препоръчвам Ви особено някои от сонетите.

Приех тия дни няколко брошурки с превода на руски на някои мои стихотворения. Пратих и Вам една чрез брата ми Никола, също и до редакцията на «Периодич. списание» в София. Ако се видите с г. Пеева, кажете му да спомене в списанието за това поне като за една литературна новост.

Мене ще ми бъде много приятно, ако тия ни първи писма бъдат начало на една редовна приятелска преписка, но по-интимна. Такава имам само с г. Величкова, който е все във Флоренция; но моят емигрантски живот ще се разведри повече, ако имам с кого да разменям мисли и чувства и в самата България.

Поздравлявам Ви сърдечно
Ваш предан
И. Вазов

65

До С. Бобчев

Одеса, 29 март 1888

Любезний ми Бобчев,

Завчера ти изпратих няколко екземпляра от «Славянские поэты» и се надявам, че си сторил труд да ги разпратиш по адресите им.

Не ти писах от доста време, едно, защото нямах какво интересно да ти явя, друго, защото твоето първо и единствено писмо до мене беше написано така сдържано, предпазливо и дипломатически, щото, право да ти кажа, загубих кураж да продължавам една кореспонденция, която се захващаше по такъв тържествен начин. Ти се сещаш, че се касае за ония редове в писмото ти, които се отнасяха до български въпрос и с които отговаряше на някои мои запитвания. Аз мисля, че недоверчивото отношение към приятели, винаги откровени към нас, няма си мястото особено в данний случай.

Брат ми, докторът, сега бил в София. Не зная дали няма да ги сполети нещо върналите се емигранти. Нямам никакви известия из България. Между това, ако съдя от «Търн. конституция», която се приима тука, там се е дала доста широка свобода на печата. Смелите истини, които бай Каравелов изказва по отношение на насилията и теророт, съществующи в България, трябва да ободряват значително духовете на населението; жално само, че родоначалникът на тоя гнусен режим на со-

пата и насилието беше самото бай Петково министеруване. Впрочем на разкаяните грешници се прощава. А защо от цанковистите в София не се почне издаване вестник? Истина ли е, че някакво сближение има или ще стане между г. Цанкова и Каравелова? Види се да е слух.

Вчера пристигна тука г. Начев, който не носи никакви утешителни известия от столицата. При всичкото му бързане да тръгне днес за Цариград, мисля, че ще бъде задържан тука на един два дена pour des raisons politiques. Ако видиш г. Шопова, кажи му това, да им се не стяга душата, че не пристига с днешний параход г. Начев.

Поздравлявам сърдечно г-жа жена ти и Койка, също и семейството на г. Маджарова, който вярвам да се е прибрал вече от своите странствувания къде румелийската граница. Много желая да се видим.

Поздравления сърдечни.
Твой предан
И. Вазов

Адрес: Одесса, Карантинная улица, д. № 4.

66

До К. Величков

Одеса, 13 априлий 1888 г.

Любезний приятелю,

Тъжните размишления, с които захващаш писмото си от 30 миналого, намериха болезнен отзив и в моята душа. Ние сме днес свидетели на развалините на нашите младежки мечти и надежди, и упования в някакво бъдаще светло, което съдбата разломи, и, чини ми се, заедно с това, на отечеството. Ето защо и гнетущето състояние на душата ни расте и пред вид на тържествующето зло, ние губим ободряющата вяра в доброто и в себе си. Не се сумнявам, че кога да е ние ще излезем из това тежко положение и ще заживеем нов живот, но ударите, получени от настоящето, ще оставят неиз-

личимите си следи в нашите умове и сърца. Сумнението и убивающий скептицизъм ще бъдат неотлъчните другари на всяка наша великодушна мисъл и на всяко добро и честно начинание. Тежки са изпитанията ни, брате мой, но не мисля, че сме заслужили това наказание от съдбата.

Ти обаче си по-щастлив от мене, защото питаеш, както гледам, твърда вяра в някакво изменение на положението, и то в б л и з к о б ъ д е щ е, което да ни, позволи да пристъпим към деятелност. Ти подразбираш някакво обръщане на работите в България. Аз не храня такива илюзии вече. Дано събитията да ме опровергаят. Аз сам виждам, че съм станал прекален скептик и хаирлия лаф не излазя от мене, но не мога да се пресиля: c'est plus fort que moi.

По това ще и разбереш защо аз не мисля, че емиграцията е в състояние за каква и да е плодотворна деятелност. Шъпата хора, които са извън България (говора за емигрантите), могат да бъдат полезни само вътре в нея. Агитацията чрез брошури из чужбина, както ти загатваш, едва ли не ще е излишна, понеже, както и ти сам признаваш, «народът носи нашата програма (и след. нашата кауза) в сърцето си». Грубата сила обаче го държи скован и скотски пасивен. Тая груба сила може да се разбие от друга подобна, която може да се прояви и дойде в движение независимо от нашите емигрантски усилия, въобще детински и безтактни — поне такива са били досегашните.

В последнето си писмо ти пишех по въпроса за твоето идване тука. При всичко, че намирам неудобства в пребиването в Русия, аз все съм на мнение, че ти трябва да мислиш за преминуване тука, ако подлежи да чакаме и следующата година. Каквато посока и да вземат работите, мисля, че ти си нужен тука и че даже си длъжен да бъдеш тука. Един куп работи и обстоятелства, които ще можеш да оцениш вярно само по непосредствен начин. Ти можеш да дадеш душа на всички ни. Ние от разочарование на разочарование съвсем станахме вяли и апатични. Ти ще бъдеш живителна струя. После, политическите работи са подложени на много ненадейности и ти трябва да си близо до България, та в данний момент да можем да се споразумеем и

да видим какво да правим, ако има нещо да се прави. С една реч, мисли за дохаждане тука. Казвам тука, защото не бих желал да останеш в Цариград, ортакьойската атмосфера е много нещастна.

Вярвам да се е оправило вече времето в Италия, както и тука. Пролетта от няколко дни се усмихна с южна красота. Квартирата ми е почти при самото море и при великолепний одески (Александровский) парк. Всяка заран излазям и се любувам на хубавото зрелище и мечтая. Това живене с природата ми е едничкото наслаждение в емигрантското нещастно прозябание. Другото ми развлечение е прочитането (аз не пиша никак, лен ме хвана пак); през май може да направя разходка до Крим, в същий месец ще дойде тук брат ми Георги. Ако ни дойдеш и ти на гости, ще можем да се сберем дружина и навярно не ще скучаем. Миларов се е поселил тука. Преговорихме се. Може ли човек надълго да се сърди на дон Миларилля? Той е пак това благо сърце, голям философ, идеалист и славен bon vivant. Мъчи се да прави en mauvaise fortune bonne mine, сиромахът!

Имаш поздравление от брата ми Георгя, също и от капитана Тянкова, който се улучи при мене, кога приех последнето ти писмо.

Преди няколко дни мина оттука г. Начев, който не ни донесе никакви утешителни известия от Петербург. Братушките са решили да чакат и се отказват от какво и да с вмешателство в българските работи. Позорното пропадане на известните им предложения ги е ошеломило и са изгубили пусулата. Уви, те са я изгубили още от 6 септемврия, който погуби и всички ни. Плаши ги войната с Германия, която става по-неизбежна в случай на възцаряването на принца Вилхелма, което е належаще, пред вид на агонията на Фридриха. Брат ми ми пише, че ако би станала сгодявката на Батенберга с дъщерята на Фридриха, това щеше да е casus belli за Русия. Пред вид на такава случайност големи са приготовленията тука и естествено българските работи са оттикнати на последен план.

Бъди здрав и бодър всегда.

Прегръщам те сърдечно.
Твой предан
И. Вазов

67

До С. Костов

Одесса, Карантинная улица № 4
26 април 1888

Любезний г. Костов,

От писмото Ви от 8 април виждам какви мои пиеси сте намерили за добре да турите в 1-та част на христоматията си. Те всичките са почти подходящи за съдържанието на 1-й том. Могъл бих само да посоча на Господин Фратя, като не дотам сполучно избран: това е изображение комическо на бягането му, но не настояща характеристика. Ако желаете и сте съгласни с мене, можете да замените Господин Фратя с друга характеристика от «Чичовци», напр. Иванчо Йотата или Иван Селямсъзът. (Тая последнята може да се прекъсне на 12 стр. до редът: «Тая вечер, подир като ядоха. . .»)

Дядо поп Ставри е добре избран. Един къът от Стара планина желателно е да го вземете, както е в отделната книжка под това название, защото там е вместен един хубав пасаж, зет от г. Величкова, но който биде изключен в христоматията наша, по причина на една скрупульозност, неуместна може би. Пак Ви препоръчам за описанията едно късче в «Мочурът» (Зора, книжка III), което се захваща на стр. 124 с думите: «Никога не съм се наситил. . .» и свърша до редът: «Слънцето зайде. . .»

Разумява се, че тия неща могат да станат, ако има време още. Разказите в «Зора» с подпис А. И. са от Г. Величкова. Вие можете да изберете нещо от тях. «Пъкъл и любов» е особено прекрасна вещ, но чини ми се, че не е сгодна по съдържанието си за една христоматия. В VI книжка от «Зора» има от него — г. Величков, начало на едно описание: «Няколко дена в Цепино». Възползувайте се от него. В нашата книжнина малко добри работи има по дескрипцията.

Напълно съм съгласен с Вас относително превода на руски на моите стихове: преводачът пише хубаво на руски, но слабо знае български — ето де е една от

причините за несполучното предаване на руски някои от стихотворенията ми. «Грамада», която е преведена по-лани, още пò е неудовлетворителна. Обаче спасибо на Каплуновски и за това: то е цял кураж днес да се наемеш да запознаваш братушките с битът и литературата на България, която им е омръзнала и опротивяла съвсем. Пишат ми от Петербург, че през май ще излезе на руски сбирка от български произведения (Каравелови, Ботеви, Славейкови и мои). Не знам доколко ще излезе свястно.

Скратявам писмото си тоя път, като оставям до следующий да поговоря за ония работи, до които се косвате още във Вашето.

Поздравлявам Ви сърдечно.
Ваш предан
И. Вазов

Пратете ми, моля, по пощата новата книжка «Момини сълзи» от П. Славейков. Пиша на брата си да Ви брои стойността ѝ.

68

До П. П. Славейков

14 май, 1888 г., Одеса

Господин П. П. Славейков,

Бързам да Ви поблагодаря сърдечно за изпратений до мене екземпляр от първий Ви поетически труд.

Аз прочетох с наслаждение «Момини сълзи», дето блика струя от такава нова, игрива и нежна поезия. Много песници наумяват прелестната муза на Хайне.

Мене ще ми бъде твърде драго да видя Вашия несумнен талант, развит в пълна сила, че внася още поскъпоценни неща в небогатий склад на новата българска поезия.

Сърдечно стискам Ви ръката
И. Вазов

69

До С. Бобчев

Одесса, 24 май 1888 г.
Карантинная улица № 4

Любезний Бобчев,

Прося ти да ме извиниш, че късничко отговарям на писмото ти от 11 априлия. Вдал съм се в една работа (литературна, разбира се), на която още не съм дошъл до края: ето едничката по-сериозна причина на горнето обстоятелство.

Твоите обяснения за тържествено-дипломатический тон на първото ти писмо ме удовлетворяват напълно, поне в отношение на юридическа ловкост. Аз впрочем никога не съм я оспорвал на приятеля си. . . Писмата ти, конечно, пазя — слава богу, че сега са две — и съм готов да туря моите в състезание с тях. Но отсега ти казвам, че си победен, братко мой, затова — да спи заек под камъче. Турям точка.

Съглашението, разумява се, пропадна. Аз и не жаля за него сега, макар че по едно време зидах на такъв компромис някакви илюзии. Аз всеки ден повече се убеждавам, че никаква легална и парламентарна борба в България не е способна да бутне Кобурга и правителството му. Едничкото средство е — не го назовавам — ти знаеш кое е. Но за това ще трябва да се чака още година — казваш ти, аз казвам: пет най-малко. Хаирсъз лаф, нали? Извини.

Именно по тоя предмет ми пише и Величков, у когото също се е разколебала вярата в близкото свършване на въпроса. Ако съдя от загатването му, и вие сте му писували за същата работа, по която сте изказали някои нови взглядове от предишните си. Явете ми какво сега мислите (с Маджарова), аз бих желал да разменим мисли по предмета. [От тия ми фрази видиш, че и аз хванах да пазя резерва в израженията, но ти недей се сърди, ами кажи: mea culpa).

Аз не считам нужно да ти пиша повече политика, защото ще бъда принуден да се повтарям, и то без никаква полза ни за тебе, ни за нея. Впрочем аз съм я и

парясал съвсем от няколко време и вестник не съм похванал. При това занятията ми ме поглъщат всецяло. Може да любопитствуваш що е. Пиша ред разкази по наший политический и обществен живот — от Освобождението до последнята криза, погледнат от разни страни. Но, nota bene: те не са повторение ни на «Митрофана», ни на «Чичовци», ни на другите ми прозаическ[и] работи, които, от една страна, пишех, от друга, се печатаха в нашата покойна «Наука». . . Те имат по-художествена виработка и по-реалистически и трезви задачи. Когато ги четеш, ще ти се харесат, уверен съм. Сега заплюй ме да не урочасам. . . Поздравление сърдечно на госпожа Катерина и Койка. Също и на Маджарови.

Твой предан
И. Вазов

70

До С. Костов

Любезний г. Костов,

Приех Ви последното писмо заедно с книжката на П. П. Славейкова. Той сам по-рано ми изпрати вече един екземпляр, за който му и отговорих.

Аз се забавих да Ви пиша, защото се бях заловил с повестите, за които, мисля, Ви бях говорил по-напред. Аз и сега не съм към края на работата си. Това ще бъде цял цикъл разкази по новий ни политически и обществен живот, погледнат от разни страни. Тоя умствен труд поглъща почти всичкото ми време и не ми остава такова нито за скучание, нито за вълнувание от *злобите на деня*. Аз даже съм престанал съвсем да ги следя и от месец почти съм се затворил в моя мир. Само по тоя начин имам спокойствието ненарушимо, за което ми говорехте в едно прежне писмо.

Загатванията, които ми правите в същото, по повод на скъсването на някои свръзки, улеснено от обстоятелствата, аз ги разбирам добре и съм съгласен с Вас. Уви, само късно прогледнахме. Ние задълго ще носим

на плещите си последствията на нашите заблуждения или непростителни нехайства. . . Ние можем много да си изкажем по тоя скръбен предмет, когато се видим.

Брат ми, докторът, е сега в Габрово, отдето ми пише, че е добре. Другий ми брат, Георги, който свърши тия дни академията си, ще живее тука, тъй щото не ще бъда съвсем усамен.

С удоволствие съм готов да Ви преведа някои от руските стихотворения, за които ме просите. Това ще направя през първата половина на идущий месец. Мисля, че и тогава няма да бъде късно.

Извинете ме, че скратявам писмото, което според обещанието ми трябваше да бъде по-съдържателно. Не съм отговарял на куп писма, приети от един и половина месеци насам, и все по горнята причина — улисването с повестите, които ме зорладисват безжалостно. . .

Поздравете от мен г. С. Вацова, ако го видите; също и г. Вас. Стоянова, както — Теодорова.

Ваш сърдечен приятел
И. Вазов

Одеса
май 1888

71

До К. Величков

Одеса, 26 юния 1888 г.

Любезний приятелю,

Не ти писах по-скоро поради едно поболяване от настинка, получена от първата ми морска баня, настинка, на която последствията теглих двайсетина дена. Сега съм съвсем здрав и продължавам да се къпя в морето — средство да прекарам с приятност, а може би и с полза — лятото в Одеса.

Види се, че в последното си писмо много съм се разболтал за новото си литературно предприятие, та ми си насказал един куп незаслужени любезности и сърадвания. Сега виждам, че е много права поговорката ни: «На прехвалени ягоди с голяма кошница не ходи», понеже моите повести се прекъснаха до четвъртата,

едно, поради боледуването — по-напред, а друго — по изленяването сега. Тук настанаха силни горещини, които парализуват всяка сериозна умствена деятелност. Сега съм се погрузил (ти видиш, че живея в Русия), в едно съвършено far niente, което много наумява о д о б и т о ч в а н е т о на наший Стамболова в Хисаря: къпя се, спя, ям и пия. Само че съм пак дръглив като индийския светец. Ти лесно ще си обясниш моя сибаритски живот, като ти кажа, че се намирам на произвола на две вълни: Миларова и Нейчова, който гостува в Одеса. Едната ме изкарва във веселите сфери на одеския high life, а другата ме вмъква в подземните кръчми и трущоби на Одеса, дето виното е пак добро и евтино. Той е в отчаяние, че не намира тука панагюрски гивеч. Впрочем, Миларова ще ти наклопам: той е хванал да се опуйчова малко и fait le sérieux. За да бъда обаче справедлив, трябва да ти кажа, че той бе занят със съставянето (по поръчка на душеприказчиките на Априлова) биографията на тоя последния, която и свърши. Сега се е завзел с друго литературно предприятие, което сочи да бъде грандиозно: ще напише роман в роде на Жил-Блаза, в който ще разкаже прикрито безчислените приключения на своето многострадално съществуване. Но това още е проект и аз сбърках, като казах по-горе, че го е захванал вече. Тия и подобни тям причини ще ти обяснят защо Миларов не е имал още време да ти пише, при всичко че му наумих. Ако ти му пишеш, не е зле да го заплюйш да не урочаса.

Твоите резони за нежеланието да дойдеш в Русия са твърде уважителни и аз няма вече да те каня да сториш това по две причини още: едно, че се убедих, че нищо не може тук да се работи за какво-годе подтикване на българския въпрос към разрешението му, а второ, че и аз съм дошъл на мнение, ако до септември нищо не ни предскаже близкостта му, да се завърна в България и установя в София, дето се е пренесла и майка ми. Цанков, Маджаров, Бобчев и Люцканов в началото на юлия ще дойдат тука, за да идат на празника в Киев (900-та годишнина от покръщението на Русия), дето и аз ще ида, и тогава ще се потрудя да докажа и тям, и Цанкову, че е време да помислят за връщане в България, ако искат да не бъдат съвсем забравени от едно-

мислениците си. Знам, че в тая точка се двоим с тебе, понеже ти мислиш, че присъствието на емигрантите в Русия служи и за един претекст против Кобурговото правителство. Аз зная, че самите руси съветват емигрантите да си вървят, а опозицията на Каравелова го прави persona grata в Петербург. Там възлагат даже на него прекалени надежди. Аз обаче бих желал да се завърна в България едновременно с тебе и за това ще имаме време да се сговорим.

Костов и мене е просил за същото нещо, и аз му съм обещал, но не зная кога ще изпълня това, като ме мързи да хвана перо.

Завчера приех от брата си Георгя писмо, в което те поздравлява. Той сега е на баните при Друскеники (Гродненска губерния), дето лекува ревматизма си. Георги е свършил вече академията и подал прошение да го зачислят в руска служба, както ще направят и осталите емигрировани офицери. Прескърбно наистина, но какво да правят? Но това няма да им попречи, когато стане нужда (?)[1] да тръгнат към България. . .

Прегръщам те сърдечно
Твой предан
И. В а з о в

П. П. Извинявай за размацаността на писмото ми, което прилича и на вавилонско стълпотворение: само португалски език няма в него. Аз може да ти пиша следующето от Киев и да ти разкажа впечатленията си.

С ъ щ и

72

До С. К о с т о в

5 юлий 1888, Одеса

Драгий приятелю,

Пращам Ви в отделен плик до брата си няколко преводни стихотворения. Между тях три от Надсона, руски талантлив поет, от школата на Некрасова, умрял твърде млад от чахотка преди две години.

[1] Въпросителният знак е от Ив. Вазов. [Бел. ред].

Разказ не Ви пращам. От написаните, които имам, ни един не намирам подходящ за книгата Ви. Сетих се, че имам такъв в книжата си, що оставих в Пловдив, сега навярно пренесени в София. Ако желаете, попитайте брата ми Бориса дали не може намери това малко разказче. То е епизод от сръбската война, но названието му не помня. Там се разказва за един войник от Ветрен, който се не завърнал от войната. Борис трябва да се сети. В случай, че го одобрите, пратете ми ръкописа, а още по-добре коректурата, за да направя там едно незначително, но необходимо изменение.

Види се, че аз съм се много похвалил за книжовний труд, който почнах, та сте си помислили бог знай какви чудеса. И тоя случай оправдава поговорката ни: «На прехвалени ягоди с голяма кошница не ходи.» Защото аз прекъснах разказите на четвъртия, едно, по боледуване от настивка миналий месец, а друго, по леност, която летните горещини вливат в организма. Разбира се, пак на ленивците. По тия причини не можах да Ви пратя повечко и по-добро нещо. Ако найдете стиховете малко грапави, то си наумете, че те са първите, които подир тригодишно напущане ритмоплетството пиша. Страх ме е, че ще забравя занаята. Мисля обаче нататък да приготвя (на дявол му куршум в ушите) една книжка от стихотворения на емигрантский ми живот.

От г. Величкова приех писмо, в което ми казва, че приел такова от Вас и че ще Ви прати някои свои неща. Колко бих желал Величков да разделяше времето си между живописта и литературата! Той има силен талант и в нея и ме е яд, че по страст или по невежество нашето общество не щя да види дарбата на перото му с оная справедливост, с която призна силата на красноречието му. Разбирам добре смисълта и на Вашето загатване, макар и твърде деликатно, за моята писателска участ. Аз зная това, но няма какво да се прави. България, нейната интелигенция, училища и умствена сила се ръководят днес от безмозъчни шарлатани — идеолози á la Свирча. Сега улицата и кръчмата поставят закони на Парнасът. Царство на сопата. Vae victis.

Прегръщам Ви
Ваш предан
И. Вазов

73

До К. Величков

Одеса, 25 юлий 1888

Любезний Величков,

Току-що сядах да ти пиша и приех твоето писмо от 17 юлия. Добре си сторил, че си отишъл при морето, но скърбя, че и там се оплакваш от проклета скука. Обяснявам си това донейде и с отсъствието на българи, с които да я делиш поне.

Завчера пристигнах от Киев заедно с другите членове от българската депутация (неофициална), само г. Цанков с Люцканова тръгнаха за Петербург. Приемът, който ни сториха братушките, беше твърде топъл и съчувствен. Официалният свят, обществото, печатът с еднаква горещина се надваряха да ни докажат, че въпреки всичко българите са пак галените деца на Русия. Ние останахме очаровани и поразени. Грозеше само отсъствието на официален представител в празненството от страна на българската черква или правителство. Това ни правеше често да се червим и отравяше възхищенията ни. Сега в България имат по-важни работи да вършат: да пушкат въз паметника на Царя Освободителя в София! Подло племе сме ние, братко. Киевский празник, който беше сбрал поклонници от цял славянски и православен свят, даде ни случай да се запознаем и с много предни деятели, журналисти, политици и писатели славянски. Както за това, тъй и за самото празнуване, което беше твърде импозантно и бляскаво, оставям да си поговорим, когато се видим, защото в кратко писмо почти нищо не мога ти изложи.

По политиката в Киев нищо положително не можах да узная. От свиждането на императорите обаче малко се възторгават русите. Уверяват даже, че Вилхелм е излязъл недоволен от Петербург: царят се отнасял твърде церемониално и даже сухо с него. Никой не вярва да е станало някакво съглашение, па и в печатът не транспирира такова нещо, ако изключим гатканията.

Г. Цанков отива в Петербург с цел, доколкото аз

узнах, да зондира русите относително техните бъдещи намерения по българский въпрос и след това (ако види, че работата ще се проточи) да се завърне право в България, като пригласи и емигрантите да сторят същото.

Аз ти бях писал, че именно есенеска тъкмя да се завърна и аз. Макар че е още рано да се сговаряме за това, аз мисля да ти предложа в случай, че решиш и ти с времето да се приберем, да се съберем в Белград и оттам по железницата в София. Мисля, че и тебе ще е по-близо през Белград.

Не ми явяваш адреса си във Виарежио, та ти пращам писмото си до адреса ти във Флоренция, напосоки, и затова го и не направих по-дълго.

Прегръщам те сърдечно
Твой И. Вазов

Маджаров мина за Цариград, а Бобчев остая тука. Г. г. Нейчов и Миларов тръгнаха също за Петербург — първий за някакъв стар процес, а вторий за напечатване Априловата биография.

74

До С. Костов

Одеса, 25 юлий 1888

Любезний Костов,

В началото на тоя месец Ви пратих писмо, в което Ви явявах, че Ви проваждам чрез брата си Никола няколко превода за книгите Ви. Надея се, че сте ги приели.

Аз завчера се завърнах от Киев, дето бях отишъл заедно с г. Цанкова и други емигранти да присъствувам на руский празник от страна на България — неофициална.

Приемът беше много братски и сърдечен. Русите като че забравяха обидите, които им се нанесоха от българите, та се чудеха как по-добре да ни посрещнат и заявят своето съчувствие. Всички бяхме трогнати. Аз и тука

забележих, че ние сме пак галеното дете на Русия и от всичките й гости славяни — ние й бяхме най-милите и най-своите. Но колко грозеше отсъствието на званичен представител на българската черква или правителство! Ние се червяхме в себе си и беснеехме от злоба, когато си помислехме, че вместо това в България сега се занимават да стрелят паметника на Царя Освободителя. Каква безбожност! Тая именно мисъл постоянно отравяше сърцата ни и помрачаваше силните впечатления от бляскавия всеславянски празник. Види се, че малките народчета, както и човечета, често за самата си дребнавост са осъдени от природата да бъдат зли, жестоки и безнравствени. А у руский народ добротата сърдечна е равна със силата му, великодушието — безгранично като степите и оризонтите на земята му. Право казва пословицата: «Големите риби в големите води живеят.» Ние посетихме всичките любопитности на Киев. Той заслужено е наречен руский Ерусалим — по безчислените свещени възпоминания и светини, и паметници от епохата, в които осия с лучите на християнството цяла Русия. В един манастир видяхме копие от стар пергамент, дето се бележеше, че първий киевски митрополит бил българин. Г. Дринов взема бележка от тоя важен документ. Самий град прилича на чудна градина със своята богата и разкошна растителност, заложен на живописний бряг на Днепъра. Обаянието му се усилва от блясъка на безбройните куполи, които се възвишават в небето. Прохлада, спокойствие и поезия царуват в това поетическо място. . . Какъв контраст с вечношумящата, тревожна, спекулантска и юдофилствующа Одеса!

Г. Цанков тръгна със зетя си за Петербург, за да може да разбере как стои работата и какво е бъдещето. Оттам той е решил, според думите му, да се завърне право в София, като пригласи и осталите емигранти да направят същото. Аз мисля да се завърна есенеска — в София, през Белград, ако е възможно. Емигрантството ми досади много, па и финансиално ми дотегна. Пращам Ви изрязана уводна статия от «Киевское слово». Ако можете, явете ми какво мири[ш]е сега в София.

Ваш предан
И. Вазов

75

До К. Величков

Одеса, 9 септември. 1888
Ямская улица, д. № 79, кв. 7

Приятелю мой,

Искам ти извинение за късния отговор на писмото ти от 19/31 августа. Впрочем, пощата ми го предаде само преди четири деня по причина, види се, на промяната на квартирата ми. Аз те поздравлявам с предприемането превода на Освободѣний Ерусалим. Не знам ти ли или аз бях превел къс от тая поема в Христоматията ни. Но ти сега, като имаш пред очи самий оригинал (ти без друго ще да познаваш вече добре италианский език, при всичката ти неприязън против италианците), поемата на Таса ще излезе на български прекрасно. Ние нямаме още ни един класик преведен. Твоят труд ще бъде скъпа печалба за учащата се младеж и за литературата ни. И едната, и другата имат голяма нужда да се освежат от диханието на високата поезия. Г. Костов ми пише, че му се много харесал превода на IV песен, както и стихотворенията.

С удоволствие срещнах вчера в «Киевское слово» (вестник в Киев) преведена нувелата ти «Последнето желание». Преводът е сполучлив. Както се догаждам, той е направен от един български студент в Киевский университет, Ангел Теодоров. Името ти е напечатано невярно, вероятно коректорът го е конфондирал с името на руский белетрист Величко. Аз ти изпращам вестника.

Това, което ми пишеш за бай Манчова, аз още поотдавна ти го казвах. Поведението му спрямо нас е било фалшиво, а сега е нечестно. Как тоя човек досега не можа да ни улесни поне с какво-годе и как може да забравя услугите, които му сме сторили? Ти не ми казваш какво си сторил със записа, който имаш от него; аз обаче съм предал моя на чича Никола Вазов, който не се шегува и церемони в комерчески въпроси. Явява ми също, че г. Манчов, който бил длъжен повече от две хиляди лири, преписал всичките си имущества на

жена си, така щото заемодавците му ще му вземат кирливото сетре, ако го теглят на съд.

Предаността, която ти изказва Говедаров в тия тежки времена, ме трогва. Такова нещо е така рядко сега. Поздрави го от мене, когато му пишеш. И аз, както тебе, клоня да възчакам още, а пожалуй, и да зимувам тука. Последните известия са твърде благоприятни и обнадеждителни — резон да им не давам вяра. Завчера в Румъния един авантюрист-българин стрелял пет пъти въз министъра Начевича, но го не закачил почти (един куршум го одраскал само по гърдите). Покушението е станало в купето на един вагон á bout portant. Иде ми да повярвам, че самото провидение покровителствува тия мръсници. Поне едно опитване от наша страна да сполучеше!

Г. Цанков е още в Петербург и неизвестно е кога ще го остави. Той е успял да се представи само пред Гирса. Аудиенцията пред царя, за която се домогвал, галиба, няма да получи. Доколкото узнавам, г. Цанков не е намерил твърде топъл прием в столицата. Московците не могат да забравят знаменитите му слова до Хитрово. Даже «Новое время» обнародва един член, надъхан със сърдитина против г. Цанкова и емигрантите. Не ни много галят русите, както видиш, но аз не зная тях ли да кривя или нас си. Цанков ни прати тука копие от докладната му записка до Гирса, в която предлага няколко способа да се урегулира емигрантский въпрос, в случай че днешното положение се проточи надълго. Но внимание слабо обърнали. Всичко това може да повлияе на г. Цанкова и той може да ни изненада с някакво круто решение, каквито се срещат в миналото му.

С него заедно бяха отишли и Нейчов, и Миларов в Петербург; последний се връща и от него ще можем по-добре да узнаем как са работите.

Прати се Маджарову в Цариград адреса ти и той навярно ще ти пише, преди да тръгне за Пловдив. Той окончателно е решил да се завърне в началото на септември. Бобчев ще зимува тука, дето се е преселил вече. Той ми каза, че ще ти пише.

Благодаря за поздравлението до брата ми Георгя.

Той е сега в Петербург, а ще тръгва в Закаспийската област, дето е назначен военний инженер.

Споменах ти по-горе, че има известия весели. Ето в що състоят: вярно било, че Вилхелм бил дал обещание на царя да спомогне за бързото решение бълг. въпрос в смисъл благоприятен за Русия; това решение на въпроса щяло да последва след срещането на Вилхелма с Франц Йосифа; Валдемар е одобрен вече за наследник на Кобурга; развързката ще стане твърде скоро — през октомврия. Тия уверения са излезли от устата на генерала Куропаткина и на военний министър и съвпадат с подобни от други извори. Но аз съм Тома и не вярвам нищо. Наплашил съм се от разочарования.

Прегръщам те, твой предан
И. Вазов

76

До К. Величков

Одеса, 31 октомврий 1888 г.

Драги приятелю,

Захващаме писмата си все с извинения за закъсняването им. Това аз правя и сега, макар че нямам с какво сериозно да мотивирам бавенето си. В последнето си писмо ти одобряваш решението ми да зимувам в Русия. Не знам само каква полза ще ми донесе по-нататъшното живене в Русия, както и твоето — в Италия. Кой знай, може би в тая неволна почивка да наберем нови сили за бъдеща деятелност, но какво да правим със скуката, която терзае и мене, и тебе — тебе повече, както гледам? Няма какво да се прави. . . Поне да можехме да устроим така, щото заедно да бъдем. За жалост, грамадното разстояние между мене и тебе, на което преездът е свързан с тежки за нашата касия сега разноски, неволно ни приковава в неприветливите и опротивелите ни гнезда.

Виждам, че погрешно съм разбрал онова, което ми явяваше по-преди за подхванатия превод из Таса, но

и онова, което си превел вече (IV песен, състояща от 600 стиха), е труд значителен и аз не считам нужно да оттегля думите си. Не се съгласявам с тебе, колкото се отнася за достойнството на италианските поети. Това казвам, не че сляпо се покланям на установившето се в европейските литератури за тях мнение. А твоята досада от всичко италианско може да се обясни с нашата поговорка: «Покрай наш Ивана омръзна ми и свети Иван.» Дявол да ги вземе италианците и политиката им! Как ми е неловко и стидно сега, че тъй телешки се възторгвах от тая страна в сбирката си «Италия»! Да бях при тебе, нямаше по-добри чувства да питая за нея.

Навярно, приел си от г. Костова първата част от Христоматията му. Там има и твои, и мои неща. Не знам как я ти намираш в сравнение с нашата, не по отношение на материала — за това не говоря, — а в отношение на педагогическата ѝ страна. Приех от него и 1-та книжка «Библиотека Св. Климент», повременно списание, на което, като член в настоятелството, ме кани да пращам нещо. Посилката си до тебе Костов не е придружил с писмо от деликатност, вероятно, както е постъпил при изпращането същата сума и мене.

Ти ще направиш добре да идеш при Губернатиса, колкото и да ти е неприятно ново знакомство. Това ти налага интересът на бълг. литература. Ако му не дадеш ти добросъвестни сведения, той, пожалуй, може да попадне на някой дурак студент от школата на Свирча, който да омаскари всичко и да въздигне нашите литературни влечуги в лучезарни гении. Примери такива вече имаме. Иди.

Аз не зная какъв илач да ти посъветвам против хандрата, дявол я взел: решението ти да попътуваш из Италия варди ми се да е едничкото средство да се поразсееш. Всяко пътешествие е благотворно. А предстоящето ще ти принесе повече от една полза.

Засега не работя нищо, но тъкмя да се хвана за работа. Брат ми Георги на 20 тръгна оттука за Асхабад (Закаспийска област), дето е назначен военен инженер. Искаше да ти пише, но поради много залиси не успя и ме моли да ти предам сърдечния му поклон.

Прегръщам те
Твой И. Вазов

77

До С. Костов

Одеса, 22 ноември 1888

Любезний Костов,

Много е лестно за мене повторното Ви утвърждение за годността на моите трудове във Вашите издания. Аз очаквам тия последните с нетърпение. Приятелите, които видяха тук Вашата христоматия, също я одобриха. Чувам, че и в българските вестници имало съчувствени отзиви. Това ми е много приятно. Аз Ви благодаря за мнението, което имате за «Царството на самодивите», това мое излюблено, по-точно незабележено от публиката, дете. Ако тая поема е остала без край, то кабахатлия е дядо Манчов, който се мръщеше, че отнимам място в «Народний глас», за да печатам «такива играчки». А аз тогава пишех толкова, колкото място ми оставяше всекий брой на вестника (долните стълбове на втората страница). Имам още (у дома) трийсетина куплета ненапечатани, но те не съставляват краят. Аз съм на мнение да вместите засега само част, началото именно, от «Царството на самодивите», защото имам много работи да поправям, а даже и да изхвърлям, политиканските работи например.

Сега съм занят със стихотворения, които отдавна се готвех да подхвана. Една небогата жилка от вдъхновение съм набутал и спеша да я изчерпя. Поради това не мога Ви обеща просимите преводи. Г. Попов е сега тука и той ще може с готовност и с повече успех да извърши тая работа. Пишете му, ако обичате, а и аз ще го поканя, щом го видя, днес или утре.

«Труд» не съм приимал, а очаквам с нетърпение да прочета студията на г. Кръстева. Писах на брата си Кирка в Севлиево да ми изпраща номерата от това списание или да ме абонира, но нищо не приех. Не зная даже дали е в Севлиево. Ако Ви е възможно, пратете ми V книжка от «Труд» и след прочитането ѝ незабавно ще Ви я върна по пощата. Не знам дали г. Кръстев е виждал разборът на «Сливница» в руското периодическо издание «Славянская беседа». Съчувствен, но доста

повърхностен, при това писан от своеобразната точка зрение на Русия. Аз съм преблагодарен г-ну Кръстеву. Ще му пиша, когато видя труда му, също и Вам ще съобщя взгляда си. Отзивът на «Свобода» бях чел вече тука. Той е достоен за колоните на тоя вестник. Чудното щеше да бъде, ако се явеше там по-просветено и честно възрение.

Стихотворения за «Библ. на св. Климент» ще Ви пратя след няколко дни. Оставям на Вас да изберете кое да влезе в журнала, който, вярвам, наскоро ще излезе пак. Можете да нещо и на «Период. списание».

Кога ми пишете, явете ми, моля, къде и как е брат ми Кирко, че от месеци не съм го разбрал, а и от домашните из София не получавам писма.

Ваш предан
И. Вазов

Адресът ми е нов: Одесса, Коблевская улица, д. 23, кв. 33.

78

До В. В. Уманов-Каплуновский

Одесса, 22 ноября 1888 г.

Многоуважаемый Владимир Васильевич,

Честь имел получить Вашу визитную карточку. Сообразно выраженному Вами желанию, присылаю Вам сборник «Италия». Я счел нужным многие слова, могущие случайно затруднить Вас, перевести на русский. Перевел также (свободными переводами) и несколько стихотворений. По ознакомлении с этой книжкой Вы увидите, есть ли там что-нибудь годное для перевода и помещения в «Баяне» или на другом месте. Признаться, мне совестно как-то становится: Вы и так много места уделили моим произведениям в первой книжке «Баяна», где набрано все то, что было Вами помещено в других изданиях. Отзыв «Вестника Европы» мне показался крайне несправедливым. Как я заметил уже, в современной русской критике личные чувства или

лагерные страстишки берут верх над голосом совести и над другими требованиями трезвой и просвещенной критики. Г. Геруц сообщает мне, что были и противоположные отзывы в других периодических изданиях, но мне не случалось их видеть, а было бы интересно.

Я Вам очень благодарен за перевод «Природы», которую и я считаю одним из более удачных моих стихотворений. Г. Геруц имел любезность прислать мне первую и последнюю строфу (из Вашей рукописи). По этим образцам заключаю, что вся пьеса прекрасно передана на русский. Не знаю, что еще войдет из произведений других болгарских писателей во 2-ю книжку «Баяна». Я мог бы с удовольствием дать Вам какие-нибудь сведения по этому предмету, если Вам понадобились бы они.

Неизвестно мне, случалось [ли] Вам видеть современные болгарские журналы (имя очень громкое для микроскопических книжек), где являются иногда не очень дурные опыты по литературе и литературной критике. В одном из них («Труд») печатается довольно обширная студия о моем сборнике «Сливница». Я сам еще не читал это и жду номеров журнала. Если Вы желаете, я мог бы и Вам послать прочесть студию д-ра Крыстева, когда получу.

Из стихотворений в «Италии» некоторые были переведены на другие славянские языки; между ними — «Отзывы» и «Ватикан» на чешский. Как слышал, было переведено что-то и на итальянский поэтом Канини. Как увидите, глубоких чувств и сильных лирических движений в них нету: это по большей части ряд игривых и легких заметок туриста. Я присылаю Вам «Италию» не столько из желания видеть ее в русском переводе, а для ознакомления Вас с этим опытом нового жанра в болгарской поэзии, берущей до сих пор исключительно патриотические темы.

Преданный Вам И. Вазов

Адрес: Одесса, Коблевская ул. 23, 33.

79

До С. Костов

Одеса, 10 декември 1888

Драгий ми Костов,

Пращам Ви няколко стихотворения за «Библиотека св. Климент» и за «Пер. списание» (ако намерите Вие за благословно да му дадете някое от тях).

Не знам дали ще Ви се харесат. [Те са, както видите, въобще посърнали и мрачни. Същий меланхолический печат носят и осталите. Няма жар, но що да сторя? Музата ми би фалшивила, ако пееше иначе. И намерила време да пее!]. От написаните досега стихотворения аз Ви пращам именно тия не защото ги намирам най-сполучени, но защото по духът си по̀ могат да влязат в едно българско списание днес. Единствено това съображение ръководи избора ми. Както и да е, аз Ви ги пращам, за да изпълня обещанието си. Ако по една или по друга причина Вие найдете, че е в мой интерес да не излазят на свят божий, то ги спотъмосайте нейде, и аз ще Ви бъда благодарен.

Приех 6 книжки от «Труд». В последните две прочетох етюда на г. Кръстева. Независимо от симпатичний отзив, що дава за мене, той ми се хареса по своята бойкост, оригиналност на мислите и новизнь на приемите. Има момчешки работи, ако щеш, в тоя труд, но той разкрива едно бъдеще блестяще и духовито перо. Жално ми е, че съм заинтересован, та не мога свободно да Ви изкажа колко силно съм уверен в това. (На някои съждения и възрения негови може би да се възрази нещо, при все това те подкупват, защото са изказани с увлечение.) Еднакво ми се понрави и рецензийката на Кръстева за «Пер. списание», в която той горещо ме брани от нападките на г. Плачкова. И тя блести с оригиналност и заставя да я четеш с наслаждение. В г. Кръстева има пламък за един превъзходен недюжинен критик. Язък, че статиите му се явяват в такова кьопаво журналче, в такова неприятно съседство с пепелчуците

от български Парнас! Но и това — слава богу. Вие знаете защо.

Навярно приели сте последното ми писмо, дето Ви молях да ми явите за доктора. Аз приех от него писмо и се успокоих. Скоро ли ще приема Словесността и 2-та част от Христоматията? Аз чакам с нетърпение. Получих известие, че в Петербург ще се печатат нови преводи от мене. Не би било зле да пратите по един екземпляр от изданията си там — на Петербургското слав. благотв. общество. Органът му «Известия» непременно ще даде отзив за тях.

Ако решите да напечатате нещо от стихотворенията ми, то моля, нагърбете се Вие с коректурата им, за да не излязат с погрешки. Вие познавате уже почерка ми. Приемали ли сте скоро писмо от Величкова? Аз от доста време нямам такова и не знам дали е във Флоренция. Искам да му пиша. Вярвам да сте му пратили Христоматията.

Сърдечно поздравление
Ваш предан
И. Вазов

80

До С. Костов

Одеса, 11 декември. 1888

Драгий ми Костов,

Вчера Ви изпратих няколко стихотворения за напечатване. Ако счетете за нужно да поместите и III («Години хвъркат, живот отива»), то бъдете добри да го измените така:

Вместо 7 и 8-й куплети турете следующите два:

Не ценихази дарът небесни,
Как лекоумно го унизих!
В страсти мятежни, в борби несвесни
много жар, чувства, сили затрих,

И много цветя аз пръснах всеместно
но венец вечен не свих от тях;
без вяра крепка в признанье честно,
кат за играчка на лира пях,

или:

Кат залъгалка лирата зех.

Вторий стих на 9-й куплет да стане тъй:

И с тях сърцата не завладях;

Между 9 и 10-й (последний) куплет вмъкнете следующий нов:

И днес на прага на борби нови,
стоя безсилен, с прекършен стан,
и мисъл страшна душа ми трови,
че аз при младост съм ветеран.

Поздравления сърдечни
И. Вазов

81

До С. Костов

Одеса, 12 декември. 1888

Драгий приятелю,

Това е трете писмо в три дена. Такъв берекет ще Ви зачуди. Вие ще се смейте, но ще разберете, че такива мераклъци са свойствени на еснафът. Днес довърших приложеното тук стихотворение «Муза». Като коджамити длъжко пò ще е сгодно за «Периодическото списание», но пак както Вие заблагоразсъдите. При него Ви пращам в третя (дай боже да е последня) поправка стихотворението «Години хвъркат». . . сега с наслов Изминатий път. [Във всеки случай оставете го по-назад да се печата.] Не бавете се да ми отговорите, че сте получили всичко.

Ваш предан
И. Вазов

П. П. Извинете, че Ви поставям в такава каторга: да дешифрирате нещастният ми почерк. Но Вие имате прекрасен случай да изпитате размера на търпението си. У с у г у б е т е г о, батюшка, и при коригирането; моите стихове и без типографски грешки ще спъват читателя.

С ъ щ и й

82

Д о В. В. У м а н о в-К а п л у н о в с к и й

Одесса, 12 декабря 1888

Многоуважаемый Владимир Васильевич,

Извините, что я запоздал [с] ответом на Ваше любезное письмо. Одна из причин была та, что я искал у проживающих здесь болгар произведения Любена Каравелова, но, к сожалению, ничего не нашлось. Еще менее посчастливилось мне при искании справок по его биографии. В местной публичной библиотеке не имеется даже книги Пыпина-Спасовича, где мог бы что-нибудь заимствовать и пополнить мои сведения. Не доверяясь моей памяти, я не дотрогнусь этого предмета и скажу только несколько слов о характере и значении литературной деятельности Каравелова и моей точке зрения.

Вся деятельность Каравелова агитаторского характера. Она имела главною целью подготовить национальный дух болгар для борьбы с турецким владычеством. Эта идея отразилась во всех произведениях Каравелова и дала им очень своеобразный отпечаток. Ею обуславливаются развитие его таланта, достоинства и недостатки его творений. Так, по причине поспешности, с которой их писал (он, как Раковский, неутомимо работал, и в одно и то же время писал повести, стихи, ученые статьи, критики, памфлеты, прокламации и пр.), имея в виду только высокую цель свою; многочисленные повести его из болгарского быта вышли как-то недоделанными и слабыми, они лишены интереса и часто отзываются фальшью, так как писатель жертвовал тенденции реальной правдой жизни. Но там встречаются и превосходно обрисованные портреты некоторых из его героев — те именно, которые лично были знакомы ему (например, дядо Либен в рассказе «Болгары старого времени»). По моему мнению, только и эти пассажи оживляют и освещают до некоторой степени его повести, иначе крайне монотонные и тяжелые. Более нравятся его стихотворения, написанные под сильным влиянием Шевченко. Большинство из них дышит неподдельной искренностью чувства и простоты. К ним не относятся стихотворения обличительного характера. Любен подражал в повестях Марко Вовчку, но неудачно. Но какой стиль у него, какая выразительность языка, какая сила и оригинальность мысли, блеск ума и бойкость приемов! Эти качества заслоняют собою недостатки и подкупают читателя. Особенно его полные едким сарказмом и остроумием критические статьи: «Ты знаешь, кто мы?». Я помню, с каким живым интересом [они] читались при своем появлении в Болгарии — повести не читали (как и в Румынии болгарская эмиграция предпочитала им политические передовицы его газет). Эти критические статьи составляют большую заслугу Любена в болгарской литературе. Он ее очистил от массы бездарностей.

Будучи главным образом революционером, Каравелов впал в крайности, свойственные всякой отрицательной деятельности. Вместе с султаном и турецкими чиновниками он громил в своих газетах возрождающуюся болгарскую церковь и православие. Он относился отрицательно к двадцатилетней борьбе болгарского народа за свержение духовного гнета греческой патриархии. Это было заблуждение, и Любен здесь слабо понял свое время.

Этот дух отрицания, часто отзывающийся веянием русского нигилизма, цветет и теперь на чужой ему болгарской почве и имеет своих ревностных апостолов в среде партии, разорвавшей связи с Россией. Это школа Каравелова. Влияние же его литературного творчества на современную болгарскую литературу не видно. Так или иначе, Каравелов одна из крупнейших личностей в истории болгарского возрождения. Это могучая сила, односторонне развивавшаяся и пустившая много хоро-

ших зерен в нужную почву болгарского самосознания — и несколько плевелей.

Как видите, мое отношение к Любену Каравелову, историческое значение которого вполне ценю, довольно строгое, и воззрения мои значительно рознятся от установившегося мнения об этом деятеле. Спешу прибавить, что я не претендую на безошибочность и сам сознаю неполноту и даже несвязность и односторонность моих беглых суждений, и присылаю их Вам больше к сведению, а не для безусловного принятия их при составлении своего очерка о Каравелове.

Благодарю Вас за сведения о «Баяне», вторую книжку которого с нетерпе[нием] буду ждать. Ваши труды составляют ценный клад в той области русской литературы, которая имеет задачей ознакомление русских с духовной жизнью остальных членов великой славянской семьи. Я сам признателен Вам за то, что Вы доставили мне возможность в первый раз познакомиться, хоть отчасти, с характером творчества славянских поэтов, о которых только слышал до сих пор. Не сомневаюсь, что русское общество отнесется еще с большим сочувствием к Вашим трудам в будущем и вполне оценит их. Жаль только, что недостаточно часто выходит «Баян».

Сборник «Италия» прошу задержать.

Всепреданный Вам И. Вазов

83

До К. Кръстев

Одеса, 13 декември 1888

Любезний г. Кръстев,

Бързам да Ви явя, че приех днес отвореното Ви писмо, а преди десетина дни — V и VI книжк[и] от «Труд». Аз четох с живо любопитство и с голямо удоволствие студията Ви. Аз съм твърде трогнат от Вашето съчувствено отношение към мене и произведенията ми. Нашата българска критика не ме е изгалила с много

ласкавости, за да не почувствувам с всичката сила на душата си цената на Вашия дружески и топъл отзив. Благодаря Ви горещо. Вие по един много великодушен начин си отмъстявате на мене, ако е вярно казването Ви за някакво уж невнимателно отношение от моя страна. Не помня обстоятелствата добре, но не мисля да съм дотам крив, както Вам се е сторило. Както и да е, Вие подновявате знакомството си по един много задължителен за мене способ (не говоря за днешното Ви отворено писмо, отчаятелно церемонно и лаконично).

Не ща тоя път нищо да Ви говоря за впечатлението, което ми произведе Вашата студия, както и рецензията на Пер[иодическо] списание, погледната от чисто литературна точка зрение, защото ме е страх да не напомня анекдотът за солидарните халваджии и бозаджии, макар че той ще бъде съвсем неприложим и неуместен в случая. Мога да Ви предам само мнението на приятели, които четоха труда Ви: те го намират едничкото хубаво нещо в списанието, което скъпливо му е дало няколко местце. Поздравлявам Ви и дерзайте; само това си позволявам да Ви кажа.

Трябва ли да Ви казвам, че мене ще ми бъде твърде приятно да видя, че нашата кореспонденция се не свърша с днешните писма? Признавам се, аз съм един от най-ленивите на света писмописци, но привикнал съм да бъда акуратен спрямо няколко близки на душата ми приятели. Уви, те са тъй малко, Вие ще им уголемите числото.

Поздравлявам Ви сърдечно и Ви стискам признателно ръката.

Преданий Вам

И. Вазов

84

До В. В. Уманов-Каплуновский

Одесса, 19 декабря 1888

Многоуважаемый Владимир Васильевич,

Мне удалось найти периодическое списание Каравелова «Знание», из которого и присылаю Вам приложен-

ные 4 стихотворения в оригинале и в буквальном переводе.

К сожалению, лучших из чисто лирических его стихотворений не оказалось в этом журнале; там по большей части сатирические. Я постарался выбрать самые удачные из тех и из других.

Рассматривая вновь часть сочинений Каравелова, я, при сообщенных уже Вам воззрениях, считаю нужным присовокупить еще несколько заметок.

Сатирический дух господствует во всех произведениях Каравелова. Это главный элемент, сущность его таланта. В сатире он как в своей стихии. Там проявляется самым ярким образом его могучий талант, остроумие и мировоззрение, крайне пессимистическое. Если его повести несостоятельны вообще, как художественные вещи, то они беспощадные сатиры на пороки или глупости тогдашнего болгарского общества (например, «Три картины из болгарской жизни»). Главная идея, которая проводится в творениях Каравелова, не только революционная, узко политическая, а более обширная: это стремление к нравственному и умственному пробуждению человека, освобождение его духа от оков невежества и вековых предрассудков. Этим деятельность Каравелова и отличается от деятельности других болгарских деятелей возрождения и придает его имени именно тот престиж, которым ныне оно пользуется. Отрицательные стороны его я Вам уже мимоходом наметил в своем последнем письме.

Я очень сожалею, что вместо цельного и сжатого очерка дал Вам растрепанную и несвязаную вещь... Может быть потому, что у меня самого не сложилось еще ясное и определенное воззрение по богатой и многосторонней деятельности Каравелова. В случае что Вам покажется что-нибудь неправдоподобным, Вы объясните себе это выше сделанным признанием. Прошу никакой оговорки обо мне не делать, в случае заимствования что-нибудь из моих сведений.

Сердечно кланяюсь Вам
Преданный Вам И. Вазов

85

До С. Костов

Одеса, 27 декемвр. 1888 г.

Драгий ми Костов,

Научавам се, че сте приели последните ми писма, заедно със стихотворенията. Сега ще Ви моля да не давате никое (а особено «Муза» по никакъв начин!) от тия последните под печат; вместо тях ще Ви проводя други.

Преди няколко дни г. Д. К. Попов Ви изпрати превода на «Шильонский затворник» от Байрона. Трудът му е твърде сполучен, по мое мнение, и друг надали би по-изрядно превел. Ако счетете за добре да му пратите някакъв гонорар, то сторете това по-бързо, че финансите му съвсем не ги бива.

Узнах, че сте се годили. Ако това е истина, то приемете моето най-сърдечно поздравление и благопожелания.

Приемете също моите молитствувания за честит живот през настъпающата нова 1889 година. Дано дядо господ да я направи за всички измъчени сърца носителница на радост и утешение.

Ваш предан
И. Вазов

86

До К. Кръстев

Одеса, 10 януари 1889

Любезний г. Кръстев,

Приех овреме писмото Ви, но не отговорих по-рано, защото не бях здрав. Сега, слава богу, съм добре и бързам да Ви пиша.

Аз пак ще Ви благодаря за новото заверение на съчувствеността си към мене и трудовете ми. Това за мене е скъпоценно насърчаване и утешение, особено в

днешните обстоятелства, когато неволите и поразите са способни да убият и един по-силен дух, нежели моят.

Вие ме просите да си кажа мнението по-напространно за етюда Ви. Аз и сега едва ли ще мога да прибавя нещо повече по онова, що Ви казах в първото си писмо. Като литературно дело трудът Ви ми се твърде хареса и ето защо: там отсъствува рутинността и пошловатостта, които са дали печатът на съвременните у нас «критики». Вашите прийоми са нови и оригинални; Вие излагате мислите си с независимост и увлечение. А това е много — за един пръв труд. Колкото за самото съдържание, за правотата на критический Ви поглед, аз считам трудно за мене да се изкажа сега: първо, защото етюдът Ви се занимава с мене и с работите ми и да оспорявам или утвърждавам Вашите оценки, мисля го за неделикатно; второ — аз сам още не съм се опознал добре, не съм си съставил ясно мнение за характера и значението (ако го има) на моето литературно «творчество» (извинете за дебелата дума); всеки външен ценител пò ще налучи истината, отколкото аз сам. Но Вашите взгляди ме накараха да се замисля. . . и това не ще бъде безследно.

Нáпролет ще си дойда в България и тогаз непременно ще се срещнем и пò-нашироко да се разговорим — устно. Писмото е стеснително. Също ще можем да разправим и другата работа, предишните отношения, на които пак се повръщате в писмото си.

Онова, което казвате за г. Плачкова, е вярно: той скоро подир обнародването критиката си ми даде обяснение за произхождението ѝ и нашите отношения оттогава се подобриха. Той е младеж честен, но, види се, с голяма доза самомнение и Вие няма защо да съжалявате, че сте го пошибнали. Такива пошибвания са благотворни.

Аз се бях заловил за работа преди няколко време, но я прекъснах. Нямам сега ни воля, ни вдъхновение да пиша. През цялото си пребивание в Русия душата ми е била угнетена и не знам дали се е извършило някакво прераждане в мене. Пратих няколко нови стихотворения Г. Костову, за да ги даде да се напечатат в някой журнал; той ми пише, че са твърде меланхолически — до отчаяние. Това е право. Аз обаче, преди да приема писмото му, бях му писал вече да ги задържи и скрие: стана ми неловко да излазям пред публиката, подир толкоз дълго мълчание с такава убита и безцветна душа. Разочарованието е проникнало дълбоко в моя нравствен мир и го е сломило, окончателно ли — не зная. Мисля, че отчуждаването ми от България много е спомогнало на злото. Чини ми се, че отечественият въздух, колкото инак и да е заразен, ще подействува благодетелно и ще поподигне силите ми. Нам, българите, родната почва е необходима, както на Антея — земята, за да почувствуваме силите си. Дано не се лъжа.

Вашето желание да се ознакомите с руския съвременен живот и мисъл е прекрасно — Русия е един свят, съвсем чужд на западния. Напредъкът, който е направил руский дух, е грамаден и нараства паралелно с политическото могъщество на Русия. Чели ли сте Толстоя, Достоевски, Тургенева?

Вие ще печатате ли нещо ново в «Труд» или другаде? Г. Костов ми загатваше, че сте готвили нещо още. . . Ще очаквам Вие сами да ми обадите.

Мисля да прата етюда Ви да го прочете г. Уманов-Каплуновский, литератор в Петербург, който се занимава ревностно със славянските литератури. Това ще го интересува. Той е превел на руски доста неща от мене («Грамада», «Раковски», из «Сливница»). Пише ми сега, че превожда за руските журнали «Природата» (из «Поля и гори») и няколко стихотворения из «Италия». Същий ме просѝ да му изпратя няколко Каравелови стихотворения за превождане, с кратка критическа оценка на деятелността на Любена. Аз сторих това.

Подир десетина дена тъкмя да ида в Киев, на гости, дето ще се побавя до две недели. Това обаче няма да побърка на преписката ми, която аз неволно спънах в самото ѝ начало. Адресът ми е все Коблевская ул., д. № 23, кв. 33.

Стискам Ви най-сърдечно ръката

И. Вазов

П. П. Пратих Ви по пощата трите тома лекции по Всемирната история на Петрова. Уведомете за приемането.

Същий

87

До С. Костов

Одеса, 13 януари 1889

Драгий Костов,

Приети двете Ви последни писма от 26 дек. и 1 януари. Благодаря Ви за новогодишните Ви поздравления и Ви повтарям моето честитение за годявката Ви, което се съдържаше и в последнето ми писмо.

Надявам се да сте го приели и в него сте видели, че Ви просех да задържите стихотворенията ми (да се не печатат), че тъкмя други да Ви пратя. Аз съм съгласен с Вас и не ми се иска сега да излазям пред читателите с такава убита и разочарована душа. Особено «Муза» по никой начин не трябва да се печата.

Драго ми е, че сте приели от Величкова стихотворения; това показва, че той пази енергия. С нетърпение ща чакам да ги видя заедно с 2-та книжка от «Библиотеката Св. Климент».

До втори път ще бъда по-подробен.

Със сърдечно поздравление
Ваш предан
И. Вазов

88

До С. Бобчев

Его Високоблагородию
Стефану Савичу Бобчеву
Ямская улица д. № 41
г. Одесса

Бай Бобчев,

Чудно, че и днес ме тури в реда на ония хора, които идат да убиват времето у тебе. Няма кусур, друг път не ще те безпокоя. Ти си приел сръбско пер. списание «Явор», книжка 3, дето имало нещо от мене; проводи ми, моля, по Илия тая книжка да я видя и още днес ще ти я върна чрез човек. Ако е възможно, прати ми също и вестниците български.

Бъди здрав.
Твой
И. Вазов

21 январь 1889
Одесса

89

До В. В. Уманов-Каплуновский

Одесса, 24 января 1889

Многоуважаемый Владимир Васильевич,

Прошу извинить за мой поздний ответ. Я хотел ответить на Ваше любезное письмо вместе с присылкой моей фотографической карточки, которая только сегодная была получена из фотографии. Я жду тоже Вашу, и мне весьма желательно получить ее скорее, так как намереваюсь в первых числах февраля отправиться в Болгарию. Очень жаль, что не имел счастья лично встретиться с Вами: обстоятельства не допустили этого. Но память об Вас всегда будет жива во мне, и я надеюсь, что наша переписка и в будущее время продолжится. По приезде в Болгарию я первый Вам напишу. Я распоряжусь здесь, чтобы мне присылали все то, что Вами переводится из болгарской и других славянских литератур.

Я немножко нездоров, потому и оканчиваю мое письмо. Я, впрочем, напишу опять Вам по получении Вашей карточки.

Мой сердечный поклон
Всепреданный Вам И. Вазов

90

До К. Кръстев

Одеса, 5 февруарий 1889

Любезний г. Кръстев,

Приех писмото Ви и Ви отговарям накратко по причина, че сега ме пак наболява окото (лявото). Без това обстоятелство аз щях да Ви явя, че тия дни тръгвам за България, защото се готвех вече. Докторът съветва да почакам.

Виждам, че недостатъчно сте запознати с произведенията на корифеите на руската литература. А то Вие бихте ги обикнали на равна степен с германските. Колкото за мене, аз споделям Вашия ентусиазъм за Гете, но не за «Фауста» му, в който философията задушва поезията, а за чудното онова създание «Херман и Доротея», дето блика извор от висока и непостижимо сладостна поезия. Вие сте предприели един важен труд с превождането «Фауста» и като съдя по любовта и възторга, с който сте го вършили, не се сумнявам, че е сполучен, при всичко, че Вие в скромността си отказвате това. Наравно с Гете, и Шилер ме пленява със своя висок идеализъм, но от всичките ми е по-мил Хайне. Той е оставил най-дълбоко впечатление у мене. Моята поема (недовършена) «Царството на самодивите» (тя се е печатала в подлистниците на в. «Народний глас» и без подписа ми, та едва ли Ви е била известна) е написана под влиянието на прочитането на «Германия», хумористична поема от Хайне. Понеже дойдох в тия подробности, нека кажа в ответ на питането Ви, че от всичко: и от класическите, и от новите литератури, съм чел по малко, шарено и безсистемно, както всеки самоучка в България. Изключения са само Виктор Хюго и Байрон, които съм чел цели и страстно — в по-младите си години. Същото мога да кажа и за Пушкина и въобще за рус[ката] литература. Но Вашите въпроси са широки и искат по-обстоятелен отговор. Аз ще оставя това за по-благоприятни обстоятелства, напр. кога се видим лично. Тогава ще побъбрим за

всичко онова, което Вие затрогвате и което ме живо интересува.

Вие ще пишете за Каравеловата лирика. Аз бих желал да се разговоря с Вас по Любеновата писателска деятелност и щеше да е добре да стане това, преди да печатате етюд за него. Аз вярвам, че може да си тръгна в началото на марта. Но Вие можете, ако желаете, да ми пишете какъв взгляд имате на Каравелова като п о е т. Кратките думи за него в етюда (в «Труд») не ме осветляват доста върху това. Г. Величков отдавна е приготвил дълга студия на Каравелова, твърде обективна и вярна според мене. В къси думи — тя извожда такова положение: Каравелов [е] могъщ талант: той е добър мислител и стилист, силен сатирик, но посредствен художник (виж нувелите му) и слаб поет, а ако щете, вовсе не поет. Тия възрения са и мои. Нам се чини, че неговото значение като литератор и даже политически деец [фразата н е п о с т и ж и м о (исторически) з н а ч е н и е, която стои в етюдите Ви по мяза да се каже за Раковски — много по-грамаден исторически облик] (важно наистина) е твърде много раздухано и надуто от партийни интереси. Но може и да се лъжа. Ето защо бих желал да разменим взглядове по тоя предмет.

Споменах партийни интереси. Четох тука нападките въз книгата на г. Костова. Тия нападки са чист плод на партизанска ненавист, а още и на уязвено самолюбие, затова са и тъй кални. Добре сте намислил да дадете отпор. Ще ме е яд, ако отложите или изоставите това нещо. Погалете го със сарказмите тъй тънко и тъй жегливо, които изобилуват в пасажът за Плачкова, в рецензията Ви на Пер. списание. Казаний пасаж изобличава във Вас и хумористкритик. Щеше ми се повечко да поговоря и за автора, но намирам това [за]. неудобно в писмо. Ще кажа само това, че негова милост днес е намерил село без кучета и ходи без тояга.

Пращам Ви разписките за книгите — от книжара.

До втори път ще Ви пратя фотографията си, която сега не е готова. Проводете ми и Вие ваша — ако имате.

Сърдечно Ви поздравлява

Ваш предан
И. В а з о в

П. П. Не намерих ни в една книжарница вече Линиченковата книга, един екземпляр от която ми пишете да пратя в Липиска. Ако желаете, мога да поръчам да пратят отдругаде.

91

До В. В. Уманов-Каплуновский

Одесса, 7 февраля 1889 г.

Многоуважаемый Владимир Васильевич,

Благодарю Вас за присылку Вашей фотографической карточки. Я отложил свою поездку в Болгарию на неопределенное время. Но, по всей вероятности, она состоится в конце этого месяца или в начале следующего. В этом промежутке очень возможно, что мне удастся приехать в Петербург, по делу, и тогда буду иметь удовольствие повидаться с Вами.

Вы хорошо решили подождать полное собрание сочинений Каравелова. Нет сомнения, что Вы там найдете гораздо лучшие стихотворения, чем те, которые я мог подобрать из его журнала «Знание».

Мой искренний и сердечный поклон.
Ваш преданный И. Вазов

92

До С. Костов

Одеса, 19 февр. 1889

Драгий приятелю,

Бързам да Ви честитя радостното събитие, което е огряло живота Ви на 12 февруария, и да пожелая както Вам, така и на г-жа супруга Ви всичките очарователни радости и благополучие, които дава любовта и семейството.

Бъдете любезни да предадете на госпожа майка си,

също и на родителите на супруга си, моите най-почтителни и искрени поздравления.

Последнето Ви писмо с парите до г. Попова приех, също и другото, назначено за него. Вярвам той вече да Ви е отговорил.

Вие сте давали стихотворенията на майка ми и тя ми пише, че остала много натъжена от прочитането им. Както тя, тъй и Вие сте си преувеличили мрачността на духа ми, която не е до такава степен. Види се, че стиховете ми невярно са предали чувствата ми. Няма зарар, че сте дали някои от тях да се печатат, макар че аз бях изразил желание да не бъде това. Други не ще мога да Ви пратя. Четох нападките на «Свобода» вър[ху] Хр[истоматия]та; те са толкова безобразн[и], колкото и идиотск[и], г. Кръстев ми явява, че ще отговори. Аз му писах непременно да стори това и той ще го стори хубаво.

Питате ме за връщането ми. Аз се бях натъкмил да тръгна в началото на тоя месец, но внезапно ме заболя око и отложих. Окото премина и аз пак се готвя да тръгна в краят на февруари или в началото на март. Не знам само дали няма да се срещнат препятствия, защото аз не мисля никакво заявление да подавам, едно, защото ми се не ще, а друго — основающ се на писмото на майка ми, която ми казваше, че уж било предписано от Стамболова на началств[о]то в Харманли да ме не закача, в случай че вляза в България. Не знам дали това е сериозно. Ако ми пишете, то явете ми Вие как е работата, подир надлежното разпитване. Във всеки случай аз ще се върна преди или през пролетта.

Поздравление сърдечно.
Твой предан
И. Вазов

93

До С. Бобчев

Цариград, 7 март 1889

Бай Бобчев,

Вчера пристигнах благополучно тука. Въпреки лошите предзнаменования при тръгването морето беше доста кротко. Днес времето е чудесно. Видях се с г. Вълковича, който ми съобщи, че всичките емигранти, дошли на последне време в Цариград, са изпратени вече в България. За мене каза, че не съществуват никакви препятствия и че мога право да си вървя. Аз обаче очаквам пари, та ще престоя днес, а може би и утре. Стана дума за тебе; за твоето възвръщане той не види и не знае никакви пречки. Впрочем аз и от София ще ти пиша.

Моля, поздрави г. г. Бахчеванова и Попова и другите приятели.

Твой предан
И. Вазов

П. П. Г. Миларов ще чака тука разрешение.

94

До С. Бобчев

София, 13 март 1889

Бай Бобчев,

На 9 сего пристигнах благополучно в столицата. Тя не ме порази с някакви значителни улучшения, макар че аз се надявах на това. Новите постройки, ако и многочислени, както уверяват, не са дали по-друга физиономия на градът, защото са разсеяни и пръснати между старите на всичките улици и само неприятно пъстрят дрипавината на старий град. Забележи, че аз говоря само за тоя последний: новий град още не съм обиходил и от градината пò на изток не съм проникнал.

Да, едно забележително украшение на старий град е, ако щеш, новата гара на железницата, разстоянието между която и града скоро ще бъде, по уверението на някои си, изпълнено с нови къщи и сгради. Трябва да ти кажа още, че местата извън столицата, както ония при Александровский паметник, от двете страни на шосето към Княжево (г. Иречек го бе нарекъл български Версайл, уви!), са разкупени вече от гражданите по 1, по 2 до 5 лева метърът и сега вече не остая за охотниците за места освен да пъплят доста далеко вън от градът. Нужно е да забележа, че и местата по орханийското шосе се разпродават от градский съвет и се ценят доста високо. По оня край обаче не съм ходил, за да мога да ти дам пообстоятелни сведения. Но има едно нещо, което трябва да зарадва всеки българин: то е железницата от Белово до София. Как леко и бързо се прелетяват ония ти върхове, пропасти и урви! Самите вагони са доста комфортни и шикарни, дори до ватер-клозетите (забележи, че ги има и в III клас), тъй щото, ако Централният пътува някога по тоя път (вярваш ли ти?) и има десентерия, няма да рискува да остане на някоя станцийка в Беловските планини. Споменах планина: ще ти кажа, че Витош-планина е все навъсена като челото на Заховски и свирепа като патриотизмът на Килифарски. Но нейний шал е съвършено бял и нов — не е купуван от Тълкучката.

Мразовитий дъх, който тя изпуща над бедна София, ме прави да си спомням по-често одеский климат. На тоя час обаче, когато ти пиша, времето е доста добро, има малко облаци, но измежду тях блещи най-чистата и светла м о д р и н а. Тая дума завчера научих от един селянин шоп, който продаваше присади от сливи — м о д р ѝ ц и. Попитан, той ми обясни, че модро значи сине. Забележи, че заедно с това открих и ритмата на б о д р о. Обаче тук такова нещо не забележвам, не вярвам да го има даже и у софийский Аристид Илия Вълчев, който благополучно пребивава от няколко дена в Черната джамия, и то за една мизерия: фалшификация на подписи! Но да дойда на думата си за погодата: нощеска валя, както и вчера, доста изобилен дъжд и калта из софийските улици е цяла благодат,

особено из Витошката улица, която е прокарана нова и още неизкарана до другий край. Тя е широка, като одеските, но се различава от тях само по отсъствие на тротоари и акации, които сега заменя едно море от лепкава кал. Но в скоро време, даже и в по-малко от двесте години ти няма да я отличиш от Деребасовката. Аз живея засега на хотел «Вазов», а къщата ни е на същата улица (Витошка) и снощи, като отивах да вечерям, затънах в една дълбока локва и благодарих бога, че не бях по-къс, например като Миларова. Той е още в Цариград и доколкото разузнах, ще дочака там и хубавата южна пролет, ако дип не поиска да я прекара в Одеса. Добре прави Д. К., че няма същите попълзновения и засега се задоволява само с «България». Впрочем слухове само предавам. Между тях един е по-важен и истинен: в Министерский съвет се е внесло предложение да се определят и обнародват имената, които се изключват от амнистията. Останалите емигранти свободно ще се възвърнат. По всяка вероятност числото на първите не ще бъде повече от 7 или 8 души. Колкото за тебе, аз още повече се убедих, че няма препятствие. На другий ден от моето пристигане г. Стамболов тръгна за Пловдив, тъй щото не сварих да се видя с него и следователно не мога нищо определено да ти кажа. Аз обаче ще се възползувам от първа възможност, за да те осветля. Но повтарям, ти можеш да бъдеш спокоен и не ще сториш зле, ако хванеш да се събираш за връщане. Тук е пълна тишина и безопасност.

Поклон сърдечен на домашните.

Твой предан
И. Вазов

Поздрав[и] и приятелите.

95

До К. Кръстев

София, 16 март 1889

Драгий ми г. Кръстев,

Преди всичко спеша да Ви честитя сгодявка и да пожелая както Вам, тъй и на младата Ви годеница

всичкото щастие и безценни радости, които дава любовта и семейството.

Прощавайте, че не сторих това още от Одеса, дето приех известието от Вас. Бях твърде улисан с въпросът за тръгването си за България, та при другото не успях да Ви отговоря и за получаването писмото Ви от 14 февр. с портрета Ви. За жалост, както Ваший портрет, тъй и доста други ведно с няколко мои не намерих, като пристигнах тука, в чемодана си (вероятно изгубени са на турската митница в Цариград), та не ще мога сега да Ви пратя мой портрет и ще искам нов Ваш, ако имате.

Както видите, аз се завърнах през Цариград и нямах случай да мина през Казанлък, за да се повидим. Но това ще стане по-нататък.

Извинете ме, че не Ви пиша по-дълго писмо, макар че имаме много неща да си кажем. Аз съм малко смутен по причина на болестта на брата си Никола тука. С втором обаче ще бъда по-обстоятелен. Ще очаквам Вашето любезно писмо.

Прегръща Ви
Ваш И. Вазов

96

До К. Кръстев

София, 30 март 1889

Драгий ми господин Кръстев,

Диктувам писмото си, защото ми е болно още окото, та избягвам писмени занятия. Това е причината и за забавянето на отговорът ми на последното Ви писмо.

Безкрайно Ви благодаря на толкоз топлите Ви думи по случай стъпването ми в България.

Както и предполагате, първата ми мисъл тука бе да се заловя сериозно за литературна деятелност; на това ме ободряват и други тука приятели, като ми обещават силна нравствена подпора. Вашата ще ми бъде особено драгоценна и Вий ме много задължихте, насърчихте, като тъй любезно предугадихте просбата

ми, която тъкмях да правя: да вземете живо участие, особено в критический отдел на журнала, който тъкмя да основа, щом ми бъде това възможно. Трябва да Ви кажа, че тук приятелите всички ми посочиха на Вас, като че беше това нужно за мене. Аз с радост видях тук доброто реноме, което сте спечелили със студиите си, и се считам щастлив, че мойто мнение за Вас се споделя от толкова просветени хора. Аз вярвам, че министерското списание, за което тук още узнах и в което Вий ще взимате участие, не ще много да повреди на моето и особено на рубриката, която най-много ще разчита на Вашето перо. Впрочем затова пак ще говорим.

Както, мисля, Ви бях писал, аз съжалявам, че са напечатани ония ми стихове в «Библиотека Св. Климент», въпреки желанието ми. Те бяха писани в някои от «тежките дни на моето изгнание» и са плод на безпомощно униние, преходно впрочем; искам да се надявам, че моята муза сега в България ще намери ако не по-отрадни, то по-ясни мотиви. Въпросната статия, в която сте закачени и Вий, не ме зачудва и аз разчитам да дочакаме още кални пръски от същия кален извор при всеки признак на живот, който ще даваме занапред. За да бъде човек на подслона от такива нападки, едничкото средство е да капитулира и да се откаже от всякакви идеални стремления. Който ще — нека го направи, но ний — не. Сестра ми сърдечно благодари госпожица Радка за поздравлението и й изказва благопожеланията си.

Поздравлявам Ви сърдечно

Ваш предан приятел
И. Вазов

97

До К. Величков

София, 2 май 1889

Драгий приятелю,

Приех вчера писмото ти от Южна Италия и твърде ми е драго, че те разбирам добре и здрав, след толкоз продължително необаждане.

Аз пристигнах тука още на 9 март, без да срещна и до днес някаква неприятност. Но при все това моето положение не е твърде завидно и тука. Болестта на брата ми, която още се продължава и която ни е смутила зле, моето боледуване (на окото), което се повърна, току-що пристигнах, и трае още, разстройството на хозяйствените ни дела и един куп още ситни и дребни поразии, които ме окръжават, правят да не чувствувам почти никаква радост от завръщането си в отечеството. Едничкото нещо, което би ме развлякло, а, пожалуй, и възнаградило за тия неприятности, е литературното занятие. Но представи си, с болно око може ли да се мисли за подобно нещо? Мнозина приятели ме поощряват да подновя «Зора», че такъв журнал щял да бъде приет добре сега — при отсъствие на по-свестни, и ми обещават живо участие, но аз чакам да се реша, когато оздравя, а и ти дотогава може да си дойдеш. Сега обаче, тъй както съм разочарован, аз не те предумвам да се връщаш с онуй усърдие прежно: по моему, почвата тука е ялова за каквато и да е деятелност. Аз даже съжалявам, че прибързах да скратя срока на скитането си по чужбина. И тука съм на чужбина и още не мога да се свикна и ориентирам. Извини, че те занимавам с моите ламентации, но освен тях друго не ми иде на ума да ти кажа сега. Радвам се за Римските писма. Докато бъдеш там, попиши и работи: тука надали ще дò такава охота.

Б. е все в Одеса. Адресът му е: Ямская, д. № 41, кв. 28. Предадох приключеното ти по назначение.

Домашните ми благодарят за поздравлението и ти предават своето.

Прегръщам те.
Твой предан
И. Вазов

Да си пишем по-редовно.

98

До С. Бобчев

Цариград, 11 май 1889

Драгий Бобчев,

Ето видиш ме в Цариград. Пристигнах вчера. Дойдох да лекувам пустото си око при някой си специалист тука ингилизин, д-р Милинжер, при когото ме съветваха да се отправя софийските доктори.

Той направи диагноза и ми обяви, че болестта може да заеме лош характер, защото е свързана с ревматизмът, който имам на лявата част на тялото си от години. Може да полузаслепне окото, с което вече повече от два месеца не мога да си служа. Той ми съветва бани, каквито са брусенските или грязните на Одеский лиман. En attendant той ще ме гледа тук и ще взема по $\frac{1}{2}$ наполеон визита. Скимва ми да стана, па да дойда в Одеса и там, а не тук да чакам балнсарний сезон. При това и там има добри окулисти, които, пожалуй, би ме полекували и по-успешно, и по-евтино, което е важно за мене. Ще помисля тия дни и ще реша, или да кажа по-добре: аз съм решил — в Одеса. На това решение дойдох и по други съображения, които ще т[и] съобщя, когато се видим. Предупреждавам те обаче, че по никой начин не ида като емигрантин и вратата на България няма да се затвори за мене, поне аз тъй мисля.

Извини, че ти приказвам само за мойте дертове — за твойте и общите ще говорим, като се видим.

Ако ти е възможно, тури настрана 20—30 руб[ли] да ме улесниш, в случай че временно нямам.

Моето почтително поздравление на госпож[а] жена Ви.

Твой предан
И. Вазов

Приех навреме писмото ти.

Писмото ми е много разцапано: писах го полузамижал.

Поздрав[и] приятелите.

99

До И. Шишманов

Одеса, 19 май 1889

Любезний ми г. Шишманов,

Обезпокоителний характер, който взе болестта на очите ми, застави ме ненадейно да тръгна за Цариград да консултирам докторите. Но като стигнах в Цариград, оказа се необходимо да дойда в Одеса, която се слави със своите глазни лечебници и добри окулисти. Това и направих. Лечението ми по всяка вероятност ще се продължи не повече от месец. Ако през това време почне да се реди ръкописа ми, моля да се разпоредите, щото първата или втората коректура непременно да ми се прати тук. Връщането ѝ назад ще стане незабавно. Всичко за проваждане и връщане ще занеме не повече от 7—8 дена.

Ако ли видя, че очите ми се поправят по-рано, аз ще побързам за София и овреме ще Ви пиша за сведение. Адресът ми е: Одесса, гостинница «Одесса».

С искрено поздравление оставам Ваш

Ив. Вазов

100

До Д. Ризов

Господину Д. Ризову
(в Черната джамия)
София

Бай Ризов!

По причина, че зрението ми е още слабо, аз не бях приготвил нищо. Но сега захванах едно разказче, което ще бъде свършено тия дни. Вие ще ми явите кому да го предам, както и — какво още бихте ми искали за календаря си, защото съм забравил.

Списанието се забавя единствено поради слабостта

на зрението ми. Надявам се обаче скоро да бъда в състояние да го почна, особено ако си дойде господин В[еличков].

Явете ми кога тъкмите да излезе календаря.

Със сърдечен поздрав,
И. Вазов

18/27. VI. 89, София

101

До К. Кръстев

[София, юни 1889]

Драгий ми господин Кръстев,

Преди всичко честитя Ви булка и Ви желая всичките радости и добрини. Не извърших тая длъжност порано, защото отсъствувах. Както може да сте чули, аз през мая имах нова одисея — до Цариград, а после и до Одеса, отдето се завърнах преди десетина дена. Надявам се, че съдбата ще ме пощади вече от нови подобни пътешествия, дължими на лошо обстоятелство.

Господин Костов ми обади за предприятието Ви с господин Манчева. Аз си обяснявам това от жаждата Ви за деятелност и работа, но не бих желал да се оплитате с Манчева, по причини, които Костов Ви ги е съобщил. Истина е, че аз не мога да Ви покажа сега по-добра обстановка за Вашата деятелност.

Моето списание, уви, още си остая в областта на проектите главно, или по-добре единствено, защото зрението ми е още слабо. Кога ще се поправи съвършено, не зная. А Министерский сборник отива много яваш, като всяка царска работа.

Моят роман се намира сега в Държавната печатница и чака ред.

Но аз не знам как, все ми се струва, че ще излезе тази работа на клоц. Но да е здравие: бедата не ще е голяма. Господин Шишманов ми каза, че желаете да се печата рецензията Ви за Кесяковата «Победа» в сборника. Тя ми се твърде хареса (не «Победата», а рецен-

зията) по възренията и идеите, които сте развили в нея и по обективността си.

Пишете ми незабавно какво вършите и какво мислите.

Ваш сърдечен приятел,
И. Вазов

102

До Д. Ризов

Господину
Д. Ризову
(в Черната джамия)
София

Бай Ризов,

Оказа се необходимо да тръгна за Вена, да консултирам окулистите, та разказчето оста недовършено. Ако ми поолекне, ще го допиша и ще Ви го изпратя. Може и някои стихове да Ви приготвя, само дай боже здраве.

С поздрав
И. Вазов

3 юлий [1889]

103

До И. Шишманов

[София, 19. VII. 1889]

Г. Шишманов,

Вчера се завърнах от Вена и видях вече отпечатани две коли от романа, без да ми са пращани за коректиране. Грешки има доста, както и опущения. Чувам, че и третята кола излязла. Моля Ви, пратете ми я да я видя: дано тя бъде по-чиста от погрешки. Разпоредете се също да ми се донася втората или третята коректура от следующите коли: това е необходимо, както

сами знаете. Ако Ви е възможно, пратете ми сега по приносителя третята кола.

С поздравление
И. Вазов

104

До Х. Попконстантинов

Г-н Константинов,

Днес приех в Държ[авната] печатница 3-та кола от романа ми, на която направих коректурата (3-та). След поправянето ѝ, моля, проверете я и тогава да се печати.

При това моля да направите в същата кола следующите изменения:

В главата Женски метох думите: «Краличът, когото никой почти не познаваше» съм заличил и изменил с тия: «Краличът («Ние ще го зазовем вече Огнянов») — Нека пак да си останат първите, а вторите (поправката) да се махнат.

В същата глава, по-нататък, думата «Краличът» съм заменил с «Огнянов». Нека пак да си остане първото.

Началото на последната глава под заглавие: Бойчо Огнянов, вместо да се захваща с думите: «Появлението на Огнянова в града биде решено и пр.» нека се захване така: «Появлението в града на Бойча Огнянова (ние ще го зовем вече с името, което Викентий неволно му даде при срещата им със Соколова при К. . .ските гробища и които Краличът установи), биде решено и пр.»

Моля още да ми се предава за преглеждане третя коректура от всяка бъдеща кола, която се нареди.

С поздравление,
И. Вазов

21 юлий 1889
София

105

До И. Шишманов

26 юлий [1889]

Г. Шишманов,

Получих и 3 кола отпечатана. Виждам, че е необходимо и 3-та коректура от романа да преглеждам (аз правя вече 1-та). Разпоредете се, моля Ви, още от днес да ми се праща 3-та коректура от печатницата или да ми се явява по някой начин кога е турена на машината да пращам человек да ми я донесе за последен преглед, па тогава да се печата. Аз няма нищо да изменявам в нея.

106

До Д. Ризов

Господину
Дим. Ризову
[в Черната джамия]
София

Бай Ризов,

Разказчето не можах да свърша поради разни залиси и слабост на очите. Вместо него пращам Ви днес една глава от романа ми, който се намира под печат. Тя е от бълг[арския] бит. Ако я намерите сгодна за календаря, вместете я. В такъв случай вижте какво ще правите с местата, означени със син молив. Можете да изхвърляте или изменявате. Г. В[елич]ков е в Цариград, както се уча.

Ваш
И. Вазов

15 септ. [1889]
София

107

До Д. Ризов

Господину
Д. Ризову
(в Черната джамия)

Бай Ризов,

Правих справка на пощата, но нищо не разбрах. Аз вярвам, че досега трябва да Ви е връчен разказът. В противен случай явете ми да Ви пратя друг препис от него по по-надежден път. . .

С поздрав,
И. Вазов

27 септ. 1889
София

108

До Д. Ризов

Господину
Д. Ризову
(Черната джамия)

Бай Ризов,

Адресът е: Витошка улица, против Апелативний съд. Проводете в неделя или понеделник.

Ваш
И. Вазов

28 септ. [1889]

109

До И. Шишманов

[София], 20 ноември [1889]

Любезний Шишманов,

Г. М[ихалаки] Георгиев ще Ви чака днес (след вечеря) у дома си, затова непременно елате там. Съобщено е също и на г. г. Илиева, Кръстева, Вацова.

110

До К. Кръстев

Господину
д-ру К. К. Кръстеву
в Казанлък

[1889] 23 ноември, София

Любезний г. Кръстев,

Приех Ви карточката. Драго ми е за онова, което ми съобщавате. Засега нищо нямам прилично да Ви пратя. Изпращам Ви днес един екземпляр от романа, който едва сега биде ми предаден. Сборникът и той излазя тая неделя. Ще питам г. Шишманова за онова, което желаете.

Ще очаквам с нетърпение да видя журнала Ви.

С поздравление
Ваш
И. Вазов

111

До К. Кръстев

София, 29 ноември 1889

Любезний Кръстев,

Тия дни водя преговори с един местен книжар за предприемането на едно списание в роде «Зора», преимуществено литературно, от новата година. Чини ми се, че ще се опече работата. Затова бързам въпреки първите си писма да Ви съобщя тая приятна новина и да Ви помоля да се не ангажирате в изданието, което се предприема в Казанлък, и да бъдете сътрудник наш, особено по критический отдел в списанието. Аз разчитам единствено на Вас в това отношение и затова рискувах да изляза пак с едно списание пред български свят. Аз нито искам да помисля, че ще се отречете да подкрепите морално делото ми, като зная с какво настояване Вие сами ме насърчавахте за него.

Ще очаквам прочее от Вас критики (от готовите или от по-новите, които бихте написали). Отговорете ми поскоричко за Вашите намерения. Аз ще се отнеса и към други приятели, като Величкова и пр., да ми окажат съдействие.

Списанието ще хване да се реди от декември, за да може да излезе навръх нова година. Като приема отговора Ви, ще Ви пиша пак и с повече подробности.

Поздравлявам Ви
Ваш предан
Иван Вазов

112

До К. Величков

София, 29 ноември. 1889

Любезний приятелю,

Не ти отговорих досега, защото боледувание и разни други залиси ми попречиха. Па и нямаше какво особено да ти пиша.

Виждам, че ти ще зимуваш в Цариград, и добре ще сториш. Аз вече не те пресилям да се прибираш. Ça ne vaut pas la pein. Савата ми каза, че ти си занят с работа и това ще ти помогне да не забележваш времето на чужбина, което за мене тука е отчаятелно дълго.

Именно за да се избавя от тая убийствена скука, тия дни водя преговори с един местен книжар (Касърова) за подхващане едно малко литературно списаний-це, вроде нашата «Зора». Вярвам, че това ще ме по-освежи и посъживи, за да не плесенясам съвсем в бездействието. Моля те, прочее, да ми не откажеш съдействието си и да вземеш живо участие в делото ми. Ако рискувах да изляза със списание пред бълг. свят, то е, че най-много разчитах на тебе. Искам в първий брой, който ще излезе на 1 януария (разбира се, ако се опече работата), да туря твоите Писма от Рим, както и някои твои стихове оригинални или преводи от италиански. Аз имам някои малки разказчета, писани в

Русия, и от тях мога да туря нещо. Ще се обърна и към други приятели за съдействие. Не се съмнявам, че няма да ми откажеш на просбата. . .

Моят роман (половината) излезе и в отделни екземпляри, но не зная как да ти го проводя, понеже по пощата не ще може — поради съдържанието си. Ще се старая обаче да ти го доставя по някой начин.

Поздрави, моля те, отца Тилева и г. Шопова, комуто благодаря за изпратените екземпляри от неговите брошури.

Очаквам нетърпеливо отговорът ти и пиесите. Рекомендувай ги по-добре.

Прегръщам те
Твой предан
И. Вазов

113

До К. Величков

София, 6 декември. 1889

Любезний Величков,

Нямам още отговора ти на писмото си, с което те молех да ми пратиш твоите Писма от Рим за списанието, което трябва да излезе в началото на януария под название «Денница». То ще има форматът и съдържанието на «Зора», както има и синонимът ѝ. При всичкото ми желание да се поднови тя издателят г. Ив. Б. Касъров не пожела да възприеме на себе старите сметки на «Зора». Така тя се възражда под ново име и като самостоятелно издание. За трудът ми по редактирането и за онова, което сам ще пиша, г. Касъров ми предлага гонорар ридикулен. Но аз се наех, за да не умирам от скука, и моята работа излазя почти «б а д я а в а и.ш л è а й л я к д у р м а!» Както и да е, аз се хванах на хорото и ще карам. Най-много се уповавам на твоята готовност, в която се не съмнявам. Ще се мъча да туря журналът високо по съдържанието си и да се не посрамя. Твоите Римски писма фигурират в програмата на първий брой и без тях аз не желая да изляза на свят. Освен тях проводи ми и други вещици, които

би имал. Ти видиш, че аз още от пръв път се обърнах на просяк. Ако и г. Шопов има нещичко подходяще, моля го да ми прати: аз ще му бъда безкрайно признателен за това.

Ти ми беше писал, че желаеш да дадеш горните писма на Св. Климент срещу някакво възнаграждение. Св. Климент е сиромах, също и той съществува от милост. Досега той не е плащал никому и затова не заслужава даже да се отваря дума.

Ще очаквам горните ти работи с нетърпение, защото, както ти казах, без тях не искам да почвам. Те ще бъдат може би едничкото свежо и привлекателно нещо в списанието.

Сърдечен поздрав.
Твой предан
И. Вазов

Бъди добър да застраховаш каквото ми пращаш.

114

До К. Кръстев

София, 6 декември 1889

Любезний г. Кръстев,

Благодаря за готовността. Списанието «Денница», което ще състои от 3 печатни листа, по формата на «Зора», ще хване да се реди от утре, за да може да излезе в началото на януария. Аз ще очаквам, прочее, Вашите неща по-бързичко да получа. Аз не зная какво имате готово или какво готвите, но не е ли добре за първий брой да дадем от най-напред една критическа статия обща и обективна върху принципите на критиката?

Помислете върху това и вижте. Впрочем проводете ми каквото сте решили вече да ми дадете, па ще съобразим.

Очаквам писмото Ви.

Ваш предан
И. Вазов

115

До К. Кръстев

София, 10 декемвр. 1889

Любезний Кръстев,

Пратете ми незабавно критиката за «Победа» и тая за «Славчовата унука», щом я прегледате окончателно. Вашите рецензии за преводите също ще бъдат твърде своевременни за обнародване в «Денница», защото преводачите са намерили село без кучета и се надварят в немарливост и недобросъвестност. Етюдът за паметта отговаря на духа и програмата на журнала, който ще е специално литературен наистина, но в най-широк смисъл на думата. Аз ще поискам от г. Шишманова критиката за Заимова, защото ми се чини, че няма да я турят, за да не разсърдят господство му, който във втората книга на Сборника ще печата продължение от записките си. Вие виждате, че аз из един път заграбям много неща от Вас: имам прочее богат избор за първите книжки на «Денница», които желая да излязат възможно повече сполучени.

Ред за критически отдел ще дойде нещо подир една седмица и Вие имате време да довършите и рецензията за дядо Славчовата унука и да ми я пратите.

Първата книжка ще има приблизително следующите неща: нувела от мене, сега под печат, стихотворения, «Писма из Рим» от Величкова, които очаквам, една повест от полски (във всеки брой ще има по една повест от литературите на западните славяни), Вашите критики и други навярно неща, които не съм предвидял още.

Както виждате, аз ще имам и други добри сътрудници по-после.

Втората част от романа ми се печата сега за Министерский сборник.

«Михалаки чорбаджи» нямам.

Не бихте ли написали по-нататък и една рецензия за Novissima verba от Михайловски?

Поздравление сърдечно.

Ваш И. Вазов

116

До К. Кръстев

Господину
д-ру К. К. Кръстеву
Казанлък

14 дек[емврий], София [1889]

Приех ръкописа. Но мисля, че ще бъде по-добре да се остави за един от идущите броеве, понеже братът на критикуемото лице ми е дал нещо за 1 брой на журнала и неделикатно е да се обижда. Рец[ензията] за «Миналото» не съм взел още, но и тя далече намирам неудобна да влезе, поради някои скрупули, които лесно ще отгадайте. Прочее за 1-и брой ще очаквам рец[ензия] за Веселин, или пък оная за нашата преводна литература. Но те ще ми бъдат потребни много скоро, защото «Денница» е вече под печат и трябва да излезе преди Коледа — за 1 януарий да се разпрати. Побързайте прочее с изпращането на трудовете си — инак ще остана без критически отдел.

С поздравления
И. Вазов

117

До К. Величков

София, 16 дек. 1889

Любезний приятелю,

Приех ти ръкописа и ти горещо благодаря за готовността да ми окажеш съдействие, толкоз повече, че зная, че си твърде занят сега. Още същата вечер в един кръжок от приятели се прочетоха двете Римски писма и ги найдохме превъзходни. Те са сега под печат. За жалост, те ще бъдат редени с гармонд, защото, доде ги очаквах, печатницата редеше други ръкописи с цицер, така щото твоите писма, по очредът си, с гармонд трябва да се редят.

Аз, без да те питам, дадох да се реди и студията ти за Каравелова (половината от находящий се у мене ръкопис), но името ще ти туря, ако ти изявиш своето съгласие. Тя е прекрасно нещо, а главно, своевременно: нека се каже някое ново и трезво слово за Л. Каравелова. Стига тоя наш безусловен, овчи култ. . . Като се привърши във втората книжка ръкописът, аз пак ще те моля да свършиш тая студия, която във всяко отношение е прекрасна. Тъй също ще очаквам да приема за II книжка продължение на Писмата из Рим, които ще бъдат главното украшение на «Денница». Ти видиш, че аз окачих наздравата просешката торба. Не знам доколко ще успее списанието, но аз полагам всички усилия да се не посрамим, да излезе поне равно на «Зора». Един приятел ми каза, че ако достигна това, то не трябва повече да желая. Гледам, че нашата бедна «Зора» си е спечелила хубаво реноме тука, за нещастие, не беше възможно да се възкреси под същото си име.

Като излезе книжката, ще ти я пратя в конверт. Тя трябва да излезе, както се мъчим, преди Коледа, за да се разпрати до 1 януария. Аз ти не обаждам остало й съдържание, защото ти скоро ще я получиш.

Поздрави приятелите.

Прегръщам те
Твой предан
И. Вазов

118

До К. Кръстев

Господину
д-ру К. К. Кръстеву
Казанлък

21 дек. [1889]

Извинете, че се забавих да Ви отговоря за приемането рец[ензията] на Д[ядовата] Славчова унука, както и на писмото. Вашият ръкопис ще влезе във II книжка, защото пристигна късно: материалът беше даден всичкия вече на печатницата, която бърза за Коледа да изкара Денница. Рец[ензията] за Победата не ще Ви връщам, защото тя може да влезе в една от идущите

книжки. Ще очаквам другите Ви трудове. Нямам М и х[а л а к и] ч о р б а д ж и. Занят [съм] много, затова извинете, че Ви пиша късо.

Ваш
И. В а з о в

119

До И. Шишманов

[София, 1889]

Mon cher Chichmanoff,

Envoye-moi, s'il vous plait, le numéro de «Sviet», où je suis mort.

I. Vazoff

120

До К. Кръстев

Господину
д-ру К. К. Кръстеву
Казанлък

[София], 2 ян[уарий] 1890

Любезний г. Кръстев.

Честита Ви Нова година.

Както Ви бях писал, Вашите неща остаха за втора книжка на «Ден[ница»] и за следующите, понеже печатницата настоя да ѝ се предаде всичкия ръкопис преди пристигането на рецензи[ята] за Д[ядовата] Слав[чова] унука. За тоя Ви последен труд искам нещо да Ви пиша, но това ще сторя с писмо. Аз съм твърде болен от десетина дена от инфлуенца. Поради това и «Денн[ица»] закъсня да излезе на 1 януарий, както беше обявено в «Свобода». Пратете ми студиите си, ако са свършени. Сърдечни поздрави.

Ваш И. В а з о в

121

До К. Величков

София, 8 януарий 1890

Любезний Величков,

Пращам ти днес 1 екземпляр, слепен набързо, от «Денница», която едвам сега излезе. На това бе главната причина инфлуенцата, която девастира всичките здравия в София.

И по тая причина, и поради бързотата на печатането ѝ, «Денница» ми се види слаба в някои части. Едничкото, което може да я спаси, то са твоите работи.

II и следующите книжки вярвам да излязат още по-добре наредени. Сега ще очаквам да получа продължението на Римски[те] писма, а ако ти е възможно, и на Л. Каравелов. Обади ми, ако можеш, и колко още остая от тях, за да се съобразявам при нагласяването другия материал.

Ти ми беше писал, че ще ми пратиш и друго нещо, прочее, аз ще очаквам и него.

Моя разказ О т М а р и ц а д о Т у н д ж а не беше назначен за I книжка, но аз се очутих ненадейно без достатъчно материал (понеже част от оня, който имах на разположение, се оказа неподходящ) и се принудих да туря пътешествието. Библиографический отдел е мършав също. Не зная какво ще правя с него; повестта А н г е л ъ т, както ще видиш, е слабо преведена, но ще се старая следующите да бъдат по-добре.

Поздравлявам те сърдечно.
Твой предан
И. В а з о в

122

До К. Кръстев

София, 8 януар[ий] 1890

Любезний г. Кръстев,

Днес Ви пращам «Денница», която едвам сега се роди, подир толкова мъки. Както ще видите, библиографический отдел е твърде мършав. Аз се надявам, че в следующите книжки той ще бъде по-богат.

Не поместих в тая книжка Вашите рецензии за «Победа» и за «Миналото» по тези причини:

1) че братът на Кесякова беше дал един свой труд в нея;

2) че както в I, така и във II книга на Министерский сборник аз съм се улучил сътрудник със Заимова и неделикатно е в същото време да го кастря в моя журнал и

3) издателят на «Денница» г. Касъров заяви желание, уважително донейде си, да не сърдим в първите книжки никого чрез строги критики. Аз не можах, освен да се съглася на просбата му.

Колкото за рецензията на Веселина, аз я прочетох два пъти внимателно и я намирам н а п и с а н а твърде хубаво, но основний взгляд Ваш на «Дядовата Славчова унука» аз не мога да споделя, особено като прочетох пак казаната повест. Аз с удоволствие бих я вместил в «Денница», ако Вие намерите за възможно да смените дитирамбический тон на рецензията, който едва ли ще въздигне по-високо в мнението на публиката повестта, слабичка в много отношения, но, навярно, ще доведе до вредно самообльщение автора ѝ — едно несумнено дарование, но формирующе се още. Аз си обяснявам Вашата възторженост от благородното желание да обърнете по-добре вниманието върху едно все таки утешително литературно явление у нас. Вярвам, че няма да ми се сърдите за тия бележки; те могат да бъдат неверни, пожалуй, но са диктувани от уважението ми към Вас и към високото назначение на критиката. Аз съжалявам, че не можем лично да се срещнем и разменим идеите си върху подобни предмети.

Аз ще очаквам с нетърпение студията за вниманието, която ще украси II книжка на «Денница».

Проводете ми и рецензиите за преводните книги; както Ви казах и по-преди, аз искам да имам в разположение Вашите рецензии при нареждането следующите книжки на «Денница». Очаквам отговора Ви.

Сърдечен поздрав
Ваш предан
И. Вазов

123

До К. Величков

София, 12 ян. 1890

Любезний приятелю,

Извини, че се забавих (с един ден) да ти отговоря за приимането на III и IV писмо от Рим. Благодаря ти сърдечно.

Г. Касъров на драго сърце се съгласи да задържиш, като гонорар стойността на 15 абонамента от «Денница». Той печатни обявления няма, а вместо тях разпраща първата книжка. Ако намериш за добре, може да се напише там едно обявление, на което да се съберат имената на желающите да се абонират.

Вярвам да си приел вече I книжка, която ти изпратих преди три дни чрез австрийската поща.

Аз тия дни пак съм болен — от гърло, а днес ми предстои да ида на Пловдив за сватбата на сестра си, която ще стане на 14 ян[уари].

Да видя какво ще сторя. Ще очаквам и другите неща, които си ми обещал.

Прегръщам те.
Твой предан
И Вазов

124

До К. Кръстев

София, 12 ян[уарий] 1890

Любезний Кръстев,

Завчера се разпоредих да ти се изпрати «Денница». Оказва се, че това не било сторено още. Затова бързам да ти я изпратя днес. Вие ще я получавате даром, като сътрудник. Чувам, че сте издали журнала си. Истина ли е това? Очаквам студията Ви и моля да побързате да ми я пратите. Явете ми впечатлението от I книжка на «Денница».

Ваш предан
И. Вазов

125

До И. Шишманов

Любезний Шишманов,

Пращам Ви г. Кръстевата статия. Аз не мога сам да дойда, защото имам работа. Прегледайте и подчеркнете с червен молив онова, което мислите, че може да се изостави; измененията пък турете на полето на шпалтите.

Ваш предан
И. Вазов

[П. П.] Върнете ми я днес или утре.
Вашата статия утре ще приемете.

21 ян[уари] 1890
София

126

До К. Кръстев

София, 4 февр[уарий] 1890

Любезний Кръстев,

II книжка вчера излезе и тия дни ще я приемете. Както ще видите (не без удивление), вътрешната част на рецензията Ви е извадена, защото намерих, че за огромната част от читателите на «Денница» тя ще бъде непонятна, понеже рядко някой да е чел «Коварство и любов». Но рецензията е пак добре скопчана и е интересна и тъй: аз Ви моля да ме простите за тоя вопиющ произвол.

Дадох рецензията за «Победа» да се реди за III книжка. Очаквам и етюда Ви, но не гарантирам ще ли влезне в тая книжка: материалът е почти натъкмен. Но ако го приема по-рано, пожалуй, мога да го вместя, а рец[ензията] за «Победа» да остане за следующата книжка.

Романа ще Ви пратя утре или други ден.

Не сте ми казали какво е Ваш[е]то възрение върху «Nov[issima] verba». Ако почнете да я рецензирате, аз ще Ви пратя един плагиат от френски на Михайловски и ако щете, възползувайте се.

«Искра» не Ви е изпратена [не] по причини (зевзешки), каквито Вие предполагате, а просто по забравяне, че е печатана. Пратих Ви две други дребни работи и, очевидно, слаби. Сторете щото щете с тях. Журналът Ви кога ще да излезе?

(Интимно)

Имало в градът Ви някоя госпожица, която била свършила английска школа. Можете ли ми да́ някои сведения за нея, ако Ви е възможно да ги получите там? Хвалят ми я, а Вие знаете, че аз съм още цветущ ерген. Явете ми всичко, каквото сещате, че е интересно в такъв случай да се знае.

Вие видите, че аз Ви натоварвам с почтената мисия на доносчик. По тоя повод много е възможно да се

разходя до Розовата долина. Зависи това в значителна степен от отговора Ви.

С поздравление.
Ваш предан
И. Вазов

[П. П.] Повтарям молбата си за абсолютен секрет.

127

До К. Кръстев

Господину
д-ру К. К. Кръстеву
Казанлък

София, 7 февр[уарий] 1890

Приех журнала Ви. Хареса ми твърде, както и на приятелите. Хай добър успех. Благодаря за добрий отзив. 2-та част от романа не ще мога да пратя: м[инистерство]то се възпротивя да се разпраща или разглашава преди излазянето на самий сборник. Ако желаете и намирате възможно, дайте отзив само за I част, като си резервирате окончателното заключение. Добре е да се изпрати журнала Ви и Величкову (чрез Бълг. екзархия).

Ваш предан
И. Вазов

128

До П. П. Славейков

София [1 януари или февруари 1890]

Г. Пенчо Славейкову

Моля пратете, ми за малко време сбирката на Змай Йованович (дето има «Лудият»). Можете ли да дадете нещо и от Вас?

Ваш И. Вазов

129

До П. П. Славейков

Г. П. Славейков,

Пращам Ви Змая.
Пратете ми, ако е възможно, по приносящия преведеното от сръбски стихотворение, което имате готово, тъй също и бележката за «Дело».

Ваш пред[ан]
И. Вазов

9 февр. 1890
София

130

До К. Величков

София, 13 февр. 1890

Любезний Величков,

Извини, че по улисаност не ти бях отговорил нищо за картината. Билетите ще се погрижа, колкото мога, да натъкмя от тях. И аз сега виждам, че зле сторих, дето изоставих Любен Каравелова във II книжка, за да вместя други статии — повече от хатър-белясъ. Но ти извини, батюшка. В III книжка влазя IV писмо от Рим, тъй също и всичко, що остаяше у мене от Л. Каравелова. Затова пак те моля, да гледаш да ми проводиш продължение и от двете, защото те само спасяват «Денница».

Желателно би било да ги получа до края на тоя месец. Аз печатам мои работи, все вети, защото още се пазя да се занимавам с очите (които сега са добре), а при това съм и постоянно болен от разни други дребни болежки.

Намекът ти за изобилието на сътрудниците ми за ирония ли да го взема? Действително, на стената ми на кука висят вече стотина стихотворения, статийки, разкази и пр., но всичко това е хлам и аз още отсега се питам с какво ще пълня «Денница» до края на година-

та, ако (което не смея да повярвам) ти ми откажеше съдействието си!

Аз очаквам и някой разказ, както и статията за литер. образование в нашите училища.

Обещавам ти с удоволствие помощта си за христоматията, която мислиш да предприемеш. Ще ти направя само две бележки: 1) дали г. Краварев е състоятелен доста, за да предприема такова значително предприятие, и след. да може да те възнагради — не манчовски;

2) тая христоматия, както ми се чини, ще бъде една конкуренция на Дановите, които имат успех, и, естествено, ще нанесе ущърб Данову. Не е ли по-добре с Данова да влезеш в споразумение, за да му приготвиш нещо друго, ново — например, като кратка българска енциклопедия или друга — книга подобно нова и потребна? Аз вярвам Данов да се съгласи. Според мене, по-добре е да се свържеш с един такъв солиден и предприемчив книжар, отколкото с вискочки — леки и ненадеждни. . .

Впрочем, както ти намираш за по-добре.

Г. Говедаров е тука и ще му предам писмото. Говорихме за тебе и кроихме какво би можал да вършиш тука, за да живееш независимо, в случай, че си дойдеш. Но понеже ми пишеш, че не мислиш никак за такова нещо, аз и не ти пиша повече по поменатий въпрос.

Завчера ти пратих отворено писмо, в което те просех пак за изпращане ръкопис. Не е ли възможно да явиш адресът на собствената си квартира, за да приимаш писмата ми непосредствено и след[ователно] по-бързо?

Не ми явяваш приел ли си от немската поща «Денниците» — 6 книжки.

Моето сърдечно поздравление. Прегръщам те.

Твой предан
И. Вазов

131

До К. Кръстев

Господину
д-ру К. К. Кръстеву
Казанлък

София, 14 февр[уарий] 1890

Вярвам да сте приели последното ми писмо, в което Ви обаждам, че приех I кн. от Ваший журнал. Той добре върви, само един-два градуса по-ниска температура му дайте. . . Мисля, че ще се стреснат мнозина, защото сочите да сте безпощаден, но все таки — внимателно. Един том от Sainte-Beuve ще Ви пратя. Плагиата ще Ви пратя също, но сега нямам книгата при себе си. Чели ли сте отзивите на «Русская мысъль» за Пер[иодическо] списание и за поемата на М[ихайловски]? Любопитен е. Помолете г. Вацова да Ви го прати в препис, защото за мене е недостъпен казаний журнал. Благодаря Ви за сведенията за г[оспожи]цата. Доста ми са те. Пак благодарим за отзива Ви за «Денница». Бележките Ви са верни. Исках от Шишманова рец[ензията] за Дядова[та] Слав[чова] унука, но той казва, че ще я вмести в Сборника. Ако обичате, пращайте ми «Ем[илия] Галоти». Аз ще се погрижа да Ви бъда полезен по силите си.

Ваш предан
И. Вазов

132

До К. Кръстев

София, 16 февр. 1890

Любезний Кръстев,

Завчера Ви пратих отворено писмо, дето бегом отговорих на Вашето (затворено). Вчера г. Илиев ми донесе рецензията Ви за «Дядовата Славчова унука», за да я прочета. Сега ми се много хареса: измененията са уместни и в такъв вид аз с удоволствие бих я вместил в Денница. Но тя ще бъде обнародвана в Министерский сборник.

Вие не ми отговаряте намирате ли сгодно и възможно да дадете в списанието си макар кратичка рецензия за «Под игото» (за I част, тъй като II късно ще получите). Първата част е доста целна: тя изобразява живота на българите до въстанието на 1876 г., когато втората изключително се занимава с приготовлението за въстанието и със самото въстание. Във всеки случай аз желал бих, било от Вас, било отдругаде, да видя двоен критически отзив на I половина от труда си.

Явете ми какъв материал ще имате във II книжка на списанието. Не готвите ли (на ума си поне) нещичко и за моето. Аз пак съжалявам, че нашите сили се дробят. Истина, че аз съм виноват най-много чрез закъсняването на основанието [на] Д е н н и ц а.

Аз навсякъде слушам въобще добри отзиви за списанието Ви. Забелязват само повечко буйност, но именно тая буйност и разпаленост го прави характерно.

Сърдечен поздрав.
Ваш предан
И. В а з о в

[П. П.] Ще ми пратите ли студията за паметта?
Ще пишете ли нещо за М[ихайловски] във II книжка. Тогава ще Ви пратя копие от плагиатът.

133

До К. В е л и ч к о в

София, 17 февр. 1890

Любезний Величков,

Благодаря за изпращането продължение[то] от Л. Каравелова: ръкописът, който остаяше у мене от тая студия, хвана 8 стр. в III кн. на Д е н., та горнето парче ще влезе в IV книжка заедно с остатъка, който ще ми пратиш и с който ще се завърши прекрасната ти студия. Виждам, че доста бегло си минал върху белетристиката на Любена и не си обозначил по-пълно главните кусури на неговите нувели, върху който предмет ние бяхме

съгласни едно време. Мисля, че това си направил по твърде уважаеми скрупули. Не би ли бил любезен да ми напишеш, макар две страници допълнителни, за да охарактеризираш по-нагледно белетристическите трудове на Любена, като направиш силки на някои от тях, както си сторил с поетическите му? Ако не си разположен или нямаш възможност за това, би ли позволил мене да сторя тия допълнения, които ще се старая да хармонизирам с твоя главен point de vue?

«Китайското стихотворение» ще влезе в III книжка. То блещи с меткий колор на Среднята империя и диша с мандаринско спокойствие.

Ти ми беше обещал и някакво разказче, както и статията за лит. обр. в училищата — не ми пишеш нищо за тях.

Билетите ще мога всичките да продам и ще ти внеса стойността им в края на тоя месец. Аз много бих желал да видя и поадмирирам Одалиската ти! Дано поне се паднеше някому в София или Пловдив, за да ми бъде възможно това удоволствие.

Няма да сториш зле, ако ми пращаш материала си по-ранко, та и по-ранко да се дава да се реди. III книжка ще излезе от печат къде 20—25 февруари. Прати ми от Римските писма няколко, ако са готови — може да поместя пак две изведнъж.

Прегръщам те.
Твой предан
И. В а з о в

[П. П.]

В писмото си до г. Говедаров пак се оплакваш, че намираш грешки и в Писмото от Рим, напечатано във II книжка. Аз много скърбя за това, особено като съм полагал голямо старание поне Римските писма да излязат без типографически грешки. Това е цяло нещастие. Ти говориш, че имало даже такива грешки, които изкривявали смисълът! Ето как си обяснявам това обстоятелство: на някои места в ръкописа ти има думи на турски (види се, че по бързина и недосмотър твой), та аз съм се принуждавал да допълням по налучкване пропуснатите думи, или пък да поизменявам малко фразата, за да добие смисъл уж. Оттам белята. Вместо да

поправя вежди, изваждам очи. За следующите писма ще моля и някого другиго да преглежда, за да се не повтарят типограф. погрешки. Ти знаеш от време оно, че аз съм прескверен коректор.

Същий

134

До К. Кръстев

Господину
д-ру К. К. Кръстеву
Казанлък

София, 14 март 1890

Не Ви писах, защото не бях здрав. Четох «Пловдив» и сега се убедих пак, че у нас е невъзможна честна деятелност и рицарска борба. . . Пращам днес Манчеву превода Ви. Добър е и считам излишно да ми се праща и занапред. Аз почти не намерих какво да изправям.

Твой предан
И. Вазов

135

До К. Кръстев

София, 17 март 1890

Любезний Кръстев,

Днес г. Шишманов ми каза, че Вие сте били зарязали списанието и ще подхванете друго с г-н Манчова. Вие на мене нищо такова не писахте, затова бях доста изненадан от това известие. Не зная как Вие ще погледнете на това, но аз бих Ви съветвал да не предприемате отново, особено списание, щом сте оставили първото. Стига да се цепим и да пръскаме силите си. Защо да не вземете по-деятелно участие в съществующите тука журнали «Сборникът» и «Денница», които ще Ви разгърнат страниците си с радост? Онова, което бихте обнародвали в Манчовий журнал, можете да го

обнародвате в тях и, уверявам Ви, по-голямо значение и разпространение ще имат рецензиите Ви и Вашата цел по-лесно ще бъде постигната. Лошо ли е, ако давате по една критика или рецензия в «Денница» всеки месец, както досега (за което Ви съм твърде благодарен) и да подкрепите и мене? Вие се сърдите за опущенията, направени в рецензията за «Победа», опущения, които аз счетох за възможно да направя в интереса на самата Ви статия. Може да съм погрешил, но аз се осмелих да сторя това на основание на едно Ваше писмо, в което ми давахте подобно право.

По оплакванията Ви да разбирам ли, че Вие вече не желаете да давате за «Денница» рецензия? [Г. Шишманов ми казва, че ще пратите за Сборника две рецензии още!]. Това ще е много прискърбно, защото по тоя начин тя ще остане без критически отдел, най-важният в подобно чисто литературно списание. Аз нямам откъде другаде да изискам материал за него!

Пак Ви моля, ако не сте се още овързали с г-на Манчова, оставете се от намерението си и да се сгрупираме, за да съставим една сериозна и внушителна сила. . . Помислете върху това и ми явете мнението си.

За Кесяковите псувни не мога да Ви кажа, освен че ме възмущават дълбоко. Аз го знаех какъв е мерзавец и разчитах на тях, когато още реших да обнародвам рецензията Ви. Само не вярвах, че до такава безстидност щял да достигне нещастният. Аз нарочно изгладих рецензията и затова, за да му не повдига дотам злъчката, но съм се лъгал. . .

Очаквам ответ от Вас да ми кажете какви са Вашите намерения — едно; а друго — сърдите ли ми се сериозно и вследствие на това отказвате ли ми съдействието си? Повтарям, такова едно нещо ще ме наскърби твърде много.

II Ви книжка още пò ми се хареса. Само избягвайте неща, които могат тъй или инак да шокират. Не вреди и малко повечко спокойствие. Наконец, я помислете да минете тука — провинцията е убивающа със своята глухота и интриги. . .

Ваш предан
И. Вазов

136

До К. Величков

София, 8 април 1890

Любезний приятелю,

От месец нещо не съм приимал от тебе писмо, а и аз не съм ти писвал, защото, главно, не бях здрав.

В началото на март ти пратих по пощата (на адрес на Бълг. екзархия) 75 лева — за билетите. Вярвам да си ги приел своевременно. Кой и чий билет е спечелил Одалиската? Приятелите се интересуват да знаят резултата. Дано картината се паднеше на София, за да мога да я видя по-скоро.

Очаквам продължение от Римски писма и свършека на студията. Аз виждам колко злоупотреблявам с дружбата ти и с добрината ти, но няма що да правя, приятелю: захванах се на хорото и ща не ща — трябва да главоболя и другите, най-много приятелите (собствено тебе!). Аз, прочее, те моля да ми пратиш ръкописите си, защото тях очаква печатницата и без тях няма да се реша да издам V книжка от «Денница»! Аз много жаля, че не си тука, та бихме могли да скомбинираме нещо, но сега, тъй разделени, трудно е. Не мислиш ли, наконец, да си дойдеш? Докога ще чакаш в Цариград? Впрочем, тия въпроси не ги считай ни за мнение, ни за съвет.

Прегръщам те сърдечно.
Твой предан
И. Вазов

137

До К. Величков

София, 22 април 1890

Любезний приятелю,

Извини, че забавих да отговоря на писмото ти, защото ме нямаше тука. Благодаря за ръкописите. Каравеловата студия се свършва изрядно; аз ще туря името ти.

Стихотворението ти ще влезе също в V книжка. Но защо тая мрачна тъга у тебе? Па и защо да я изказваме?. . .

Г-на Касърова няма засега в София, за да поговоря с него относително онова, което ми пишеш за някакво възнаграждение. Ще видя дали може се направи нещо. Преди няколко време г. Шишманов (началник в Министерството на просвещението) ме питаше дали би дал ти нещо за Министерский сборник — нещо оригинално: студия, разказ или друго. Възнаграждението на печатна кола е 100 лева. Отговори ми на това. «Макбет» ми се чини, че е вече преведен на български, но пак не зная положително. Аз ще попитам да видя дали би се нашел някой да го печата.

Благодаря сърдечно на негово благоговеинство отца Тилева за поздравленията и за молитвите му. Аз сега особено имам нужда за тия последните, защото отдавна вече не се радвам на здраве.

Моето сърдечно поздравление.
Твой предан
И. Вазов

Отговори ми кога мислиш да си дохождаш? Много е възможно по причина на здравето да се принудя да се откажа от Денница; тогава ще моля тебе да приемеш редактирането ѝ.

138

До К. Кръстев

София, 3 май 1890

Любезний Кръстев,

Извинете, че дълго време не Ви писах; причини имаше разни, а голямата е, че дълго време отсъствувах от София.

Приех и 5-а книжка от списанието Ви снощи. Прочетох само рецензията за Денница. Вие порядъчно ме кастрите и както ми се струва, твърде заслужено.

Карайте смело. Едно, което съжалявам, е, че критический Ви отдел е твърде ограничен. Не вреди, ако го разширяхте в ущърб на останалите преводни статии, без които българската литература няма много да пострада. Ваший журнал трябва да стане изключително критичен, инак той няма raison d'être: в «Искра» и «Библиотека Св. Климент» има още по-добри преводи.

Аз пак скърбя, че предприехте това списанийце и лишихте «Денница» от един порядочен критически отдел. При това и Вие сами повече бихте спечелили пред вид на мястото и разпространеността, които има «Денница». Вие скоро ще издадете и 6-а книжка. Не бихте ли се решили тогава да прекратите Ваший журнал и да се присъедините към «Денница», за да може полесно да се гони задачата, която сме си поставили и Вие, и аз? В такъв случай ние ще бъдем действително една сила. Аз съжалявам, че в условията си с издателя на «Денница» не предвидях какво-годе парично възнаграждение, та да ми не бъде дотам съвестно към сътрудниците ми. От втората година обаче това трябва да се измени, разбира се, ако видим, че публиката желае продължаването на журнала. Помислете хубаво и вярвайте, че няма да сбъркате, ако вземете във внимание мнението ми.

За други работи, както и за Вашите бележки по разказите и романа ми, аз ще поговоря лично с Вас, като мина през Казанлък тоя месец, който стои на маршрута на разходката ми, която предприемам днес.

Много сърдечни поздравления.

Ваш предан
И. Вазов

139

До А. Т. Илиев

Сопот, 10 юлий 1890

Любезний приятелю,

Както вече знаеш, нашата разходка сдоби твърде печален характер и вместо да върша онова, което ми бе целта, аз легнах болен и от един месец съм се заровил с

мама в Сопот, като чакаме да оздравим и да се възвърнем назад в София. Моята авантюра много наумява една подобна на Дон Кихота и аз сам бих ѝ се смял, ако да би ми било смешно. Впрочем — всяко зло за добро. Аз вярвам, че нашият (вазовският) господ не е арнаутин и най-после ще се смили над нас многострадалните и ще ни пощади вече от нови изпитания и наказания. . . En attendant аз още куцам и не зная кога ще се поправи съвършено кракът ми, а мамината ръка се намира в statu quo, макар че е променила досега хилядо лекове, билки, мехлеми, които доморасли сопотски доктори — бабички, ѝ са наказали. Така щото, както ми се чини, ние ще престоим тука и до краят на месеца.

Между това, аз нищо още не съм готвил за «Денница» и за шестте коли, които трябва да излязат през августа, аз нямам на разположение освен г. Георгиевите разкази (нещо две печатни коли). Пиша днес Величкову да ми прати също материал. Аз тъкмя да се помъча да скова някое малко разказче и две-три стихотворения, докато съм тука, макар че в главата ми никаква свястна и здрава мисъл при поразиите, които са ни налегнали, не може да прозябава. Приех от г. К. К. К. из К. писмо, на което още не съм отговорил, понеже не зная наздраво къде се намира сега. Ако е в градът Ви, поздрави го и го проси да ми даде нещо за «Денница», например рецензията за Nov. verba от Михайловски, която той бе пращал за Министерский сборник. Аз вярвам, че г. Шишманов ще се съгласи да мине това нещо в моя сиромашки журналец: Министерский и така е наводнен от добър материал и сътрудници.

А как отива той? Какво става с моят епилог? Ще излезе ли или не? Ако да, тогава да поискам от Бориса осталий ръкопис да го прегледам и да ви го изпроводя. Яви ми.

Поздравлявам Ви с новоселие. Вярвам, че сега сте твърде весели в своята къща, която и простор, и въздух, и светлина ви дава много повече, отколкото предишнята. Аз с истинско огорчение си смислям, че ще трябва пак да се върна и затворя в прашната и тясна наша къща в София, която и по други причини ми е омръзнала. Не ще ли се найде къде вас, татък, някоя къща под наем да се дава, та да се преме-

стим и ние? Ако узнаеш такова нещо, моля, съобщи ми по-скоричко.

Ако се видиш с комшият — Касърова, поздрави го от мене, за да знае, че съм жив още, при всичко че не съм му се обадил от един месец насам. Нека да подтикне в печатницата на Ковачев, за да се нареди поне Михалакювият разказ и да му се праща за коригиране. Аз, като напиша нещо, ще го пращам незабавно на печатницата.

Моля, отговори ми, а между другото ми обади как си ти и домашните Ви със здравето, особено малкото човече — Ганито, което целувам по челцето.

Сърдечен поздрав и от мама.

Твой всепредан
И. Вазов

Поздрави Вацова, д-р Шишманова и приятелите, които питат за нас.

140

До Н. Начов

Господину
Н. Начову
в Садово

София, 12 септември 1890

Господин Начев,

Ръкописа Ви прочетох с удоволствие, но не мога да го печатам в Денница по причина, за която и Вие трябва да се догаждате. Пратете ми нещо дружко. Ще предам ръкописа Ви, комуто поръчате да го поиска.

С поздравлен[ие]
И. Вазов

141

До И. Шишманов

[София], 15 окт. [1890]
Господину доктору Ив. Шишманову
Тук

Умолявате се да заповядате с госпожата днес по 4 часът у дома, за да идем в домът на Георгя Болярски, дето ще стане обручението ми с г-жица Атина Болярска.

Ваш предан
Иван Вазов

142

До К. Кръстев

[София, края на дек. 1890]

Любезний Кръстев,

Не съм и днес дотам добре, та не мога да ти се обещая нищо.

Приех ти отговора на Левичарова, той е превъзходен, но той не можа да влезе в «Денница», че печатарят бил турил още на 27 третята кола на машината и ми прати ревизия, с което ме много изненада — и ядоса: Столичний театър нямаше възможност вече да се смести!

И двете, прочее, остаят за 2-та книжка, дип ако ти си ги не поискаш назад, което не трябва да направиш.

Мисля обаче, че отговора ти за Левичарова е още по-добре да се даде на «Свобода», там ще постигне по-харно и по-скоро целта си. Прочее, размисли. Но ако не щеш там, той ще бъде напечатан във 2 кн. на «Денница» (разумява се, с някои малки изменения, които ти би нашъл за добре да направиш).

Благодаря за «краят» на Калофер войвода.

Чок селям.
Твой предан
И. Вазов

143

До И. Шишманов

[София, 1890]

Любезний Шишманов,

Виж главите Викентий и Зелената ке-с и я да не съм ги означил за печатане също. Не вярвам да съм ги изпуснал. Прегледай в романа и ми съобщи.

Твой
И. Вазов

144

До К. Кръстев

София
Г-ну доктору К. К. Кръстеву,
български критик и пр.
На улица Сан-Стефанска, срещу
артилерийските казарми

София, 11 юний 1891

Мисля вече, че за четвъртък ще имаме хубаво време — няма вечно да имаме това глупаво-плачливо и, да се изразя с езика на литературната критика — «сълзеобилно» небе. Прочее, отговори ми своевременно — не готов ли си да отидем — аз знам, че ти си сявга готов да се устремяваш към високите сфери — а вярваш ли и ти, че небесата ще бъдат гостолюбиви за нас, както и Витоша, в четвъртък, — за да си направим екскурзията, и в такъв случай да те чакам в четвъртък заранта по $5\frac{1}{2}$ — 6 часът най-късно, за да тръгнем с омнибуса за Княжево, нашият point de départ за Витошкият емпирей?

И. Вазов

145

До П. П. Славейков

Г-н Славейков,

Казахте ми, че имате някаква балада за «Денница», пратете ми я, моля, или ако Ви е възможно, донесете ми я в Ковачевата печатница, дето съм сега.

Ваш
И. Вазов

[София], 30 авг. [1891]

146

До И. Шишманов

Драгий Шишманов,

Моля, пратете ми незабавно наредената Ваша статийка.

Ваш
И. Вазов

[София], 30 авг[уст, 1891]

147

До И. Шишманов

[София], октомврий [1891]

Любезний Шишманов,

Навярно тия дни г. Занетов ще дойде при тебе да те моли за едно ходатайство пред г. Живкова, от когото проси вакантното място на секретар в статистическото бюро. Препоръчвам на поддръжката ти г. Занетова. Той е твърде интелигентен момък и с литературно дарование. Ще ти бъда твърде признателен, ако се отнесеш съчувствено към г. Занетовата просба, в съдбата на когото аз взимам живо участие за неговите нравствени качества, въпреки прекаленото му русофобство.

Поздравлявам те с повишение, но с условие, ако новата длъжност няма да ти поглъща всичкото време. . .

Твой предан
И. Вазов

148

До И. Лилов

Господину
Ивану М. Лилову
Кюстендил

София, 22 ноемвр[ий] 1891

Една кола благодарения за ябълките. Те са причина на всеки десер[т] да те поменуваме. На братът отказаха и той си остая пак там. Поздрави Заимова и питай го ще ли да ми бъде сътрудник на Денница, ама без разбойнически условия. Пращам ти още една покана.

Твой предан
И. Вазов

149

До К. Кръстев

София, 23 ноемвр[ий] 1891

Любезний Кръстев,

Вчера не сполучихме да се срещнем. Впрочем, аз и нищо не можех да ти кажа за моето окончателно решение, за което, както помниш, просех няколкодневен срок в събранието у г. Шишманова.

Тая нощ не спах. Занят бях все от въпроса, който и тебе еднакво живо интересува. И ето какво реших: Да карам Денница (стара или нова, все едно), както съм я карал досега, все при същите условия.

Когато се срещнем лично, ще ти обясня причините за това решение. Може да е скрьбно, че силите ни продължават да се делят, но инак не можа. Впрочем,

конкуренцийката, която неволно ще си правят два порядочни журнала, може да нанесе (нека допуснем това) малък ущербец на финансите им, но не и на литературата ни. Никъде конкуренцията няма по-благороден и благотворен характер, отколкото на полето на духовната деятелност.

Впрочем, това казвам пътьом и аз изказвам искрено съжаление, че съм принуден да се откажа от задружното предприятие, което и аз сам, и нашите добри приятели тъй живо желаеха.

Прочее, кураж и на добър час — и на двама ни.

Твоят предан
И. Вазов

П. П. Не дойдох днес у тебе, а ти пиша, защото съм занят у дома си.

150

До К. Величков

София, 16 дек. 1891

Любезний приятелю,

Приех последнето ти писмо и благодаря за готовността да ми бъдеш сътрудник в Денница, която решавам да издавам сам и която няма да престава, както умишлено бе пуснал един вестник, на който слух и «Новини» са станали отзив. Макар и да ми е съвестно, аз засега ще ти обещая хонорар петдесет лева на печатна кола. Но щом видя, че отиваме добре с «Денница», мене ще ми бъде най-приятно да направя повече. Аз пак те прося да ме извиниш, ако правя едно неприличие.

Прати ми «Писма от Рим» и всичко, което желаеш: ти знаеш как аз гледам на твоите трудове и ще стане банално да ти повтарям и тук онова, което толкова пъти съм ти изказвал по повод на тях.

Числото на периодическите списания е твърде порасло тая година и трябва да призная — няколко от тях се доста порядочно редактират. Сега се появява в

София списание Мисъл под редакция на д-р Кръстева, с доста претенция и с широка програма, както въобще всяко българско списание. . . В конкуренцията си с Денница те всички имат това преимущество, че се разпращат на кредит, когато Денница пази строго правилото си на предплатени абонаменти. Това е още един стимул за мене да чалащисвам повечко. Очаквам отговора ти.

Прегръщам те.
Твой предан
И. Вазов

Преди неделя изпратих по новия ти адрес последните две книжки от Денница.

151

До И. Шишманов

[София, 1891]

Драгий Шишманов,

Няма ли възможност да настаните във Вашето мин[истер]ство тоя нещастен Хаджи Енева, който мре от глад? Той има добър почерк и ще работи усърдно. Много те моля да сториш нещо за него, ако не е това невъзможно.

Твой
И. Вазов

[П. П.] В случай че не може служба, то поне някакво пособие да му се даде (под какъвто намерите вид), за да си иде в Македония да учителствува.

152

До И. Шишманов

[София, 1891]

Драгий Шишманов,

Понеже трябва да се почне печатането на разказите ми, моля, ако имате време, елате с тях у дома [днес], или пък утре, по който час Ви е възможно. Бъдете добри да ме уведомите кога да Ви чакам.

С поздрав,
И. Вазов

153

До А. Т. Илиев

София, 18 януари 1892

Люб[езни] Илиев,

Уча се, че Атина остала да спи у вас тая нощ. Аз много съжалявам, че тя се е решила да ви безпокои и дори да ви поставя в неловко положение. Аз ти прося извинение за тая неприятност, на която аз съм неволния виновник. Мене ще ми бъде още повече тежко, ако тя и днес остая у вас, под какъвто и да е предлог. Бъди любезен да ми явиш с две думици обадил ли се [е] г. М. Георгиев или брат ѝ на писмото ѝ и какви са намеренията на Атина относително напущането къщата ви. . .

Твой предан,
И. Вазов

154

До К. Цанков

Любезни К. Цанков,

Бъдете любезен, моля Ви, да ми отговорите накратичко на няколкото ми тука въпроса, под самите тях, защото пиша нещо за нашия Комитет в Букурещ през 1876 г., а съм занят, та лично не ще мога да Ви видя.

Ще Ви бъда твърде признателен.

Ваш предан,
И. Вазов

7 юни 1892, София.

1) До кое време през 1876 г. Любен Каравелов стоя в Букурещ?

2) Кога дойде г. Йонин и как му е името? От чия страна идеше той? Жив ли е още?

3) По кое време приблизително става в Букурещ главно[то] събрание, [в което разискахме за границите на България] от делегатите на българската емиграция в Румъния и с каква цел?

4) Каква икона носихте в Кишинев на Николай Николаевич?

5) Защо нашето възвание, с което разтурихме комитета, произведе негодувание?

155

До Министъра на народното просвещение

Господине Министре,

Имам чест да приложа тука два екземпляра от II том на моите «Повести и разкази», който излезе сега от печат.

Заедно с това обръщам се с молба към Вас да благо-

волите да ми се откупят от подведомственото Вам министерство, ако намерите за благосклонно, 500 екземпляра от книгата ми.

Приемете уверение в дълбокото ми почитание,

И. Вазов

София, 20 юни 1892

Господину Министру на народното просвещение

156

До Х. Попконстантинов

Лъжене (Чепинско)
Г-ну Хр. Константинову

София, 6 юли 1892

Бай Константинов,

Кога тръгнах от Лъжене, забравих на масата в стаята си една машинка за отваряне на сарделеви кути[и]. . . .Моля Ви, поискайте я и ми я донесете, когато си тръгнете.

Чувам, че имало една дълга помашка песен от Батак. Запишете я моля.

Поздрав г. Верковичу.

Ваш Ив. Вазов

157

До И. Шишманов

Люб[езний] Шишманов,

Дойдох да те видя и да ти попрося VII книга от «Сборника». Моля не забравяй да ми задържиш един екземпляр.

6 юли 1892, София

Твой
И. Вазов

158

До А. Т. Илиев

София, 27 юлий 1892

Любезний Илиев,

Честитявам на тебе и на-домашните радост[та]. Не се съмнявам, че сте всички здрави; за весели не ще ни дума.

Припомням ти да сториш за братът, каквото е нужно. Аз от своя страна действувам тука.

Захванал съм «Обиколката из Родопите» и доста съм написал (около 30 страници). Ако мислиш това за удобно, пиши тука, дето трябва, за да го дам да се реди — така по ми се поддържа енергията и охотата да пиша. Впрочем, ако не мислиш, че това е още потребно — и тъй бива, — аз ще продължавам пак.

Тука е все хладно и доста приятно да се живее. Вие в Стара Загора ще имате доста жегица. Пиши ми, ако имаш за какво.

Поздравлявам те най-сърдечно, както и домашните и младоженците.

Твой предан
И. Вазов

159

До К. Кръстев

[София, юлий 1892]

Любезний Кръстев,

Ръкописа на г. Начева ще може да получи момичето ти, когато дойде у дома. Аз ще го оставя на колай място и да отсъствувам. Мисля, че Страшимировите ръкописи ще са същите, които и мене беше пращал. Между другото те са оригинални и по това, че никъде в тях няма относителното местоимение к о й т о. Г. Страшимиров го е изгонил безпощадно от езика ни, както дядо Богоров н а-то.

Не пазя нищо от онова, което ми искаш по повод на II том от «Повести и разкази». Ти знаеш, че аз съм страшен разорител на хартии, както ти — на витошките мравуняци.

Твоите питания и сръдни по повод на «В[еликата] Р[илска] пустиня» доказват у тебе една мнителност и докачливост, които не подозирах. Няколко леки и полушеговити фрази на едно currente calamo са спрели повече от всичко вниманието ти във — «Вел[иката] Рил[ска] пустиня» (за тях тя си навлече твоите гръмове, както и автора ѝ). Бъди bon enfant и недей му ся на дъното рапон. Ти ме даже застави да тършувам ужасната фраза за «страшливост»: а аз се неволно усмихнах. Как може човек да се обиди от такива глупости? Впрочем, за да те успокоя, аз ще ти кажа, че аз ще пазя дълбок секрет, и любопитното потомство, колкото и да се напъва, няма да сполучи да открие кому се е отнасял тоя грозен и, признавам го драговолно, незаслужен епитет «страшливец». . . [При това, тая дума е употребена в множеств[ено] число.]

Макар и да ме не удостояваш вече с последните книжки на «Мисъл», което е коварство от твоя страна, аз пак намирам възможност да ги видя. Те ми се доста харесват, особено в литературната си част. Славейковите стихове например. Пенчо обещава много. Михалаковите чудеса не четох, но мисля, че не могат да се отличават от ония, що е вече печатал: минюциозна наблюдателност и вярно схващане езика на говорящите и отсъствие на капка творчество. За да ги намери интересни човек, изискува се голяма доза добра воля. Всякога неговите неща ми са наумявали стиха на Волтера(?)[1]:

Tous les gens sont bons hors l'ennuyeux.

Не е станало случай да те питам, за какво ни си дал твоята критика за «Легионите»: за сатира ли, или за сериозно нещо? Защото всеки развит читател трябва да си е задал тоя въпрос. Ако е за последното, то, ей богу, критикът е направил голям риск — за да не кажа друго. Ще дойде едно време, когато сам ще се

[1] Въпросителната е от Ив. Вазов. — Бел. ред.

158

До А. Т. Илиев

София, 27 юлий 1892

Любезний Илиев,

Честитявам на тебе и на домашните радост[та]. Не се съмнявам, че сте всички здрави; за весели не ще ни дума.

Припомням ти да сториш за братът, каквото е нужно. Аз от своя страна действувам тука.

Захванал съм «Обиколката из Родопите» и доста съм написал (около 30 страници). Ако мислиш това за удобно, пиши тука, дето трябва, за да го дам да се реди — така ѝ ми се поддържа енергията и охотата да пиша. Впрочем, ако не мислиш, че това е още потребно — и тъй бива, — аз ще продължавам пак.

Тука е все хладно и доста приятно да се живее. Вие в Стара Загора ще имате доста жегица. Пиши ми, ако имаш за какво.

Поздравлявам те най-сърдечно, както и домашните и младоженците.

Твой предан
И. Вазов

159

До К. Кръстев

[София, юлий 1892]

Любезний Кръстев,

Ръкописа на г. Начева ще може да получи момичето ти, когато дойде у дома. Аз ще го оставя на колай място и да отсъствувам. Мисля, че Страшимировите ръкописи ще са същите, които и мене беше пращал. Между другото те са оригинални и по това, че никъде в тях няма относителното местоимение к о й т о. Г. Страшимиров го е изгонил безпощадно от езика ни, както дядо Богоров н а-то.

Не пазя нищо от онова, което ми искаш по повод на II том от «Повести и разкази». Ти знаеш, че аз съм страшен разорител на хартии, както ти — на витошките мравуняци.

Твоите питания и срѫдни по повод на «В[еликата] Р[илска] пустиня» доказват у тебе една мнителност и докачливост, които не подозирах. Няколко леки и полушеговити фрази на едно currente calamo са спрели повече от всичко вниманието ти във — «Вел[иката] Рил[ска] пустиня» (за тях тя си навлече твоите гръмове, както и автора ѝ). Бъди bon enfant и недей му ся на дъното рапон. Ти ме даже застави да тършувам ужасната фраза за «страшливост»: а аз се неволно усмихнах. Как може човек да се обиди от такива глупости? Впрочем, за да те успокоя, аз ще ти кажа, че аз ще пазя дълбок секрет, и любопитното потомство, колкото и да се напъва, няма да сполучи да открие кому се е отнасял тоя грозен и, признавам го драговолно, незаслужен епитет «страшливец». . . [При това, тая дума е употребена в множеств[ено] число.]

Макар и да ме не удостояваш вече с последните книжки на «Мисъл», което е коварство от твоя страна, аз пак намирам възможност да ги видя. Те ми се доста харесват, особено в литературната си част. Славейковите стихове например. Пенчо обещава много. Михалаковите чудеса не четох, но мисля, че не могат да се отличават от ония, що е вече печатал: минюциозна наблюдателност и вярно схващане езика на говорящите и отсъствие на капка творчество. За да ги намери интересни човек, изискува се голяма доза добра воля. Всякога неговите неща ми са наумявали стиха на Волтера(?)[1]:

Tous les gens sont bons hors l'ennuyeux.

Не е станало случай да те питам, за какво ни си дал твоята критика за «Легионите»: за сатира ли, или за сериозно нещо? Защото всеки развит читател трябва да си е задал тоя въпрос. Ако е за последното, то, ей богу, критикът е направил голям риск — за да не кажа друго. Ще дойде едно време, когато сам ще се

[1] Въпросителната е от Ив. Вазов. — Бел. ред.

усмихва за своите истерически възторгвания от една баналност (извини за рязкото слово).

Освен това ти вече малко пишеш критики в «Мисъл». Занят си много, или си изчерпал «арсенала»? Във всеки случай не се отговаря на очакванията, като... на бълг[арската] критика. На «Мисъл» трябват още две неща: не капризно излазяне и добър печат. В това последне отношение социалистическите ни издания са образцови. A propos, защо се не откликнеш тъй или инак на новото течение, което наводнява литературата ни? Сега много благодушествуваш! Признавам се, войнствующият Кръстев в пловдивските си списания със своите громове и мълнии повече ми се нрави, нежели сегашният миролюбец — опортюнист.

Здравей.
Твой И. Вазов

160

До Г. Начович

Спеша да Ви съобщя, че приемам с най-голяма благодарност честта, която ми се прави с поканата Ви да присъствувам на тържественото откриване на изложението в Пловдив.

Приемете, моля, уверение в моето най-дълбоко уважение.

И. Вазов

София, 11 авг. 1892

161

До А. Т. Илиев

София, 27 ноември 1892

Любезний приятелю,

Приех писмото ти още завчера, но чаках да ти отговоря, когато отстраня претенциите на един господин

(не Драндар), с когото бях влязъл в съглашение за купуване мястото му и от който пазарлък се пометнах [щом получих писмото].

Аз приемам условията ти и купувам твоята къща тука за 11 500 лв. сребърни, с прехвърляне върху мене дългът от около 5000 лева, срещу който е заложена на банката. Осталото от тая сума ще ти внеса, когато пожелаеш (парите са в банката).

Подробностите и формалностите по продажбата и покупката ще станат, когато ти заблагоразсъдиш.

Впрочем, ако желаеш, аз мога да ти внеса 6500 лева и да направим домашен акт, чрез който ти заявляваш, че ми продаваш къщата, а аз, че се задължавам да ѝ доплатя борча на банката все от твое име, както и самия борч ще остая на твое име, додето ми дадеш такрир, за който аз не бързам. Причината се догаждаш коя е...

Както ти казах по-горе, аз бях вече почти купил едно място за 2500 л., на което тъкмях да си построя къщица за 5—6 хиляди лева, сиреч за парите на пловдивската къща (8000 л.) да си сдобия тука нова. Но твоето предложение дойде навреме. Аз, както видиш, се претоварям, но вашата къща ми е сгодна, па и на мама много допада, та затова не исках да се търгувам — може би ти и да я дадеше по-долу. Хай да е здраве.

Nota bene: къщата купувам с всичко в нея: с гардероб, желязна соба и бялата котка, която не сте успели да опитомите.

Виждам, че ти си добре в Ст. Загора и си решил там да се заковеш вече. Ще имаме прочее удоволствието да си ходим на гости.

Очаквам отговора ти — по предложенията ми относително влазянето ми във владение и наследство на твоята къща. Ако са наивни или непрактични моите комбинации, то ти ми яви други.

Предадох записката ти Шишманову.

Сърдечен поздрав от всички нас, както и от г. Фетваджиева.

Прегръщам те,
твой предан
И. Вазов

162

До Г. Вазов

Брате Георге,

Мама ти писа всичко, та не остави за мене.

Днес е Света Сава, т. е. нейният празник, и сега очаква гости: Вълка и. . . това е всичкото. Тука не знаят св. Сава, а пък името Съба е неизвестно. Друго нещо [е] Св. Никола, който е утре: братът се готви бляскаво да го отпразнува. Много желае да му дадеш някои физико-географически сведения за Кушк (той го нарича Кушка), който населява вече сънищата му. Разговорите ни пъстрят: пясъци, оазиси, камили, чергари, афганистанци и други особености на Ориентът.

Поздрав сърдечен — твой брат Иван

5 декември. 1892, София.

163

До А. Т. Илиев

София, 19 януарий 1893

Любезний приятелю,

Исках по-рано да ти пиша, но нямах смелост, като знаех колко безсилен бях да ти кажа какво-годе утешително слово сред нещастието, което ви сполетя, което зашемети и нас тука. . . Още по-неудобно намирах да ти пиша делови писма. Едничкото, което сега мога да ти кажа и което и сам знаеш, е: резигнация, братко, пред ударите на съдбата. Това е единствената добродетел, която остая човеку да упражняваме в такива тежки минути на живота.

Аз нямам, и понятно, още отговора ти на последното ми писмо, та да знам окончателното ти решение относително къщата: не се съмнявам обаче, че то е все същото. Аз обаче измених моето. Няма ни да купувам, ни да правя къща. Процесът ми тръгна зле и ми готви много главоболия занапред. Не ще да можа никога да бъда

официално господар на което и да е недвижимо имущество, а тая система на вечни ухищрения ми е противна вече. Нямам и надежда да бъда семеен — тогава защо ми е къща? По тия и по други лични причини аз ще предпочета да ти остана и занапред прост наемател на къщата. Ти извини, брате, за това мое непостоянство, като имаш отчасти обяснението му. На 16 януарий брат ми Никола внесе в банката за твоя сметка [и срещу дълга ти] 300 златни лева, които бидоха забележени на гърба на записа ти, но разписка не дадоха.

Оттука нямам нищо ново да ти обадя. Министерството ми откупи (благодарение на тактиката, която ми посъветва един приятел, т. е. лично свиждане) от II том Пов. и раз. 500 екз. по номиналната им цена. Турил съм сега под печат две книги със стихове: Звукове и Поеми. В първата сбирка са повече от по-добрите ми печатн[и] стихотворения (лирическ[и]), ретуширани от мене, във втората — поемите — също прегледани — Грамада, Царството на самодивите, Епопея на забравените и др. Единствената ми цел е да ги видя обнародвани в поправен и сбран вид и затова само по 1000 екз. печатам. Не ми се щат много калабалъци и гюрултии книжарски.

Сборникът не излазя, че няма хартия, следователно и моята статия скоро свят няма да види. За Денница — нищо не ти пиша.

Предай нашият сърдечен поздрав на г-жа жена си и на старата. Прегръщам те братски.

Твой предан
И. Вазов

164

До Г. Живков

Многоуважаемий г. Министре,

Подир разговора, що стана на 17 того в кабинета Ви по основанието на журнала, аз размислих по-добре и найдох неудобно присъствието ми в състава на ре-

дакционний комитет, в който Вие ми направихте високата чест да ме причислите.

Причината е следующата:

Чрез фигурирането в ред. комитет на журнала, на който една от главните задачи е санкционирването и прокарването правописните реформи, изработени от специалната филологическа комисия, аз, естествено, излазям пред читающата публика в ролята на проводник и пропагандист на тия реформи. А Вам е известно, г. Министре, от беседата ни, че аз, като съм, по принцип, за едно реформиране правописанието ни, на някои от познатите на мене точки обаче в гореказаните реформи не съм си още съставил ясно понятие, а по други — съвсем не съм съгласен, и мене ми е крайно неловко и нежелателно да деля морална отговорност за работи, извършени без всяко мое участие и противоречещи на моето убеждение.

А явното пък изповядане в журнала моите особени възрения по въпроса намирам несгодно за неговата авторитетност (на журнала) и несъвместимо с духа на убедена солидарност, който обезателно трябва да свързва тела, с призванието на наший редак. комитет.

Вие, г. Министре, ще бъдете тъй добри да намерите уважителни скрупулите ми и справедливо желанието ми да изляза от това деликатно положение.

Моето морално съдействие и вън от ред. комитет за успеха и на тая Ви инициатива няма да бъде по-малко в качеството ми на прост сътрудник в журнала, какъвто имах честта да Ви се обещая още по-рано да бъда.

Приемете, моля, г. Министре, уверение в моите чувства на всегдашно уважение, преданост и дълбока признателност.

И. Вазов

19 април 1893, София

165

До А. Т. Илиев

София, 20 апр. 1893

Приятелю, по повод на писмото ти аз ходих на банката и по справката, която направи г. Дацов, оказа се, че внесените вече 300 лева златни били записани на сметка на софийската ипотека, на която срока е 10 юлий. А в провинциалната ипотека (понеже твоя дълг е разделен в две ипотечни отделения) срока е действително бил на 5 април. Там заплатих (посредством брата си Никола) 264 лева златни (256 лихви и 8 банково комисионно право), сиреч лихвата за първото шестмесечие от дълга ти на провинциалната сметка. По тоя начин внесъл съм срещу наема на къщата ти 864 лева; осталите — 216 лева златни, ще внеса през юлия месец.

Благодаря Ви за поканата, но през май кроя друго едно пътуване, та не ще мога да посетя Стара Загора, при всичкото ми многократно канене и желание.

Чувам, че през ваканциите си имал намерение семейно да дойдеш на разходка до София, но ти не ми пишеш нищо за това.

За сведение знай, че един господин Танев, живущ в къщата на Драндаров, е мющерия за къщата ти тука. Предай моя поклон на домашните, които поздравлява и мама също.

Твой предан
И. Вазов

166

До И. Гешов

Г. Гешов,

Изпращам Ви само следующите поправки и допълнения към биографията в «Утро»:

1) Годината на рождението ми не е 1849, а 1850, август месец.

2) Майка ми не е била убита в Балкана на 1877 г., а само баща ми.

3) През последните години (1890—1893) съм издал: Списание «Денница» (две годишни течения); 2 тома повести и разкази, една сбирка лирически стихове «Звукове» и друга «Поеми», «Великата Рилска пустиня» и «В недрата на Родопите», дескриптивни трудове, печатани в Сборника на Министерството на народното просвещение.

Скоро ще бъде обнародвана една нова моя драма Х ъ ш о в е, написана напоследък.

4) Между другите мои неща, преведени на чужди езици, споменати в «Утро», са и повестта «Немили-недраги» — на словински (г. Захей) и романа «Под игото» — на маджарски, превел г. Адолф Щраус.

Понеже романа ми ще влезе в сборник и ще се продължи вероятно печатането му, то засега по-добре недейте искá изпращането му, както Ви молих.

Ваш най-предан
И. В а з о в

София, 14 юний 1893

167

Д о А. Т. И л и е в

София, 14 септ. 1893 г.

Любезний приятелю,

Аз се завърнах от странство преди една неделя, но съм все кефсиз от една настивка, която хванах във Виена.

Тук се научих, че ти си решил окончателно да продадеш къщата си и че си вече на пазарлък с няколко мющерии и съглашението е близко, та продажбата няма да се забави да стане в най-късо време. По тая причина аз, вчера като узнах случайно за даването под наем на една доста удобна къща, току-що освободена, възползувах се от случая и я наех, за да нямам по-после грижа. Но в твоята ще остана според усло-

вието до октомврия и ще внеса тия дни в банката остатъка от наема.

Казват ми, че пак си щял да дойдеш тук, тогава ще ѥе разговорим обстоятелно.

Видял си «Български преглед». Правописанието му е много рисковано и, според мене, неприемливо в повечето си точки. В мотивите на нашите караджичи има повече адвокатство и претенция на всеученост, отколкото убедителност. Знам, че ти си на друго мнение, но и аз сега още повече стоя на моето, че съществующий правопис е по-честен. Сърдечен поздрав до домашните.

Твой предан
И. В а з о в

168

Д о К. К р ъ с т е в

Господину К. Кръстеву
редактор на «Мисъл»
Тук

София, 21 сеп[темврий] 1893

Къде си се изгубил? Казват ми, че живееш в някоя непозната къща, в непозната улица, по непознати причини, та никой не може да те намери. Прати ми, моля те, книжката «Мисъл», излязла преди последната двубройна книжка, защото искам да я видя, а я не намирам. За книжката, която ще печаташ през октомврия, ще ти дам някои стихотворения, или пък един очерк — ш в е й ц а р с к и.

Със сърдечен поздрав.
Твой
И. В а з о в

169

До С. Бобчев

София, 23 окт. 1893

Драгий Бобчев,

Прощавай, че позакъснях с отговора си: бях улисан с една работа, за която по-надолу ще ти загатна.

По същата причина и забавих се да ви поздравя, тебе и Маджаров, с новото начинание. Аз съм впълне уверен, че и Бълг. сбирка ще покарате със същий élan и успех, както и Юрид. преглед. Работата е намерила майстора си.

Ти си твърде любезен, дето ми искаш съвети. С това ти ме изкушаваш да се туря в положението на оногова, който би опитал да продава краставици на краставичар. Нашите приятели също вярват в успеха на новото ви списание, като познават вещата и несъкрушима енергия на пловдивските мои Кастор и Полукс.

Вие и така вече сте направили едно чудо, като сте пробудили искра за литературна деятелност даже и в душата на страшния иконокласт на бълг. литература — почтеният Пантелей Петрович. . .

Къде края на тоз месец ще ви пратя едно разказче, нещо от половина печатна кола. То влазя в състава на една сбирка от съвсем нови разкази («Драски и шарки», очерки из столичният живот). Именно над тая сбирка бях занят. Тя ще излезе на отделна книга. Изключение направих само за вашето списание, като изпращам един разказ оттам.

Пак ми загатвате за възнаграждението. Направете, както намерите мунасип.

Ти с твоето приглашение направи да ми се напълнят устата с плюнки (извини за тривиалното изражение). И без да ми давате съдържанието на избата си и на която си, аз знаех безпределното бобчевско гостолюбие. За жалост (тая дума я вземи в живият ѝ смисъл), засега не ще мога да се възползувам от съблазнителните предложения на Лукула от Шадравнската улица в Пловдив. До други път: щото е попово, то е готово, нали?

Искрен поздрав от майка ми до госпожата и до г-ца Койка.

Твой предан И. Вазов

170

До С. Бобчев

София, 31 декемвр. 1893

Любезний Бобчев,

Бях малко кефсиз, затова не ти отговорих веднага на писмото.

Не трябваше да бързаш с пращане пари, това не беше необходимо: и без тия предварителни увръзвания аз ще ти давам по нещо за всяка книжка на списанието, понеже съм ви обещал това и понеже гледам на «Б. сбирка» с истинско участие. Нейний успех ми е твърде скъп и ако мога да помогна за него и в най-малкий размер, това ще бъде голяма гордост за мене и голяма радост. «Б. сбирка» трябва да успее. . .

За втора книжка ще ти пратя едно-две стихотворения най-късно до 5 януарий. Запазете за тях около две страници. За третя ще ви пратя или стихове пак, или описание на пътуването ми по «Mer de glace» на хълбоците на Монблан.

Форматът на «Б. сбирка» според цената не е ни малък, ни голям-потревит, както казват власите. Портокаловите корици са много сполучено и оригинално нещо. Както и ти казваш — никога не трябва повече от една книжка да излазя; противното, което правят някои журнали, е айнаджилък и прави лошо впечатление. Това е обязателно особено за едно списание с програмата на вашето, което трябва да следи отблизо движението на обществената мисъл и да осветлява читателите си върху умствените явления на деня. За тая цел давайте по-широко място на критически оценки; при това тоя отдел във всяко списание съдържа най-голямата стръв за публиката, нещо, което нашите журналисти не искат или не могат да схванат.

Колкото за вътрешната страна на първата книжка,

тя е много добра. Твойте възпоминания за Икономова ми се твърде харесаха. Харесаха се тука и на други кръгове. Какъв истински и трогателен е облика на Икономова, както ни го представяш в бедната му стаичка! И всичко, което пишеш за тогавашното време и деятелите му (в Цариград), е много добро и вярно. Продължавай възпоминанията си за тях. Днешното поколение си е допуснало много да забрави борците и борбите на една епоха, може би най-знаменателна и велика в новата ни история. Чардафонският патриотизъм с кресливото си самовъзвеличение е оставил в сянка делата и заслугите на нашите «цариградски» деятели. А само в онова време е било възможно родолюбие безкористно, истинско и идеално. . .

Г. Гешов (Ив. Ев.) ми каза, че ще ви преведе за втората книжка нещо интересно от английски. Вярвам да сте го помолили вече, ако не, то не е зле да му пишете.

Майка ми поздравлява най-сърдечно госпожата и г-ца Койка. Както тя, така и аз ви желая радостно и щастливо прекарване новата година, която настъпва утре, и всевъзможни успехи на всяко твое предприятие, които се гарантират в голям размер от несъкрушимата бобчевска енергия.

Твой предан
И. Вазов

171

До С. Бобчев

[София, януари 1894]

Любезний Бобчев,

Коректурата ти пращам много зачеркната и коректорът ще има голям изиет, па може и грешки да останат. За да се избегне едното и другото, най-доброто е да ми се прати още една коректура, та да бъде работата оправена. Извини за това главоболие.

Не знам получавал ли си нещо от г. Гешова за Б. сбирка и писвал ли му си. Това нещо е

превод на една критика за Под игото от английский писател и критик Едмон Гос, която г. Гешов се канеше да преведе за II книжка на Б. сбирка. Аз не излазям, та не мога да се срещна с него да го питам.

Пращам ти още едно книжовно известие.

Твой И. Вазов

172

До С. Бобчев

София, 3 февруарий 1894

Драгий Бобчев,

Приех с време първата кола, а снощи приех и цялата втора книжка на «Б. сбирка».

Горещо ти благодаря за топлите и възторжени думи по повод на превода на Под игото. Mille fois merci!

Малко съм болнав сега, та няма да ти пиша понадълго. Накратко ще ти кажа, че втората книжка е просто богата. Четох с голямо благодарени[е] продължението на Спомените. Следвай ги!

Мислех да ти пратя за третята пак стихове, но гледам, че от тях не си оскуден, та ще ти напиша някое разказче; очаквай го най-късно до понеделник.

Моля, проводи ми още един екземпляр от втората книжка — искам да пратя на чужбина.

Поздрав сърдечен
И. Вазов

П. П.
Стиховете са излезли без погрешка, благодаря.

Същи

173

До С. Бобчев

София, 13 февр. 1894

Драгий Бобчев,

Вярвам да си успял да напечаташ стихотворението ми с поправката, която последва изпращането му.

Г. Гешов трябва да ти е съобщил поканата от комисията за Фотиновский юбилеен сборник. Както видиш, аз направих един мъничък мунафаклък. Гледай обаче ти да се наемеш с работата, защото ти с най-много компетентност ще я извършиш.

Гледам, че полемиката ви с П. сп. намира отзив и в печата, па и в обществото и приятелят ни г. Гешов донякъде се найде в неловко положение подир писаното в двете списания. Ако намираш за възможно и удобно, виж с някаква бележка в IV книжка на Б. С. — по възможност еластично — дипломатически-тъмно (за каквито [неща] Бобчев е способен, когато е нужно), да загладиш работата. Това ти пиша, като видях днес в. Пловдив, че инсинуира против г. Гешова.

Аз се ползувам от случая пак да ти благодаря горещо за много великодушните и съчувствени думи по повод на критиката на Ед. Госа.

Сърдечен поздрав Маджарову. Не се съмнявам, че в тая книжка ще има нещо пак от твоите спомени. Не пропущай.

Твой предан
И. Вазов

174

До С. Бобчев

София, 15 февр. 1894

Приятелю,

Пращам ти днес по пощата препоръчен един разказ за III книжка на Сбирката. Ако го намериш слабичък, то обясни си това чрез обстоятелството, че още не съм

напълно здрав, а исках непременно да ти пратя нещо, както ти се бях обещал.

За следующите книжки ще гледам да бъда по-точен, без да очаквам подсещане от тебе.

Онова, което ми казваш за Драски и шарки, е право и съм съгласен въобще с тебе — говоря за замечанията ти.

Хареса ми се превода на Панталеймон Петрович, с много вещина и тънкост са предадени на български език стила и мисълта на Тургенева. Впрочем П. П-ч ни е дал и по-преди преводи от същия автор.

Гледам, че и Попчето се обажда; добре правиш, че си го бутнал да поработи, за да не плесеняса в своето бъздействие.

Дòпъти ще ти пиша по-дълго.

Мама поздравлява госпожата и тебе, проси ме нарочно да съобщя, че е чела с голямо наслаждение твойте спомени. По-нататък кажи ни нещо и за Петка Славейкова.

Сърдечен поздрав господину Маджарову. Ще ми пратиш коректурка.

Твой предан
И. Вазов

175

До С. Бобчев

[София, началото на март 1894]

Любезний Бобчев,

И тая книжка добра излезе. Хубаво свършваш твоите спомени за Икономова, особено разсъжденията ти [са] добри. Отговорът ти на Пер. списание е можал да се ограничи само с изложението фактите: предложението за третейский съд ми се варди излишно подир онова, което предшествува. Нейсе.

Добре си изменил ортографията на названието Пътьом, дума, ако се не лъжа, въведена от тебе.

А. Константиновото нещо [е] доста добро; но Сла-

вейковските песни — и в таз, и в предишните книжки — дървени.

Аз ще ти пратя след няколко дена едно кратко стихотворение, което може да влезе навътре в списанието.

Не съм изчел още цялата книжка, но по съдържанието като съдя, тя надминува с интересантност другите софийски списания, например последната книга на Бълг. преглед, из редакц. комитет на който мисля да изляза: виждам, че свястно нещо няма да стане с тия хора (членовете му).

Сърдечен поздрав Маджарову.
Твой предан
И. Вазов

176

До С. Бобчев

18 март 1894, София

Драгий Бобчев,

Ти ми пишеш, че добра воля имаш, но време ти липсва за съставяне очерка. Комисията тая вечер ще има заседание, за да реши, но както виждам още отсега, друго лице едва ли ще се намери, та затова е почти несъмнено, че пак към твоята любезна услуга ще се обърнем. На това мнение е и г. Гешов. Със същия говорих за прението ви с Пер. списание. Той ти бил дал някакво писмено обяснение. Подир разговора си с него аз въпреки предишното си казване да туриш край на това, сега считам за нужно да публикуваш в IV книжка на «Бълг. сбирка» обяснението на г. Гешова, чрез което ще се види, че той е действувал коректно. И той сам не е против публикуването обяснението му.

Знам, че Кесяковчето не пише вече в «Пловдив». Тогава кой е този субект, дето си показва ушите там?

В Темницата е вещо нещо, но защо не туриш подписа на Величкова? Аз ще ти пратя за първите числа на априлий нещо проза.

Вярвам да си получил последното ми писмо, в което ти прилагах две книжовни новости.

Тук ти прилагам още две оценки ингилишки на Под игото от «The Academy» и «The Rewiew of rewiew», за да ги туриш в Сбирката.

Сърдечен поздрав
Твой
И. Вазов

19 март

Писмото ми закъсня за днес. Снощи комитета избра тебе да напишеш очерка на историческото развитие на бълг. журналистика. Г. Гешов ти пише.

Пак ще те моля да споменеш нещо за Български алманах на г. П. Петрова, който ме моли за това.

Пращам ти отделно една рецензия, предадена от автора ѝ (д-р Моллова). Ако я намериш сгодна, тури я в Бълг. сбирка. В такъв случай никой не трябва да знае кой е препращача ѝ «Акълморе».

177

До С. Бобчев

Г. Ст. Бобчеву
Пловдив

София, 5 априлий 1894

Приех писмото ти и утре ще ти отговоря, защото днес ще има събрание ред. комитет. Ще приемеш днес ръкопис препоръчен на пощата; утре заедно с писмото ще ти пратя и остатъка.

Твой предан
И. Вазов

До С. Бобчев

Г. Стефан Бобчев
Пловдив

София, 11 април 1894

Без друго си получил моите две писма с ръкописа, от който ще очаквам коректура, в случай че ще го печаташ. Вярвам да работиш вече прегледа, понеже всичките твои требования се удовлетвориха. Пратената IV кн. от Бълг. сбирка в Слав. беседа е с побъркани коли, липсва последнята, дето са именно английските отзиви. Изпратете нова. Не зная ще влезе ли рецензийката, която ме бяха помолили да ти пратя. Аз си подадох завчера оставката на ред. комитет на Бълг. преглед. Споменете за оттеглянето ми нейде в V книжка, ако намерите това за уместно, но без коментарии.

Сърдечни поздрави
И. Вазов

179

До С. Бобчев

Г. С. С. Бобчеву
Пловдив

София, 19 апр. 1894

Благодаря, че ми прати пак коректура. Моля да се запазят всичките ми сегашни поправки и притурки. Ти ме закачаш за Ф-то. Ами вие, байо, защо сте се заловили с тоя сизифов труд да възкресявате един мъртвец, какъвто е отживялото Момчилово правописание със своите ь и ходяхми и гдето? Аз не виждам добре резона на това деление от всичките остали други, това няма да поведе към желаемото единство в правописанието. Благодаря за великденското поздравление. Разумява се, Степовичу ще пратим Б. сб. от I книжка. Мерси.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

Пращам ти днес коректурата.

До С. Бобчев

София, 23 април 1894

Драгий Бобчев,

Д-р Шишманов отсъствува — той е в Анверс. Говорих с Добрева и Каролева — от които зависи работата. Невъзможно, казват, да се отмени постановлението на учителский съвет. [Дисциплината била нарушена и наказанието е неизбежно.] Едничкото, което можах да измоля, е съгласието им да бъде приет г. Максимов в пловд. гимназия от началото на идущата учебна година. За тая цел той трябва да се готви да даде по време на изпитите екзамен — за преминаване в 5-й клас, — заради което ще подаде своевременно молба на министерството да иска разрешение. Това разрешение е обещано. Прочее, за знание.

Със сърдечен поздрав.
Твой
И. Вазов

181

До С. Бобчев

София, 28 апр. 1894

Драгий Бобчев!

За Малинова е станало според твоето желание, т. е. съобщено е от министерството на дирекцията на пловд. гимназия, че Малинов има право на екзамен в края на настоящата учебна година — затова спокойствувай. Навярно сте приказвали с г. Гешов за работите на ред. комитет и затова не ти пиша нищо.

Издателят на моя роман ме моли да те попрося да обнародваш на заднята корица на V книжка на Б. сбирка приложеното известие. Дано можеш да го вместиш поне с петит.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

182

До К. Кръстев

София, 29 април 1894

Драгий Кръстев,

Аз ти обещах нещо за книжката, която ще излезе през юний, а сега нямам нищо готово, па съм и занят от други главоболия. Един полски критик е напечатал една кратка рецензия за Звукове. Не знам дали би я турил в таз книжка на Мисъл — тя би била един от интересните там материали — или не считаш удобно печатането. Яви ми, моля, ако желаеш, аз я имам преведена, тя има около 4 печат[ни] страници.

Твой
И. Вазов

183

До С. Бобчев

Г-ну С. Бобчеву
Пловдив

София, 8 май 1894

Благодаря. Материала в тая книжка е твърде добър, какъвто виждам, че ще бъде и в следующата. Ти ще ми дадеш ваканция за VI книжка, много съм улисан с други главоболия, та не ще ти приготвя нищо. Вчера се срещнах с г. Каролева. Той ми пак потвърди, че Малинов е наказан само до края на таз учебна година и че му се дава право на екзамен, за да постъпи изново, това било вече съобщено, дето трябва, в Пловдив.

С поздрав
И. Вазов

184

До И. Гешов

Г. Гешов,

Понеже се обещахте да пишете г. Ц. Гинчеву, пращам Ви новото му писмо за сведение.

Да Ви наумя, че е добре да се изпрати специална покана (за пращане нещо за Сборника) и г. Поповичу, когото сме пропуснали, види се, защото снощи ми изказа огорчението си, че бил пренебрегнат.

Също мисля, че е добре да се прати подобна покана и г. Ковачеву (педагога), който също е забравен.

С поздрав
Ваш предан
И. Вазов

София, 13 май 1894

185

До С. Бобчев

Г-ну С. Бобчеву
Пловдив

София, 15 май 1894

Приех ти карточката пощенска. Г. Гешов ти е писал и трябва да си получил вече писмото. И хартия е изпратена за Пловдив. Тия дни ще ти изпратя едно малко стихотворение.

С поздрав
Твой И. Вазов

186

До С. Бобчев

Г. С. С. Бобчеву
Пловдив

София, 22 май 1894

Получих ти картата. Досега трябва да сте добре осветлени там върху всичко. Ще говоря с ред. комитет за разширение до 6—7 коли прегледа. Мисля, че няма да има нищо против. Ти карай. Аз ще отсъствувам от София около две недели, затова адресирай всичко до Ред. комитет на Фотиновский юбилейний сборник.

Твой И. Вазов

187

До М. Маджаров

София, 30 авг. 1894

Любезний Маджаров,

Както трябва да ти е съобщил г. Конст. Юруков, моята кандидатура се положи в Карнобат, старата моя избирателна колегия. Но аз досега нищо не съм направил, едно, защото бях кефсиз и съм още, а друго — защото не знам към кого да се обърна в Карнобат за нужното съдействие. Аз съм в съвършена неизвестност и, разбира се, по моя вина, относително деятелността ви и пр. в Южна България. Бъди любезен, моля те, да ми напишеш няколко реда — направено ли е нещо от бюрото и за моята кандидатура и какви са шансовете. . . Аз сам ще дойда тия дни в Пловдив, за да се видим, с тебе и с приятелите. En attendant, очаквам писъмце от тебе.

Сърдечен поздрав Бобчеву.
Твой предан
И. Вазов

188

До И. Попов

Г-н Ив. Попов
актьор
Тук

[София] 5 ноември[рий] 1894

Г. Попов,

Моля Ви, изпратете ми 1) ръкописа от притурената сцена във 2-то действие на «Хъшове» (отиването на Македонски у Добрович), 2) Притурката за гроба на Странджата в III действие, защото нямам препис от тях, а са потребни за печатането.

Ваш И. Вазов

189

До И. Шишманов

13 ноемв[рий] 1894, София

Драгий Шишманов,

Пращам ти драмата (Дядо Драган). Ще очаквам с нетърпение да узная твоето впечатление и да се ползувам от бележките ти.

Понеже снощи стана дума за названието, ще ти кажа, че най-напред бях турил «Спасител», но ми се видя много тенденциозно, даже партизанско, затова го махнах.

Не е зле да прочетеш и заличените места в драмата.

Стискам ти сърдечно ръката.

Твой предан
И. Вазов

[П. S.] Пращам ти тук и забележката, която мисля да туря при Хъшове. Ако обичаш, притури там онова, което мислиш, че липсва, за да направи мисълта ми по-ясна, аз с удоволствие ще го прочета и приема.

Същ

Извини за главоболието.

190

До Д. Ризов

Г-ну Д. Ризову
Тука

София, 24 дек. 1894

Не ще ми бъде възможно за първий Ви брой. За следующите обещавам. Романа ще изпратя с удоволствие днес или утре.

Приятелски поклон
И. Вазов

191

До К. Величков

София, 4 януарий 1895

Драгий Величков,

Актьорите от столичната трупа са ме награкали да дойда при тебе да пледирам за тях в разправията им с г. Канели.

Като ще гледам тия дни да те найда свободен, за да си поговорим за тая работа, мисля, че ще е добре да отделиш едно кратко време да изслушаш някого от актьорите (повикай напр. Ив. Попова), за да ти изложи положението на трупата и отношенията ѝ с Канели.

За тоя господин аз имах добро мнение (в качеството му на актьор), но сега от многото сведения, които ми се дават, разбирам, че той ще е шарлатанин момче и че ще разори трупата, с която са на ножове. Той ти бил искал някаква голяма заплата с угроза, че инак щял да си даде оставката. Моето мнение е, че ще сториш добре да му я приемеш и да му дадеш пътя. Във всеки случай, преди да решиш, аз те моля да повикаш някого от трупата, от когото, между другото, ще узнаеш, че Канели взема живо участие и във в. Стража. Това е вярно.

Сърдечен поздрав.
Твой предан
И. Вазов

192

До М. Маджаров

Драгий Маджаров,

Подкрепям горещо просбата на няколкото села от Казанлъшко да им се отвори в село Габарево агентство, както е било и по-напред. Вярвам, че ще намериш и ти възможно и полезно да изпълниш просбата на моите избиратели. Аз те моля за това.

Твой приятел
И. Вазов

4 февр. 1895
София

193

До Д. Ризов

Драгий бай Ризов,

Пращам Ви за Млада България тия стихове. Понеже колоните ѝ са тесни за тях, ще е нужно да се разшири колоната, дето ще ги турите. Желая да се напечатат с цицеро и да ми се прати непременно коректура.

Ваш предан
И. Вазов

София, 10 февр. 1895

194

До С. Бобчев

Драгий Бобчев,

Пращам ти това стихотворение. Нямам вдъхновение за нещо по-дълго или за някой разказ, защото не стига, батенка, само добра воля, която ми не липсва, когато се касае за Б. сбирка.

Ако не ги намираш твърде лоши или прекалено песимистически стихотворенията, обнародвани в по-

следний брой на Прогрес, кажи да ги турят — всичките или някои от тях — в ближний брой на Стара планина. Те имат поне това достойнство — че са съвременни.

Твой предан
И. Вазов

София, февр. 13-ий 1895

195

До И. Попов

Господину помощнику-режисьору
Ив. Попову

Съобщава Ви се, че управителний театрален комитет реши да Ви натовари с временното изпълнение длъжност[та] директор-режисьор на трупата «Сълза и смях», като съхраните старата си длъжност. Затова приемете делата от г. Р. Канели, досегашни[й] директор-режисьор, комуто се прие оставката.

За Комитета,
И. В.

[София],
14. II. 1895 г.

196

До С. Бобчев

Драгий Бобчев,

Вярвам да си приел снощи стихотворението. Имаш право, дето ми натякваш за Парижките бележки, но аз се отказах да ги напиша, понеже ме среща едно затруднение: аз два пъти съм посетил Париж и не зная кое пътуване да опиша, впечатленията ми се бъркат, възпоминанията се размесват в главата ми. Видях, че описанието няма да обладава ни свежестта, ни искреността, необходими на подобен род съчинения. Аз тъкмя това лято да посетя непосетената от мене част на Швейцария и даже Пиренеите, в такъв

случай мога да ти обещая пътешествени писма оттам, затова мирувай.

Бъди добър да туриш в Ст. планина приложената новинка. Моля за пълнейша скромност на името ми.

Твой предан
И. Вазов

София
15 февр. 1895

197

До Д. Ризов

Бай Ризов,

Като поглеждам пак стиховете си, намирам ги, че са извънредно, прекалено песимистични, дори несправедливи към настоящето ни, което не е съвсем лишено от добри проблески — такива бяха и ония, що напечатих преди няколко дена в Прогрес. Аз се разкайвам, че Ви ги дадох, и ако да се съгласяхте Вие, бих ги оттеглил назад. Ако Вам се не ще това, то необходимо е по някой начин да се атенюира тежкото впечатление от тях. За тая цел аз Ви пращам приложената бележка от страна на редакцията. Аз я написах набързо, ако Вие намерите за нужно, може да я изгладите.

Колкото за другото Ви питане — дали да ме прогласите за сътрудник, — чакайте по-напред да се срещнем лично.

С поздрав
И. Вазов

София
16 февр. 1895

198

До М. Маджаров

Драги Маджаров,

Приносителя г. Апостол Тончев от Шипка желае да получи длъжност надзорник при телеграфната станция в Шипка. За него вече е говорил и ходатайству-

вал и г. Маню Бояджиев. Досегашний надзорник е представен от началника си за изключване. Моля, дано може да се назначи на тая длъжност.

Твой приятел
И. Вазов

София
27 февр. 1895

Макар че днес не приемаш, моля, приеми това лице.

199

До И. Шишманов

София, 2 март 1895

Драгий Шишманов,

Бъдете добри и дайте Миларовий превод на Комедия от грешки г-ну Ив. Попову, режисьор на трупата «Сълза и смях».

Ваший
И. Вазов

200

До С. Бобчев

Г-ну
С. Бобчеву
Пловдив

София, 26 март 1895

Драгий Бобчев,

Ти ми писа, че ще излезе «Бъл. сбирка» за четвърти априлий. Желателно е да стане това и по друга причина: моята книга много напредва, тя почти се свърши — понеже издателя прави големи усилия да я изкара за Великден. Имай това пред вид, за да не бъде преварена «Сбирката» и да даде като ново нещо печатано вече.

За да не се случи това, добре е да съкратиш тая книжка с една кола.

С поздрав и честит Великден.
Твой
И. Вазов

Ако не намираш излишно, препечатай от Пер. списание рецензията за Под игото.

Впрочем, както знайш.

201

До Д. Ризов

Бай Ризов,

Понеже препечатвате в Мл. България отзивите по подигнатий от Вас въпрос, ако щете, турете и приложения — из току-що излязлата нова книга на Бълг. преглед.

Не забравяйте в утрешний си брой да поменете с две думи за появлението на 2-та част на Драски и шарки, която вярвам, че Ви е донесена.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

София
30 март 1895

202

До Д. Ризов

София, 14 апр. 1895

Бай Ризов,

Ще бъда у дома на уреченото време. Благодаря.

От Краков ми пишат, че само след един месец ще имам романа (на полски), който сега бил още под печат и се илюстрира. Тогава и ти ще имаш.

Изпращам ти засега още мои книги, които се намериха у мене.

Нищо нямам готово.

С приятелски поздрав
И. Вазов

203

До С. Бобчев

Г-ну С. Бобчеву
Пловдив

София, 20 апр. 1895

Преди няколко време ти пратих едно стихотворение за Сбирката; нямам хабер, нито коректура, а тя е необходима. В театр. хроника в «Ст. планина» за «Хъшове» ужасно ме плениха трите фразички: «При все това. . .», «Било що било. . .», «Как и да било. . .» Това е просто божествено! Подобни «снизхождения» са по-убийствени за една книга или пиеса от най-жестоката критика. Няма да бъде забравено, надявам се, да се обади в «Б. сбирка», че са се появили «Драски и шарки», част II, нещо, което повечето наши периодич. издания не благоволиха да сторят.

Твой И. Вазов

204

До С. Бобчев

Драгий бай Бобчев,

Г. Маджаров ми каза, че си имал фотографията на киевската българска депутация (900-летие крещения Руси) и не в рамка. Моля те, бъди добър да я дадеш за един час само г-ну Юрдану Михайлову и който, като си послужи с нея, ще ти я върне. Моята фотография съм изгубил.

Твой предан
И. Вазов

1 май 1895
София

205

До Г. Говедаров

Драгий Говедаров,

Каня те да заповядаш у дома днес по 12 часът. Надявам се, че няма да откажеш да ми направиш това голямо удоволствие.

Твой И. Вазов

София, 14 май 1895 г.

206

До И. Шишманов

Драгий Шишманов,

Моля те, бъди добър утре, преди да идеш на Сл[авянска] беседа, отбий се у дома, желая да се видим.

Твой
И. Вазов

София, 7 септ. 1895

207

До И. Шишманов

[София], 11 сеп[темврий 1895]

Драгий Шишманов,

Яви ми, ще се намериш ли днес по $1\frac{1}{2}$ часа на «Слав. беседа», за да идем с Николаева да слушаме марша.

Твой
И. Вазов

[П. П.] Там ще ти предам и стихониза.

208

До Ф. Гундрум

София, 14 септември 1895

Многоуважаемий г. Гундрум,

Чест имам да Ви уведомя, че приех любезното Ви писмо.

Благодаря Ви най-сърдечно за добрите чувства и много лестните думи, които ми изказвате. Бързам да Ви явя, че на радо сърце Ви давам съгласието си за превождането на хърватски романа ми «Под игото», както и изключителното право на публикуването му на същия език.

Приемете, моля, уверение в моето дълбоко уважение, както и изражението на моята симпатия и братска любов към родний хърватски народ.

И. Вазов

P. S. Прилагам тук фотографич[еския] си портрет от тая година.

Същий

209

До Д. Ризов

Частно.
София, 18 септ. 1895

Драгий бай Ризов,

Чувам, че Млада България излазя днес или утре. Не знам дали сте писали нещо по моя юбилей, но аз Ви моля настоятелно да пишете две думи в моя защита против подигравките и особено против инсинуирането, напечатано в последний брой на Съгласие, че аз съм си обявил и скроил юбилей. Вие знаете, па и бълг. общество също, че идеята за юбилея пръв пусна г. Ризов в Мл. България и биде поета веднага от другите издания, без разлика на партии. Аз много държа да се опровергае това лъжливо твърдение, хвърлено с ехидната цел да ридикюлизира и омаловажи резултата на Вашата инициатива, взета помимо моето съгласие и даже въпреки моето уклонение. Аз ще Ви бъда признателен, ако още в тоя брой на листа си вместите нещо в тая смисъл и ми дадете великодушно защитата на Вашия авторитет.

С почитание.
Ваш
И. Вазов

П. С.
Ако има време и място, бих Ви пратил да турите, че Под игото на последне време излезе на шведски и холандски, а е под печат на хърватски език.

210

До Д. Ряскова-Станчова

София, 18 септ. 1895

Многоуважаема госпожо,

Прося извинение за закъснелий си отговор.

При всичкото ми желание да походатайствувам удовлетворението на Вашата просба, не можах, за жалост, да успея.

Аз толкоз повече скърбя за това, че на мен щеше да бъде твърде приятно да можех да Ви бъда в що-годе полезен, а в данния случай щях да имам удоволствието, като бъдехте в столицата, да Ви изявявам лично своето уважение и преданост.

Но това, което не можа да стане сега, ще да стане занапред и Вашето премещане в тукашната девическа гимназия е въпрос на време.

Аз напълно съчувствувам на желанието Ви да си устроите едно гнездо, своя къщица, в София. Това е цяла благодат за ония, които години са се скитали по чужди къщи и местили като чергари. Аз сам влязох в новата си къща и чувствувам безкрайните удобства на такова жилище.

Впрочем, Вашата Варна се слави като град красив, приятен за живеене. Имах намерение да се разходя през миналий месец, но не сколасах и остана за другото лято да сторя това.

Вие ще ме извините, че си позволих да се простра повече негли отколкото беше нужно. Ще ми е много приятно, ако Вие ми отговорите с две кратки думи, че не ми се сърдите за несполуката ми да Ви съдействувам. Бъдете уверени обаче в моята всегдашна готовност да Ви бъда полезен и да Ви засвидетелствувам своето живо участие.

С почитание,
И. Вазов

211

До В. Стоянов

До господина Василя Стоянов,
председател на юбилейния комитет,
и до членовете на същия

Приятели,

Един от най-приятните дългове, който ми предлежи да изпълня сега, подир отпразнуването юбилея на моята 25-годишна книжовна деятелност, е да изкажа моята дълбока признателност към вас. Няма никога да забравя колко дължа на трудовете и на енергията ви по устройството празника на 24 септемврий, който бе не толкоз мой, колкото празник на българската литература, представлявана тъй бляскаво от плеяда млади и мощни сили.

Всеобщий отклик от одобрения и симпатии, които посрещнаха — у нас и в странство — благородното ви начинание, голямата гласност, която му се даде, бляскавия резултат, който го увенча — всичко това се дължи в голяма мяра както на Ваший личен авторитет, тъй и на горещите Ви залягания, вдъхнати от най-безкористно и дружеско съчувствие към мене лично и скромните ми заслуги, и от високия патриотизъм — да насърчите сегашните и бъдещите труженици по книжовното поле, взето в широкия смисъл на думата.

Пробуденото народно съзнание ви разбра и подкрепи. На вашия великодушен клик се обади цялото просветено общество, отзивчиво на всичко добро и честно.

Благодаря ви, приятели, от душа и сърце. Аз ще черпя винаги насърчение в спомена на незабравимото ви, мога да кажа — историческото събитие 24 септемврий, което еднакво прави чест на българския патриотизъм, както и на отбора на столичната интелигенция.

Приемете уверения в моето дълбоко уважение и всегдашна признателност.

Иван Вазов

София, 26 септемврий 1895 г.

212

До Д. Ризов

[София, 26 септември 1895]

Бай Ризов,

Не знам какво друго сте ми искали, освен речта ми и депешите, а аз Ви ги пратих.

Пращам Ви тук и препис от една депеша из Цетиня, която приех снощи.

Твой
И. Вазов

26 септ. [1895]

213

До група български студенти в Лозана

Иван Вазов, трогнат от поздравлението на неколцината от българите студенти в Лозана по случай юбилея му, най-сърдечно благодари на тия свои съотечественици за вниманието, с което са го почели.

29 септ. 1895

214

До Д. Ризов

[София, септември 1895]

Бай Ризов,

Пробрах набързо измежду стотините депеши приложените, от които пък Вие проберете, ако искате. Моля Ви да ми ги повърнете, след като си послужите. Пращам Ви също и речта.

Имаше много още важни депеши, но ги взе редакцията на Мир.

Ваш
И. Вазов

215

До Д. Ризов

[София, септември 1895]

Чак сега прочетох на гърба на картичката ти и за другите искания. Пращам ти списъка на подарките, както и самата депеша от Цетиня (която ще ми върнеш заедно с другите). Понеже виждам, че не си получил Светлина, за да те улесня, пращам ти откъснати листа оттам, дето има биографията.

Твой
И. Вазов

216

До Д. Ризов

[София, септември 1895]

Бай Ризов,

Чак сега съгледах, след напечатването ѝ в Мир, че съм изпуснал из речта ми цяла фраза, когато съм я преписвал, и отсъствието на която не съм забележил

при прочитането ѝ в Народното събрание. Моля те прочее, вмести я на показаното от мене място, при знака X в приложений отпечатък.

Ако пък е вече отпечатана, турете някъде бележка да се поправи опущението (което — направете това самопожертвование — припишете на коректора си). Инак, лакуната и безсмислието ще шокират.

Приех още много депеши, между които и от Чешкокралский музей (академия) от Прага. Пратих да я преведат, па ще ви я проводя.

Ако има възможност, нека се изправят и другите две грешки в речта.

Твой
И. Вазов

217

До Д. Ризов

[София, септември 1895]

Бай Ризов,

Току-що ми повърнаха писмото на Георгиева, което ти пращам. Депешите, които още искаш, ще излязат след два-три часа в Мир и оттам можеш да избереш, които щеш. Пращам ти цяла Светлина.

Твой
И. Вазов

218

До Д. Ризов

[София, септември 1895]

Бай Ризов,

Пращам Ви онова, що просихте вчера.

Пратете ми да видя Петербургския жур. Г. Шишманов се обеща днес да потърси Рус. ведомости.

209

До Д. Ризов

[София, септ. 1895]

Бай Ризов,

Брат ми Борис (подпоручик), както узнавам, бил Ви пратил някаква защита за един офицер, нападнат във вестника Ви, и подписана от него още.

Моля Ви, не печатайте това литературно произведение на брата ми, защото той нито може да познава хората, нито му е работа да става защитник. Оскърбения може сам да се защити и оправдае.

Ваш
И. Вазов

220

До Д. Хаджигеоргиев

[София, септември 1895]

Уважаеми господине,

Благодаря Ви най-сърдечно за талантливий Ви труд, който сте имали любезността да ми посветите по случай на юбилея ми, както и за честитяването Ви.

Маршът Ви се изучава сега и се прилага на оркестър от един тукашен музикант. Приятно ми е да Ви кажа, че компетентни люде го намират твърде сполучен и хубав. Той ще бъде игран на 24 септември, денят на юбилея.

Като Ви пожелавам от все сърце добри успехи в попрището благородно, което сте прегърнали.

Ваш
И. Вазов

221

До С. Бобчев

[София, септември 1895]

Драгий Бобчев,

Приех най-после Българска сбирка, която си даде в продължение на два месеца ваканция и се постара да се забрави малко.

Благодаря, че си публикувал рецензията за Италия, и забележих всичките редакционни поправки, които си имал добрината да направиш там. Като съм твърде чувствителен на тая деликатност, длъжен съм обаче да кажа, че не мога напълно да се съглася за някои от тях. Така напр. намирам, че поправката ви в 4-й ред на рецензията «загинали вече с праха», която в ръкописа беше заринати вече с праха, не е досущ сполучлив, защото, ако не се лъжа, уважаемий г. Соподзко е искал да каже, че епохите са заринати с прах, а не че и прахът е загинал, както излазя от вашата редакция. Впрочем, ти можеш да имаш своите вески съображения да мислиш тъй.

Една друга редакционна поправка, също може да извика някои възражения: в 6. ред на 721 стр. нашли сте за добре да турите «тез пуцинлуци» вместо «тез пущинаци». Не споря, че във вашето родно място може да говорят пуцинлуци, но в данний случай пò би приличало да си останеше пущинаци, защото тая дума ритмува със следующата ритма: моряци. Друго би било, ако се касаеше за думи, като: отлуци, комшулуци, юруци, боклуци (даже): тогава пуцинлуци би била твърде на мястото си и аз нямаше, освен да ти бъда благодарен.

Същото мога да кажа за собствените имена в стиховете на страница 722 Филипополи и Americani, които вие сте намерили за добре, разбира се, по съображения твърде почтени, да замените с Филипопол и Americano, макар че това е било противно на стихотворните изисквания и на граматиката (италианската).

Позволи ми още да се не съглася, че съм имал някакъв иностранен талант (гледай по-долу): аз пò съм наклонен да вярвам, че уважаемий г. Соподзко е искал вероятно да ме поласкае, та ще е турил всестранен. Види се, че вий сте на мнение, че иностранен е пò на мястото си; ако ли сте искали да ме полъстите, то артък това е прекалено.

Три реда по-долу от иннòстраннния талант гледам, че г. Вазов «умее да пълне свободно стиха си. . .» С какво да го пълне, например? Чорт побери, що може да каже един злословец! Много съм наклонен да мисля, че Соподзко е по-прав, като е турил: «да гъне стиха си. . .». Извини за тая откровеност, но дружба-дружба, служба-служба, брат.

Тъкмя за октомврийската книжка на «Б. сбирка» да ти приготвя една статия-драска Как минахме руската граница.

Твой И. Вазов

222

До лицата, поздравили Вазов за неговия 25-годишен юбилей

Явна благодарност

[София, 27 септември 1895]

На 24 септември получих многобройни телеграфически поздравления и адреси от учители, ученици, дружества, общини, учреждения и частни лица в България и в странство, чрез които ми изказваха своите съчувствия и благопожелания по случай празнуването 25-та годишнина на книжовната ми деятелност. Силно покъртен от тия знакове на внимание, аз считам за своя длъжност да изявя публично моята сърдечна благодарност на всички съотечественици, които ме почетоха него ден.

И. Вазов

223

До кмета на гр. Хасково Щ. Вапцаров

Многоуважаемий г-н кмете,

Считам за своя приятна длъжност и писмено да Ви благодаря, както Вас, така и хасковските граждани за високата чест, която ми сторихте на 24 септември, чрез личните си приветствия и скъпоценний подарък.

Тия великодушни знакове на съчувствие от страна на Хасково ме много трогнаха, спомена за тях ми е и ще ми остане един от много приятните и съгревающите.

Като Ви моля да предадете сърдечните ми благодарения и на ония хасковски граждани, които телеграфически ми изказаха съчувствието си, моля Ви да приемете уверението на моята дълбока почит и всегдашна признателност.

Ваш
Ив. Вазов

София, 2 окт. 1895 год.

224

До група офицери от офицерския певчески хор при Първи артилерийски полк в Севлиево

Многоуважаеми господа,

За дълг считам и писмено да Ви поблагодаря за великодушното поздравление в деня на юбилея ми, което ми изпратихте чрез г. адютанта Първанова, както и за скъпоценния подарък, който го придружаваше.

Няма нужда да Ви казвам какво поразително, необикновено впечатление произведе на мене присъствието и на един офицерски мундир между депутациите в Народното събрание. Такова поразително и радостно чувство изпита и присъствующата публика там, която изрази възторга си с френетически ръкопляскания, с които приветствуваше във Вашето лице цялото българско младо прогресивно офицерство.

Ваший дар, господа, както казах, ще бъде за мене един от най-драгоценните по значението си и аз се гордея с него.

Приемете заедно с моята дълбока признателност и искреното ми пожелание да видим, че Вашия благороден пример от съчувствие към изкуството и книжнината найде повече подражатели в българската армия.

Приемете уверение и в моето дълбоко уважение и преданост.

И. Вазов

София
3 окт. 1895.

225

До учителите в Чирпан

Многоуважаеми господа,

Считам за най-приятен дълг да Ви изкажа благодарността си и колко съм покъртен от поздравленията Ви и подаръка изящний, предаден чрез г-на Ат. Илиев на 24-й септември в залата на Народното събрание.

Тия знакове на съчувствие, изказано по такъв любезен начин от Вас, ще ми останат завинаги, като едно от най-светлите възпоминания на юбилея ми. Възглавничката, с толкова художественост и деликатност на вкуса изработена, ще фигурира като най-разкошното украшение в домът ми и лестните стихове, изшити на нея, ще ме насърчават в моята бъдеща деятелност.

Приемете моята дълбока признателност, както и пожеланието ми щото Вашата висока възпитателна мисия да се увенчае с бляскавите резултати, които усилията Ви заслужават.

И. Вазов

София, 3 окт. 1895

226

До С. Бобчев

[София, 3 окт. 1895]

Любезний приятелю,

Не знам как да ти благодаря за всичките задължения, които ми правиш, като даваш такава широка гласност (чрез «Ст. планина») на подробностите по юбилея ми. Ти ми правиш най-широката реклама — винаги все тая добра, топла, великодушна натура! Аз съм ти специално признателен за деятелното и лично участие, което си вземал, за да се повдигне блясъка на праз-[н]енството в Пловдив. Мерси за наздравицата на банкета.

Поблагодари от моя страна и на г-на д-р Янколова и Ив. Найденова за техните — еднакво любезни и лестни.

Прилагам ти тук едно благодарително писмо за юбилейната (?)[1] комисия. Писал съм го набързо, на един дъх, но ако го намериш годно за обнародване — можеш.

Моля те, предай г-ну Юрукову моя поклон и моята благодарност за съчувственото му отношение към моя празник в качеството му на пловдивски кмет.

Кланям се на домашните.

Твой предан
И. Вазов

П. П.

Не забравяй да туриш в Българска сбирка, макар на края, Пролога на Централния. Това е перл в нашата лирика — взето, като поетическо нещо, независимо от всякакво лично съображение.

Същ

[1] Въпросителният знак е на Ив. Вазов. — Бел. ред.

227

До членовете на юбилейната комисия — Пловдив

До господа членовете на юбилейната
комисия в Пловдив

Многоуважаеми господа,

Вашето телеграфическо поздравление в деня на юбилея ми, пълно с такива лестни изражения и вдъхнато от жива и искрена симпатия към Вашия бивши съгражданин, ме покъртиха дълбоко и умилиха. Аз не мога да изразя с думи чувството, което ме обхваща, колчим един спомен от моя Пловдив, един глас, един привет ми дойде оттам. Хиляди възпоминания от моя живот са свързани с този чудесен град, с калдъръмите му, с улиците му, със скалите му, с небето му. . . Той ми е толкоз по-мил йоще, защото в неговите недра съм намерил извора негли на най-щастливите си вдъхновения.

Вие разбирате по това, колко мило ме трогна приветствието на пловдивските ми приятели, както и празненството, станало там в чест на моя книжовен празник.

Предайте, моля, моята дълбока признателност на всички пловдивски граждани — иска ми се да кажа— съграждани, — които си наумиха за мене на 24 септ. и ме почетоха с привета си и благопожеланията си.

Благодаря и Вам сърдечно за добрата воля и за дружеските съчувствия.

Приемете уверение в моята глубока и всегдашна признателност.

И. Вазов

София, 3 окт[омври] 1895

228

До Д. Ризов

София, 7 окт. 1895

Любезний бай Ризов,

Моля те, прати ми 5 броя от Мл. България от миналата събота, дето имаше за юбилея.

Много жестоко сте нападнали г. Бонева. Той е добродушен и честен момък.

Тия дни ще дойда да те видя, че завчера в неделя не те намерих.

Прочети това странно писмо от Балджиева до мене и ми го повърни. Аз му не отговорих, разбира се.

С поздрав
Твой И. Вазов

229

До А. Т. Илиев

Окт. 12, София, 1895

Г-ну Ат. Илиеву
Ст. Загора

Получих. Благодарим безкрайно. Моят сърдечен привет до домашните.

Твой
И. Вазов

230

До Д. Ризов

Г. Ризов,

Комитета по откриване паметника на Левски ме натовари да Ви помоля да турите в утрешний брой на Млада България приложеното известие, ако е възможно в началото на вестника.

Ваш
И. Вазов

20 окт. 1895

231

До А. Йенсен

Уважаемий г. Йенсен,

Сърдечно Ви благодаря за изпратений шведски превод на романа ми чрез г-на Шишманова.

Ваш предан
И. Вазов

София
21 окт. 1895

232

До И. Попов

[София, октомврий 1895]

Господин Попов,

Тоя монолог ще го кажете подир първия, когато Македонски счупва вратата на колибата на Попчето и Мравката и влазя вътре.

Ив. Вазов

(Ходи няколко време, па си говори): Хей, видях дякона Левски пак. Има три годин как го не бях виждал. У баба Тонка го заварих, в избата. . . Беше студено ама там! Дяконът се беше наметнал с черга и пишеше при една маса. Като ме видя: «Македонски!», извика той, па ме прегърна. Целувахме се като братя. После — какво има, какво няма — новини! — Той ми разказа всичко. . . Революцията узрява. .. Бил в Пловдив, бил в София, бил в Ловеч, бил в Търново! Бил в Хасково! Навред бил! Кръстосал България! Огън човек, огън, огън, огън! Като ти приказва за отечество, за свобода, за въстание, очите му светят, а тебе космите ти настръхват. Безстрашлив юнак — какво съм аз пред него?. . . буболечка! Един Левски струва колкото един батальон войска! Такъв син майка България не е раждала! Тоя човек опасност не знае, от смърт се не бои. Само отечество за него има на тоя свят. Слава и чест на подобен велик герой!

233

До И. Шишманов

София, 7 ноември. 1895

Драгий Шишманов,

Довечера по 8—8½ часа заповядай у дома на чай, дето ще има и други наши приятели. Дано можеш да дойдеш. Покани, ако го видиш, и г. Цонева.

Твой
Иван Вазов

234

До И. Шишманов

[София, 29. XII. 1895]

Драгий Шишманов,

Г. Яблански иска да ни гости у дома си утре — г. Шнурмана, тебе и мене — по 12½ часът.

Моля те прочее, като се видиш тая вечер с г. Шнурман (предполагам, че ще бъде у тебе на чай), да го поканиш от името на г. Яблански на казаний обед (даден специално в чест негова). Моля те,съобщи ми утре поранко що си направил. Ако ти не можеш да видиш г. Шнурмана, то тогава аз ще го потърся.

Твой предан
И. Вазов

София
Петък

235

До Д. Ризов

Бай Ризов,

Г. Величков ми съобщи, че парите са отпуснати вече. За това бъдете спокойни.

С поздрав
И. Вазов

София
24 февр. 1896

236

До И. Шишманов

[София], 29 февр[уарий] 1896

Пращам ти коректурата и те моля да туриш в забележката на надлежното място (при звездата), че съм дал тая глава по просба от редакцията. В случай че пожелаеш да прибавиш няколко пояснителни думи по съдържанието ѝ, за да бъде по-понятно, прилагам ти тука нужното изяснение.

Не знам дали правя добре, като отстъпих на вашите настоявания и ви дадох къс от едно недовършено още нещо, па може и да съм попаднал и на най-лошия къс. Ако съгледаш това последне обстоятелство, моля те, спри печатането, за да дам други къс.

Освен това ето още какви молби правя:

1) да се запази м о е т о правописание, т. е. правописанието, което има целия роман.

2) да ми се прати о щ е една коректура.

Твой предан
И. Вазов

29 февр.
1896

237

До С. Бобчев

[София, 2 март 1896]

Моите братски и горещи поздравления по случай 25 годишний юбилей на твоята обществена писателска ползотворна деятелност. Поздравлявам във виновника на тая дата образеца на рядка и неустрашима енергия, на неуморни усилия по служение на народното възраждание, един от личните и даровити дейци с перото, които са дали силен подтик на народний напредък и са подигнали наший печат. Живей на многая лета! Желая ти все такова желязно здравие, с каквото се равнява само твоята енергия и духовна мощ. Братски сърдечен поклон.

Иван Вазов

238

До кмета на град Безансон

Monsieur le Maire,

En Vous remerciant pour l'insigne honneur que Vous me faites par Votre lettre, je m'empresse de Vous informer que j'accepte avec reconnaissance la place que vous me proposez dans le comité de patronage pour l'éréction du monument en l'honneur de Victor Hugo, d'autant plus que Votre grand poéte national a été mon Maitre et inspivateur.

Agréèz, Monsieur le Maire, l'assurence de ma parfaite considération.

I. Vazoff

Sophia
Mars 28/9 avril, 1896.

239

До С. Бобчев

София, 19 апр. 1896

Драгий Бобчев,

Г. Ил. Миларов ме проси да ти пратя и препоръча[м] статията му, която днес ще получиш за обнародване в Бълг. сбирка.

Като не можах да му откажа, аз направих това. Зависи от тебе да я одобриш или не. Ако намираш, че може да се обнародва, но със смекчаване острите съждения за «Иванка» (драмата на Друмева), то яви ми това, да му кажа. Можеш и редакционна бележка да си направиш по статията. Илия Миларов има бойко перо и не е зле да си го завербуваш за критическия отдел на списанието. Той би могъл да ти пише редовно — при скромен онорар, какъвто ти би могъл да определиш в случай на приемане статиите му.

Бъди добър да ми отговориш.

С приятелски поздрав
И. Вазов

П. П. Не ви сърадвам за пресловутата Записка...

240

До Председателя на Комитета по честуване 20-годишнината от Априлското въстание — Брацигово

София, 29 април [1896]

Брацигово,
Председат. Комитета Юрукову

Мислено съм при Вас и деля светлите и високи вълнения при празнуването незабравимата дата. Поздравлявам героическото Брацигово, преди 20 години вдигнало знамето за свободата и юнашки паднало в неравната борба. Такива възпоминания за велики самопожертвувания повдигат душата на един народ, той вярва в себе си.

Привет братски на брациговци, също и на Радилово, Козарско, Бяга, Ясъ-Кория, Аликочово и Ждребичко, които взеха славен дял в борбата и [се] самопожертвуваха за България.

Вазов

241

До С. Бобчев

София, 3 май 1896

Драгий Бобчев,

Ти не ми отговаряш на писмото: тая неакуратност съвсем не е бобчевска и ме изненадва. Нейсе.

Отговори ще приемеш ли Миларовий ръкопис. Той е готов да смекчи острината на първата статия.

Пращам ти, по настоятелното подтикване на г. Маджарова, една глава от «Нова земя» (епизодическа) сега под печат, за Сбирката. Също и ръкопис с превода на една шведска статия за Под игото. Непременно ми прати коректура от последната, защото почерка е много заплетен, да се не напечата с грешки.

Твой приятел
И. Вазов

Тури, моля, надлежната редакторска бележка под главата от романа.

242

До С. Бобчев

София, 15 май 1896

Драгий Бобчев,

Изпращам ти една фотография. Препоръчвам за превождане или Среща, или Cronde Maritza teinte

de sang. И двата разказа се намират в моите «Повести и разкази», том II.

Разпореди се за биографията, както намериш за добре. Аз сам бих извършил това, но сега съм много занят, а нямам никакъв помощник, с каквито разполагаш ти.

Аз ти благодаря за труда и интереса, който показваш за мене.

Очаквам коректура от критиката на Подигото. Коректурата на главата из «Нова земя» вие направете там.

Ще ти пиша повторно, сега бързам, затова сбогом.

Твой
И. Вазов

243

До С. Бобчев

София, 28 май 1896

Драгий бай Бобчев,

Ти имаш възможност да се срещаш с г. Ив. Андонова.

Бъди добър, моля те, да го попросиш да отговори на приложените въпроси. Сведенията, които му искам, ми са нужни за романа ми «Нова земя» и аз ще му бъда твърде благодарен за тая любезност.

Сърдечен поздрав
И. Вазов

Моля, върни ми въпросника по-скоро.

244

До К. Стоилов

10 юли 1896, София

Многоуважаемий г. Стоилов,

Желая да Ви кажа две думи по работата на брата ми д-ра Вазова. Моля Ви, бъдете добър да ми съобщете кога можете да ме чуете.

Ваш предан
И. Вазов

245

До Д. Ризов

София, 29 авг. 1896

Г. Ризов,

Приятно ми е да Ви съобщя, че г. Величков прие съчувствено онова, което ме бяхте просили да му кажа за Вас. Ще почакате само малко, доде се аплантират някои неща.

Колкото за длъжността в дев. гимназия, тя не е вакантна: заема я г. Казаков, подир г-ца Стойчева, уволнена още на 1894 г. от г. Радославова.

С искрен поздрав
И. Вазов

246

До С. Бобчев

София, 27 септ. 1896

Драгий Бобчев,

Изпращам ти ръкописа. Той ще състави половина кола печатна, но недей се скъпи, братко, и го напечатай

цял, разбира се, ако го намериш съгласен с твоето мнение и с общия дух и тон на братовата ти статия.

Аз съм написал така тия прибавки, щото могат да се турят на края на казаната статия и да я завършат. В случай, че в нея брат Ви говори за ц е л т а на романа, то можеш да интеркалираш ръкописа ми там. Но по-добре е да си се нареди на края — в бележка от редакцията е несгодно, защото е много обширно.

Моля те, яви ми по-скоро как мислиш да направиш, ако бъдеш тъй любезен да ми пратиш в коректура заедно с моята статия и братовата си, за да съглася първата с втората, ако е нужно.

Отговори ми, че си получил ръкописа ми, а също и как мислиш да го туриш.

Твой предан
И. В а з о в

247

До К. Стоилов

[София, септември, 1896]

Уважаемий г. Стоилов,

Приносящия г. Д. Попов от Казанлък проси длъжност полицейски пристав или чиновник по паспортите. Препоръчвам молбата му на Вашата благосклонност.

С дълбоко почитание,

И. В а з о в

248

До Г. Бенев

Г. Бенев,

Препоръчвам Ви приносящия г. Георги Москов, от Казанлък, който иде да Ви проси за служба по администрацията.

Със сърдечен поздрав,
И. В а з о в

21 окт. 1896, София

249

До И. Шишманов

[София, 1896]

Любезний Шишманов,

Прати ми онова. В случай, че не можеш да го приготвиш, моля, съобщи ми.

Твой предан
И. В а з о в

250

До Д. Ризов

Бай Ризов,

Извинете, поради големите си занятия сега, успях едвам вчера да потърся г. В-ва и не го намерих, за жалост. Днес непременно ще гледам да го срещна и веднага ще Ви съобщя за резултата.

Ваш
Ив. В а з о в

София
събота 1896

251

До И. Гешов

Многоуважаемий г. Гешов,

Имам нужда да Ви видя за кратко утре. Моля, бъдете добри да ми съобщите де ще можете да ме приемете.

Ваш предан
И. В а з о в

София
7 май 1897

252

До И. Гешов

Многоуважаемий г. Гешов,

Благодаря Ви за поканата, ще дойда по 12 ½ часа днес у дома Ви.

Ваш предан
И. Вазов

28 юли 1897
Букурещ

253

До М. Маджаров

Драгий колега,

Моля, яви ми на колко часът точно ще тръгнеш към Роман. Аз ще те придружа, може да взема (ако нямаш нищо против, разбира се) другар, г. А. Илиева, директора на Старозагорската девическа гимназия. Може ние (аз и Илиев) да слезнем в Черепишкий манастир, и пак с тебе да се върнем тука.

Твой предан
И. Вазов

София
31 авг. 1897

254

До Ф. Гундрум

София, 2 септ. 1897.

Уважаеми господине,

Получих любезното Ви писмо и моля да извините, че се забавих с отговора си. Клишето на моята слика, което ми искате, е развалено и не може да служи вече. Колкото за биографските сведения, ще Ви пратя Юбилейния ми сборник, гдето ще найдете сведенията, които Ви трябват. Тогава ще мога да Ви пратя и няколко думи за Вашата читающа публика.

Романа Под игото е преведен цял на руски, французки, английски, шведски, холандски, полски, чески, а в скоро време ще излезе в сръбски и немски превод. Засега нямам на ръка отзивите на европейския печат по романа.

Приемете уверение в много глъбоко уважение.

И. Вазов

255

До М. Маджаров

Драгий Маджаров,

Обади ми, ще ходиш ли за Гурмазово и кога ще дойдеш край дома?

Твой И. Вазов

София
11 септ. 1897

256

До Н. Геров

[София, 14 септември

По случай Вашия юбилей на полувековна деятелност за народното възраждание изпращам Ви поклона си и сърдечни поздравления от името на българската книжнина и школо.

Иван Вазов

257

До Ф. Гундрум

София, 16 септ. 1897

Многоуважаемий г-н докторе,

Приех любезното Ви писмо и сърдечно Ви благодаря за честитенията и за Вашите приятелски чувства, изказани в такава лестна форма.

Разпоредих се за изпращането Вам Юбилейния сборник, който искате; за другите Ваши желания — не ми е възможно сега да ги удовлетворя поради залисите ми, които с откриването на Народното събрание се уголемиха още. Прося Ви покорно извинение за това. Твърде се радвам за онова, което ми пишете за Под игото, и с крайно удоволствие и нетърпение очаквам да видя романа си излязъл и на вашия братски език.

Приемете уверение в моето дълбоко почитание и благодарност.

И. Вазов

258

До М. Маджаров

София, 22 окт. 1897

Драгий Маджаров,

Плана за Рисувалното училище още не е потвърден в твоето министерство. Според както ми разказва г. Мръквичка, архитекта правял някакви възражения. Моля те, бъди добър да направиш нужното за утвърдение плана по-скоро. Ако са необходими някои дребни поправки, поръчай да се направят от самия архитект. Плана е нужен, защото още отсега трябва да се даде на търг постройката на училището.

Твой
И. Вазов

259

До И. Гешов

София, 1 ноември 1897

Многоуважаемий г. Гешов,

Повръщам Ви вестника, като Ви благодаря крайно за подсещанията, които ми правите. Аз се разпоредих

вече да ми се достави окръжното на г. Рамбо за Cours d'Adultes» и ще гледам да се възползувам от него по устрояването и у нас такива курсове.

Също и за общинските библиотеки мисля и желая изново да поговоря с Вас по тоя предмет.

Ваш предан
И. Вазов

260

До Ф. Гундрум

София, 16 ноември 1897

Уважаемий г. докторе,

Чест имам да Ви уведомя, че получих Вашето последно писмо.

Прилагам Ви тук исканите няколко реда, за да ги турите в превода си, ако ги одобрите.

Пращам Ви и Юбилейния сборник, там е биографията ми и на края ѝ ще намерите просените сведения.

Приемете, моля, уверение в моето дълбоко почитание.

И. Вазов

261

До Ф. Гундрум

Многоуважаемий г-н докторе,

С истинско задоволство Ви разреших превождането на хърватски романа ми Под игото. Мисълта да го видя и на вашия братски език ме особено радва и ласти. Близки по език, по кръв, по душа, ние, българи и хървати, по-лесно и по-дълбоко от всеки други се разбираме, пò сме способни да си преживяваме и прочувствуваме взаимните национални ламтежи, тъги и минало. Жива страница на българското недавно, Под игото доверчиво иде да търси днес благосклонното

снизхождение на хърватския читател. Ще ли го намери? Вашето мъчно и честно предприятие, г-н докторе, ще има във всеки случай тая заслуга, че ще е притурило още едно благородно усилие за по-тясното сближаване чрез духовното общение на двата наши млади, пъргави славянски народа, които тъй инстинктивно и тъй силно се вече обичат и вървят с упование към бъдещето, жедни за наука, прогрес и широк размах на силите си.

С дълбока почит
И. Вазов

София, 16 ноември 1897

262

До Х. Попконстантинов

Уважаемий г. Константинов,

Моля Ви, бъдете добри да се разпоредите да се състави съкратен отчет на дебатите на Народното събрание по бюджета, за да се гуди, доде е още време, във в. «Мир», защото по едно опущение не е споменато за тях.

Ваш
И. Вазов

София
14 дек. 1897 г.

263

До Е. Георгиев

До господина
Евлогия Георгиев
в София

С настоящето имам чест да Ви съобщя, високоуважаемий господине, че получих бордерото от Crédit lyonnais в Лондон, издадено срещу закупените 98 облигации 6% Български държавен заем от 1888 година, с номинална стойност 200 000 лева златни, които

са част от завещаните за Висшето училище от покойния Евлогия Георгиев 600 000 лева.

Приемете уверение в отличното ми към Вас почитание.

г. София
27 февруарий 1898 год.

Министър на народното
просвещение и председател
на Ефорията за висшето
училище «Евлогия и Христо
Георгиеви».

И. Вазов

264

До М. Маджаров

Драги Маджаров,

Приносящия е мой едноселец и даже роднина, в крайна мизерия живее.

Ще го спасим, ако можеш да му дадеш каквато да е проста работа по твоето ведомство, тука или по вън.

Името му е Аврам Джамджиев.

Твой
И. Вазов

София
10 апр. 1898

265

До М. Маджаров

Mon cher Madjaroff,

Je Vous prie recever le porteur M. Branekoff, dont je Vous ai parlé. Reponde lui si Vous pouvez le satisfaire.

Votre
I. Vazoff

София
15 април 1898

266

До граф Игнатиев

[София, 14 май 1898]

Горещ, сърдечен привет на великото Славянско общество, което е принесло огромни заслуги на делото на просвещението и освобождението на България. От името на българската учаща се младеж изразявам на Славянското общество чувството на дълбока признателност, споделяна и от целия български народ, и благопожелания за далнейша благотворна дейност на обществото за полза на славянството.

И. Вазов

267

До кмета на гр. Прага

[София, началото на юни, 1898]
Телеграма

Като поднасям своите поклони и поклоните на българските учители и учаща младеж пред паметта на великия чехски възродител и труженик за славянската идея Франтишек Палацкий, по случай стогодишнината от рождението му, спомням си отеческите думи, които той дава в завет на своя народ в последнята си реч, когато отвсякъде е бил заобиколен от врагове: «Аз не се отчайвам, казал той; надявам се, че народът ще успее да надвие на всички мъчнотии, стига да иска; за това не е достатъчно да се казва само «искам», но всеки трябва да участвува в борбата, да работи, да жертвува, каквото може, за общото добро и особено за съхранение на нашата народност.» Тези думи ще въодушевяват и ще насърчават и нас, българите, вашите братя, по пътя на прогреса и културния напредък.

И. Вазов

268

До княз Фердинанд

София, 26 септ. 1898

Ваше Царско Височество,

Моля Ви най-покорно да благоволите да приемете оставката ми от поста на министър на народното просвещение, която съм принуден да подам по вески за мене причини.

Ползувам се от случая, господарю, да Ви изкажа безпределната си признателност за високото доверие и милостиво благоволение, с които ме почетохте, като ме удостоихте да бъда съветник на Короната. В качеството на такъв аз се мъчих да принеса полза на учебното дело и да послужа на Ваше царско височество, в кръга на силите си.

Честит съм, господарю, да подновя и сега уверението в непоколебимата си и неизменна преданост към Ваше царско височество.

И. Вазов

София
26 септ. 1898

269

До Ф. Гундрум

Министерство
на
народното просвещение
№ 13292

До господина
д-р Гундрум
в Крижевац (Австро-
Унгария)

1. X. 1898
г. София

Както имах чест и устно да Ви говоря, повереното ми министерство желае да повери на едно опитно по театралното дело лице, от хърватска народност, длъжността на режисьор на Българската народна драматическа трупа. Заплатата, която министерството опре-

деля за титуляра на тая длъжност, е 3600 лева годишно. Разумява се, че казаното лице ще трябва в едно кратко време да се усвои с българския език, без познаването на който гонимата цел не може да се постигне.

Като разчитам напълно на Вашата любезност, аз Ви моля с настоящето, уважаемий господине, да ми явите по-скоро кой Ваш сънародник бихте ми препоръчали като най-подходящ за споменатата длъжност и който би се съгласил да я завземе под посочените погоре условия.

Министър: И. Вазов

270

До Ф. Гундрум

София, 5 ноември 1898

Драгий г-н докторе,

Прося извинение за закъсняването да Ви отговоря, понеже бях, а и сега съм много занят. Понеже днес получих и последното Ви писмо от 16. X., то отговарям и на двете Ви писма.

Комбинацията за режисьора се измени, понеже един българин, свършил драматическото изкуство в Петербург и сега помощник-режисьор при Градский театр в Одеса, си е предложил услугите и театралний комитет на нашата трупа го е поканил.

Хъш значи революционер, който в същото време е и емигрант и нехранимайко (вагабонт).

Изпращам Ви портрета си, снет миналата година.

Не мога да си спомня за кои именно два тома от Сборника ми пишете. Щом ми ги означите, ще Ви се изпратят също.

Приемете, моля, уверение в моето дълбоко уважение и приятелски чувства, както и поклона ми г-жа Гундрум.

Ваш
И. Вазов

271

До Софийския митрополит Партений

Ваше Високопреосвещенство,

Дядо Константин ми съобщи днес, че делото ми е изучено вече и утре непременно ще бъде внесено за разглеждане в заседанието на Св. Синод.

Макар че неднократно благоволихте да ме обнадеждите с ободрителни думи и ми изразихте участието си, аз Ви моля да ме опростите, дето сега и писмено се обръщам към Вас с молба да ме подкрепите в тоя съдбоносен за мене момент с мощното си слово и висок авторитет, та да се тури край вече на скръбното ми и тягостно положение.

Аз очаквам с пълно упование, макар и не без тревога, тоя акт на милост и справедливост от страна на глъбокопочитаемий Св. Синод, като знам хуманните и високо християнски чувства на милосърдие и благост, които го въодушевляват, както и просветеността и чис[т]отата на взглядовете му по въпроси, жизнени като моят.

Вам, Ваше Високопреосвещенство, аз ще остана до гроб дълбоко признателен за особената симпатия и живи свидетелства на благосклонност и топло участие в моята тежка неволя, като ще виждам във Вас през целия си живот мой спасител и мой добър гений.

Целувам с почитание светата Ви пастирска десница

И. Вазов

9 декември 1898
София

272

До Ф. Гундрум

Уважаемий и драгий г. докторе,

С истинско удоволствие четох писмото Ви и бях силно трогнат от добрите и приятелски чувства, които и тоя път ми изказвате. То е за мене толкоз по-ценно, че ми дава един прекрасен албум от вашия красавец

деля за титуляра на тая длъжност, е 3600 лева годишно. Разумява се, че казаното лице ще трябва в едно кратко време да се усвои с българския език, без познаването на който гонимата цел не може да се постигне.

Като разчитам напълно на Вашата любезност, аз Ви моля с настоящето, уважаемий господине, да ми явите по-скоро кой Ваш сънародник бихте ми препоръчали като най-подходящ за споменатата длъжност и който би се съгласил да я завземе под посочените погоре условия.

Министър: И. Вазов

270

До Ф. Гундрум

София, 5 ноември 1898

Драгий г-н докторе,

Прося извинение за закъсняването да Ви отговоря, понеже бях, а и сега съм много занят. Понеже днес получих и последното Ви писмо от 16. X., то отговарям и на двете Ви писма.

Комбинацията за режисьора се измени, понеже един българин, свършил драматическото изкуство в Петербург и сега помощник-режисьор при Градский театр в Одеса, си е предложил услугите и театралний комитет на нашата трупа го е поканил.

Хъш значи революционер, който в същото време е и емигрант и нехранимайко (вагабонт).

Изпращам Ви портрета си, снет миналата година.

Не мога да си спомня за кои именно два тома от Сборника ми пишете. Щом ми ги означите, ще Ви се изпратят също.

Приемете, моля, уверение в моето дълбоко уважение и приятелски чувства, както и поклона ми г-жа Гундрум.

Ваш
И. Вазов

271

До Софийския митрополит Партений

Ваше Високопреосвещенство,

Дядо Константин ми съобщи днес, че делото ми е изучено вече и утре непременно ще бъде внесено за разглеждане в заседанието на Св. Синод.

Макар че неднократно благоволихте да ме обнадеждите с ободрителни думи и ми изразихте участието си, аз Ви моля да ме опростите, дето сега и писмено се обръщам към Вас с молба да ме подкрепите в тоя съдбоносен за мене момент с мощното си слово и висок авторитет, та да се тури край вече на скръбното ми и тягостно положение.

Аз очаквам с пълно упование, макар и не без тревога, тоя акт на милост и справедливост от страна на глъбокопочитаемий Св. Синод, като знам хуманните и високо християнски чувства на милосърдие и благост, които го въодушевляват, както и просветеността и чис[т]отата на взглядовете му по въпроси, жизнени като моят.

Вам, Ваше Високопреосвещенство, аз ще остана до гроб дълбоко признателен за особената симпатия и живи свидетелства на благосклонност и топло участие в моята тежка неволя, като ще виждам във Вас през целия си живот мой спасител и мой добър гений.

Целувам с почитание светата Ви пастирска десница

И. Вазов

9 декември 1898
София

272

До Ф. Гундрум

Уважаемий и драгий г. докторе,

С истинско удоволствие четох писмото Ви и бях силно трогнат от добрите и приятелски чувства, които и тоя път ми изказвате. То е за мене толкоз по-ценно, че ми дава един прекрасен албум от вашия красавец

Загреб. Благодаря и на г-жа съпруга Ви за любезните поздрави и Ви моля да ѝ предадете моя поклон и сърдечни благопожелания.

Стискам и Вам горещо ръката и остаям завсегда Ваш предан

И. Вазов

София, 31 декември 1898

273

До С. Лафчиев

[София, 1898]

Г. Лафчиев,

По въпроса за студентите и гимназистите, ако стане дума, обадете главните мерки, които са взети или ще се вземат за одисциплинирането им.

Обяснете вълненията на студентите от влиянието на политиканите.

Спо[ме]нете за важните законоприятия, които се вотираха в тая сесия, и пр.

И. Вазов

274

До Ф. Гундрум

София, 25 март 1899

Драги г. д-ре,

Получих първите Ви и последните карточки. С крайно удоволствие видях преводите Ви във «Vienac» и «Preporod». «Mercі». Също и г. Харамбишичу за съчувствения отзив. За Карлсбад нищо още не съм решил. Четох с благодарение възпоминанието Ви за срещата ни там лани, която няма да забравя. Моля, предайте сърдечний ми поклон на госпожата.

Ваш И. Вазов

Не ми отговаряте приехте ли писмото ми от февруари.

275

До Ф. Гундрум

София, 22 април 1899

Драгий и уважаемий г-н докторе,

Получих вчера писмото Ви. С удоволствие виждам, че Вие продължавате да превеждате мои неща. Аз Ви благодаря за това внимание. Наскоро се надявам да мога да Ви изпратя една нова моя книга, която ще бъде турена под печат. Странно е наистина онова, което ми пишете за редакциите на Мисъл и Светлина. С д-р Кръстева се не виждам, но с редактора на Светлина, когато се срещна (той обитава Пловдив), ще поговоря и ще Ви съобщя.

XVI книга от Сборника не е излязла. Тя ще излезе, по всяка вероятност, идущата година.

Както изглежда, няма да се видим тая година на Карлсбад; аз няма никак да излазям в странство, ще пътувам из българските планини: може да ми дадат някое прясно вдъхновение.

Пращам Ви образа си, който снех тоя месец.

Моля, поздравете г-жа Гундрум, на която пожелавам приятно прекарване на краеморския курорт.

Стискам Ви сърдечно ръката.
Ваш предан И. Вазов

276

До И. Шишманов

Любезний Шишманов,

Пращам Ви стихотворението. Както видите, то е свързано с тържество, което не стана, за жалост. По тая причина обнародването му трябва да стане с уговорка. Аз бях турил и друго условие, което не знам съобщи ли Ви се от жена Ви: да се напечата на моето правописание. Бедата не е колосална, ако редакцията

се съгласи на това. Моля, отговорете ми какво мислите върху горните.

С поздрав
И. Вазов

София
31 май 1899

277

До Ф. Гундрум

Драгий г. докторе, получих Ви отворените писма и Ви отговарям. Булгария е възточен инструмент, един вид китара, мандолина. За новата ружа нищо не ми е известно. Ще питам. «Борът» и Епоха кърмачка не са печатани в отделна сбирка, а са в списанията Периодическо списание и Денница. Борът може да Ви пратя в препис. Новата ми книга е сбирка лирически стихотворения и ще се тури под печат този месец. Носи име: Планински песни. Ще Ви я пратя, щом излезе. Ще излезе от печат също книжка: «Французката критика за романа «Под игото», която също ще получите. Аз правя разходки и излети из нашите планини и Ви поздравлявам от тях.

Ваш
И. Вазов

Юлий 10, София [1899].

278

До Д. Ризов

Бай Ризов,

Получих писмото Ви. Сега нямам, но се надявам да мога по-нататък да Ви дам нещо подходяще литературно.

Благодаря за възпроизвождането подлистника и за добрите думи.

Със сърдечен поздрав
Ваш И. Вазов

София, 8 авг. 1899

279

До княз Фердинанд

[София, лятото на 1899]

Ваше ц[арско] височество!

Великодушно простете за дързостта ми — да Ви пиша. Но в тоя съдбоносен час за отечеството, като нарoден представител и Ваш верен поданик, считам за дълг свещен да Ви отправя тая молба:

Господарю!

Спасете България от страхотиите на нови неизвестности, спасете бъдещето чрез великодушния акт, който днес цял български народ със замиращо сърце очаква от Вашата висока Мъдрост и Любов и който Ви налагат висшите интереси на династията.

Развълнуван съм и не мога повече да Ви кажа.

Простете, господарю!
Ваш покорен поданик
И. Вазов

280

До Д. Ризов

София, 5 септ. 1899

Драгий бай Ризов,

Като не можах до днес да изпълня обещанието си, да Ви пратя нещо специално за Хр. Ботйов, рекох поне да Ви проводя двете излезли коли от новата ми стихотворна сбирка: Скитнишки песни.

Ще Ви бъда крайно признателен, ако споменете за скорошното ѝ излазяне и ако намерите за сгодно да препечатате в листа си едно или две от стихотворенията. В такъв случай, мисля, най-подходящи биха могли да се изберат измежду VII, X, XI, XII, XVI стихотворения поради социалната им тенденция, или пък които пожелаете.

Стискам Ви сърдечно ръката, която тъй добре... бичува.

Ваш предан
И. Вазов

П. П. Моля, не забравяйте да споменете в надлежната бележка, че Ви изпращам тия коли по Ваша молба.

Същий

281

До Ф. Гундрум

Драгий г. докторе,

Напълно съгласен съм с Вас, че могат да се махнат въпросните страници из Нова земя без особена повреда за романа. Vienac се получава тука в Славянска беседа, затова недейте ми праща книжките ѝ. След една неделя най-късно ще Ви изпратя французките критики, Хъшове (новото издание) и Скитнишки песни.

Със сърдечен поклон
Ваш
И. Вазов

София
7 септември 1899

282

До Ф. Гундрум

Г-н докторе, получих дописните Ви карти и се радвам, че сте добре. Аз ще дам съобщение за Немцевича в Бълг. сбирка. Редактора г. Бобчев ми казва, че я праща на Vienac в замяна, но досега не са му пратили списанието си. Добре е, когато Ви се случи, да попросите редакцията на Vienac да направи това. Българска сбирка е едно от

най-добрите ни списания. Моята книжка, която тук има голям успех, пратих и на Vienac.

Сърдечен поздрав на госпожа Гундрум.

Ваш И. Вазов

Sofia, 19 октомври 1899

283

До А. Т. Илиев

София, окт. 23, 1899

Драгий Илиев,

Предприятието не може, освен да ме радва и аз му желая пълен успех.

За първата книжка на Надежда ти изпращам едно ново стихотворение заедно с извлечение от книгата на Губернатис, ръкописа на което моля да ми повърнеш, след като си послужиш.

Занапред ще гледам по нещичко да ти пращам, стига да живее списанието.

Можеш да препечаташ и с името ми, което обичаш от подлистниците ми. Също и от Скитнишки песни с изключение на стихотворение XXXVIII. Ако обичаш, спомени в книжовните си вести за френските рецензии върху Под игото, за което ти пращам и едно съобщение.

Сърдечен и приятелски поздрав.
Твой И. Вазов

284

До А. Т. Илиев

София, 6 ноември. 1899

Благодаря сърдечно за пастърмата.

Пратих ти по-преди някои работи. Забележи, че си свободен да туриш само които намериш подходящи. Че

си оставил нещо, вярвай, никаква претенция от моя страна няма. Ако искаш по-друго стихотворение, пиши ми да ти пратя. Статийката за Губернатисовата книга, ако щеш, можеш да я оставиш за 2-та книжка на Надежда. Даже по-добре е. Тук се появи ново списание Летописи (за политика и книжнина). Директор е г. Величков.

Със сърдечен поздрав,

И. Вазов

285

До Ф. Гундрум

10 декември 1899

Драгий г. докторе,

Приех и двете Ви последни писма. Обявлението за списанието Живот, на което желая пълен успех, ще предам на редакцията на Бълг. сбирка. [Вярвам да сте получили новата ѝ книжка, дето ще видите разказа ми «Челопешка гора».]

Невъзможно ми е сега да Ви изпратя исканите отзиви за моята последна книга, защото не получавам повечето от списанията и вестниците, дето са се появили, па съм и занят сега, та ще моля да ме извините. Доколкото помня, рецензии са се появили в Бълг. преглед, Мисъл, Бълг. сбирка (само отзив), Бълг. търговски вестник, Ученишки другар, Мир, Истина, Летописи, Надежда и пр. Не съм в състояние да Ви дам имената на всичките наши вестници и списания, но те възлизат до 80—100.

Поради горната причина исканата статийка за Живот не мога да приготвя сега.

Излишно считам да изпращам разрешение г-ну Бадаличу. Вам е известно, че за мене е гордост да виждам превождани съчиненията си и аз особено ще съм благодарен на г. Бадалича за решението му да запознае хърватското общество с новия ми трудец.

Ще очаквам да видя с удоволствие първата книжка на Живот, дето се надея да срещна поетически произведения от горния млад песник.

С най-сърдечен поздрав
И. Вазов

Пожелавам Вам и на госпожата да посрещнете и прекарате весело Рождество Христово.

Същий

286

До А. Т. Илиев

Драгий Илиев,

Получих писмото ти. Пращам ти ново стихотворение за I книжка, което вярвам пò да отговаря на програмата на Надежда. Върни ми «XX-й век», защото изгубих черновката.

Повръщам ти и рецензията с бележките, които ми искаш. По-добре е ти да напишеш рецензия, ако имаш време. Оная за Цариградските скици, ако я одобриш, тури я, но за всичко ще ми пратиш коректура.

Със сърдечен поздрав,
Твой И. Вазов

София, 1899
декември 17

287

До А. Т. Илиев

[София, края на декември, 1899]

Драги Илиев,

Повръщам ти коректурите и както виждаш, «XX век» е изменено и станало по сърцето ти. Та и аз съм по-доволен тъй: песимизмът не ми е по характера и

тегнее на душата ми. Сега и ти покажи доблест и стори всичко да излезе стихотворението без грешки след тия забъркани поправки.

Шрифтът на печатницата е хубав и се чете с приятност. Гледам че и формата на «Надежда» ще бъде големичък, почти като «Денница» (изключая числото на колите). Хубаво си сторил тъй. Няма, освен да ти пожелая пълен успех в прекрасното предприятие. У тебе има всичките условия за това: енергия, знание, умение. Не се съмнявам, че и обществото ще те подкрепи, макар че днешната парична криза не благоприятствува на нищо.

По отношение на онова, което ми пишеш, за в бъдеще моето перо е на разположението ти. Само да е живот и здраве.

Със сърдечен поздрав и весела Коледа и Васил!

Твой И. Вазов

288

До Ф. Гундрум

Драгий г. докторе,

Получих картичките Ви, също и списанието Живот, което е богато и по форма, и по съдържание, и му пожелавам пълен успех.

Сърдечен поздрав

И. Вазов

12 януари 1900
София

289

До А. Т. Илиев

София, 30 ян. 1900

Драгий Илиев,

Току-що приех очакваната нетърпеливо първа книжка на «Надежда» и успях само да я прегледам. Пъстра,

интересна, богата. Тя ще направи навсякъде най-добро впечатление. Нека все тъй да отиват и другите книжки.

Пращам ти едно пътуване — това ми се ще да напиша сега. Макар че е преписано, новите поправки и заличавания безобразно са наплескали страниците, до неу[до]вочитаемост. Такъв съм си сявга и ти трябва да се считаш с тоя мой порок.

Има две типографически грешки в стихотворенията. В «Чети, говедарче» в петий стих и в крайните думи на 2-ия куплет на 121 стр. Крайно благодаря за рецензията, по-добре не мога да желая.

Сърдечен поздрав, също до госпожата.

Твой И. Вазов

П. П.

На мнение съм да се напечата стих[отворение]то «Есен». Ако желаеш във II книжка да гудиш не «Ред, правда и свобода!», а друго ст[ихотворен]ие, пиши ми да ти пратя.

Разумява се, ще ми изпратиш коректури, само нека бъдат на по-широчки листа.

290

До А. Т. Илиев

София, 22 февр. 1900

Драгий Илиев,

Завчера ти повърнах коректурите. Ако не е късно, нека първата дума на последний куплет на Две пролети да си остане битие, а не минало, както го измених в коригирането.

Сега ти пращам и приложеното стихотворение за 2-та книжка на Надежда.

Твой

И. Вазов

Ако е възможно, нека се нареди това ст-ние с едри букви, с каквито е наредено XX век.

Ще ми се прати коректура.

291

До И. Шишманов

Драгий Шишманов,

Приятелите г. г. В. Велчев и М. Георгиев желаят да се съберем и поприказваме за «литераторската среща».

Моля, съобщете ми кой час сте свободни утре, та да се съберем у дома за тая цел.

Ваш
И. Вазов

София, 29 февр. 1900

292

До А. Т. Илиев

[1900] [София, февруари 1900]

Драгий Илиев,

Приех ти последното писмо. Пращам ти, ако не е късно вече, за 1-та книжка това стих-ние, малко мрачно е, но други мисли не пробужда в мен XX век.

Първото стих-ние може да остане за II книжка на Надежда. Впрочем, ти както намериш за добре.

Прати ми после коректура от стиховете, аз няма да я бавя.

Нещо в проза ще ти приготвя за II книжка.

С поздрав сърдечен
И. Вазов

293

До А. Т. Илиев

София, 13 март 1900

Драгий Илиев,

Стихотворението Любовта е мъчна може да остане за друга книжка — аз ти го пратих, защото ми беше искал.

Разказът ще ти проводя, без да бъда сигурен дали ще бъде много «милостив»; не съм избрал още никоя от темите, що си имам готови.

Вместо стихотворението Напред ще ти пратя друго — пак подходящо на програмата на Надежда.

Моля, тури, ако не е късно, в края приложеното.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

Ще ли скоро да излезе II книжка?

294

До А. Т. Илиев

София, 7 априлий 1900

Драгий Илиев,

Пращам ти приложений разказ: Наум и стихотворението, което пак ще ми пратиш да го прегледам.

II книжка на Надежда е пак тъй богата и занимателна, както и I. Виждам, че описателний елемент е доста голям; да предвиждах това, щях да ти пратя друго нещо вместо Юмручал. В Юмручал има доста грешки печатни и някои такива, които развалят смисъла. Моля те да не ми изменяш правописанието на ритмите в стиховете, както си направил с Две пролети, дето «насян е» ритмува със «засмян е», които можеха да бъдат напечатани еднообразно — и «рядко» със «сладко». Ти знаеш, че нашата публика и така не знае да чете стихове. . .

Както печатните грешки, така и бавността на излязането на книжките се дължат в голяма степен на това, че ги печаташ не в Стара Загора. Не можеш ли да устроиш някак, щото в някоя тамошна печатница да типосваш Надежда?

Аз бях дал за нея мимоходом един добър отзив в статията Януарската ни поезия в Бълг. сбирка. На Маджарова говорих да турим нещо в Мир, той прави обръткн, боейки се да не засени

Бълг. сбирка и да се зловиди Бобчеву — българска работа. Обеща обаче и аз ще му пратя нещо за Надежда.

За IV книжка стихотворение от мен не очаквай, ще ти пратя може би разказче. Имам доста нови стихотворения, но ги пазя да ги издам в отделна сбирка това лято, а тя трябва да има свежест.

Желая моята проза да се печата с околчаст гармонд, ако е съвсем изключен цицера.

Моля, недей променя причастията: бъдущий, пламтящ на бъдещий, пламтещ: това е твърде грозно и ненужно.

Извини за тия дребнави претенции.

Пожелавам на тебе и на домашните весело прекарване светлото Христово възкресение.

Твой
И. Вазов

295

До А. Т. Илиев

София, 12 апр. 1900

Драгий Илиев,

Въистина възкресе!

Стихотворението Любовта е мъчна не трябва да се печата. Не съм доволен от първия му куплет, който трябва пак да изменя, при това и по тенденция не подхожда дотам за едно списание, назначено за младежи.

Вместо него пращам ти приложеното Керванът, за да се тури в трета книжка на Надежда.

Да ми се прати коректурата му заедно с оная на разказът Наум.

Сърдечен поздрав
Твой
И. Вазов

296

До И. Шишманов

София, 24 апр[илий] 1900

Драгий Шишманов,

Не ще мога да изпълня обещанието си за Бълг. преглед — аз после се сетих, че на това пречат известни Вам обстоятелства. Вярвам, че и Вие сами не бихте желали да се поставя в неприятно положение. При срещане по-обстоятелно обяснение. Извинете великодушно за това.

Ваш приятел
И. Вазов

297

До Й. Михайлов

София, 14 май 1900

Уважаемий г. Михайлов,

Получих своевременно ръкописите и 20-те лева за стихотворението.

Ръкописите прочетох. Поемата Нено е ужасно разточена; при многото гладки и сполучени куплети има още по-много необработени и с хроми ритми. Хумор липсва. Поемата ще спечели много, ако се преработи внимателно и намали наполовина, даже повече.

Янка ми се твърде хареса. Авторът познава добре народната поезия и народния живот. Има там места, които възхищават по картинност и поетическа простота.

Пращам Ви днес приложената шарка «Приключенията на г-жа Туркулова». Прося да се не прекъсва за друг брой.

За идущата книжка на Светлина ще Ви пратя стихове или пак разказ.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

П. П.
Коректура, разбира се.

298

До Ф. Гундрум

Получих картичките, благодаря за поздравите и вниманието.

Сърдечен привет до Вас и госпожата.

Ваш предан
И. Вазов

София, 21 май 1900

299

До И. Шишманов

София, 26 юний 1900

Драгий Шишманов,

Един издател ще туря утре под печат комедията за вестникарите. Затруднявам се в избора на названието, затова искам и Вашето мнение, тъй като един Вий сте чели комедията и можете да съдите кое е по-подходяще от тия:

Вестникарски дядо,
Вестникари,
Делафът,
Не ще да ги чуй (т. е. Мишеморов не ще да чуй за вестниците),
или пак ако Вам хрумне някое по-пригодно название.

Ако можете, пратете ми отговора си до утре вечер, като извините, че Ви безпокоя за такава дреболия.

Ваш
Ив. Вазов

300

До Ф. Гундрум

Драги г. докторе,

Сърдечен поздрав. Видях във Vienac «Prijava». В скоро време ще мога да Ви пратя ново нещо от мене. Моите почитания на госпожата.

Ваш И. Вазов

София, 28. VI. 1900

301

До Ф. Гундрум

[София, юни или юли 1900]

Уважаемий г. докторе,

Понеже силно настоявате, аз Ви пращам днес три от главните периодични издания с рецензии за предметната книга. Другите отзиви са дребни, но все в тоя тон. Вие ще ми съобщите впечатленията си от представянето на драмата у вас.

Моля да не съобщавате на автора, че от мене сте получили изданията, които Ви пращам днес, за да не бъде претълкувано това.

Мисъл е чужда и Ви моля най-късно след месец и половина да ми я повърнете.

С поздрав сърдечен. Ваш

И. Вазов

302

До А. Т. Илиев

Господину
Ат. Илиеву
Директор на Девич. гимназия
Ст. Загора

Днес повръщам втората коректура на 1-та кола, от която поисках и третя коректура, само за проверка.

Мотото: Сейте и пр. махнах от корицата и го турих с по-едри букви на следующий лист, дето ще бъде само. Тъй е по-добре.

Пратих ти овреме осталите у мене стихотворения, отговори ми за приемането им.

Надявам се, че хартията на Под нашето небе ще бъде добра.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

София, 14 авг. 1900

303

До А. Т. Илиев

Господин
Ат. Илиев
Стара Загора

Вчера бях на Пловдив нарочно да наредя някои неща по печатането на книгата.

Трети път те моля: отговори ми прие ли осталите у мене ръкописи, които ти изпратих веднага подир твоето тръгване оттука.

Ако са изгубени, яви да пратя на печатницата преписа им.

С поздрав
И. Вазов

София, 20 авг. 1900

304

До А. Т. Илиев

Господин
Ат. Илиев
Ст. Загора

Книгата е наредена до пета кола. Аз написах още неща, и добри, та с тях ще стане до $5^1/_2$ коли. Ако намираш, че са много, може да оттегля някои стихотворения.

Днес излезе комедията Вестникар ли (от която ще получиш екземпляр). По тая причина добре е стихотв. сбирка да излезе най-рано в началото на октомврия, тъй по̀ е удобно.

С поздрав
Твой
И. Вазов

София
6 септ. [1900]

305

До А. Т. Илиев

София, 13 септ. 1900

Драги Илиев,

Значи, вярно е, че ти отиваш в Цариград, както вече бях зачул? На добър час тогава. Ти ще бъдеш и там полезен, както си бил вред.

Дано печатните грешки бъдат незначителни, а особено дано не бъдат в стихотворението Чест, правда и свобода, в което бях турил някои поправки след третята коректура, без да проверя после.

Пиша днес на печатницата да ми пращат третята коректура за преглед. Аз, както знаеш, съм лош коректор — на свои работи. Голямо неудобство е, дето печатницата не е тука, аз на всеки час ми идат нови изменения на ума и нямам възможност да ги внеса.

Днес се върнах от Търново, дето бях отишъл да се разходя, и намерих коректури от 5 кола и писмо от печатницата. Г. Данчев ми казва, че според сметката му с новия материал, който пратих, сбирката ще излезе $6^1/_4$ коли. Аз реших да я направя шест коли и отдърпам за тая цел две наредени стихотворения (кратки) и Философията на Монблан, което стои малко чуждо в Под нашето небе, та да останат 6 коли само. Разноските за двете наредени страници нека бъдат мои.

Със скръб виждам, че ще трябва да прекратиш Надежда, ти се бе влюбил в тая работа.

Не ми казваш как ще постъпиш с изданието на стихотворната сбирка, като ще отсъствуваш. Ще ми е много криво, ако тя ще ти бъде един товар при измененните обстоятелства. Най-добре е да отстъпиш Под нашето небе на някой книжар.

Новата книжка от Надежда, за която знам, че се редеше, ще излезе ли, или ще я зарежеш?

Пиши ми кога ще тръгнеш.

С поздрав сърдечен до тебе и домашните.

Твой предан
И. Вазов

306

До С. Бобчев

[София, септември 1900]

Драгий Бобчев,

Бъди добър да обадиш на последната страница на Бълг. сбирка, че е излязла книгата ми, от която ти пращам един екземпляр.

307

До А. Т. Илиев

София, 18 септ. 1900

Драгий Илиев,

Завчера ти писах, че книгата ще излезе 6 коли. Днес г. Данчев ми пише, че погрешно сметнал и имало ръкопис за половина кола още.

Понеже ми е жал да лиша сбирката от най-добрите може би песни, които се съдържат в артисалия ръкопис, аз те прося да се съгласиш да стане $6^1/_2$ коли книгата, като ще я смятаме само шест коли.

Бъди добър да ми драснеш две думи.

Твой предан
И. Вазов

Пращам ти днес Вестникар ли?

308

До Ц. Табаков

Господин Цв. Табаков, ученик от III курс
на Държавното търговско училище в Свищов
София, 25 септември 1900

Уважаемий господине,

Получих и видях с голямо удоволствие пощенската Ви карта, напълнена с мои произведения, стихотворни и прозаични.

Моля, приемете заедно с моята признателност за това внимание и данта на удивлението ми за Вашето чудесно изкуство в ситнописанието, което сте докарали до съвършенство.

С почитание,
И. Вазов

309

До А. Т. Илиев

София, 8 окт. 1900

Драгий Илиев,

Получих писмото ти. Настръхнах, като видях какви груби печатни грешки имало — аз чак сега добих отпечатаните коли. Но късно да се ахкаме вече. Ти добре си турил поправките.

Сега се печатат най-последните коли, даже трябва да е излязла вече книгата. Бъди добър да ми отстъпиш вместо 25 поне 50 екземпляра от сбирката — имам да раздам тука на няколко по-близки приятели, а много — на разни лица и редакции в странство. Пиши за това на г. Олчева, както и да разпрати на някои от повидните вестници и списания в България за отзив.

Дано провиденията, които си наредил да ми внесат стойността, бъдат точни, защото аз градя сума сметки и планове на това и ще ти бъда крайно признателен.

Пиши ми как си там.

Твой предан
И. Вазов

П. П. Моля, предай моите сърдечни поздравления на Негово блаженство, комуто целувам почтително светата десница. Изве[ст]ното съобщение на Църковен вестник произвожда тук общо негодувание против безумствующите. . .

Същий

310

До Ф. Гундрум

Драгий докторе,

По желанието Ви по-преди Ви изпратих някои журнали с рецензии за г. Миларовата драма. Моля, отговорете получихте ли ги, както и пощенската ми карта.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

20 октомври 1900

311

До Ф. Гундрум

София, 23 октомври 1900

Драгий г. докторе,

Получих пощенската Ви карта.

Аз вярвам, че с някои съкращения драмата на г. Миларова би излязла добре на Вашата сцена.

Надея се, че Вие сте изпълнили просбата ми да не съобщавате от кого сте поискали журналите с рецензиите за драмата му. Ще ми бъде много неприятно, ако г. Миларов, с когото сме сега в добри отношения, претълкува постъпката ми като един акт от недружелюбие и враждебност.

За Вестникар ли? се появиха досега все добри отзиви в четири-пет вестника и списания, но ми е мъчно да ги събера. Ако непременно желаете това, ще се постарая да Ви ги доставя. Комедията се е играла вече в Сливен, а сега се разучва от държавната трупа, управлявана от Вашия съотечественик г. Мандровича, за да бъде представена в началото на ноември.

Тия дни излазя от печат една нова моя стихосбирка: Под нашето небе.

Друго ново нещо в нашата литература засега не зная.

Поклони на г-жа Гундрум.

Стискам Ви дружески десницата.

Ваш
И. Вазов

П. П. Дайте ми някои подробности върху сюжета на превождаемата от Вас хърватска пиеса.

Същий

312

До Ф. Гундрум

София, 27 окт. 1900

Драгий докторе,

Получих пощенските Ви карти и сполучих да намеря и Ви изпратя само приложените изрезки на отзиви за Вестникар ли?

Другата изрезка в Бълг. търговски вестник се отнася до моите преводи на руски. За тях се е появила в руский в. Север критика от руский поет Уманов-Каплуновски, с която анализира преведените неща с много лестна оценка. Току-сега получих броя на тоя вестник.

Под нашето небе ще Ви изпратя веднага щом получа новите екземпляри от Пловдив, дето се печата.

С поздрав
И. Вазов

313

До А. Т. Илиев

София, 12 ноември 1900

Драгий Илиев,

Получих писмото ти. Своевременно предадох картичките ти на г. г. Олчева и Голова. Голов даде уклончиво обещание да гледа през декември, ако може, да ми даде нещо; Олчев днес ми донесе сто лева. Продал бил до стотина екземпляра от Под нашето небе. Книгата се получи тука едвам на 22 октомври, а и отзиви не са дадени за нея, с изключение краткия отзив на Мир. Тоя месец ще дадат рецензии Летописи и Бълг. сбирка, вярвам и други някои списания.

Бъди добър, както ми се обеща, да ми внесеш бари повечето от сумата. Аз разчитам на тая твоя любезност.

Поздрав сърдечен.
Твой И. Вазов

314

До В. В. Уманов-Каплуновский

София, 13 ноября 1900

Глубокоуважаемый г. Каплуновский,

Получил Ваше дружеское письмо. Сердечно благодарю за добрую память и глубоко признателен Вам за Ваш лестный отзыв о моих переведенных на русский трудах.

Присылаю Вам два моих новых стихотворных сборника. Вы получите их в Болгарском Дипломатическом Агентстве.

Не выслал прямо во избежание задержки в цензуре.

Будете иметь в скором времени и мою новую фотографию, а я жду Вашу, как и Ваши труды, что доставит мне большое удовольствие.

Очень рад подновлением наших старинных дружеских сношений.

С сердечным приветствием и поклоном
Ваш преданный И. Вазов

315

До Р. Исарлишвили

Sofia [le] 21 Novembre 1900

Cher Monsieur,

J'accuse réception à Votre aimable lettre.

Je vous remercie infiniment pour Votre interessant ouvrage Histoire de Géorgie que Vous avez bien voulu m'envoyer et que j'ai lu avec le plus grand plaisire.

Veuillez agreèr, Monsieur, avec ma profonde reconnaissance de cette attention l'assurance de ma très — hate considération.

I. Vazoff

316

До В. В. Уманов-Каплуновский

София, 22 ноября 1900

Многоуважаемый Владимир Васильевич,

Спешу сообщить о получении сегодня Вашего поэтического труда. Мысли и впечатления, о чем глубоко Вас благодарю.

Успел прочесть только немногое, но сколько сердечной теплоты и поэзии в Ваших звучных стихах! Я решил перевести для одного из наших литературных журналов некоторые из стихотворений, чтобы ознакомить нашу публику с Вашим именем и талантом. Пришлю Вам перевод как только будет напечатан.

Надеюсь, Вы получили мое письмо, как и книги из болгарского Дипломатического Агентства в Петербурге.

Прилагаю здесь мою фотографию.

С дружеским поклоном

Вам преданный И. Вазов

317

До Ф. Гундрум

[24. XI. 1900]

Улисан в работа, не съм успял още да се видя с някоя редакция. Аз малко вярвам в успех, защото всичките са бедни при днешната криза. По-добре е, преди да се печата, да се представи тука пиесата. Аз предадох чрез един актьор названието на комедията г. Мандровичу, комуто навярно е позната. Аз ще се срещна с него и ако я намери сгодна за нашата публика, ще го помоля да Ви поиска превода ѝ, за да се играе. Театралний комитет плаща хонорар в такъв случай.

Аз, слава богу, съм здрав и не стоя празен. Моля, поздравете госпожата, а Вам стискам приятелски ръката.

Ваш предан И. Вазов

318

До Г. Бакалов

София, 17 дек. 1900

Уважаемий г. Бакалов,

С готовност и благодарение Ви давам съгласието си. Моля Ви само да се обърне внимание, щсто стихотворенията ми да излязат без печатни грешки.

С почитание,
И. Вазов

319

До К. Кръстев

[София, 1900]

Г. Кръстев,

Пращам Ви тия стихчета за журнала. Кога ще го приемем?

С поздрав,
И. Вазов

П. П. Вашата критика се нареди.

320

До С. Бобчев

[София, началото на януари 1901]

Драгий Бобчев,

Честита ти нова година!

Книжката на Сбирката е добра. Добре щеше да е известието за грузинския превод на романа да бе затурено в някое още по-затънтено и невидимо кътче. Няма ли печатницата на Бъзайтова още по-ситни букви за такива ситни работи?

Не се втелявай като габровец, ами виж отде-отде да ми намериш и ми изпратиш още 50 потребни лева; от своя страна и аз ще чалащисвам за Бълг. сбирка. Хюсеин паша четох с много интерес — пусти Михалаки!

Вчера беше слънчев хубав ден, вярвам да си се разхождал и да си останал благодарен. Днес министерска криза имаме пак! Чорт го взел. Има критическа бележка за преведените Гешови разкази в Мир божий от декември. Виж я.

Дохождаха ли ти вчера сурковачи? Знам, че обичаш тия народни обичаи. Гроздоберките на Лютакова са нещо пази боже. Развива се пѣпа от наслада. По обичам Качемакова от Летописи... Нашата чешма е замръзнала; вашата? За да се размрази, тор се гужда в сандъка. Това ми обади г. Хранов, който не можа да отгатне каква развързка ще има министерската криза... Във всеки случай аз се записах вчера в двореца. Не се усмихвай лукаво, дяволо! Извини за писмото ми: пиша го в леглото.

Твой И. Вазов

321

До Ф. Гундрум

Драгий докторе, благодаря Ви сърдечно за поздравленията, както и за статийката във Vienac. Пращам Ви днес сбирката си Под нашето небе.

С приятелски поздрав
Ваш И. Вазов
[Сцена из романа Под игото]

София, 9 януари 1901

322

До И. Шишманов

София, 31 януарий 1901

Драгий Шишманов,

Помъчих се да напиша приложените два опита за песен.

Моля те, не ги съобщавай на комитета за преглеждане, преди да се видим лично.

Аз ще те очаквам у дома, в който ден пожелаеш.

Твой И. Вазов

323

До Ф. Гундрум

[София, 11. II. 1901]

Драгий докторе, получих Ви писмото. Пратете драмата Гнилий дом на г. Миларова или на мене, та да се потрудим за нейното даване на нашата сцена. Също ще представим на театралний комитет и другите Ви желания. Относително напечатването драмата в някое списание ще видим. Но не вярвам за хонорар, понеже редакциите са бедни и хонорар никоя не плаща васега. За разкопките на Абоба ако се появи някоя интересна статия, ще Ви я пратя. Разкопките са още в началото си. За Сборника ще помоля да Ви се прати.

Сърдечен поздрав
И. Вазов

324

До И. Шишманов

София, 20 март 1901

Драгий Шишманов,

Коректурата не ще бъде готова днес, та затова Ви моля, ако имате възможност, елате утре по 11 часът у дома.

Ваш
И. Вазов

325

До Ф. Гундрум

София, 11 април 1901

Уважаемий г. докторе,

Не Ви писах своевременно по причина на боледуване от инфлуенца, която едвам ме остави.

Книжарницата на Касърова ми предаде Вашето писмо, в което искате сведения за местожителството на г. Д. Страшимирова. Узнах, че той сега учителствува в Пловдив. Прочее за там му отправете писмото си. Същия ще Ви даде по-лесно исканите номера от вестниците с отзиви за романа му Сред мрака. Аз не съм следил достатъчно.

Разбирам, че желаете да преведете тоя роман на хърватски. Това ще бъде едно ново тържество на българската литература и аз искрено се радвам. Писмото си до г. Страшимирова напишете просто: Г-н Страшимиров в Пловдив.

Сърдечен поздрав до Вас и до г-жа Гундрум.

Ваш предан
И. Вазов

326

До Ф. Гундрум

Г-н докторе, завърнах се завчера от пътешествие и намерих ръкописа и писмото Ви у дома. Ще сторя каквото мога. Втори път ще Ви пиша по-подробно. С поздрав

Ваш И. Вазов

София, 2 юли 1901

327

До И. Шишманов

София, 29 юлий 1901

Драгий Шишманов,

Дружината излетачи за Мусаллах ще тръгне утре, за да пренощува в Чамкория и оттам да гони върха, на коне.

Прочее, ако желаете да ни бъдете другар, което ще ни бъде твърде приятно, гответе се.

Излетът ще трае около три дена, според пресмятането.

Другари са: г. г. д-р Моллов и син му, Златарски, Тошев, д-р Минчович, Михалаки Георгиев (може би!), Владимиров (габровски учил. инспектор), няколко още лица, които забравих, и моя милост.

Сърдечен поклон на госпожа Шишманова.

Добро видение
И. Вазов

328

До Ф. Гундрум

[София, 11. X. 1901]

Получих откритото писмо и фотографич. Ви портрет, за който Ви благодаря сърдечно.

С най-приятелски поздрав
И. Вазов

329

До С. Бобчев

Видях какво ми пишеш. Ти си добър човек, ей богу. Само те моля да ме не считаш користолюбец: да бях млад, а не в тия сиромашки старини, не бих ти говорил по-оня ден така, за което ми е малко съвестно. Нейсе, ти си добър човек и «очень благородно» постъпваш.

Ще ти пратя за тая книжка едно разказче, което ми е сега в главата и което ще носи название Приятна разходка на един министър. Само да е живот и здраве.

Твой
И. Вазов

София
12 окт. 1901

330

До С. Бобчев

[София, 1901, окт.

Драгий Бобчев,

Предпочетох да ти дам за ноемврийската и декемврийската книжка на Б. сбирка двете последни действия на комедията В царството на славата, първото действие на която, ако помниш, бе напечатано в една по-предишна книжка.

Това правя, първо:

защото е добре да излезе в тазгодишното течение цялата пиеса, и второ:

защото, според мене, тя [е] по-добро нещо от много други, които съм ти дал или бих ти дал за Българска сбирка.

Тя ще захване не повече от $1^1/_2$ коли на почтените страници на списанието, като се туря по едно действие във всяка книжка.

Твой
И. Вазов

331

До Ф. Гундрум

София, 12 дек. 1901

Уважаемий г. докторе,

Получих последното Ви писмо. Моля да извините, че не Ви отговарях акуратно: бях много слисан с разни работи. Писах на г. Страшимирова да ми повърне ръкописа Ви, който веднага ще предам г. Миларову. Причината, дето пиесата остана и досега, е неуреда, който владее в нашия театър подир напущането на г. Мандровича.

С поздрав
Ваш И. Вазов
[Поздравлявам Ви с Рождество Христово]

332

До редакцията на сп. «Наш живот»

Г. редакторе,

В миналата книжка на Наш живот се е дало място на една дълга и сърдита статия против мене, дето съм обвинен в «плагиат, престъпление и светотатство» по повод на напечатаното ми в Г. Бакаловата сбирка стихотворение Керванът, илюстрирано от идеята на едно Виктор Хюгово стихотворение, под същото заглавие, което авторът на статията и привожда там.

Той не е счел за нужно, за да улесни сравнението, да приведе и моето стихотворение, което по форма, по развитие, по самостоятелност на разработката съвсем се различава от Хюговото и носи печата на оригинално творение. Няколкото с мъка изчоплени еднакви думи в двата текста и уйдурдисано съпоставени, още повече доказват верността на твърденията ми.

Да, Керванът ми е илюстриран от идеята на Хюговото La Caravane. Но аз не съм скрил това. Който се потруди да разгърне на 25 страница издадената ми преди две години лирическа сбирка Под нашето

небе, отгдето г. Бакалов е взел и препечатал стихотворението ми, ще види веднага под заглавието Керванът, че блещи името Hugo и мотото: :«Il marche», думи, с които се почева неговото стихотворение La Caravane в сбирката му Les châtiments. [Възможно е мотото да не е точно; възможно е да е «Ils vont» или «Ils viennent», понеже го бях турил на приумица — нямайки тогава, нито сега на ръка Les châtiments, четени преди много години.]

Тия указания, т. е. запазването същото заглавие, името на Виктор Хюго, мотото — неизвестно защо изпуснати в Бакаловата книга, — не свидетелстуват ли ясно, че не съм искал да скрия извора, а, напротив, съм го посочил?

Авторът на статията троши прочее една отворена врата.

Аз се ограничавам тука само с възстановление на фактите, без да се спирам върху яростния тон на статията. Читателят, който е запознат с психологията на българските литератори, особено на посредствените, лесно ще си обясни тая злъчка.

И. Вазов

София, 5 януари 1902 г.

333

До С. Бобчев

[София, началото на март 1902]

Любезний Бобчев,

Искам да ти дам за тая книжка около 2 стр. руски преводни стихотворения, от мене. Има ли място? Моля, отговори на това. Колкото за «ехиден», после ще ми отговаряш.

Твой
И. Вазов

334

До С. Бобчев

Драгий Бобчев,

Като ти препращам едно писмо от г. К. Христов до мене заедно с два негови ръкописа (за Български сбирка), препоръчвам ти просбата му, честитявайки ти същевременно един такъв ценен сътрудник на списанието. Твърде се радвам за приобретението му.

Твой предан
И. Вазов

Не се съмнявам, че си получил ръкописа ми, що ти пратих днес.

София
21 март [1902]

335

До Ф. Гундрум

[София, 23. III. 1902]

Със сърдечен поздрав и честитяване великденските празници.

И. Вазов

336

До С. Бобчев

[София, 13 април 1902]

Драгий Степан Савич,

Г. Радул Канели ме моли да ходатайствувам за назначението му в театъра пред тебе. Аз му обещах това. Но като знам, че тая работа няма да я бъде, аз не желая да те безпокоя и ще му кажа, че съм те видял, но без резултат. . .

С дружески поздрав
Твой И. Вазов

13 апр.

До С. Бобчев

София, 8 май 1902

Любезний Бобчев,

Снощи два пъти те търси напразно една делегация от настоятелството на Слав. благ. дружество, за да те моли най-убедително да не откажеш да държиш една сказка на дружествений празник 11 май. Без сказка ние с какво друго бихме ознаменували тоя ден? Настоятелството разчита най-много на твоята любезност и добра воля. Не отказвай, батюшка, защото другиго нямаме, който да спаси положението. Г. Костов за жалост е болен, та не можем да смятаме на него. Сказката ще се даде в някой от локалите (Слав. беседа, салона при Девическата гимназия или помещението на дружеството) — по 2 часа подир обед на 11 май, което ще трябва още днес да разгласим чрез покани и вестниците.

Бъди и тоя път bon prince, батюшка, и ми отговори още сега, че се вричаш, та да се зарадва цялото настоятелство, а мене особено ще задължиш. Сюжет си избери какъвто щеш. Очаквам отговора ти и благоприятен отговор, нали?

Твой предан
И. Вазов

338

До К. Христов

София, 21 май 1902

Любезний г. Христов,

Не Ви отговорих по-рано, защото очаквах да видя г. Бобчева, с когото едва вчера се срещнах.

От думите му разбрах, че Вашите предположения не са основателни и че той, напротив, желае и цени Вашето сътрудничество в Бълг. сбирка. Той впрочем сам ще Ви намери, за да Ви обясни.

сбирката.

Със сърдечен приятелски поздрав
И. Вазов

339

До И. Шишманов

Драгий г. Шишманов,

Моля, отговорете ми, можете ли днес или утре да дойдете у дома, за да поговорим върху разказите ми, които трябва от понеделник да се печатат. В случай на невъзможност повърнете ми ги с бележките си. С поздрав

Ваш
И. Вазов

София
25 май 1902

340

До С. С. Бобчев

[София, май 1902]

Люб[езний] Бобчев,

Обади ми желаеш ли и може ли да влезе в Бълг. сбирка от 1 юний едно нещо, което искам да напиша: България при Босфора [по пътуването в Цариград на юбилейната депутация] и което ще хване — horribile dictu — около една кола?

Твой
И. Вазов

До К. Христов

София, 3 юний 1902

Любезний Христов,

Тежко впечатление ми направи угнетений тон на Вашето писмо и на елегията Ви — инак прекрасна по непосредственост и сила на чувството.

Защо такова мрачно настроение? Де остаят бодростта, куража, крилата на младостта? Необясним ми е този песимизъм и униние у един млад, високо даровит поет, пред когото животът е напред.

Бездушието — шейлокското бездушие — и непризнателност на д-р К. към Вас са възмутителни. Публичното им изобличение би било едно удовлетворение за обществения морал.

Г. Гешов отпътува. Като се завърне, ще го видя и сигурно се надявам, знаейки добрата му душа, да Ви съобщя за добрия резултат на постъпката си. Бъдете прочее спокойни.

Елегията Ви въпреки ортодоксалността на Българска сбирка ще бъде напечатана, в това се не съмнявам.

Сърдечен поздрав
И. Вазов

342

До П. Ю. Тодоров

София, 5 юний 1902

Любезний бай Тодоров,

Мислих за Вашата идилия Сокол. Хубава е, но сюжета ѝ е чужд на програмата на Славянски глас, чиято първа книжка се туря вече под печат, а е желателно поне в нея всичко да хармонира с целта на дружеството: славянската идея.

Не бихте ли ни написали — или нямате ли готова — вот (Сокóл е из турския)? Ако желаете, Сокол може да влезе във втората книжка на списанието, но нека в първата да няма никакъв програмен дисонанс. Вярвам, че няма да откажете и за тая любезност крайно ще Ви съм признателен.

Сърдечен поздрав
И. Вазов

343

До К. Христов

София, 10 юний 1902

Любезний Христов,

Едвам снощи ми се достави картичката Ви из кутията, затова вчера не съм знаял да Ви чакам.

По някои вески съображения аз въпреки обещанието си намерих за неудобно да говоря г-ну Гешову по Вашата работа. А за да Ви улесня донейде в нея и доколкото ми стига ръка сега, аз Ви заемам приложените тука сто лева (без нещо си). Ще ми ги върнете, когато можете. За останалото вижте сам да го уредите по някой начин.

Прося Ви извинение, че най-напред Ви обнадеждих (твърде) много и приех незаслужена благодарност, а сега — твърде малко правя, по невъзможност, за което дълбоко скърбя.

С най-приятелски поздрав и симпатия
Ваш
И. Вазов

До И. Шишманов

София, 12 юний 1902

Любезний Шишманов,

Осветлете ме, моля, и върху тия въпроси относително новата ми книга:

1) Вместо *Пъстри картини* не е ли по-хубаво да бъде названието: *Пъстър свят*? То и по̀ изразява съдържанието ѝ.

2) *Епоха-кърмачка*, като твърде тенденциозно нещо, няма да турям. Как мислите Вие?

3) Един приятел, също писател, ме посъветва да изоставя *Из нов друм*, за да не дразни известни кръгове. . . Не ми се ще това. Кажете и Вий?

4) Как е по-добре: по хронологически ред ли да остават разказите, или разбъркано, както аз мисля да бъде?

Прощавайте, че Ви безпокоя с тия дреболии.

Ваш
И. Вазов

345

До Ф. Гундрум

Драгий г. докторе, получих днес писмото Ви и книгата «Duhan». Ще я прегледам и ще напиша рецензия в *Летописи*. Предадох драмата *Гнилия дом* на г. Д. К. Попова и се надявам да се представи през настоящий театрален сезон, за ксего своевременно ще Ви се извести. Много мило ще ми бъде да Ви видя тука, ако би да дойдете. Моля, предайте почитанията ми на госпожата.

Сърдечен поздрав
И. Вазов

София, 22 юли 1902

До К. Христов

София, 29 юлий 1902

Любезний бай Христов,

Хубаво е стихотворението, но съвсем не подхожда, по тенденцията си, за *Славянски глас*.

Вижте, моля, дано можете да ни дадете за три-четири дена нещо *по-безобидно*, макар и от три куплета.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

347

До К. Христов

София, 6 септ. 1902

Едвам сега видях новата книжка на *Бълг. сбирка*. Хиляди, хиляди благодарности, любезний бай Христов, за посветеното мене стихотворение и за оценката на *Пъстър свят* — и двете пропити с такава пламенна задушевност, дишущи в лиризма си с толкова топли чувства и симпатия към мене, от което дълбоко съм покъртен.

Стискам Ви силно и с признателност ръката. Не можете си въобрази каква цена имат за мене тия неща, писани от *Вас*.

Аз Ви благодаря и от името на нашия тъй много оклеветен български език за трепещущите от ентусиазъм и любов редове, що сте му посветили в рецензията си. Чини ми се, че сега пръв път се появява в нашата литература такова смело, авторитетно и вярно съждение за него. Действително, тъй авторитетно можеше и имаше титлата да говори поет, който сам е дал бляскава илюстрация за красотите, силата и музиката на българския език.

Мерси, мерси, бай Христов.

Ваш предан
И. Вазов

Шипка
Негово сиятелство граф Игнатиев

София, 19 септември 1902

Славянското благотворително дружество поздравлява Ви горещо с освещението храма-паметник при Шипка, с което се завенчава бляскаво делото на Вашата благородна инициатива и старание.

За да засвидетелствува глубочайшето си уважение и признателност към твореца на Санстефанска България, Славянското благотворително дружество в днешното си тържествено общо събрание единогласно и с ентусиазъм Ви прогласи свой почетен член. Като се присъединяваме към чувствата на цел[ия] български народ, изпращаме Ви, славни и мили наш гостенино, нашия сърдечен привет и горещи благопожелания.

Председател Вазов

349

До Ф. Гундрум

София, 27 септ. 1902

Драгий г. докторе,

Извинете, че се забавих с отговора си, понеже бях много слисан с шипченските тържества.

Рецензия за книгата Ви Duhan ще се напечата в октомврийската книжка на Българска сбирка, която ще Ви изпроводя, щом излезе от печат.

Пиесата Гнилий дом съм предал на театралния комитет отдавна и се надявам, че без друго ще се даде през тазгодишний театрален сезон, за което своевременно ще бъдете уведомен.

Сърдечно Ви благодаря за благосклонния отзив за Виденo и чуто, който прочетох във Vienac.

Пращам Ви днес новата си книга Пъстър свят,

Прилагам Ви тука за спомен от пребиването на графа Игнатиева една пощенска карта със саморъчния му подпис.

Моля, предайте моя привет на г-жа Гундрум.

Ваш предан
И. Вазов

350

До А. Ашкерц

София, 27 септ. 1902

Многоуважаемый г. Ашкерц,

Прошу покорнейше извинение за опоздание моего ответа на Ваше любезное письмо. Заботы о приеме русских гостей по случаю Шипкинских торжеств были причины этой невольной неакуратности. «Liubljansky Zvon» получается нами. Он очень интересен и содержателен. Ваша прекрасная рапсодия была переведена у нас в журнале «Мисъл», и довольно удачно.

Читал статью г-на Безеншека обо мне и очень Вам благодарен. Хотелось бы нам поместить в Славянски глас что нибудь из хороших произведений Вашей литературы; к сожалению мы не можем достать никакого перевода из словенской литературы. Я обращусь к г. Безеншеку с просьбой перевести нам, он это сделал уже раз для журнала Науки.

На Шипкинских торжествах не было представителей всех славянских народов, но как я положительно знаю, они будут приглашены на следующий год при освещении паметника Царя-Освободителя и тогда мы будем иметь щастье встретится в Софии и потолковать о дорогих нам, славянам, вопросах и средствах более тесного сближения на почве культуры и литературы.

С отличним почитанием и сердечним братским приветом

Ваш преданный
И. Вазов

До С. Бобчев

София, 28 септ. 1902

Любезний Бобчев,

Сърдечно благодаря за любезното приглашение. За мое голямо съжаление, не съм добре днес (простудило ми се е гърлото), та не ще мога да изляза. Моля, предай на госпожа Бобчева моята дълбока благодарност за вниманието, както и оная на майка ми, която също се извинява, поради старешка слабост.

Твой предан
И. Вазов

352

До С. Бобчев

[София, септември 1902]

Любезний Бобчев,

Пращам ти ръкопис за Бълг. сбирка.

Понеже ми обеща да дадеш нещо за Слав. глас, ако нямаш статийка готова, моля, напиши ми късо нещо от 2 или 3 страници печатни върху шипченските тържества (бляскавият им характер и значението им).

Твой
И. Вазов

353

До И. Попов

[София, септември 1902]

Г. Попов,

Считам за нужно да Ви съобщя следните си бележки по завчерашната репетиция на Службогонци:

светска изтънченост; такъв да бъде и в декламацията на стихотворението си.

Същият да се държи по-почтително и стеснено пред Квасникова до избухването на гнева си.

2) Скарването между Илийча и Стоянка да е полушеговито. Последните думи на Стоянка (за каданфа) да бъдат произнесени по-бавно и високо, за да бъдат чути добре от публиката.

3) Фразата на Стоянка за Ганиното говене и фразата на Квасников: «па кажи на Гана да се комка по-скоро!» да се произнесат по-отчетливо и високо, за да бъдат чути добре. Квасников да не сръбва ликьор повече от три пъти.

4) Какавидов, когато пада пред нозете на Балтова, да произнесе по-отчетливо заканата си за самоубиване пред «великите му нозе».

5) Боздугански, когато в монолога си се обръща към министъра, да произнесе по-отчетливо названието на всяка една от службите, които иска.

6) Терзийска в монолога си по-рязко и по-дебело да имитира мъжкия глас, като оставя известна междина между своите думи и мъжките.

7) През времето на смеха на Боздугански, който заразява и Квасников, и Какавидов, да се въдвори нужното утихване, за да се чуят думите на Квасникова, от които ще се разбере, че той не знае същинската причина на смеха.

8) Въобще всичките характерни или смеховити фрази г-да артистите да ги произнесат релефно и натъртено.

9) Квасников да не забравя да търси пирон за шапката си в първото действие.

10) Един от гражданите в последната сцена на 2-то действие да се замени, ако е възможно, с македонец в народното му рухо.

11) Да се вмести в репликата на Квасникова (към Боздугански, когато съглежда от прозореца Поликсена) и изпуснатата фраза: «Тя тъй ти се види на видело», която ще намерите в моя ръкопис.

С поздрав И. Вазов

354

До К. Христов

София, 12 окт. 1902

Любезний бай Христов,

С крайно удоволствие и интерес прочетох новата Ви стихотворна сбирка, която ми направихте чест да ми изпратите и която довечера ще препратя г-ну Бобчеву с нужните думи.

Не намирам нищо там, което да прави дисонанс в тоя ред хубави песни, ако се не сметне за такъв: Разпнатата, песен, която извиква песимистично представление. По съображения... практически, махнете също, ако обичате, XVIII куплетче из Чемерика — тая бляскава редица от духовити мисли.

Когато се видим лично, по-дълго ще говорим върху Вашата прекрасна сбирка, на която желая бързо излизане на свят.

Със сърдечен поздрав.
Ваш предан
И. Вазов

Ще очаквам стихотворението за Слав. глас и Ви благодаря предварително. Същ.

355

До С. Бобчев

Драгий Бобчев,

Г. Кирил Христов ме проси, след преглеждането тоя ръкопис, да го пратя на тебе, за да го предложиш утре в заседанието на Книжовното дружество. Ще сториш

младия поет, за да получи какъв-годе хонорар. Кажи и на г-на Пеева да се заинтересува.

Прилагам ти 2 писма от г. Христова, от които едното ще представиш заедно с ръкописа на д-то, а другото ще ми повърнеш.

Твой
Ив. Вазов

София
12 окт. 1902

356

До И. Гешов

София, 13 окт. 1902

Глъбокоуважаемий г. Гешов,

Желаейки да поговоря с Вас по една спешна работа от политическо естество, моля Ви да имате добрината да ме уведомите кога утре преди обед бихте могли да ме приемете дома си за няколко минути.

Като Ви поздравлявам сърдечно с «Добре дошли» съм Ваш предан
И. Вазов

357

До И. Попов

[София, 18 октомври 1902]

Драги Попов,

Аз снощи бях възхитен от тебе. Ти тъй майсторски предаде ролята на Квасникова, че повече не може да се желае.

Ти имаш божествен глас и прекрасна дикция. Всяка дума се чува от тебе много добре — ясно и отчетливо. Желателно е всички актьори да говорят разбрано като тебе. Аз рядко съм напущал театъра тъй доволен. Да си

Твой
И. Вазов

358

До К. Христов

София, 25 октомвр. 1902

Любезний г. Христов,

Аз няма да Ви коря за онова, което сте писали на г. Гешов, защото Вие сами се осъждате, и даже твърде много.

Приказвах оня ден с г. Бобчева. Той изказа готовност да Ви помогне за изплащането на дълга Ви от 130 лева. Вярвам това да е станало досега, ако сте се вече видели с него, понеже той ми каза, че Ви очаквал.

С приятелски поздрав
И. Вазов

359

До М. Ханджиев

Господин
М. Ив. Ханджиев
учител
в Търново

Уважаемий г. Ханджиев,

Ръкописа Ви, след преглеждането му, дойдох до заключение, че заслужава да се печата. Може само да внесете някои поправки във формата, нуждата от които Вие сам ще съгледате.

С почитание
И. Вазов

София
20 ноемвр. 1902

Моля, натоварете някое лице тука да приеме ръкописа Ви.

До Д. Симич

[София, 23 ноември 1902]

Симич, председател на Славянския клуб в Белград.

От името на Славянското дружество в България изпращам сърдечен поздрав до братята сърби и българи, събрани на обща трапеза тая вечер. Духом пребиваваме там и делим високите чувства, които ни съединяват. Нека бог благослови благородния Ви почин за сближение двата народа и ги преведе към единомислие и задружна работа, тъй необходими за напредъка и щастието на южното славянство.

Председател на Славянското дружество,

Вазов.

361

До К. Христов

София, 14 декемвр. 1902

Любезний бай Христов,

Изпратих ръкописа Ви г-ну Бобчеву. Mille merci за всичко добро, което сте казали там за мене.

За Наранина говорих и аз с г. П[еев] и той ми даде обещание, че скоро ще се свърши въпроса, както е желателно. Това ми бе казал и г. Бобчев. Но защо се бавят? Аз пак ще се срещна, за да подтикна работата към по-бързо разрешение — ще говоря и с г-на председателя на Книжовното дружество, ако е нужно. Във всеки случай въпроса ще се уреди — но когато «на гявурина излезе душата», както казват българите. Чорт да го вземе нашия български тутуш! Колко мъчно у нас се правят най-обикновените неща. Аз мисля като Вас, че в тая работа именно г. П[еев] прави затруднения, без нужда, просто по коприщенски пинтилик.

В С. Петербургские ведомости има

за «Славянското слънце» и се цитират няколко куплета от него. Тя ще бъде скоро публикувана в един вестник, а после турена и в III кн. на Слав. глас.

С дружески поздрав
И. Вазов

П. П.

Поздравлявам Ви с наследник. Нека небето Ви зарадва и с още рожбици, само да не докарва цифрата им до оная на Квасникова.

Моля, извинете за лошия ми почерк: аз съм трескав и разстроен от няколко дни и съм за нищо негоден.

362

До К. Христов

Любезний г. Христов,

Приказвах тогава с г. Пеева. Той обеща да направи да се свика още преди Коледа управителния съвет за отдаване на рецензия труда Ви. Днес го видях и ми каза, че писали на г. председателя да свика тия дни съвета. Съобщи ми още, че Вие сте били писали г-ну Гешову едно рязко писмо против него — Пеева. Въздържайте се, моля, да се не дразни повече.

Ваш предан
И. Вазов

София, 20 дек. 1902

363

До И. Иванов

София, 26 дек. 1902

Уважаеми г. Иванов,

Подсещам Ви пак за годишний отчет. Той е желателно да бъде готов най-късно къде 10 януари, за да се прочете на заседанието, което ще свикам.

рията се приведе в известност положението.

С поздрав
Ваш
И. Вазов

364

До И. Гешов

София, 26 декември 1902

Много уважаеми г. Гешов,

Като Ви прилагам тука едно писмо от г. К. Христов, за сведение, моля Ви да бъдете тъй добри да повлияете, пред когото трябва, да се не правят препятствия по ръкописа на нашия млад поет, вечно във възбудено състояние, но заслуживащ, както видите от писмото му. Вашето отзивчиво сърце ще разбере какво голямо благодеяние[е] в тая мизерия за поета помощта, на която тъй много разчита и която напълно заслужва, защото поетическия му труд, с който се запознах, ще бъде една ценна печалба за литературата ни.

Ваш предан
И. Вазов

365

До К. Христов

София, 27 дек. 1902

Любезний г. Христов,

Възмути ме онова, което ми съобщавате за новите щикани по ръкописа Ви. Изпратих писмото Ви до г. Гешова с няколко мои думи. Надявам се сега, че работата ще се свърши добре. Извинете, че пратих

С поздрав сърдечен
И. Вазов

366

До С. Бобчев

[София, края на декември 1902]

Любезний Бобчев,

Добре дошъл.

Съжалявам много, че не ще ми е възможно да дойда сега у вас. Коректурите по Службогонци, които трябва да излязат утре, ме задържат и поглъщат цял.

Извини ме, моля, пред гостите.

Твой
И. Вазов

367

До К. Христов

[София, 1902]

Не можат ли се замени с друго заличените резки, но, уви, прави думи? Вие разбирате, че в Слав. глас неудобно е да влязат.

В случай пък че замяната им би накърнила тенденцията на пиесата, не се ли съгласявате да оставим «многозначущи» точки?

И. Вазов

До К. Христов

[София, 1902]

Бай Христов,

Желая да Ви видя днес или утре. Моля Ви, съобщете ми по кой час можете дȍ у дома, за да Ви чакам.

Ваш
И. Вазов

Неделя

369

До С. С. Бобчев

[София, края на 1902 или началото на 1903]

Степан Савич,

Извини, че не ти писах, ни пратих нещо: от 15 дена съм бȍлен и разстроен сякак, не съм годен за нищо. Нека I кн. от Сбирката мине без мене тоя път.

En échange ти пращам приложеното хубаво нещо от г. К. Христова, като ти предавам неговата и моята молба да го туриш в януарската книжка.

А бе, батюшка, защо ме втори път посрами пред Гундрума? Ти ме страшно сконфузи.

Ако няма място за рецензията и в тая книжка, бъди добър да ми повърнеш ръкописа, за да потропам на погостоприемни капии.

Твой И. Вазов

370

До Ф. Гундрум

Драгий г. докторе, добре дошли от дълго пътешествие. Получих картичките и писмото Ви. Изпратих Ви януарский № от Българска сбирка, дето

бъде даден на сцената още миналий месец, но се отложи за февруария поради поболяването на една актриса. След това ще Ви се изпрати законний гонорар за превода.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

София, 8 януари 1903

371

До К. Христов

[София, края на януари или началото на февруари 1903]

Любезний бай Христов,

Нямам нищо да забележа по «Литературната бележка», за която Ви благодаря. Тя е кратка и силна. Критиката, която визира, не съм чел още, впрочем сега изгубих охота да я чета: то е все тая банална, безсмислена песен на социалистическата фразеология. Бог с нами. . .

Милата и художествената картина, изрисувана в «Младоженци», е пълна с прелестна сюжестивност. Не можете ли обаче замени с нещо друго предателското: «и проче. . .», което би сплашило целомудрието на редактора на Бълг. сбирка? Аз сам размислих как да стане това, но не намерих щастлив оборот. Авторът по-добре ще сумее.

Не ми се допада «хиляди бои» — сякаш турската дума загрубява стиха. Не бива ли «багри хиляди»?

С поздрав
И. Вазов

Очаквам отговора Ви, та тогава да изпратя двете песни Бобчеву.

[София, февруари 1903]

Любезний Бобчев,

Пращам ти две неща от г. К. Христова за Бълг. сбирка. От писъмцето му ще видиш, че ще бъдат изменени ония неща в Младоженци, които би уплашили твоето целомудрие.

Ти ми каза, че си имал и други работи от него, та затова бих просил да се даде преднина на «Литературната бележка» и да влезе във февруарската книжка.

Твой И. Вазов

373

До К. Христов

София, 23 февр. 1903

Любезний бай Христов,

В отговор на писмото Ви обаждам Ви, че напрасно се ядосвате на г. Б[обчев], като в своята мнителност тълкувате в лош смисъл неговите редакторски обноски. Той е готов с удоволствие да дава и занапред гостоприемство на трудовете Ви в Бълг. сбирка и аз Ви моля да се откажете от зарекът си и да продължавате да печатате в списанието му. Вашите работи там са едни от най-ценните. В днешния си разговор с него аз се убедих, че така гледа на въпроса. В литературните Ви бележки, за които ми говорите, имало според него «лични разправии» с г. К[ръстев], затова се затрудняваал да ги печата. Той остави на мене да се произнеса и както аз му кажа, така ще направи. Моля Ви прочее, бъдете добри да ми пратите казаните Литер. бележки или ако щете, сам ми ги донесете да видим какво именно му пречи да ги печата изцяло. Аз Ви бих просил да пращате [мене] предварително всичко,каквото пишете за Сбирката, и Ви уверявам, че ще бъде на-

ралната си подкрепа. Недейте се прочее обезкуражава, ами пишете.

Статийката Ви за г. Стр. ще бъде също напечатана, както и оная, която бихте дали за нещастната Кървава песен. . .

Стихотворната Ви сбирка е предадена на оценка на г. г. Н. Бобчев и д-р Цонев и скоро ще се свърши и тая работа.

С най-сърдечен поздрав
И. Вазов

374

До С. Бобчев

Любезний Бобчев,

Вследствие писмото ми г. К. Христов ми праща за Бълг. сбирка стихотворението Пролог и Литературната бележка, съкратена наполовина и изменена, както ще видиш.

Тъй както са сега и двете, аз мисля, че могат и заслужават да намерят място в тая книжка на списанието.

Както говорихме с тебе вчера, аз писах г. Христову да ми изпраща предварително трудовете си, което той и прави вече с настоящите си.

Сърдеч. поздрави
И. Вазов

София, 24 февр. 1903

[София, 25 февр. 1903]

Батюшка Ст. Савич,

Твоето писмо ме постави в недоумение. Ти обеща, че щом ти препратя К. Христово нещо, прегледано и одобрено от мене, ще го печаташ, и аз на това основание завчера писах Христову и го уверих, че ще прокарвам трудовете му, стига да ми ги изпраща предварително. Сега повръщаш ръкописа под предлог, че той ти турял някакво въже на шията! Бог да те благослови!

Нейсе, аз зачеркнах (позволих си тоя произвол!) с молив ужасните думи и ти повръщам ръкописа в тоя невинен вид, с молба да го туриш в Бълг. сбирка.

Не ме туряй с [от]каза си, батюшка, във фалшиво положение спрямо К. Христова и да ме излагаш без нужда!

С това ще задължиш

твоя
И. Вазов

376

До И. Попов

[София, януари или февруари 1903]

Уважаемий г. Попов,

Изпращам за Вас и за останалите артисти, играли в Службогонци, приложените екземпляри от комедията, като моля да им предадете моята благодарност за отличното изпълнение ролите си. Ползувам се от тоя случай да Ви изразя особената си признателност за прекрасното изтълкуване Квасникова на сцената, заедно с адмирацията ми към Ваший несравнен комичен талант.

И. Вазов

До К. Христов

София, 9 март 1903

Любезний бай Христов,

Получих ръкописа Ви, но не съм го изпратил още г. Бобчеву.

Днес приказвах с г. Гешова за Вашата сбирка. Работата ще се нареди, както е желателно. По молбата ми, г. Гешов беше добър да ми обещае, че ще Ви отпусне аванс нов от сто лева. Затова вижте се тия дни с г. Пеева.

С поздрав
И. Вазов

378

До К. Христов

Любезний бай Христов,

Изпращам Ви тука стоте лева аванс, които дава г. Ив. Гешов срещу предадения Ви в Книжов. дружество ръкопис Призори. Бъдете добри, моля, да ми изпратите надлежна разписка, за да я предам г. Гешову.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

София, 17 март 1903

379

До комитета «Васил Левски» — Карлово

Този месец и идущия съм много улисан в една работа, която ми поглъща всичкото време, та за мое голямо съжаление не ще ми бъде възможно да изпратя нещо за Левски в сборника Ви. Ще Ви забе-

аз съм го обнародвал вече и по-ново нещо, като материал по живота му, нямам да кажа. Писаните от мен неща се намират в списанието «Наука», в сбирката «Поля и гори», в «Денница» и в сборника за дякона Левски, издаден от Ст. Заимов. Бихте могли да възпроизведете оттам нещо във Вашия, ако не считате това неудобно.

С почитание,
И. Вазов

13 април 1903, София

380

До К. Христов

София, 14 април 1903

Любезний Христов,

«Колибарските песни»! Ароматни теменужки, набрани из топлиците на народната — македонска — душа. Колко младост и простота, и няга иде от тия мили куплетчета, тъй вещо и естествено нагласени по простонародната песен!

Ако наистина сте в такова угнетено състояние, както казвате, иде ми жестокото пожелание да се продължава то, за да раждате такива поетични перли. . .

Пратих тия Бобчеву, заедно с писмото ти, с нужното ходатайство и от моя страна.

За да заслужа честта, която ми правите, наричайки ме Ваш цензор, ще Ви обадя, че само XVIII и XX песен ми се видяха тъмнички — последнята впрочем в последния си стих.

Стискам Ви ръката и Ви пожелавам бодрост и кураж — черпете ги от чувството и съзнанието, което сте турили в стихотворението «Поет».

Ваш предан
И. Вазов

До С. Бобчев

София, 14 април 1903

Любезний Бобчев,

Пращам ти приложените песни от К. Христов — прелестни поетически неща, както сам ще видиш.

Ходатайствувам горещо за удовлетворението молбата му, изразена в писмото му. Не се муси, батюшка, и не ме обвинявай в злоупотребление на дружбата ти. Бъди и сега с присъщите Бобчеву черти: добросърдечие и. . . османлък. Услужи, услужи на поета наш, въпреки всичко онова, което ми си казвал.

Твой предан
И. Вазов

382

До К. Христов

[София, 20 април 1903]

Любезний бай Христов,

Не разбирам как Ви са били повърнати ръкописите от мое име! Снощи г. Б[обчев] писмено ми съобщи, че вследствие Вашето последне писмо, той се счита обиден и че се отказва категорично да печата от Вас работи, като прибавяше, че ще изпрати ръкописите Ви до мен, за да Ви ги повърна. Аз казах на момчето му, че той има възможност непосредствено да направи това и е излишно да ме товари с неприятна задача. Тъй е работата.

Много съжалявам за тая развързка на Вашите сношения с Българска сбирка. Нетърпеливостта, раздразнителната чувствителност и болезнена мнителност и на двама ви побъркаха на добрата ми воля да бъда полезен в нещо. Не разбирам защо г. Б[обчев], след като обеща незабавно да Ви прати искания аванс,

много преувеличавате размерите на неприятността Ви. Слава богу, не е болка за умиране, та тоя отчаен тон на писмото Ви до мене.

Ако сте свободни, наминете тия дни до мене да се поразговорим.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

20 апр[ил]

383

До И. Шишманов

София, 7 юлий 1903

Уважаемий и любезний г. Шишманов,

Обръщам се към Вас [с] една молба от страна на брата ми Никола Вазов, управител на хотела «Бристол», празен сега (и с широка градина).

Комисията за наем на здания е гледала казаний хотел и го е намерла сгоден да бъде нает за трикласно училище след извършването някои поправки и пристройки.

Понеже, мисля, много зависи и от Вас да се свърши работата, аз Ви предавам братовата си молба, та и моята, дано се вземе под наем от министерството това здание, което напълно ще отговаря на нуждите на едно учебно заведение.

Аз си ограничавам писмото само с тоя делови въпрос. Бих желал да си побъбрим и за други — лични, но сега за Вас е «страдная пора», та не искам да Ви безпокоя.

Ваш предан
И. Вазов

До И. Шишманов

София, 15 юлий 1903

Уважаемий и любезний г. Шишманов,

Г. Кирил Христов ми пише от Кюстендил, че била неправилно (според него) уволнена балдъза му г-ца Елена Палашева, учителка по френски език в Сливенското V кл [асно] училище, и ме моли да ходатайствувам пред Вас за нея, като вярва, че мотивите за уволнението ѝ се крият в личната ненавист на някого от подведомствените Ви чиновници — той го и назовава.

Не се съмнявам, че Вие във Вашата крайна справедливост и доброта ще отмените казаното разпореждане, ако, подир разследване, Вие се убедите в основателността на г. Христовите предположения. Извинете, че Ви главоболя пак. Това ми е толкова по-мъчно, че нямам очи да Ви затруднявам с каквато и да е просба: нападките в Мир ме обезоръжават. Те ме и възмущават като дело на партийна разюзданост, която не познава ни мярка, ни справедливост. Аз за жалост нямам власт да направя да спрат тия ексцеси на перото на г. П., макар че се помъчих няколко пъти. Вие обаче няма защо особено да се тревожите от тях: тяхната очевидна заинтересованост ги прави безвредни за Вас. Вие ще черпите мощ и доверие в собствената си деятелност, която е хубава и полезна, като знаете, че подобни неприятности са присъщи на високото положение, което занимавате.

Аз бих желал да Ви поговоря за тия и други работи лично. Вие сте много занят, па и аз съм сега слисан и болнав.

Стискам Ви сърдечно ръката и Ви моля да вярвате в моята дружба и преданост.

И. Вазов

До неизвестен адресат

София, 18 август 1903

Изказвам Ви от сърце и душа моите горещи съболезнования за загубата на благородния Ваш съпруг, мой личен и обичан приятел. Делим всички Вашата горест. Бог нека Ви подкрепи в тия тежки часове.

И. Вазов

386

До С. Бобчев

Любезний Ст. Савич,

Вчера се върнах от екскурзия, та затова едвам сега имам приятния случай да предам тебе [и] на г-жа Бобчева моите най-сърдечни поздравления по случай домашната ви радост.

Пожелавам на младоженците щастлив и радостен живот, здраве и сговор и осъществение на всичките им желания.

С поздрав
И. Вазов

София, 20 авг. 1903

387

До К. Христов

Любезний бай Христов,

Моля Ви, ако знаете адреса на Георг Адам, съобщете ми го.

С поздрав
И. Вазов

София, 2 септ. 1903

До И. Шишманов

София, 6 септ[ември] 1903

Любезний Шишманов,

От два дена в София се намира с госпожата си г. Борисов-Корженевски, руски професор и публицист и делегат на Московското славянско вспомагателно общество, натоварен с мисията да се запознае, между другото, и с културний успех на България, из която ще пътува. За тая цел той има нужда от упътванията на сведущи хора при разглеждането културно-просветителните учреждения в столицата. Той желае да Ви се представи днес. Аз му обещах да Ви пиша и помоля да го улесните в задачата му, като помолите и някой учител или професор да го разведе по показаните места и го осветли върху онова, що го интересува. Той готви обширен труд за България.

Надявам се, че ти ще се отнесеш към тоя славянски гост със същата любезност и внимание, с които си посрещал и очаровал толкова други досега.

Със сърдечен поздрав
И. Вазов

389

До С. Бобчев

Любезний Бобчев,

Пращам ти портрета.

Нямам нищо готово за Бълг. сбирка от 1 ноември, но до три дена на[й]-късно ще ти дам едно разказче из македонското въстание. Не мога да ти откажа, защото си gentil момче. . .

Твой
И. Вазов

[София]
23 окт. 1903

До Ф. Гундрум

София, 23 октомври 1903

Любезни г. докторе,

Получих последното Ви писмо. На предишните Ваши мисля, че отговарях с пощенски карти. А ако не съм отговорил на всичките, моля, простете: аз не бях здрав твърде, за да бъда коректен.

Казаларската царица, за доброто мнение за която Ви сърдечно благодаря, има тука небивал успех: тя биде срещната горещо и от критиката, и от публиката. Трите хиляди екземпляра, излезли в началото на август, са вече на изчерпване и ще има ново издание. Разрешавам Ви с удоволствие превода ѝ на хърватски и издаването ѝ. Пращам Ви тука исканата моя фотография.

Вие ми пишете и за Поля и гори. Не е ли грешка? Те са в стихове.

Венец (Vienac) не виждам тука, та и не мога да го чета.

Сега видях в писмото Ви, че зле съм прочел: вместо Под игото — Поля и гори! Извинете.

Не може ли да мине без мое писмо Казаларската царица? Трябва да бъде обмислено, а аз съм твърде занят сега, па и хремав, та мозъкът ми е разбъркан.

От Вуковар г. Иван Кршич ми явява, че ще преведе на хърватски Вестникар ли? и Видено и чуто. Той ми споменува и за Вашите преводи.

Казаларската царица скоро ще излезе в чешки превод, а сега се превожда и на английски.

С най-сърдечен поздрав
Ваш предан
И. Вазов

До Ф. Гундрум

София, 29 окт. 1903

Любезний г. докторе, писах днес на г. Кршича. Казах му, че може, ако желае, да превожда из Пъстър свят, понеже Вие не ми пишете специално да сте го превождали.

Ще гледам да Ви проводя няколко реда за предговор на «Казаларската царица». Под игото е преведено на английски, френски, руски, полски, чески, хърватски, холандски, шведски, арменски, грузински, а част от него на останалите европейски езици. Преводачите ще Ви съобщя по-после.

Ваш И. Вазов

392

До К. Христов

Господин
Кирил Христов
(поет)
Улица Алабинска
Тук

София, 29 окт. 1903

Любезний бай Христов,

Получих Избраните стихотворения. Болнав бях, та едвам сега сядам да ги чета. С найголямо удоволствие ще изпълня желанието Ви.

Здравейте, мили поете!
И. Вазов

София, 1 ноември 1903

Уважаемий г. д-р Гундрум,

Вие желаете няколко мои реда, които да предшествуват превода Ви на Казаларската царица. Какво да Ви пиша? Да искам да осветля хърватското общество върху основната идея на романа ми е нескромно, то само ще я види, ако ми направи чест да го прочете; да се спирам на някои от социалните въпроси, изтъкнати в Казаларската царица, е излишно пак по горната причина.

Едничкото, което считам добро и което ми е драго да направя тука, то е да използувам честития случай да засвидетелствувам пак моята дълбока и братска симпатия към благородния хърватски народ и горещи благопожелания за светлото му бъдеще — чувства, делени от всяко българско сърце от Дунав до Бяло море.

Здравейте
Ваш предан И. Вазов

394

До К. Христов

Господин
Кирил Христов
(поет)
Тука

София, 12 ноември. 1903

Любезний бай Христов,

С радост прочетох, че Избрани стихотворения се печатат. Моля Ви, пратете ми коректура от предговора за някои незначителни редакционни поправки.

Ваш И. Вазов

До К. Христов

[София, средата или края на ноември. 1903]

Любезний г. Христов,

Заличих пасажа за оня «приятел», защото не желая да се озова в комично положение в случай, че вярно съм разбрал думата «реванш» в по-първото Ви писмо. Вашата книга ще излезе по-после от г. Яворовата и ще изглежда, че казаний пасаж е диктуван от чувство на отмъщение. Нека бъда излаян, но не ми се ще да се каже, че «сме се сдавичкали». Това считам недостойно за мене.

А ако моето предположение не е вярно, тогава пасажът нека си остане. Впрочем, наминете към мене пак, утре, ако можете.

Ваш
И. Вазов

Неделя

396

До Д. Петков

София, 23 декември 1903

Многоуважаемий г. Петков,

Пиша Ви тия редове дълбоко развълнуван и трогнат от чувство за жива признателност към Вас.

Вашето спонтанно и великодушно предложение в камарата да ми се отпусне пенсия, като награда за моите скромни книжовни заслуги, предложение, прието с такова ласкателно за мене единодушие и готовност от Народното събрание, ме силно покърти. И тоя Ви акт от внимание и добрина към мене добива още по-голяма цена за деликатността, с която бе извършен.

Благодаря Ви, благодаря Ви безкрайно, г. Петков!

На Вас, на Вашата благородна инициатива ще дължа това, дето занапред, насърчен като съм, ще мога свободно да се предавам на писателските си занятия,

От душа ми и от сърце Ви пак казвам: благодаря, г. Петков!

Моля, приемете заедно с тия ми признателни чувства и уверение в моята всегдашна почит и уважение.

И. Вазов

397

До С. Бобчев

[София, 1903]

Драгий Бобчев,

Яви ми таз неделя кой час си свободен, та по него време да свикам настоятелството на Сл[авянското] дружество на заседание. Нужно е да се сберем по един въпрос.

Твой
И. Вазов

398

До И. Шишманов

[София, 1903]

Люб[езний] Шишманов,

Приносящият г. Божов, чиновник във Вашето министерство, притежава много важни сведения по Веда Словена. Разговори се с него, това ще ти послужи за студията по същия въпрос.

Твой предан
И. Вазов

До С. Бобчев

Любез[ний] Степан Савич,

Ще те помоля да направиш една малка справка.

Гледам, че Държавний вестник от 10 януари обяви, че е утвърдено от княза пенсионирането на г-жи Стамболова, Грекова и Стоилова, а за моята пенсия нищо не се казва, макар че тя е вотирана в същия час, заедно с горните.

Направи, моля те, справка, било в канцеларията на Народ. събрание, било при финансовия министър или дето ти намериш за нужно, каква е сега съдбата на казаното решение на Народ. събрание, и ми яви с две думици.

Твой
И. Вазов

София, 14 ян. 1904

400

До К. Христов

Господин
Кирил Христов
(поет)
Тук

[София, 17 януари 1904]

Любезний К. Христов,

Напишете си фейлетона, както щете. Завчера в Касъровата книжарница узнах, че книгата Ви отивала «много добре». Няма нужда да Ви казвам голяма ли бе радостта ми. Сърадвам те. Кураж, прочее.

Твой
И. Вазов

До директора на Народната библиотека

До г. директора на
Народната библиотека в София

Чест имам да подаря на Народната библиотека в София приложените две книги: Under Aaget[1] и «Юбилеят на Ивана Вазов».

С почитание,
И. Вазов

София
9 февр. 1904

[1] Датския превод на романа «Под игото». [Бел. на И. Вазов.]

402

До Т. Теодоров

София, 5 март 1904

Любезний г. Теодоров,

Повръщам ти 1-та част от Речника за Български язик, защото ми е лишна, и те моля да бъдеш тъй любезен да ми подариш и частите след буква С. Тоя речник е цяло съкровище от езикови богатства. Слава и вечна памет на покойния ти дядо, Н. Геров, за колосалния труд, що е положил да ни създаде такава драгоценност. Тоя речник е негов нетлен и величествен паметник.

Твой предан
И. Вазов

403

До С. Бобчев

[18. IV. 1904]

Ст. Савич,

Направи ти първата коректура, а втората прати на мене. Болят ме очите, та мъчно чета.

Твой
И. Вазов

До К. Христов

Люб[езний] бай Христов,

Не ще бъда утре, събота, на Горна баня, защото днес тръгвам за странство.

Добро видение
Ваш
И. Вазов

16 юли 1904
София

405

До Д. Ризов

София, 23 юли 1904

Любезний бай Ризов,

Получих твоето любезно писмо и ти благодаря от все сърце за добрите чувства към мене.

На твоето желание отговарям право: не мога за моя жалост да го изпълня. Аз съм болнав, не ме бива. Между другите недъги страдам и от болест на лявото око и всяко писане и четене ми е затруднително. Затова ще ме извиниш както за краткостта на писмото ми, така и за отказването да ти пратя сведенията, що ми искаш. И пътуване при тия условия ми е невъзможно, при всичкото ми горещо желание да посетя ония любопитни славянски краища.

Пак ти благодаря сърдечно за приятелските чувства и вниманието, от които съм твърде покъртен в тия тягостни минути за мене.

С дружески поздрав

Твой предан
И. Вазов

П. П. Пратил ти бях Поеми: застрахо[ва]но, в Цетиня, но от писмото ти не виждам да си получил книгата.

До И. Шишманов

18 септ. 1904

Любезний Шишманов,

Препоръчвам на твоето внимание, по негова молба, г. Хаджиненова, който е твърде любопитен човек и който ще те проси нещо.

Твой предан,
И. Вазов

407

До Д. Ризов

София, 28 ноември. 1904

Любезний бай Ризов,

Завърнах се преди няколко дена от странство, дето бях по лечение, и заварих писмото ти от 1 ноември. Ти настояваш пак да ти пратя списъка. За жалост, поради постоянно боледуване от година и половина насам, главно от очи, още не чета български, та и нямам охота да чета български книги, за да мога да ти посоча най-добрите белетристични неща у нас. Помолих, и той ми обеща, г-на Кирил Христова да ми състави искания списък. Днес ще му пиша да ми го прати, та вярвам скоро да го имаш в ръце.

Стих. Черна гора се намира в сбирката Избавление. Ще я потърся днес и ще ти я изпратя.

Като ти прося извинение за неволното забавяне отговора ми, стискам ти дружески ръката.

Твой предан
И. Вазов

До К. Христов

[София, 28 ноември 1904]

Любезний бай Христов,

От г. Ризова пак получих писмо, с което ми иска списъка на «ония белетристически произведения в нашата литература, които заслужават честта да бъдат представени на чуждата публика».

Ти бе добър да ми обещаеш съставянето на подобен списък (както знаеш, аз поради боледуването си от година и половина насам не съм следил редовно нашата литература). Моля те, надраскай ми набързо един такъв списък (мои неща няма да туряш) и ми го прати, за да не ме бомбардира вече със сърдити послания бай Ризов.

Твой предан
И. Вазов

409

До С. Бобчев

[София, 1904]

Степан Савич,

Своевременно ти заявявам, че разказа не мога да продължавам и свърша по причина, известна тебе.

Затова, ако намираш за по-добре, махни от края на тая коректура думата Следва и да се тури точка.

Твой
И. Вазов

До С. Бобчев

[София, 1904]

Любез[ний] Сава Степанич,

Нареди, моля, да ми се изпрати хонорара (мисля за Японски силуети, Просяк и Маргарита).

Дано може днес или най-късно утре до обед.

Твой предан
И. Вазов

Събота

411

До И. Гешов

София, 6 апр. 1905

Многоуважаемий г. Гешов,

Повръщам Ви тук рецептата и Ви крайно благодаря за любезността. За жалост, в тукашните аптеки не се намери подобно лекарство.

Със сърдеч. поздрав,
Ваш предан И. Вазов

412

До И. Шишманов

София, 13 апр. 1905

Любезний Шишманов,

Бъди, моля, тъй добър, да изслушаш молбата на приносящия г. Юрд. Бояджиев, когото горещо препоръчвам на твоето благоволение.

С поздрав
Твой предан
И. Вазов

До И. Шишманов

[София, август или септември 1905]

Любезний г. Шишманов,

Приносителката, г-ца Катерина Василева, класна учителка в Пазарджик, и моя роднина, много моли да бъде преместена в София. Бъди добър, ако има възможност, да направиш нещо за нея.

Твой предан
И. Вазов

414

До С. Бобчев

[София, края на октомври 1905]

Любезний Бобчев,

Описанието на Царевец, що ти бях обещал, дадох го на Мир по настоятелното искане на г. П. Нейчева — нему и там му е мястото, защото е като продължение на печатания вече подлистник: Трапезица.

За Сбирката ще приготвя нещо (не фейлетонно), но за идущия ѝ брой.

Твой
И. Вазов

415

До С. Бобчев

[София, 23. XII. 905]

Ст. Савич,

Аз ти обещах да ти давам по нещо във всеки брой, но ти преобръщаш в писмата си нещото на разказ или очерк. По моето мнение Легенди при Царевец важат повече от очерките и

ват. . .

Както и да е. Сега нека мине тъй първата книжка, а за следните ще се грижа да ти давам и проза, считана толкова необходима в редакцията ви.

Пак спасибо за указаните от тебе прозодически грешки в стихотворението. Чудя се как моето свикнало ухо ги е пропуснало. Говориш ми за някой млад критически сътрудник. Не знам дали е същия — автора на театралните рецензии, който изглежда майстор.

Твой И. Вазов

416

До Х. Г. Данов

[София, 1905]

Заедно с цяла мисляща България, честита, че слави днес с признателност големите Ви заслуги за народното пробуждане и възпитателното дело, поднасям Ви и аз, славний труженико, моите топли приветствия и чувства на адмирация и дълбока почет.

Иван Вазов

417

До С. Бобчев

[София, януари 1906]

Любезний Бобчев,

Пращам ти риданията на тоя брат на Аполона. За да не остане безутешен, направи милост и тури в Бълг. сбирка последното стихотворенийце. Няма нищо от това: слънцето пак ще продължава да върви от изток към запад въпреки Коперника и съгласно г. Цончева.

Твой
И. Вазов

До председателя на Слав. благотв. дружество

До Господина председателя
на Слав[янското] благотв[орително]
дружество в София

Изказвам най-горещата си признателност към почитаемото дружество за високата чест, с която ме е отличило, като ме е прогласило за почетен член свой.

Това засвидетелствуване на внимание ме дълбоко трогна както за единодушието, с което ми се е направило, така и за мотивите, които му са диктували добрината му към мене.

Поднасям своята искрена благодарност и към г-на председателя, както и на уважаемите Ви колеги в настоятелството.

Приех диплома, който придружаваше писмото Ви.

С дълбоко почитание

Ив. Вазов

София, 9 март 1906

419

До С. Бобчев

[София, април 1906]

Люб[езний] Ст. Савич,

Пращам ти продължение на Легенди при Царевец: 4 песни.

Пращам ти също едно извлечение из известната статия на Светлина (интервюто с мене). Желал бих да добие повече гласност мнението ми за твоя доктор Джан-Джан и въобще за психиката на днешните български критици. Тури го в каквато форма щеш или хич го не туряй, ако считаш неудобно — в претензия не ще бъда.

Обещаното разказче от един наш писател ще ти пратя

статиика за нашия правопис. Тя може и да не влезе сега, както намериш за добре.

Твой
И. Вазов

420

До С. Бобчев

[София, 18 април 1906]

Люб[езний] Ст. Савич,

Пращам ти разказчето, за което говорихме. То не е лошо и няма да депарира Бълг. сбирка.

Сигурно разчитам, че ще се появи в тая книжка, защото аз съобщих на автора му обещанието си да го обнародваш. С това ще задължиш и мене, защото и аз се ангажирах.

Твой предан
И. Вазов

421

До С. Бобчев

[София, 20 май 1906]

Ст. Савич,

В 1-то и 2-то стихотворение амфибрахият е нарочно размесен с хорей за повече енергичност и за избягване монотонията. Епопея на забравените е написана с такава размесена просодия, така са написани и напечатаните вече легенди: Затмението и Калояновий орел.

Само третото стихотворение (Сборът на духовете) е написано цяло с амфибрахий, с изключение на полустиха: «Калиман и Мица», написан в хорей, по невъзможност инак.

Окончаването някои съществителни мъжки с а

ти си ти направил.

На стр. 285 измених «велики йерарси» на «грухна́ли». Ти пишеш: грохнал, но то е руско, — българите (поне в Тракия) казват: грухнал. Измених тъй, едно, защото е по-картинно, а друго — защото думата «велик» се повтаря на следующите два стиха, та гложда на ухото.

Времето днес дъждовно. Св. Георги е навъсен. Но земеделците ще се радват. Изглежда, че ще се потвърди легендата за берекетлии години през стамболовското управление.

Забравих завчера да те питам ще туриш ли и откъсляка от интервюто, що ти дадох. Бих желал да се тури пред вид на систематическата война, що ми прави Джан-Джан. Нека се знаят нечистите мотиви на това злобно и безсъвестно човече.

Твой
И. Вазов

422

До С. Бобчев

[София, 27 май 1906]

Ст. Савич,

Вчера пратих две думи на П. Генадиева да го подсетя по обичая да ми прати един екземпляр от А д (защото сигурно е забравил). Не оставяй, прочее, батюшка, ненапечатана рецензията ми, ще бъда поставен в некрасиво положение. Аз обадих вече Величкову за нея и той ще се надява.

Твой
И. Вазов

До С. Бобчев

Любезний Ст. Савич,

От безцеремонното отнасяне с моите две рецензии, от които едната се изхвърля, а другата излазя в обезобразен и окарикатурен вид, както и по неохотното печатане Легенди при Царевец, аз едвам днес прогледах и видях, че безочливо съм се натрапвал там, дето не съм бил приятен гост. Съжалявам за заслеплението си и ти искам извинение за досадата, която съм причинявал, без да подозирам. Днешната случка ми разкри самообмана ми, макар и малко късно. Нищо. Човек, доде е жив, все се учи и всяка изненада трябва да очаква. Ти избяга из печатницата, а аз останах да се унизявам в идиотска разправия със Стефана, който всъщност в нищо не е виноват. Задушавам се от срам и яд и затова ти пиша тия редове, дано ми поолекне. Извинявай.

И. Вазов

София
27 май 1906

424

До С. Бобчев

[София, 5 юни 1906]

Степан Савич,

Понеже нещастният екземпляр от Ад не ти е още проводен (което ме учудва), аз не настоявам вече да влезе рецензията ми в Българска сбирка и ще я пратя другаде утре.

В случай, че въпреки това ти би желал да ѝ дадеш място пак, то уведоми ме.

Твой
И. Вазов

Неделя

До С. Бобчев

[София, 18 юни 1906]

Степан Савич,

Няма ли едно билетче канапе (даром) и за твоя предшественик, бившия председател на Слав. благ. дружество? И той е доста шетал за него.

Твой
И. Вазов

426

До редакцията на Духовна пробуда

До почитаемата редакция на
«Духовна пробуда»
[София, юни 1906]

Чест имам да Ви помоля да дадете място на приложената рецензия в броя на «Духовна пробуда», който ще излезе на 15 тоя месец.

Рецензията беше наредена за Българска сбирка, но по едно опущение не се тури. Понеже бе желателно да се появи по-скоро, реших да я пратя на Вашето списание, на което г. Бобчев даде съгласието си.

Очаквам коректура както на рецензията, така и на разказа си Беседа над Княжево, изпратен Вам чрез г. Венова.

Завчера писах г-ну Беловеждову относително махването името ми от челото на списанието. Моля да се уважи тая ми просба.

С почитание
И. Вазов

До И. Шишманов

[София, 9. VII. 1906]

Любезний Шишманов,

Приносящият г. Т. В. е учителят от Радомир, за когото те бях молил да го преместиш в София.

Бъди тъй добър да го приемеш благосклонно и изслушаш. Много би ме задължил, драгий Шишманов, ако намериш възможно да го удовлетвориш.

Във всеки случай не отказвай да го приемеш (знам, че сега си много улисан от посетители) и да му дадеш обнадеждителен отговор.

Със сърдечен поздрав
Твой предан
И. Вазов

428

До И. Шишманов

[София, началото на юли, 1906]

Любезн[ий] Шишманов,

Препоръчвам на твоето внимание и благоволение просбата на приносящия г. Любенов.

Поздрав,
Твой И. Вазов

429

До И. Шишманов

[София], 12 юли [1906]

Драгий Шишманов,

Изправям драмата, за да я предам на трупата. Не мога да се сетя за премещанията [на] сцените в последнето действие.

Твой
И. Вазов

12 юлий

430

До И. Шишманов

Господин д-р Ив. Д. Шишманов
министър на народ. просвещение
Чамкория

[София, 1906]
24 юлий Костенец

Природо, ти една
остаяш ми кумир, олтар, светиня.
В живота светлина.

И. В.

Сърдечен поздрав тоже и на г-жа Шишманова.

И. В.

(При Костенец[кия] водопад)

И. Вазов

431

До И. Шишманов

София, 1 август [1906]

Любезний Шишманов,

Пак се обръщам към тебе с просба в полза на правника от наший университет г. Слав Любенов. Този симпатичен момък има на гърба си стар баща и шест по-малки сестри и братя, които очакват от него. Бъди тъй великодушен и милостив и намери възможност да го назначиш класен учител нейде. Моля те, направи това голямо благодеяние на тоя интересен и

Благодаря ти за посещението у дома, все се канех да ти дойда, но чакам да се видя здрав, защото все боледувах досега, ако не от едно, то от друго. Сега съм добре, слава богу.

Преработих окончателно Бориславъ и сега се преписва на чисто. Щом бъде готов, ще те моля да го прочетеш, както сме говорили.

Пак те моля, бай Шишманов: направи добро на Любенова. Аз се много интересувам за това добро момче.

Твой предан
И. Вазов

432

До И. Шишманов

София, 10 август 1906

Любезний Шишманов,

Днес иде да ти се представи, както ти сам пожела, бившата учителка в с. Николаево, г-ца М. Евстатиева, за която два пъти ти говорих. Тя ще те проси да я назначиш тука учителка в горния курс на основно училище, понеже имала сродница, и по други свои обстоятелства.

Моля те, драгий Шишманов, удовлетвори това нейно желание — с това ще ми направиш едно ново задължение при толкова други, които аз ценя високо.

Ако това е невъзможно, тогава прати я в някой провинциален град, в Горня Оряховица, дето също има близки, или дето другаде е удобно.

Аз ти приповтарям всичките добри препоръки за нея, като учителка с отлични качества.

Не ѝ отказвай прочее да я приемеш благосклонно с всичката твоя сърдечна добрина и великодушие.

Предварително ти благодаря за това.

Твой предан
И. Вазов

До И. Шишманов

София, 14 авг[уст] 1906

Любезний Шишманов,

Исках да те видя днес, но не съм здрав, а чувам, че утре ще тръгваш за някъде, та реших да ти пиша.

А именно: да ти наумя за г-ца Мара Евстатиева, която ти беше тъй добър да ми обещаеш да я назначиш в горен курс на основно училище.

Тя от няколко дни е тука и чака да узнае съдбата си. Идвала е в министерството с писмо от мене да ти се представи, както ти беше изявил желание, но не те намерила. Направи ми тая приятелска услуга да се разпоредиш за назначението ѝ. Тя би желала тука, но ако не може, иска [да] бъде в някой провинциален град. На основание на твоето обещание и аз съм се ангажирал и положението ми ще е много неприятно, ако бъде забравена, защото тя си била дала оставката от длъжността си в с. Николаево. Тя е дала надлежния екзамен и има надлежния ценз и качества за учителка в горен курс на основно училище. Направи ми, драгий Шишманов, това голямо задължение.

Ще те поглавоболя още за г. Тома Велев, класен учител в Радомир, за когото те бях молил да го преместиш в София и ти бе обещал това, ако това бъде възможно.

За него толкова не настоявам, но те моля в случай, че в четвъртък си още тука, да го приемеш и му кажеш каквото искаш по просбата му.

Хиляди извинения прося за тия безпокойства. Ако се осмелих да го правя, то е само пред тебе — Шишманова. Другиму не бих се молил.

Четох твоята реч пред конгреса на славянските гости. Целувам те в устата за нея, за пламенните чувства и възвишени и верни идеи. Впечатлението ще е било дълбоко. Да си жив, батюшка.

Получих един № от в. Genevois с превода на твоята

Сърдечен поздрав.
Твой предан
И. Вазов

434

До И. Шишманов

16 авг[уст] 1906

Любезний Шишманов,

Моля, приемете г-на Т. Велева, за когото Ви писах специално завчера. Ще ме задължите премного.

Ваш
И. Вазов

435

До И. Шишманов

[София, 18 авг[уст] 1906]

Любезний Шишманов,

В министерството съм, но Вие сте занят. Бъдете добри да ми явите с една думица писмена, назначихте ли г-ца М. Евстатиева за учителка в горен курс на основно училище? Тя вчера трябва да се явила пред Вас.

Аз бих желал да поговоря с Вас и за Бориславова, понеже вчера получих от г. Шмаха писмо за драмата. Ще мога ли днес или утре да Ви видя?

Очаквам отговора Ви.

Ваш
И. Вазов

До Д. Божков

Господин
Д. Божков, учител
(Редакция на списание Духовна пробуда) Пловдив.

Уважаемий г. Божков,

Депешираx Ви днес да не туряте в списанието ст[ихотворението] Вярата ми, защото то е слабо, първоначален опит. Ако вече е напечатано, там да сте турили датата поне. Инак ще ми бъде криво.

За кога ще трябва премията?

Предполагах, че Дух. пробуда ще излезе на 1 октомврий, затова закъснях с ръкописа.

С почитание,
И. Вазов

София
25 авг. 1906

437

До Е. Марс

[София, 4 септември 1906]

Уважаема Евг. Марс,

Връщам се сега от г. Шишманов, когото намерих в къщата му. Със скръб Ви съобщавам, че не биде щастлив и тоя ми последен опит: г. Шишманов, въпреки всичките ми молби, не щя да обещае вече нищо и категорически отказа да премести г. Велева в София, поради невъзможност да стори това. Доколкото разбрах от загатванията му, той ще е вече обещал мястото, което евентуално би се открило в някоя паралелка тука, на някои от силните мира сего...

Прочее, пълно фиаско!

Дълбоко съжалявам, прося покорно извинение за моята несполука; аз направих всичко, зависеще от моето

Като дойде случайно дума за литературни работи, стана реч и за Вашата нова книга, за която г. Шишманов чул, че е изляэла. Говорихме за Вас и за Вашата литературна деятелност. Той изказа силен интерес да я прочете (книгата), та Вие ще бъдете тъй любезна да му пратите един екземпляр от «Из живота».

Г. Заимов ме пресили днес да го придружа до Плевен и до Бяла, за дето тръгва утре рано (по 7 часа), и аз най-после се съгласих да направя с него тая разходка. Тя ми е негли нужна, защото от няколко дена страдам от безсъние. Ще се върнем вероятно в понеделник. Като Ви повтарям пак извиненията си за несполуката да услужа Вам, на г-жа Юрданка и на мъжа ѝ, моля Ви да приемете моите сърдечни поздрави и уверения в искрена преданост.

Ваш И. Вазов

София, 1906 г.

438

До Е. Марс

Уважаема Евгения Марс,

Не бях удостоен нито с една думица в отговор на вчерашното ми писмо. Собствено, аз очаквах тая думица по отношение на последния ред в казаното писмо. Сега аз остаям в мъчителна неизвестност, в недоумение за положението, което тая нещастна случка ми създава спрямо семейството Елмазов. Не можете да си въобразите колко страдам, колко ме измъчва мисълта за това мое фиаско, мисълта, че не можах да Ви бъда полезен и че Вие сте дълбоко огорчени против мене — защото аз тъй тълкувам Вашето умълчаване. Една дива ярост ме изпълня против Ш., който ме постави в такова неприятно положение. Днес писмено ще му изкажа всичкото си възмущение...

Но тая постъпка ще ли ме утеши, ако съм изгубил вече Вашето благоразположение и дружески чувства,

гостоприемство. И аз се питам с мъка в душата ще бъде ли посрещнато моето появяване със същото радушие, с което семейството Елмазов ме очароваше до днес. Вие ми не отговорихте нищо. Вие не успокоихте моите съмнения — о, какви съмнения! Чини ми се, че ще бъда дързък до нахалност — втори Желязков, — ако се осмеля да ида там, дето, може би ще забележа нескриваема студенина по лицата въпреки всичката вежливост и внимание, които тактът и благовъзпитанието на светски хора биха ми показали. Вие разбирате сега от какво важно, съдбоносно значение е думицата, която ми е нужна от Вас. В случай, че я не получа, аз ще бъда достатъчно о с в е т л е н. . .

Бъдете обаче уверена, че и тая горестна евентуалност няма да измени нищо в чувството ми на уважение и преданост към Вас и аз вечно ще си спомням с благодарност добрите чувства и деликатното Ви внимание към Вазов, когато той беше желан гост у вас.

С дълбоко почитание
И. В а з о в

София
5 септ. 1906 г.

439

Д о Е. М а р с

Уважаема и добра ми Евгения Марс,

Както и Вие обяснихте, писмата ни са се разминали. Благодаря, благодаря!

Вие сте все тъй очарователно добра, както Ви знаех, и още когато Ви писах таз сутрин писмото си, сърцето ми протестираше против нелепите ми подозрения.

С Вашите искрени, топли и сърдечни уверения Вие успокоихте тревогата ми, душевното ми равновесие се повърна. Аз утре няма да се явя при Вас като виноват, а щастлив ще целуна ръката Ви от благодарност за великодушието Ви и благородството на сърцето Ви.

хармония между външната и вътрешната красота!

Мерси, мерси пак.

Довиждане.
Ваш предан И. В а з о в

5 септ. 1906 г.

440

Д о Е. М а р с

Уважаема Евг. Марс,

Благодаря сърдечно за книжките и за любезния надпис на оная, която е за мене. Книжката изглежда красива външно, както е и вътрешно.

Пратих г-ну Бобчеву екземпляра. Също и една рецензия за Д у х о в н а п р о б у д а.

Довиждане
Ваш предан И. В а з о в

17 септ. 1906 г.

441

Д о С. Б о б ч е в

[18. IX. 1906]

Любезний Ст. Савич,

Дирих те у вас, но ми казаха, че си бил на Мирково. Завиждам ти, че си в недрата на природата, гълташ чист родопски въздух и се радваш на приятна и заслужена почивка. И как заслужена, подир щурянето и умората по посрещането славянските гости! Аз се поболях още него ден, когато дойдох на с р е щ а т а в «Червен рак», и цели десет дена изнивах в стаята си. Ти ще ме извиниш прочее, че блещях с отсъствието си въпреки обещанието си. Прочетох в подлистника на Д е н една блудкава закачка към теб от д-р Д. Страшимиров по горния случай и в ядът си пратих едно антрефиле в Д н е в н и к: г. Б о б ч е в и с л а-

ороя, що ти изпращам.

Днес ми съобщиха от Бъзайтовата печатница за ръкопис. Дадох едно по-кратко стихотворение (от Легенди при Царевец), за да не се скъпиш да дадеш място в тоя брой на Бълг. сбирка и на приложената рецензия на книгата на Евгения Марс, която си получил или ще получиш. Аз те моля най-горещо, батюшка, да не откажеш да я туриш в октомврийската книжка: рецензията е обективна и справедлива, както ще се убедиш при запознаването и с книгата Из живота. Впрочем аз отговарям с подписа си там. У тая писателка Евгения Марс има действителен и твърде симпатичен талант, тя далеко надминува Карима, на която сухостта и фалшът са нетърпими. Нека я насърчим. Сакън, братко, по някои съображения да не ми откажеш! Аз съм обещал и това би било непоносим конфуз за мене. Драсни ми две думи за мое спокойствие. Аз нарочно ти предавам тъй рано ръкописа, за да не би да закъснее за тая книжка.

Мене ми омръзна да гощавам читателите ти все с легендите, затова ще зарежа останалите и в следните две книжки на Бълг. сбирка ще дам нещо в проза, по-съвременно, за широката публика.

Сега съм пак здравичък, та въпреки зáръките си, аз ще мога и занапред да ти сътруднича редовно в Сбирката, ако я караш, а ти трябва да я караш: ще бъде грехота такова списание да престане.

Видях обявление за списание Наш живот от А. Страшимиров. То сигурно ще трае ден до пладня. Там са турили мене начело на сътрудниците. Едва ли ще видят нещо от мене, ако Бълг. сбирка трае.

Сърдечен поздрав до теб и поклон до жена ти.

Твой предан
И. Вазов

П. П. Пак те моля да пратиш рецензията да се напечата в октомврийската книжка. Стихотворението ми можеш да изоставиш за следующата, ако пестиш мястото.

Същий

До Е. Марс

Уважаема Евгения Марс,

Бъдете любезна, моля, да ми пратите снощния брой на Народно единство с продължението на подлистника за Вашата книга, защото не го получих.

От вчера след обяд съм доста разстроен, а днес се чувствувам почти болен — вероятно от мъгливото и ветровито време, което тъй зле влияе на нервите ми. . .

Не се съмнявам, че Вие сте в превъзходно състояние.

Ако не Ви костува труд, моля Ви, съобщете ми и заглавието на статията от Яцемирски, в последната книжка на Бълг. сбирка.

С поздрав
Ваш предан И. Вазов

София
6 октомври 1906 г.

443

До С. Бобчев

[Соф. 16. X. 1906]

Любезний Ст. Савич,

Исках да те видя лично, но не те намерих. Оставям ти за двете последни книжки на Бълг. сбирка последните легенди при Царевец (имаше и други, но ги оставих, като по-слаби). Захванали сме ги в Сбирката, нека да ги свършим барим в нея. При това сега съм улисан с една премия за Духовна пробуда, та въпреки обещанието си не сколасах да ти приготвя нещо ново. Хай от нова година нова работа да захванем.

Защо не туриш, батюшка, хубавата статия на В. Узунова? Аз и друг път съм ти казвал, че Бълг. сбирка с критиката ще спечели в интерес и значение. Статии, като Мегленската котлови-

да поговоря с тебе [за] нещо, което ми се иска да го има там и което ще направи списанието силно, като го направи по-войнствующе.

Твой
И. Вазов

П. П.
Ако ти се видят много тия 4 легенди за двете книжки, свободен си да поместиш, които щеш от тях. Аз не ще бъда в претенция, ти се съобразявай с интереса на списанието, както ти го разбираш, като редактор.

Същий

444

До Е. Марс

Уважаема Евгения Марс,

Непредвидена причина ме задържа днес, та ще се лиша от удоволствието да Ви бъда гост. Запазвам си обаче правото да си пия чая у Вас в четвъртък.

Със сърдечен поздрав
Ваш предан И. Вазов

София
18 октомвр. 1906 г.

445

До А. Т. Илиев

Любезний Илиев,

Моята повест пратих вече да се нарежда в Пловдив, та ще те моля да ми дадеш по-скоричко обещаните сведения.

Освен подробности за адамитите аз те бих просил да ми кажеш мнението си върху това: имат ли общо адами-

Г. Иречек не е ясен в това.

После, уяснено ли е Шишмановата сестра Мара, жената на Мурада, от коя Александрова дъщеря е била родена — от влахинята ли, или от еврейката, която Сырку обажда, че се викала Сара.

Мислиш ли, че скандальозната женитба Александрова със Сара трябва да е извикала какво да е негодувание у народа, или той е приел безучастно това събитие?

Аз съм го изобразил (Александра) добър държавник, но страстен, сластолюбив старец, лукав и вероломен, като се водя по Кантакузена (историята на Иречека).

Жално ми е, че няма възможност да ти прочета повестта, а ти би ми дал много ценни мнения и верни осветления по много неща, както си начетен и сведущ по нашата история и разполагаш още със съчинения по нея.

Бъди добър да ми отговориш каквото ти е възможно.

С поздрав сърдечен
Твой
И. Вазов

Поздрав на жена ти и на Атанаса.

София
24 окт. 1906

446

До Е. Марс

Уважаема Евгения Марс,

Понеже желая да бъдем съседи довечера на «Хамлета» аз ще Ви ангажирам, за Вас и за г. доктора, два билета на първия ред, които ще ви изпратя своевременно.

Сърдечно «Добрутро»
Ваш И. Вазов

София
24 окт. 1906 г.

До Е. Марс

Уважаема г-жа Евг. Марс,

Благодаря горещо за сладкото. Много сте мили, много ме задължавате с Вашата деликатност. Ще вкушавам сладкото с най-голямо удоволствие, то ще е по-приятно от нектар, бидейки приготвено от ръцете на Евгения Марс.

Прилагам Ви тука двата билети №№ 6 и 5. Аз имам 8 номер. Някой ме е преварил и взел 7-ият, за което много съжалявам прочее, довиждане.

Ваш всепредан
И. Вазов

София
24 окт. 1906 г.

448

До А. Т. Илиев

София, 2 ноември. 1906

Драгий Илиев,

Благодаря ти за писмото. Ти ми даваш ценни сведения и ми осветляваш някои въпроси, тъмни за мене. Особено за адамитската ерес. Действието на моята повест Иван Александър става през 1347 година, когато смятам, че трябва да се е оженил Александър за еврейката, понеже на 1355 г. вече той завежда на килифаревский събор сина си Шишман, както пише Иречек. Не знам дали в нея година (1347) Теодосий е бил вече патриарх в Търново. У Иречека това не е ясно. Как мислиш ти?

Не знам де се намира жизнеописанието на патриарха Теодосия, може би в него да найда интересни за предмета на повестта ми сведения.

Г. Юрдан Георгиев пътува из България, та не можах да го намеря в Народния музей. Щял да се върне след месец.

рически изследвания за Ивана Александра. Тия книжки ги няма в Народ. библиотека, ще ги потърся в Университетската, за да видя тая монография.

Много си блъсках главата върху тая повест, трудейки се да изобразя оная епоха, доколкото е възможно вярно, поне исторически.

Когато излезе повестта, ще ти я пратя. Ще ти бъда много признателен, ако напишеш за нея някой отзив, защото знам, че всичко, което биха казали другите, профаните, ще бъде без значение. Като преимуществено исторически труд (в повествователна форма), само сведущи хора биха могли да съдят за него.

Историческият ми роман, за който съм ти говорил, го поиска книжарят Чипев да го издаде. Сега се преписва на чисто. Ще гледам непременно да се запознаеш с него в ръкопис, защото ще ми помогнеш в много работи с твоите «светлини» (както би се изразил Вълко Нейчов).

Пак ти благодаря горещо за ценните указания, както и за готовността да ми даваш нови, ако добия нужда.

Мама ви изпраща своите сърдечни поздравления на теб и госпожата.

С поздрав.
Твой предан
И. Вазов

449

До Е. Марс

Добра ми приятелко и примерна ученичке,

Очарователно доброто и милото Ваше писмо ме трогна със задушевния си тон. Рядката и чудна душа на Евгения Марс е цяла в него. Хиляди благодарности за интересът Ви към мене и за тъй ласкателното внимание към самотния в света човек.

Днес, слава богу, съм добре. Но понеже днес е петък, а не сряда, заветният ден на моето прекарване в драгата и приятелска атмосфера на Вашия семеен кръг, то чувствувам понятна празнота. Вашето писмо обаче донейде я запълни.

Ще прегледам онова, което сте ми пратили, и благодаря за честта и доверието.

Поздрав до всички ви
Ваш предан И. Вазов

София
3 ноември. 1906 г.

П. П. Прегледайте тия нови списания и после ми ги повърнете.

Извинете за нещастния ми почерк, с който тъй ще Ви затрудня като го четете, сиреч дешифрирате!

Същи

450

До С. С. Бобчев

[София, 9 ноември 1906]

Драгий Степан Савич,

Пращам ти тоя ръкопис за новата книжка на Българска сбирка.

Моля те, бъди добър да ми пратиш аладжакът ми. Дължите ми от това лято (след сметката) 71 лев.

Прати ми заедно с тая сума и хонорара за Легенди при Царевец в октомврийската, ноемврийската и декемврийската книжки на Бълг. сбирка.

Твой
И. Вазов

9 ноември

До И. Шишманов

София, 10 ноември. 1906

Любезний Шишманов,

Макар че позорните неуспехи на двете ми ходатайства пред тебе трябваше да ме въздържат от опита за ново, аз обаче се осмелих да го направя в интереса на нашия талантлив и болезнен млад поет г. Кирила Христов.

От приложеното му писмо ще видиш колко нетърпеливо очаква помощта, що му си обещал, находящ се сега в големи утеснения и нужди. Изпълнявам молбата му и аз да те помоля да видиш да му изпратиш нещо, от което перо намериш възможност.

Съжалявам, че се не видяхме лично, за да знам какво да му отговоря. Бъди добър да ме уведомиш с една бележчица или по други способ за решението си, за да мога да отговоря и аз на Кирила.

Ти винаги си бил добър към него, не го оставяй и сега в критическото му положение.

Аз съм малко недоволен от него за болезнената му виходка против превода на Ада от г. Величкова; но тая му жестока несправедливост си обяснявам пак с нещастните му развинтени нерви. Сигурно той някога сам ще съжалява за сопаджийската си постъпка.

А сега да гледаме да му се помогне.

Ще очаквам отговора ти.
Твой предан
И. Вазов

П. П. Моля, повърни ми и Кириловото писмо.

До К. Христов

Любезний бай Христов,

Получих своевременно Вашето писмо (също и «Боян магесника») и бях покъртен от онова, което ми пишете за себе си. Слава богу, че сега сте поне здрав пак, което искрено ме радва.

Още в първите дни след получаването писмото Ви аз случайно се срещнах с г. Миларова и стана дума за Вас. Той каза, че негли ще може да направи нещо за Вас и ми поиска адреса Ви, за да Ви пише.

С г. Шишманова от това лято не съм в най-добри отношения: той бе неглижирал някои мои ходатайства. При все това и въпреки една простуда, която ме държи затворен в къщи, аз прескочих няколко пъти до Народното събрание и до Министерството на просвещението с намерение да го срещна и му поговоря за Вас. Но той беше introuvable! Най-после му оставих в м-то писмо с молба да направи нещо за Вас и да ме уведоми, за да Ви съобщя, когато Ви отговарям. Оттогава се минаха 5—6 дена, но не бях честит да получа никаква дума досега. Ако ми яви нещо, веднага ще Ви съобщя. Не е зле и Вие пак да му пишете, това би улеснило задачата ми.

Съжалявам, че не съм улеснен сам, за да Ви пратя какво-годе. Познавам по собствен опит колко е тежко да изпитва човек в чужбина несгодите, от които Вие страдате.

И при г-на Бобчева не бях по-щастлив. Примирителната ми мисия се разби в неговото решително нежелание. При това ми съобщи, че финансовото състояние на «Бълг. сбирка» не позволявало да дава хонорари.

Скърбя много, че не можах да ти дам по-радостни известия. По тази причина аз даже нямам куража да Ви хокам, като искрен приятел и като по-стар, за виходката Ви против г. Величкова, който сега е [в] Мантон на лекуване. Вие бяхте, приятелю, жесток. Въпреки онова, за което Вие му се сърдите, той Ви цени високо — помните рецензията му за Избрани

които правят чест на литературата ни. Вярвам да не ми се сърдите за тая бележка, при по-спокойно размишление Вие ще се съгласите с мене.

Днес ще пиша пак г. Шишманову, да го подсетя за Вашата работа.

Със сърдечен и дружески поздрав.

Ваш
И. Вазов

София, 13 ноември. 1906

453

До К. Христов

Драгий бай Христов,

Получих Ви пощенската карта. Г. Шишманов ми отговори, а завчера се видяхме и лично на репетицията в Народний театър. Всичките параграфи били изчерпани (отдето може да Ви се прати нещо). Той съжалява много за това и симпатията му към Вас е същата. Каза, че ще Ви прати някоя книга за рецензиране, за да Ви се даде надлежния хонорар, додето новия бюджет влезе в сила.

При писването си първото писмо не бях чел още Бояна Магесника — бях болнав, при това и улисан с една моя историческа повест, която се печата като премия на сп. «Духовна пробуда», та чаках да прочета драмата при по-спокойно душевно състояние.

Тя е попъстрена с хубости и със силни или дълбоки мисли (Сурсувул, Боян.) Някои страни — в концепцията ѝ — обаче ме турят в недоумение. Изглежда странно Сурсувуловото арестуване[?] в домът на Бояна, не е естествено ожесточението на народа против последния именно и за неговите благодеяния. [Козните Сурсувулови слабо обясняват такъв прелом.] Превръщането на Бояна в ратоборен политически деец и патриот не се съгласува с представлението ни за него, като отчужден от света мечтател и вълшебник, както ни го озарява историческата легенда. Прекрасният инак

произнесен в такъв момент. Ужасно жалък и нищожен е образа на цар Петра, който въобще е крайно бледно изрисуван в сравнение със Сурсувуловий и Елениний.

При това, изобилието на турски думи в говора на баба Яна, съвсем ненужно според мене в драмата (уродливо е впечатлението от сцената, дето я тикат под дивана), грози и разваля илюзията: никой четец няма да повярва, че тя е пъстрела речта си с турски думи, преди още да е било чуто за турци на Балканский полуостров.

Може би тия впечатления да не са основателни и аз ще чакам при лична среща с тебе да бъда осветлен по-добре върху тия точки и върху мотивите Ви.

«Магесника» Ви повръщам препоръчено.

Скърбя, че пак се оплаквате от ново неразположение. Старайте се да бъдете здрав: младите хора нямат право да боледуват — то е привилегия на моите години.

С най-добри благопожелания стискам Ви ръката дружески.

Ваш И. Вазов

София
24 ноември 1906

454

До И. Шишманов

София, 24 ноември 1906

Любезний Шишманов,

Г. Чоков предлага едно нещо, което аз приемам с голямо удоволствие: да има игри на самодивите в Пролога. Той се наѐма в скоро време да приготви тука ученички, за да изтанцуват на сцената някакви фантастически самовилски игри. Колко ще бъде това хубаво! Аз мислех за такива игри още като пишех Пролога, но не ги вмъкнах, знаейки, че нашите актриси от Народния театър не умеят да танцуват.

Аз съм въ̀в възторг от идеята на г. Чокова. Впечатле-

сцената. Нека и поиграят. Това ще бъде и логѝчно.

Помислете и Вие и решете. Г. Шмаха вярвам също да посрещне с удоволствие проекта на г. Чокова.

С дружески поздрав.
Твой
И. Вазов

455

До С. Бобчев

[София, 12. XII. 1906]

Люб[езний] Ст. Савич,

Пращам ти и тоя отзив за Бълг. сбирка. Ти ще се учудиш, че е благоприятен, но avant tout la joustice!

Прати ми, моля, онова, за което ти пишех в последното си писмо.

Твой
И. Вазов

456

До С. Бобчев

[София, 16. XII. 1906]

Любезний Ст. Савич,

Навярно рецензийката за Славейковата нова книга не е още дадена да се реди.

Пращам ти вместо нея настоящата, която е по-пълна и вярна, защото прочетох по-внимателно книгата му.

Твой
И. Вазов

До К. Христов

Любезний бай Христов,

Още като Ви пратих последнето си писмо, стана ми съвестно за резкостта на критиките ми въз Боянa Магесника. После, като размислих, видях, че съм бил не само строг, но и несправедлив. Възраженията Ви (на някои от бележките ми) в последното Ви писмо ме утвърдяват в тая мисъл. Ще пожелая, при завръщането Ви, да прочета пак Боянa, за да погледна по-добре в него. Чини ми се, че и тогава ще остана прав поне в едно нещо: относително турските думи. Въпреки всичко ще ми пишете по този въпрос, и то е твърде резонно, аз все мисля, че е по-добре да ги махнете, а това е тъй лесно.

Г. Миларову не съм говорил. Според вестниците занапред ще одобрява театралний репертоар една комисия от актьори и писатели — кои — не знам.

Видях тия дни една лирическа сбирка от г. Пенчо Славейков: Сън за щастие. Тук-там искрени чувства, но вяло, вяло до отчаяние, както впрочем всичко негово. При това — все тоя спънат и тежък стих. Бедният Кръстев пак ще въздига поета си до небето и ще става още повече смешен. Той вече е станал такъв и по атаките си против Вас и мене, в които недобросъвестността и злобата са тъй нагли, че възмущават и приближените му. Симеон Радев ми обади, че в скоро време [ще] печати една съкрушителна за Джан-Джан статия в Художник.

Какво прави твоята лирика? Готвите ли някои нови прелестни песни за адмирацията ни? Пишете, любезний поете, Вие сте непостижими в тая област, дето суверенно царувате. Бягайте само от декадентството, каквато бе песнята Ви в Общо дело. Никога няма да се убедя, че тоя род поезия е поезия и че ще даде нещо добро на литературата ни.

Стискам Ви сърдечно ръката и Ви пожелавам здраве, бодрост и вдъхновения.

Ваш
И. Вазов

София
17 декемвр. 1906

До Б. Дякович

Уважаемий г. Дякович,

Прося извинение, че се забавих с отговора си на любезното Ви писмо.

Днес имам чест да Ви изпратя за библиотеката част от ръкописа (черновката) на неиздадений ми още исторически роман Янтра шуми.

Приемете уверение в искреното ми почитание

И. Вазов

София
24 декемвр. 1906

459

До Д. Ризов

Monsieur D. Rizoff
Agent diplomatique bulgare
Belgrade

28 дек. 1906, София

Люб. бай Ризов,

Получих сръб. вестник и Ви благодаря за любезността.

Пожелавам Ви весела и щастлива настъпающата нова година.

С поздрав
И. Вазов

460

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

Благодаря Ви сърдечно за топлите благопожелания по случай настъпающата нова година, които ми правите в любезното си писмо.

Поднасям Ви от дълбините на душата си и аз моите най-горещи благопожелания за новата година. Нека тя бъде весела и щастлива за Вас, за доктора и. . .

Нека вишният и занапред изпълня с радост дома Ви, тъй радушен към мене, и който съм привикнал да считам като свой. Искрено желая още да видя през идящата година новия разцвет на Вашия поетически талант, както е цветуща красотата на Евгения Марс.

Хиляди сърдечни поздрави.

Целувам Ви десницата, стискам и докторовата.

Ваш предан
И. Вазов

София
31 дек. 1906 г.

461

До И. Шишманов

[София, 1906]

Драгий Шишманов,

Днес няма да четем драмата. Ще те помоля да дойдеш друг път, когато ще бъде преписана и на чисто.

Твой
И. Вазов

462

До Е. Марс

[София, януари 1907]

Уважаема и драга Евгения Марс,

Прочетох с истинско възхищение писмото Ви, в което ми явявате, че сте остали доволна от представлението и че не са се оправдали слуховете за някаква готвена враждебност към Пролога ми.

благодаря.

При среща ще си погълчим и за другите точки на писмото Ви, особено за Ф. . . към когото се изразяте с такава мусакеседжийска строгост.

Като Ви благодаря пак за любезностите в писмото Ви, съм

Ваш предан
И. Вазов

П. П. Еловото клонче биде прието с благодарност от редактора на «Бълг. сбирка» и ще се помести в близката книжка като самостоятелен разказ.

Поздрав на доктора

Същий

463

До С. Бобчев

[София, 16 януари 1907]

Люб[езний] Сава Степанич,

Не можах още да си взема от управлението на театъра ръкописа на Пролога, та ти пращам това малко нещо за февруарската Бълг. сбирка.

Моля, повърни ми двете стихотворения от Легенди за Царевец, че ми дотрябваха.

Твой
И. Вазов

464

До С. Бобчев

[София, 18 януари 1907]

Любезний Сава Степанич,

Пращам ти един екземпляр от Иван Александър, с молба да препечаташ в тая книжка на

ва да бъде интересно за читателите на списанието и че ти няма да ми откажеш тая любезност. Ако пожелаеш да сториш това, избери една от двете по-характерни глави, които ти означавам (гл. VII, стр. 19, и гл. XVII, стр. 43).

Може да не се туря никаква бележка от редакцията. Пращам ти още и приложеното извлечение от една статия на Борис Бисеров (Б. Балкански, твой сътрудник) с просба да го поместиш в края на списанието с петит. Българска сбирка винаги ме е защищавала, а аз само в нея мога да видя искрени дружески отношения.

Твой
И. Вазов

П. П.
В последний брой на Народни права има подлистник, дето се говори много съчувствено за Бълг. сбирка.

465

До Е. Марс

Уважаема и драга ученичке,

Вярвам да сте получили вече Бълг. сбирка и прочели прекрасния разказ на Евгения Марс.

Аз го четох пак с наслада и пак Ви правя моя комплимент. Сред сериозното и донейде великопостно съдържание на сбирката разказът Ви е едничкото пролетно цвете, което изпуща сладък аромат. Да живейте!

Изпращам Ви последната книжка от Дух, пробуда. На първата ѝ страница ще видите, че списанието ще продължава и за идущата година. Отговори ли Ви нещо г. Божков по отношение разказът Ви? Аз го дирих вчера вечер у дома му, но го не намерих.

Завчера ходих да видя и д-р Шишманов, както се канех. Той силно настоява да подновим наесен с него издаването на Денница, която някога аз редактирах. Аз по принцип склоних, макар че съм станал

сега Евг. Марс за сътрудница.

Явете ми как е здравето Ви, което не се съмнявам, че е вече добро. Във всеки случай не съветвам Мусякеседжия да ходи на утрешния митинг.

Приемете моя сърдечен поздрав.

Ваш предан
И. Вазов

София, 1907 г.
февруари 3.

466

До И. Шишманов

София, 6 февр[уарий] 1907

Любезний Шишманов,

Искам да дам Пролога в Бълг. сбирка. В театралното управление ми казаха, че ръкописа ми е у тебе. Моля, предай го на приносящия.

Поклон на г-жа Шишманова.

С поздрав
Твой
И. Вазов

467

До С. Бобчев

[София, 7 или 8 февр. 1907]

Люб[езний] Ст. Савич,

Пращам ти Пролога.

Също ти пращам и един отговор на Наш живот с молба да го туриш към края на февруарската книжка на Бълг. сбирка.

На всичко това нека ми се прати коректурата, както и оная на В. Узуновата статия, за да не станат грешки.

Твой
И. Вазов

До С. Бобчев

[София, 8. II. 907]

Люб[езний] Ст. Савич,

Скъсай изпратеният отговор за Наш живот и вместо него тури настоящето опровержение в Бълг. сбирка от 1 март, някъде към края.

При всичкото си отвращение да се разправям печатно с моите врагове, аз счетох тоя път нужно да наруша правилото си поради възмутителността на тая инсинуация.

Прочети опровержението и ако намериш, че трябва да се засили или допълни, прибави.

Пращам ти останалите у мене два листа от Сиротинината брошура, за която повтарям, че не е зле да запознаеш читателите си с нея.

Твой
И. Вазов

469

До Е. Марс

Уважаема и драга ученичке,

За жалост, ни една от исканите книги не се намира в библиотеката ми, та не мога да Ви услужа.

Понеже Пролога ми ще хване значително място в таз книжка на Бълг. сбирка, статията, за която говорихме, ще остане за друга книжка.

За тая книжка дадох само едно опровержение съкратено, но остричко.

Съжалявам крайно, че не сте още съвсем здрава. Дано ми съобщите в най-скоро време, че сте напълно добре. Аз съм здрав, но само безсъницата ми трае още.

Вчера видях случайно г. Божков, комуто едвам оная вечер съобщили, че съм го дирил. Тая книжка от Дух.

ския свещеник О. Петров.

Разказът Ви щял да влезе в следующата книжка. Той не знае още ще продължава ли и занапред «Духовна прооуда».

С най-топли поздравления
Ваш предан И. Вазов

София
9 февр. 1907 г.

470

До С. Бобчев

[София, 15. II. 07]

Ст[епан] Савич,

Добре е да се турят след статията инициалите на автора или друг подпис, за да се не приписва статията на мене преднамерено.

Моля те, пращай таз година Българска сбирка на читалището Ив. Вазов, село Николаево, Горнооряховско, на моя сметка.

Твой
И. Вазов

471

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

Изпращам Ви «Глас от пустиня», извинете, че закъснях да сторя това по-рано.

Вчера напразно се озъртах на тържеството. Евгения Марс никъде не блестеше с гордата си грация. Вие се оплаквахте от простуда — да не би неразположението да Ви е задържало?

Успокоете ме с две думици, моля Ви.

Днешният ден е възхитителен. Ако да знаях, че Ви е възможно, бих Ви попросил за разходка из Борисовата градина.

Пролетта вдъхнови ли Ви нещо ново? Някакво свежо вдъхновение и поетическа идея?

Стискам Ви ръката, като Ви сърдечно поздравлявам.

Ваш И. Вазов

20 февр. 1907 г.

472

До С. Бобчев

[София, 24. II. 1907]

Драгий Ст. Савич,

Разпореди да ми се изпрати коректура и от В. Узуновата статия.

Написа ли обещаното за Наш живот? Прати ми го да го видя. В случай че не напишеш, моля те непременно да се помести моето опровержение.

473

До С. Бобчев

Любезний Бобчев,

Рискнах днес да дойда у вас въпреки неразположението ми и лошото време, понеже ти желаеше лично да поговорим по отговора на Наш живот.

Понеже следобед не се решавам да изляза вече, моля те, яви ми с две думици — мислиш ли да напишеш обещаната бележка от тво[я] страна, или ще поместиш моето опровержение (както е или изменено)?

Повтарям ти, че аз непременно желая да се тури опровержение в тая книжка на Бълг. сбирка по две причини: 1) да не би мълчанието ми да потвърди ехидната инсинуация, и 2) защото съм обещал това на заинтересованото лице, което е силно и справедливо огорчено от безсъвестното и брутално оскърбление.

Извини, че ти досаждам с тая дребнава работа но,

услугата си.

Очаквам отговора ти.

Твой

И. Вазов

София, 25 февр. 1907

474

До Е. Марс

Драга Евг. Марс,

Благодаря за любезното Ви писмо.

Желая утре да Ви намеря съвършено здрава и весела и със сияющата си усмивка да озарите времето в отсъствие на слънцето.

Стискам Ви дружески ръката и с най-сърдечен привет съм

6 март 1907 г.

Вашият И. Вазов

П. П. Пращам Ви френската драма.

475

До Е. Марс

[София, 1907]

Уважаема и драга Евгения Марс,

Мерси за любезността. Ще дойда довечера по-ранко, по 8 часа, за да има време да ни посвири и услади на пианото Евгения Марс.

Пожелавам Ви също «Добра охота» и до приятно виждане.

Ваш предан И. Вазов

П. П. Вярвам нощес да сте се повеселили добре на вечеринката. Ще ми разкажете.

Същи

До С. Бобчев

[София, 8. III. 07]

Люб[езний] Ст. Савич,

У тебе имам две стихотворения от Легенди при Царевец «Патриарх Евтимий» и «Елица». Повърни ми първото днес, че ще го дам да се печата другаде, а второто — ще го поместиш, ако щеш, в близката книжка на Българска сбирка.

Твой
И. Вазов

477

До И. Шишманов

София, 10 март 1907

Любезний Шишманов,

Ваш Димитър ми каза вчера, че тръгваш тия дни за Ривиера. Моля те, прати ми по приносящия драмата ми Борислав, да стои у мене, та да я попреработвам според бележките. Аз няма да я давам за тоя сезон, отлагам я за идущия, но прати ми я, за да не би да се изгуби, защото копие не съм съхранил.

За Кирила Христов прие да ходатайствува г. Миларов.

На Кирила се отпуснаха за превода на Сугапо 500 лева.

От 15 дена съм болнав и пазя стаята.

Вчера само поизлязох. Желая да те видя, преди да тръгнеш. Ако ми стане по-добре, в понеделник или вторник ще дойда.

Поклон на госпожата.
Твой предан
И. Вазов

До [illegible]

Уважаема и драга ученичке,

В четвъртък Ви бях обещал да Ви взема някои книги от библиотеката, прося извинение, че забравих досега да сторя това. Вие знаете, че поетите са малко заплеси.

Не се съмнявам, че довечера ще дойдете на представлението на «Венецианския търговец». Говорят, че ще бъде извънредно хубаво под режисьорството на г. Шмаха.

С поздрав сърдечен
И. Вазов

София,
11 март 1907 г.

479

До И. Р. Блъсков

[София, 6 април 1907]

Уважаемий г. Блъсков,

Присъединявам се с радост към съчувствените изявления на шуменци и българската интелигенция, с които Ви поздравляват за Вашата 50-годишна книжовно-просветителна деятелност.

Приемете, заедно с братския ми и сърдечен поздрав, уверени[е] в моята дълбока почит и уважение.

И. Вазов

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

Доброутро!

Бъдете добра да ми изпратите колкото листове имате готови да дам на преписвача, че е свободен.

Снощи и днес не съм добре, а и нощес не спах от силно нервно разстройство. Облачното и променливото време ми влияе тъй. Но утре сигурно ще бъде хубаво времето (барометърът се дига) и съм уверен, че радостно слънце ще огрее стаята ми и душата ми.

Вярвам обаче, че Вие сте в най-добро разположение, както бяхте и вчера. Бъдете винаги така. Ние, бедните писатели, имаме такава необходима нужда от здраве, особено от здраве и покой на душата!

С най-сърдечен поздрав
Ваш предан И. Вазов

София
13 април 1907

481

До С. Бобчев

Драгий Ст. Савич,

Пращам ти два ръкописа. Единият — Тук — оригинален, другият превод от Амфитеатрова от сина на г. д-р Ив. Д. Шишманов.

Както ти говорих, Тук е хубавичко нещо и добре ще сториш да го турнеш в близката книжка на Бълг. сбирка.

Прегледай и Амфитеатровий труд и постъпи, както знаеш.

Искаш ми нещо от празнуването 900-летието на руското покръщение. Ако помниш, аз съм писал за него вече в Изпъденият марш, напечатан в Сбирката. Второ нещо пак по същия предмет какво да пиша? После и впечатленията ми са се изгладили...

то на цар Бориса. Виж го и ако го намериш колко-годе свястно, можеш да го препечаташ в книжката от 1 май. Но ако непременно желаеш от мене нещо ново за 1000-летието на Бориса да влезе в Сбирката, намисли сюжет и кажи ми. На тебе хатър не развалям и съм готов да се покоря на веленията ти.

С поздрав.
Твой
И. Вазов

П. П. Ти щеше да ми пратиш нещо от Услуакълията?

София
13 априлий 1907

482

До С. Бобчев

[април 1907]

Люб[езний] Ст. Савич,

Изпращам ти песнята за цар Бориса. Също — и брошурката на Сиротинина, която е много интересна и пълна с правдиви възгледи, при това — дишуща симпатии към България. Не е зле да бъде напечатана в Българска сбирка на български.

С поздрав
И. Вазов

483

До Е. Марс

Драга Евгения Марс,

Направих си тая заран закуската от двете парчета пасти, що бяхте добри да ми изпратите, и ги намирам

* Въпросителният знак е от И. Вазов. Бел. ред.

Вчера по едно недоразумение мама не е успяла да угости Санча със сладко: слугата не разбрал заповедта ѝ да го доведе в стаята ѝ и го изпратил. Тя съжалява за това и ме натовари да Ви предам нейното великденско поздравление.

Дайте, моля, на децата тия два лева, че вчера ги не видях, да си купят нещо и да ме обичат.

Чувам, че князът и княгинята довечера няма да идат във Военния клуб поради умората на последната.

Явете ми с две думици, ще идете ли непременно там довечера и как сте?

Поздрав на Миша.

С най-дружески привет
Вашият И. Вазов

14 април [1907]

484

До И. Шишманов

Monsieur
Dr. I. Schischmanoff
Hôtel Cosmopolitain
S. Remo

[София], 27 апр. 1907

Люб. Шишманов,

Сърдечен привет. Изпращам ти романа днес. До скоро виждане.

Твой
И. Вазов

[П. П.] Майка ми те поздравлява.

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

Понеже Ви знам гореща родолюбка и почитателка на националните слави и традиции, не се съмнявам, че утре ще дойдете на тържествата, що ще станат в Народния театър по случай 1000-годишнината на цар Бориса. Първото, на което Ви се изпращат входни билети, ще стане по 11 часа, но гледайте по-рано да си заемете местата с г. доктора. Второто е по 8 часа вечерта.

Надявам се, че и днес сте добре и весели, както Ви намерих вчера, и че барометърът у вас отива все към повишение.

Привет сърдечен
Ваш предан И. Вазов

София
1 май 1907

486

До В. В. Уманов-Каплуновский

София, 1 мая 1907

Многоуважаемый Владимир Васильевич,

Спешу ответить на Ваше любезное письмо. Первые мои литературные труды были написаны и напечатаны в 1870 г.

За последние пять лет я написал следующие вещи: множество рассказов из современной болгарской жизни, напечатанные в болгарских журналах; ряд поэм и баллад под названием: «Легенды Царевца». Все они написаны на сюжеты из старой болгарской истории (из истории второго, Терновского, болгарского царства). Написал и напечатал повесть историческую Иван Александр и недавно — роман исторический Святослав Тертер. Не знаю, каким образом я пристрастился к нашей истории, но верно, что она полна чрез-

меня к изучению нашей истории, пренебрегаемой до сих пор болгарской литературой и наукой, и которую я популяризирую теперь этим образом. Кроме этого в репертуаре — на будущий сезон — Народного театра имеется моя историческая драма «К пропасти», и готовлю другую «Борислав».

Важных событий в моей жизни за это время не было никаких.

Особенных пробелов в «Славянской музе» не заметил. И более позднего портрета не имею.

Пожимая сердечно Вам руку, остаюсь с дружескими чувствами.

Вам преданный И. Вазов

П. П.

Прошу прислать номер журнала, где будет напечатана Ваша статья.

487

До Ф. Гундрум

Уважаемий г-н д-р Гундрум,

Извинете, че по причина на многото ми занятия не успях още да отговоря на любезните Ви писма.

Разрешавам Ви с удоволствие превождането моите книжовни трудове на хърватски език, също и последният — романа Светослав Тертер.

Това право оставям само за Вас.

С най-сърдечни поздравления

Ваш предан
И. Вазов

София, 3 май 1907 г.

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

Поради неотложна работа ще бъда принуден днес да манкирам на Вашия четвъртък.

Няма нужда да Ви казвам колко скърбя, че ще се лиша от удоволствието да прекарам няколко приятни часове във Вашето мило общество.

Утре също ще бъда занят и само в събота следобед ще имам щастието да Ви посетя.

По причина, която ще Ви съобщя тогава, аз снощи не дойдох на театъра. Вие обаче трябва да сте била. Явете ми с една думица останахте ли доволни, а също разреши ли се благополучно у вас кабинетния въпрос.

Поздрав на г. доктора.

Привет сърдечен на моята прелестна ученичка.

И. Вазов

София, 3 май 1907

489

До С. Бобчев

[София, 25. V. 1907]

Любезний Степан Савич,

Писаното от Софу Соломона е толкова глупаво, колкото и ехидно. Посъветвай го да го прати в Мисъл, но в Бълг. сбирка моля те по никой начин да го не допущаш.

Утре ще получиш по същий предмет една рецензия, която те моля да поместиш. Аз ти благодаря, че ми показа тая идиотщина, възмутителна по тартюфството си и по претенциозността си. Кажи на Софу Соломона, че си получил вече друга рецензия, та неговата не ще може да влезе.

Твой
И. Вазов

До С. Бобчев

[София], 25. V. 07]

Люб[езний] Степан Савич,

Все забравям да те питам ще туриш ли в тая книжка на Сбирката описанието Тук от Мика? Много съм молен да настоявам за това. Тури го, батюшка, то е кратко нещо и е хубавичко.

Отговори ми с една думица.

Твой
И. Вазов

491

До С. Бобчев

[София, 25. V. 1907]

Любезний Ст. Савич,

Взех от печатницата коректурата за загадъчния писател от Софу Соломона. Ти ме упълномощи да поправям каквото намеря за добре. Батюшка, та това е чудовищен дитирамб, невъзможно превзнасяне на П. Тодорова и безсрамно величание на убогата му, бледна, скучна и отегчителна драма Първите. Досега никой не се осмели на такава наглост в нашия печат и подигравка с общественото мнение, както Софу Соломон прави с тая статия в Българска сбирка.

Що значи това? Тоя човек полудял ли е? Няма ли съвест и срам? Не се мами от незначителните тартюфски критички, що прави на Тодорова и пиесата: те са турени, за да маскират целта му да създаде един култ на Тодорова и да го постави на недостижим пиедестал.

Тоя критик не е само недобросъвестен, но е и безчестен, като иска да направи Бълг. сбирка, която му дава гостоприемство, проводник на една литературна лъжа.

Заявявам ти, че занапред ще ми бъде неловко и чогло да сътруднича в Сбирката заедно с такъв идиот или шарлатанин, като Атанасова. Ще дойде време и ти сам ще се убедиш, че тоя момък е шарлатанин и че той злоупотребява с гостоприемството ти и доверието ти.

Твой
И. Вазов

Ти днес впрочем се убеди донейде в това от прочетената му статийка.

492

До С. Бобчев

[София, 26. V. 1907]

Любезний Ст. Савич,

Аз съм на мнение да задържим за следующия брой Софу Соломоновата статия за П. Тодорова, а авторът ѝ повикай и му задай въпросите, които аз съм поставил на коректурата. Виж какво ще ти отговори. Сигурен съм, че той ще се зачерви до ушите от смущение. Ако щеш, кажи му, че аз съм ги поставил. Нужно е да посконфузиш тоя субект и да му докажеш, че няма работа с невежи.

Помисли върху това. Аз съм уверен, че няма да сбъркаш, па и Атанасова ще отрезвиш малко.

Твой
И. В.

493

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

Не съм получил още Духовна пробуда, последнята книжка. Моля Ви, пратете ми Вашата, си-

Снощи се видях с г. Бобчева и му говорих за хонорар. Той се съгласи по принцип. Ще Ви съобщя останалото при виждане.

Нервното ми разстройство, от което страдах тия дни, изчезна и тая нощ, да Ви се похваля, спах един благодетелен сън.

Надявам се, че Вие сте пак весела и здрава, както и вчера. Благодаря Ви пак сърдечно за любезното угощение и за великолепните тиквички.

Ако имате лирическата ми сбирка П о д н а ш е т о н е б е, моля Ви пратете ми я за малко време.

Привет сърдечен
Ваш предан И. В а з о в

София
31 май 1907

494

Д о К. Х р и с т о в

Любезний г. Христов,

Изпращам Ви днес С в. Т е р т е р и прося извинение, че закъснях да сторя това по-рано.

Студията на С. Радев е наистина майсторско нещо. Случайно го срещнах и му предадох сърадванията Ви.

Не ми явявате какво работите сега. Не се съмнявам, че сте здрави и бодри. Добре стана, че побягнахте от нашата София. Такова нещо и аз тъкмя да направя поне за няколко месеца.

Привет най-сърдечен
И. В а з о в.

София
1 юний 1907

Д о Е. М а р с

Уважаема и драга Евгения Марс,

Понеже изразихте желание да Ви обадя как съм днес — съобщавам Ви, че отивам по-добре, охотата ми се повръща, уверен съм, че до довечера всичко ще изчезне.

Коригирам сега «Пътуването до Радомир», бих желал да го видите предварително. Понеже утре рано ще тръгне пощата за Пловдив, то аз ще Ви пратя следобед коректурата, за да я прочетете и ми направите бележките си.

С привет сърдечен
Ваш И. В а з о в

София,
9 юний 1907

496

Д о Е. М а р с

[София, 1907]i

Уважаема и драга Евгения Марс,

Държа да Ви [се] извиня по-скоро за една моя постъпка, която Вие навярно сте счели за невежливост, тая вечер в Градската градина.

Именно, при преминуването Ви с дружината, аз не дойдох да Ви поднеса почитанията си, както прилича-ше и както сам силно желаех.

Причината на това беше, че гласът ми бе съвсем изгубен поради пустия ми гърлобол, който сега лекувам, и всяко опитване да говоря ми причиняваше мъка.

Прося великодушната прошка на Муся Кеседжия и го прося да вярва в моите неизменни чувства на искрена дружба и преданост.

И. В а з о в

П. П. На тая минута се чувствувам много добре. Аз ще мога да спя и добре, ако Вие с една думица ме

497

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

Моля Ви, бъдете тъй любезна да поканите от моя страна г. Тома и г-жа Йорданка да ми направят честта да присъствуват на интимната закуска у дома, в сряда, по случай рождения ми ден. Надявам се, че няма да ме лишат от това удоволствие. На Вас и на г. доктора вече сигурно разчитам.

Как е здравето на милото Павле?

С привет сърдечен
Ваш предан И. Вазов

София
22 юний 1907

498

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

Благодаря Ви сърдечно за Вашето добро и мило писъмце снощи, с което ми изказвате живото си участие по случай неразположението ми.

Аз съм днес още по-добре. Утре не ще ми бъде възможно да Ви дойда на гости, та остаям за в събота да си пия чая у Вас, в милото Ви и скъпо общество, дето ще мога и устно да Ви предам моите благодарности за добрите думи в писмото Ви.

В случай, че не Ви е сгодно да ме приемете в събота, моля, предупредете ме.

С най-сърдечен поздрав
Ваш предан И. Вазов

19 юлий 1907

Monsieur
Dr. Iv. Chichmanoff
Pension Frantschy
Chesières
(Canton de Vaud)
Suisse

София, 3 авг[уст] 1907

Благодаря за писъмцето. Виждам, че живеете в чудна и величава природа и Ви завиждам. Аз за жалост не ще мога да посетя Швейцария, че не съм здрав. Твоето интервю обърна вниманието. Много зрели и хубави мисли. Стискам ти дружески ръката.

Твой
И. Вазов

500

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

От снощи имам треска и силно желудъчно разстройство, вероятно от простуда, та не ходих на Горна баня.

Днес докторът ме прегледа и ми предписа да лежа у дома, така и утре, та ще трябва да отложите Вашето отиване на Горна баня за друг ден през тая неделя. Не мога да Ви изкажа колко съм огорчен. Надявам се обаче скоро да бъда здрав и веднага ще Ви съобщя, за да ми дойдете на гости на Горна баня. Хиляди извинения, Евгенио, и вярвайте в моите най-добри чувства.

Ваш предан
И. Вазов

София
7 авг. 1907

До Е. Марс

[София, след 7 август 1907]

Уважаема и драга Евгения Марс,

Много съжалявам, че не съм се намерил у дома, когато сте ми направили честта да ме потърсите тая заран.

Хубавото Ви разказче г. Бобчев го прие с удоволствие. То ще влезе в тая книжка на «Бълг. сбирка».

Здравейте!
Ваш предан И. Вазов

П. П. Продължавате ли пътните бележки? Предметът може да Ви се вижда сух, но уверявам Ви пак: описанието Ви ще бъде интересно за българските читатели, защото то ще е едничко по рода си на нашата литература, при това ще излезе изпод перото на Евгения Марс, т. е. ще дъха аромат.

Същий

502

До И. Шишманов

София, 25 септ. 1907

Сърдечен поздрав, поклон на г-жа Шишманова. Получих картичката ти и благодаря за паметта. С най-дружески чувства.

Твой
И. Вазов

Ив. Вазов в работната си стая, 1895 г.

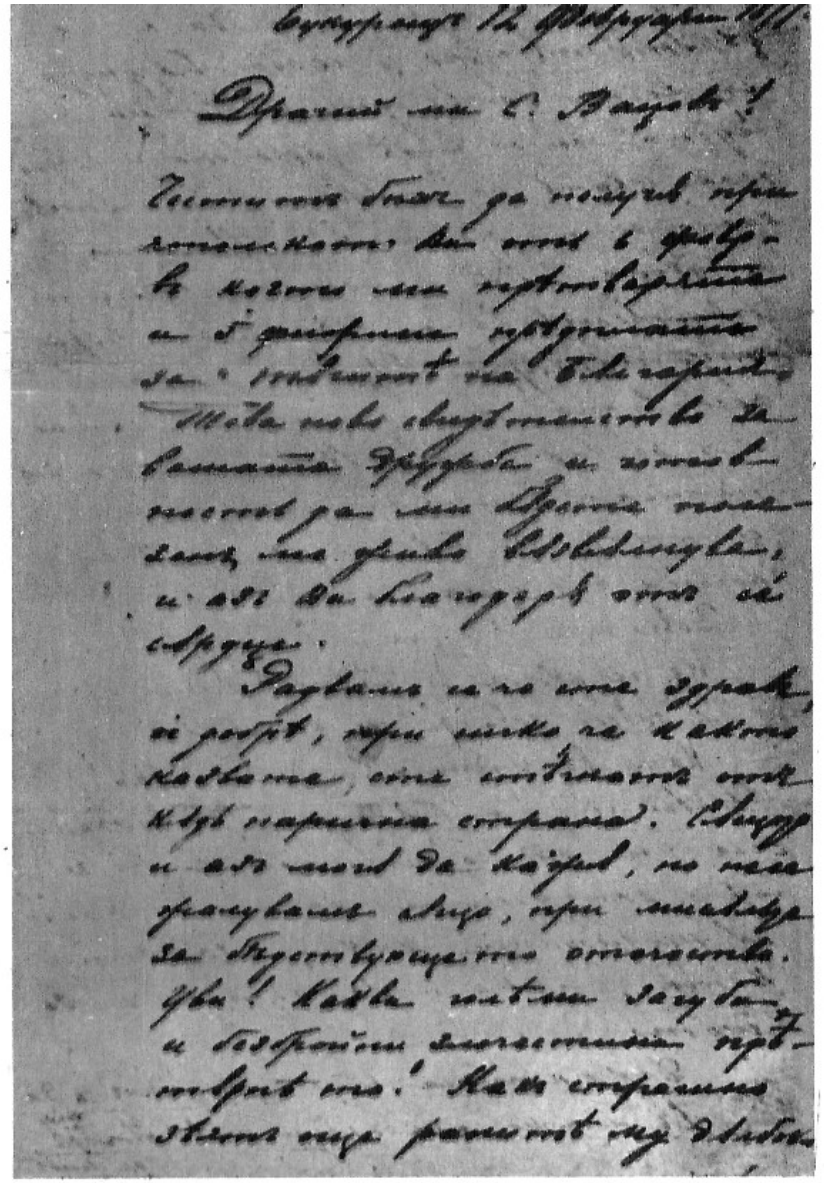

Началото на писмо на Ив. Вазов
до Сп. Вацов от 1877 г.

Спас Вацов

Къщата на ул. «Короленко» 34 в Одеса,
в която Вазов е живял по време на емигрантството си

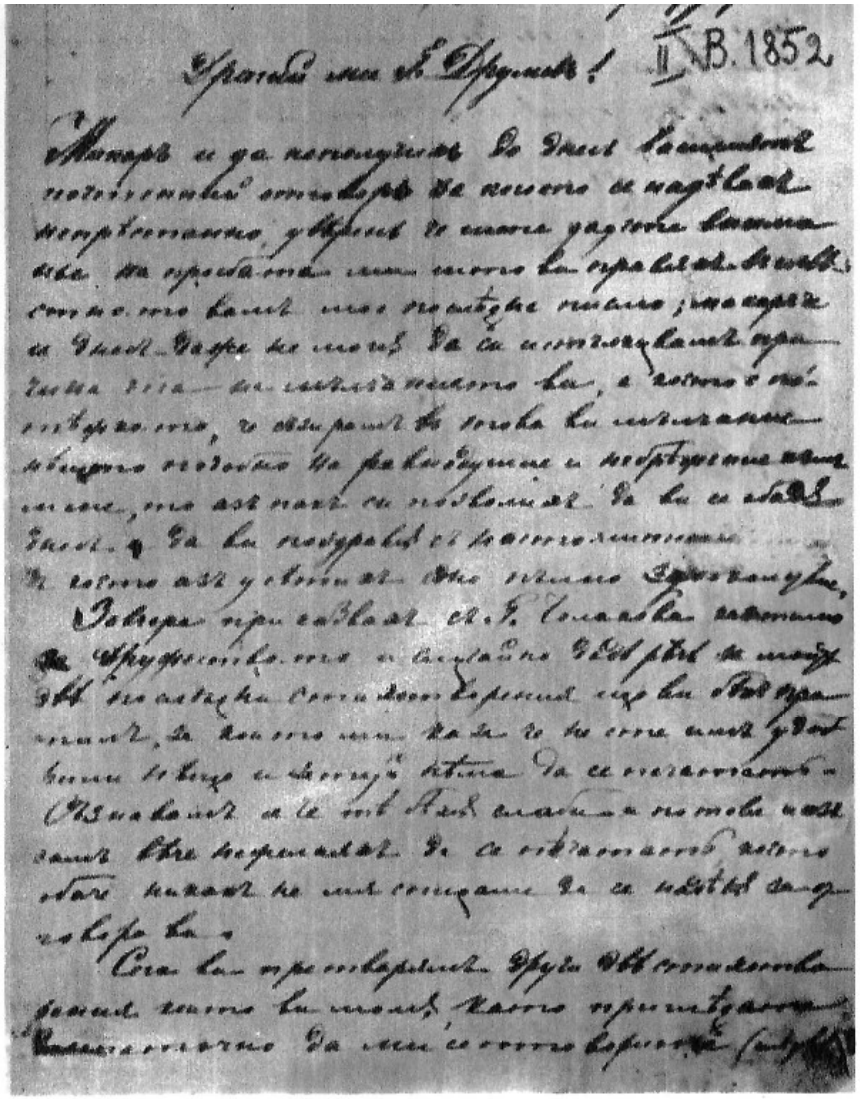

Писмо на Ив. Вазов до В. Друмев от 1872 г.

С. С. Бобчев

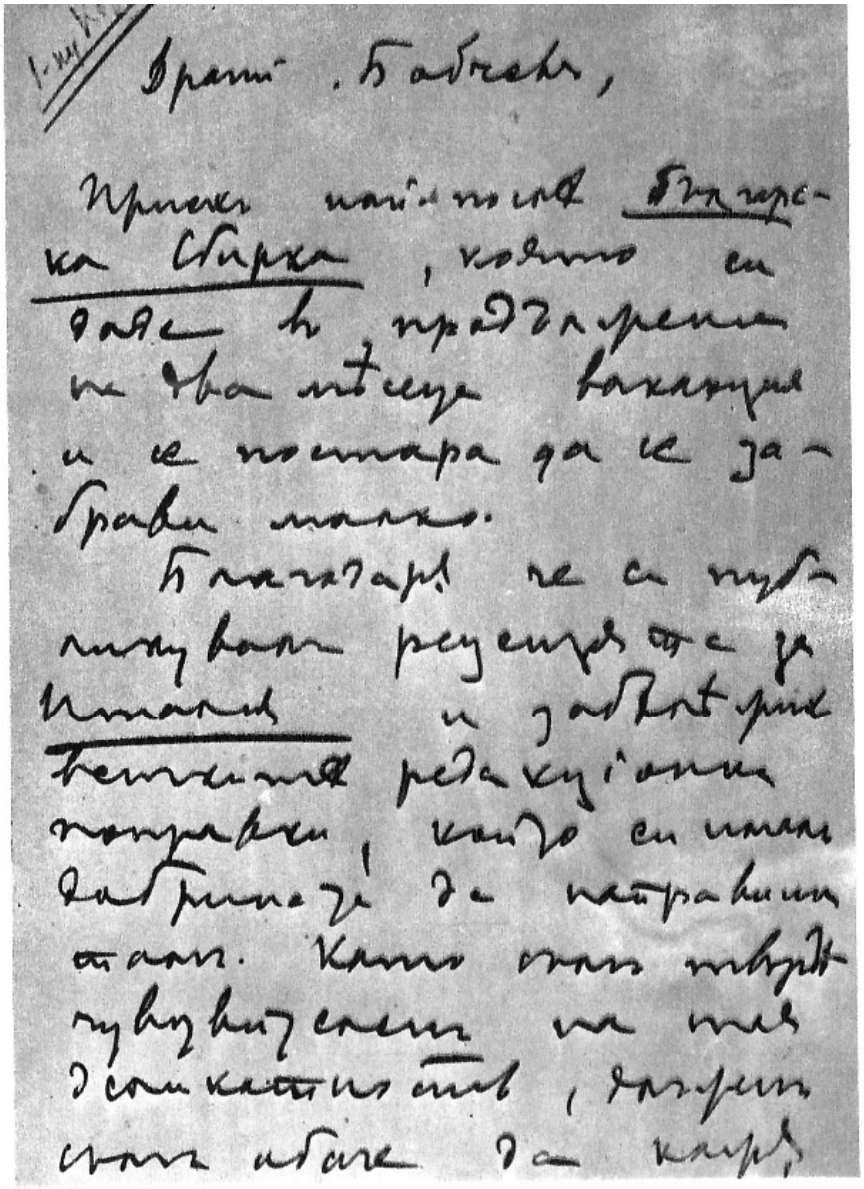

Начало на писмо на Ив. Вазов до С. С. Бобчев от 1895 г.

I.

ГРОМАДА.

Поэма [1]) изъ щопской [2]) жизни.

(Посвящ. В. И. Петковичу).

Полюбилъ красавецъ Камэнъ
Молодую Цвѣту
И стремился постоянно
Къ ней душой своею.
Онъ любилъ не потому, что
Та имѣла много
Ожерелій, платьевъ, шитыхъ
Шелкомъ, и монисто;
Что отецъ ея — знатнѣйшій
Въ городѣ начальникъ;
Что назначилъ онъ въ наслѣдство
Денегъ ей безъ мѣры, —
Нѣтъ, любилъ ее за то онъ,
Что подобно небу
Очи дивныя имѣла,
Что имѣла сердце
И умомъ была смышлена.
Въ молодые годы
Человѣку все нетрудно,
Все онъ побѣждаетъ;
Если будетъ онъ работать
Честно, безкорыстно,
То богатымъ станетъ, знатнымъ.
Но любить онъ можетъ
Только разъ, и потому-то
Надо осторожно

Началото на Вазовата поема «Грамада»,
поместена в руски превод на В. В. Уманов Каплуновский
в сборника му «Баян», 1888 г.

СЛАВЯНСКАЯ БИБЛІОТЕКА.

БАЯНЪ

СБОРНИКЪ ПРОИЗВЕДЕНІЙ
СОВРЕМЕННЫХЪ СЛАВЯНСКИХЪ ПОЭТОВЪ
и
НАРОДНОЙ ПОЭЗІИ.

ВЫПУСКЪ ПЕРВЫЙ.

ПЕРЕВОДЪ
В. В. Уманова-Каплуновскаго.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
Изданіе журнала «Пантеонъ Литературы»
1888.

Корица на сборника «Баян», 1888 г.,
на руски, с преводи от В. В. Уманов – Каплуновский

Евгения Марс, 1907 г.

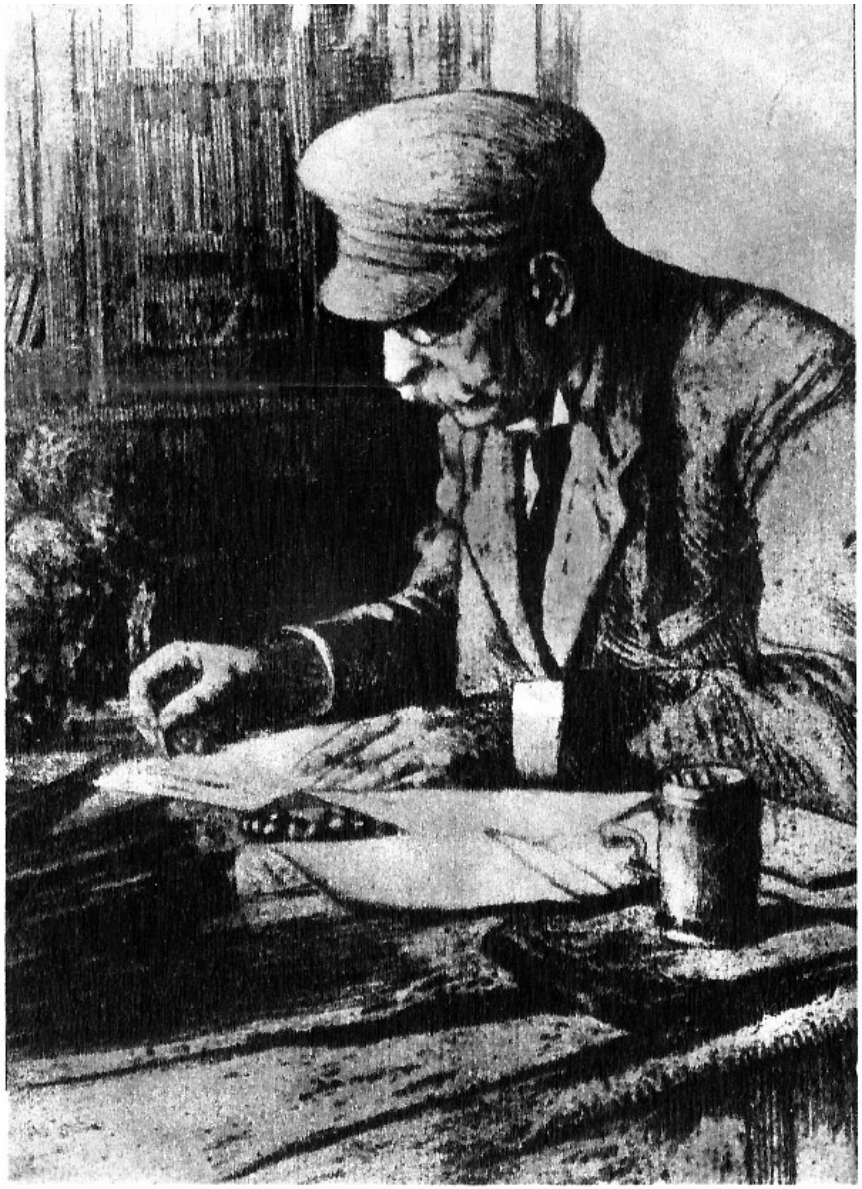

Ив. Вазов — офорт от П. Морозов, 1920 г.

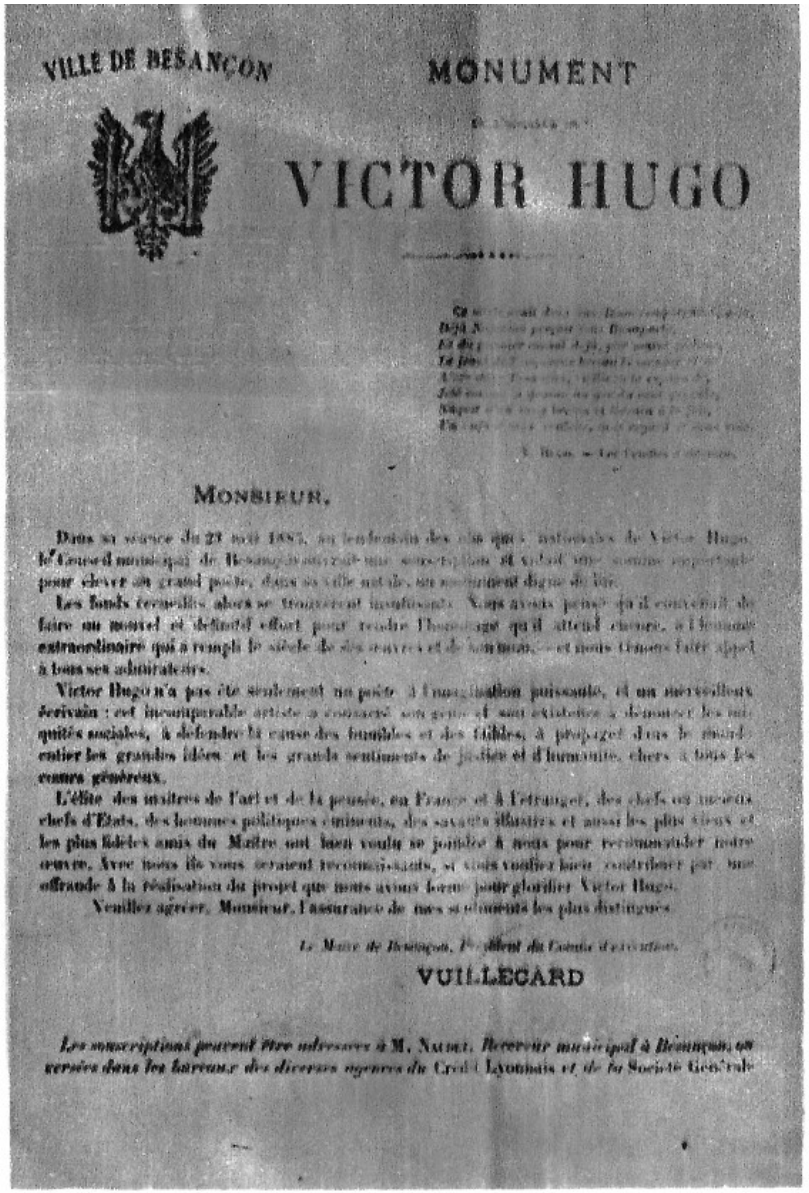

VILLE DE BESANÇON

MONUMENT

VICTOR HUGO

MONSIEUR,

Dans sa séance du 23 mai 1885, au lendemain des obsèques nationales de Victor Hugo, le Conseil municipal de Besançon ouvrait une souscription et vidait une somme importante pour élever au grand poète, dans sa ville natale, un monument digne de lui.

Les fonds recueillis alors se trouvèrent insuffisants. Nous avons pensé qu'il convenait de faire un nouvel et définitif effort pour rendre l'hommage qu'il attend encore, à l'homme extraordinaire qui a rempli le siècle de ses œuvres et de son nom, — et nous tenons faire appel à tous ses admirateurs.

Victor Hugo n'a pas été seulement un poète à l'imagination puissante, et un merveilleux écrivain : cet incomparable artiste a consacré son génie et son existence à dénoncer les iniquités sociales, à défendre la cause des humbles et des faibles, à propager dans le monde entier les grandes idées et les grands sentiments de justice et d'humanité, chers à tous les cœurs généreux.

L'élite des maîtres de l'art et de la pensée, en France et à l'étranger, des chefs ou anciens chefs d'État, des hommes politiques éminents, des savants illustres et aussi les plus vieux et les plus fidèles amis du Maître ont bien voulu se joindre à nous pour recommander notre œuvre. Avec nous ils vous seraient reconnaissants, si vous vouliez bien contribuer par une offrande à la réalisation du projet que nous avons formé pour glorifier Victor Hugo.

Veuillez agréer, Monsieur, l'assurance de mes sentiments les plus distingués.

Le Maire de Besançon, Président du Comité d'exécution,

VUILLECARD

Les souscriptions peuvent être adressées à M. Naudet, Receveur municipal à Besançon, ou versées dans les bureaux des diverses agences du Crédit Lyonnais et de la Société Générale

Обръщение на кмета на гр. Безансон (Франция), изпратено до Ив. Вазов, 1896 г.

Secrétariat général

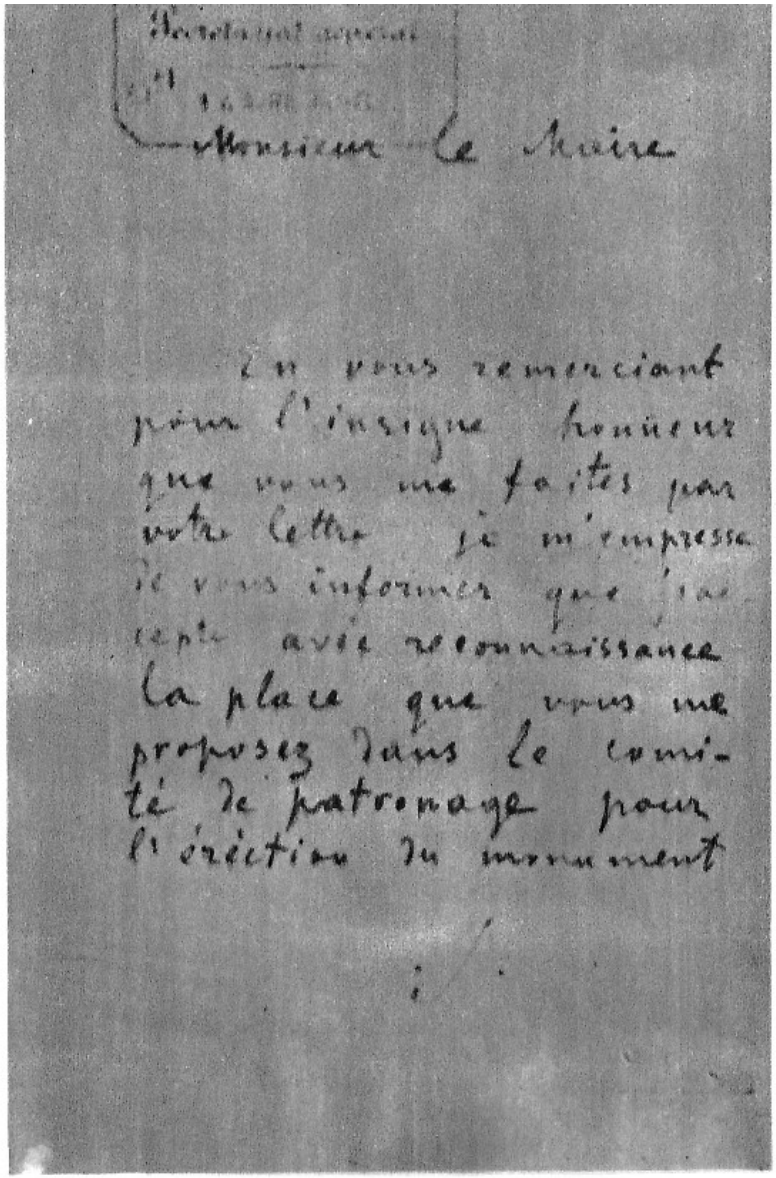

Monsieur le Maire

En vous remerciant pour l'insigne honneur que vous me faites par votre lettre je m'empresse de vous informer que j'accepte avec reconnaissance la place que vous me proposez dans le comité de patronage pour l'érection du monument

Началото на писмо на Ив. Вазов до кмета на гр. Безансон (Франция) от 1896 г.

Gospodinu

Dr. GUNDRUMU

Križevci.

Velecijenjeni gospodine Doktore!

Ustinskim zadovoljstvom dozvolio sam Vam prevadjanje moga romana „ПОДЪ ИГО-ТО“ na hrvatski jezik.

Osobito me raduje i ushićuje misao vidjeti ga prevedena i na Vašem bratskom jeziku. Srodni po jeziku, po krvi, po čuvstvima, mi Bugari i Hrvati lakše i bolje se razumijemo, nego drugi; sposobniji smo, da prosudimo i pročuvstvujemo uzajamne narodne težnje, tuge i prošlost. Živa stranica bugarske nedavne prošlosti: „ПОДЪ ИГОТО“ s pouzdanjem ide, da traži blagonaklono gostoljublje hrvatskog čitatelja. A hoće li ga naći? Vaše teško i pošteno poduzeće, gospodine doktore, u svakom će slučaju imati tu zaslugu, da je doprinjelo još jednu blagorodnu mogućnost za tijesnije zbliženje kroz duševno općenje naših dviju krepkih slavjanskih naroda, koji se instinktivno i vruće ljube, te nadom u budućnost vjeruju, žedni za naukom, za napretkom i za širokim razmahom svojih sila.

S dubokim počitanjem

Sofija, 16. studenoga 1897.

I. VAZOV.

Писмо, с което Ив. Вазов дава съгласието си на д-р Фран Гундрум да преведе на хърватски романа му «Под игото», 1897 г.

IVAN VAZOV.

POD JARMOM.

ROMAN

IZ BUGARSKOG ŽIVOTA U OČI OSLOBODJENJA ISPOD TURSKOG JARMA GODINE 1876.

DOZVOLOM PISČEVOM IZ BUGARSKOGA PREVEO

Dr. FRAN S. GUNDRUM.

SA SLIKOM I ŽIVOTOPISOM PISCA.

KRIŽEVCI.
BRZOTISKOM G. NEUBERGA.
1898.

Титулна страница на хърватския превод на Вазовия роман «Под игото», 1898

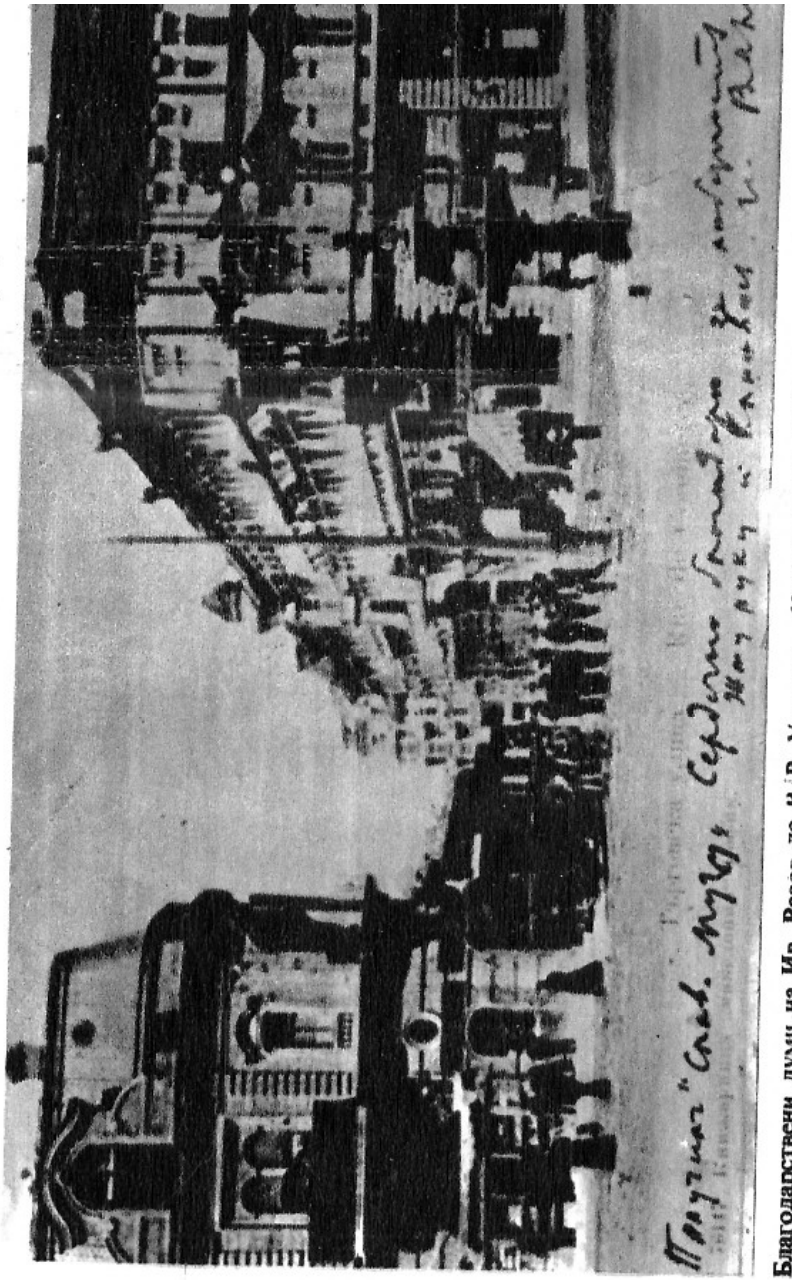

Благодарствени думи на Ив. Вазов до В. Уманов върху илюстрована картичка — София, ул. «Търговска» Каплуновский, 1904 г.

До Е. Марс

Уважаема Евгения Марс,

Подир снощния ни разговор аз се намирам в голямо и скръбно недоумение. Вие говорихте с такъв горчив тон, с непреривен яд по повод на разговора ни в Градската градина, щото аз трябва да бъда най-тъпия и недосетливия човек, за да не разбера истинския смисъл на Вашето поведение. Чини ми се, че Вие доста явно ми дадохте да почувствувам, че Вазов престана да се радва на ония добри чувства и приятелско разположение от Ваша страна, с които се гордееше до днес и които тъй високо ценеше. Мотивът на тая промяна у Вас е доста загадъчен за мен, ако самата промяна и да е много явна и очебиюща. Вие сте се оскърбили от думите ми в градината, Вие сте им дали смисъл оскърбителен за Вас, какъвто съвсем нямат. Аз никога не съм помислил да Ви обиждам, Вие знаете как Ви уважавам и как ценя всичко онова хубаво у Вашата душа, с която тъй щедро сте надарени от природата. Аз съм бил винаги деликатен с Вас, аз съм се считал честит с Вашата дружба и с топлото и радушно гостоприемство, което съм намирал във Вашия дом, дето бях посрещан и окръжаван с толкова внимание и ласкавост. Сега излазя, че аз съм се провинил спрямо Вас с оскърбителна дързост, в тежък грях към жената и писателката! Не, това не е вярно! И напразно туряте като претекст на нескриваемото Ви неразположение към довчерашния приятел поменатий разговор в Градската градина. Аз едвам след раздялата ни се сетих, че под натиска на това неприязнено чувство Вие снощи се опитахте с г-жа Юрданка да се скриете от мене, да се не срещаме в алеята на Борисова градина, като се отбихте в другата алея. А аз нещастният, без да знам, Ви се натрапих с другарството си и скоро бях наказан със злъчната Ви. . . на пейката.

Извинете, Евгенио. Аз имам много недостатъци, но съм запазил само една черта: не съм нахален. Не желая да се натрапвам там, дето не ме желаят. Колкото тежка

няма да Ви доставям вече тая неприятност да ме срещате. По тая причина с горест в душата съм решил да Ви не безпокоя в петъците. Аз знам по себе си колко са досадни нежеланите гости. И снощи Вие ми дадохте да разбера, че съм такъв вече за Вас.

Но въпреки всичко бъдете уверени, че моите чувства към Вас остаят ненакърнени, поведението Ви ако и дълбоко да ме наранѝва, но няма да измени ни най-малко в душата ми чувствата на уважение и преданост към Вас. Те ще пребъдат винаги. Аз паднах във Вашето мнение, но Вие не сте паднали в моето, Вие остаяте все оная Евгения Марс, високите душевни качества, благородство и деликатност на която тъй ценя.

Като Ви казвам с това писмо «сбогом», моля Ви да приемете и сега моето уверение в признателността ми, в безконечната ми благодарност за добрината Ви към мене, когато бях у Вас радушно приеман гост. Благодаря Ви и за задружната разходка в Цариград, светлите впечатления от която ще останат неизгладими в душата ми и един от най-хубавите спомени на живота ми.

Поздравете г. доктора. Целувам по челото миличкия Павля. И Вам,като Ви повтарям уверенията в дълбока преданост и благодарност, целувам Ви ръката и прося извинение, че Ви безпокоих с това дълго и досадно писмо.

София, 28 септ. 1907

И. Вазов

504

До И. Шишманов

София, 7 окт[омврий] 1907

Любезний Шишманов,

По състоянието на г. Величков мене ми е много тежко да мисля и да пиша. Твоите догадки донейде са основателни. Той страда на последно време от усилено

знам. Мисля, че една дълговременна почивка по-далеч от нашата действителност ще му повлияе благотворно.

Аз го навестявам често. Той тъкмеше да замине да прекара няколко месеца в Принкипо, сега обаче е решил да иде да зимува в Южна Франция, само че е стеснен финансиално, понеже част от пенсията му се задържа за дълг.

Драго ми е, че се чувствуваш добре там и можеш да работиш спокойно. Но виждам, че следиш внимателно хода на работите у нас и това те вълнува. Защо това? По-добре забрави политиката и язвите български и отдай се всецяло на твоите ценни научно-литературни занятия. А нашата България тъй ще си иде. Зла орисия виси над нея. . .

Борислава пак преработвам, като се ползувам от твоите правдиви указания, за които ти пак благодаря.

Съжалявам, че си далеко, та не мога да те побезпокоя пак за същия предмет.

Приеми поздрава на майка ми, също и моя до тебе и до г-жа Шишманова.

Твой И. Вазов

[P. S.] Виждам, че има една ерес в правописа ти. Не бих желал да намериш подражатели. Не е ли време да дадем отдих на нашето изтерзано правописание?

Понеже стъпих на терен, близък до литературата, да ти кажа, че тя сега преживява крайно болезнена фаза: цялата ни модерна поезия е декадентска, а нувелата е социалистическа и интернационална, из нея са изключени думите: бог и България. Тенденцията застъпя в нея чувството и поезията. (В това отношение правят приятно изключение едва ли не само разказите на моята ученичка Евгения Марс, чийто свеж талант расте с всякой неин нов труд.)

Народният театър кара успешно своята деятелност. Оригиналната ни драма само още не вирее и той е принуден да прибягва почти само до чуждите репертоари. Но с време и такива ще имаме добри. Главното беше да

да се съгради тоя храм на Мелпомена.

Същий

505

До И. Попов

София, 1 декември 1907

Драгий г. Ив. Попов,

Бляскавото изпълнение на драмата ми «Към пропаст», поздравено с такова рядко въодушевление от публиката на 29 ноември, ми налага приятният дълг да Ви изразя на Вас, отличния и вещия режисьор на представлението на пиесата, искрената си и сърдечна благодарност.

За доброто инсценирване и изпълнение на тая сложна и историческа драма, в която трябваше да вземат участие почти всички артисти от Народния театър, Вие положихте неуморни грижи и старания, Вие работихте с ентусиазъм на артист, влюбен страстно в делото си, Вие отдадохте всичката си енергия, опитност и талант на трудната си задача, така достойно извършена чрез превъзходното изтълкуване пиесата ми от г-да артистите, ръководени от Вашата авторитетна вещина. Бъдете добри да им предадете моята брагодарност.

Стискам Ви дружески ръката, драгий г. Попов. Приемете заедно с моята признателност и гореща благодарност, и благопожеланията ми да пребъдете още за дълги години все тъй мощен и енергичен труженик по подигането и успеха на нашия Народен театър, на който с Вашия чуден талант сте славата и гордостта.

С дълбоко почитание: Ив. Вазов

П. П. Благоволете да приемете приложений при настоящето скромен подарък за спомен.

Същий

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

Докторът ме прегледа днес. Констатира хронически катар на ларинкса. Ще трябва да ме маже около десетина пъти, като правя и гаргара.

Прочее, аз ще прекарам тука Коледата — Вашето предвиждане се сбъдна.

Няма нужда да Ви казвам колко ще скучая в тоя студен немски град, далеч от родното небе.

Тук имаме време студено и мрачно.

Това ми влияе и увеличава тъгата ми.

Приемете моя сърдечен поздрав, драга Евгения Марс. Пожелавам Ви всичко добро. Поздрав и на г. доктора.

Ваш предан
И. Вазов

Виена
17 декември 1907
адрес:
Hotel Österreichische-Hof

507

До Е. Марс

Драга Евгения Марс,

По една погрешка в хотела Вашето мило писмо от 16 того ми се връчи едвам днес. По тая причина бях лишен от щастието да го прочета по-скоро, както и да Ви отговоря на него.

Хиляди и хиляди благодарности, Евгенио, за напоеното Ви с толкова топли чувства и приятелско участие писмо. Не мога да Ви изкажа как бях покъртен, като четох писмото Ви. О, Вие сте все тая благородна душа, неизменно добра и прекрасна. Благодаря Ви, благодаря Ви, Евгенио. Вашите писма в тия тъжни часове за мене, в тоя чужд и неприветен за мене град ще ми бъдат

писма. При тяхното прочитане моето изгнание се озарява с небесни зари, аз виждам усмивката Ви и си въобразявам, че съм в будоара Ви и чувам гласа Ви и чуруликането Ви, при пиенето благоуханния чай — който очарователната домакиня разлива.

В писмото си от 17 декември Ви съобщавах накратко за лекуването си тука. Професор Киари ми каза, без да го питам, че гърлоболието ми е от безобиден характер и ще мине скоро. Никакво котеризиране не трябва. Той само ми го маже през ден, през два. Аз впрочем откак напуснах София, се чувствувам по-добре, а тука — още по-добре сравнително. Скучен ми е живота тука. Да беше поне лятно време, имаше разходки, а сега — все в кафенетата. Ще хвана да посещавам и театрите. Но времето е отвратително и се боя от простуда.

Разкажете ми по-подробно, Евгенио, как прекарвате. Хрумва ли Ви нещо ново да напишете? Какво ново, особено важно, е станало в София или в махалата?

Надявам се, всичките Ви домашни продължават да са здрави. Пишете ми, че г. Беловеждов Ви отговорил — значи, скоро ще бъде турена под печат Луна нощ. Това ме радва.

Моля, извинете ме за лошия ми почерк. Пиша на неудобна маса. Друг път ще гледам да не Ви измъчвам така.

Също прося извинение, че на последното си писмо съм залепил по-малоценна тембра, та Ви съм глобил. Ще Ви се наплатя после.

Бих желал още да си побъбря с Вас, не ми се ще да свършвам беседата, но бързам да пусна писмото си за пощата — и така много закъсня то. Искам Ви повторно прошка за това.

Приемете, Евгенио, моите сърдечни привети с най-горещите благопожелания за Вас и вярвайте в неизменната преданост на вашия

И. Вазов

Виена
20 декем. 1907

Поздравете домашните.

Същий

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

И днес нямам писмо от Вас.

Наумявам Ви писмото си от 17 и 20 декември, но отговор нямам, поне на първото от тях, като по-ранно.

Получих обаче двете картички, в които ме поздравлявате с доктора. Получих също и милото Ви писмо от 16 декември и вярвам досега да сте приели отговора му.

Господи, как е мъчно, като не получавам известие от Вас. При все това Вие бяхте ми обещали всеки ден да ми пишете, но поне да отговаряте на всяко мое писмо. Не знам как да си обясня Вашето умълчаване. Ето от 16 до 23-й дек. аз нямам писмо от Евгения Марс. Цял век! Къде остана обещанието Ви? Нима пространствата могат да повлияят тъй разхладително на дружбата? Но аз не смея да правя лоши предположения, аз познавам Евгения Марс най-добре.

Но признавам се, че и днес, сиреч след $1\frac{1}{2}$ час, ако не получа писмо от Вас по куриера, ще изгубя вече надежда. Ще разбера, че съм осъден, забравен, пренебрегнат.

Вие можете да си представите, ако желаете, каква скръб е това съзнание за човек в моето положение.

Извинете, че Ви главоболя.

Моля, предайте поклона ми на г. доктора, също и на г-жа Юрданка и домашните й.

Стискам Ви сърдечно ръката.

Ваш предан
И. Вазов

Виена
декември 23, 1907

П. П. Със следующето писмо ще Ви пиша по-подробно за мене си тука.

До Е. Марс

Драга Евгения Марс,

Най-после, тая заран получих тъй нетърпеливо ожидаемото от Вас писмо. Във вчерашното си аз Ви се сърдех за мълчанието, а сега виждам, че Вие ми се сърдите за моето! Приемам, че аз съм по-виноватия, даже единствен виноватия — не искам да сърдя Муса Кеседжия и отстъпвам като винаги. Другото Ви писмо (от 16 дек. и картичката Ви) получих навреме и му отговорих.

Сега да Ви изкажа радостта си и благодарността си за настоящето писмо. Колко радост ми донесе то! Как щях да бъда нещастен и днес, ако нямаше писмо от Вас. Никога, Евгенио, не съм чувствувал по-голяма нужда от утеха, от морална подкрепа, както в тия тежки и ужасни дни, които прекарвам в тъга и самота.

Моля Ви, пишете ми всеки ден; както и аз ще струвам към Вас, защото инак рискуваме пак да остаяме без писма по 4—5 мъчителни дена.

Вам Ви се вижда странно лекуването на професора. И мене тоже. Утре ще му кажа, че работите ме викат в София, та да ми даде рецептата на солюцията, с която ме маже, та някой друг доктор да прави това там. Да видя какво ще ми каже.

За мене ще бъде голяма радост да се отърва от тоя град. Аз тука чезна, съсипвам се, чини ми се, че ще умра. Когато се видим, ще Ви кажа какво изтърпях. Ако професорът се съгласи на това, то аз ще си тръгна още в сряда заранта (26 декември).

Казвате ми, че сте болна, драга ученичке. От какво сте неразположена? Защо това мрачно настроение? Пазете си драгоценното здраве, Евгенио, то е скъпо за всинца ни; пазете и душевната си ясност. Песимизмът няма работа у Вас, сияюща от младост и надежди, душа жизнерадостна и поетична.

Сърдечен привет и дай боже по-скоро радостно виждане. Поклон доктору. Защо той ми не писа писмо?

горещи благопожелания.

Ваш предан
И. Вазов

Виена
24 декември 1907

510

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

Аз се завърнах днес от Виена.

Иска ми се още сега да дойда да Ви поднеса почитанията си, но съм уморен от пътуването си.

Прочее, до приятно виждане утре.

Сърдечен поклон
Вам и на г. доктора
Ваш И. Вазов

София
27 декември 1907

511

До Е. Марс

Драга Евгения Марс,

Изказвам Ви най-горещата си благодарност за сърдечните поздрави и благопожелания.

Дълбоко съм трогнат както от тях, така и от изящните и многоценни, изработени от Вашата ръка подаръци. Те ще ми бъдат най-скъпия и славния сувенир.

Но аз се задържам лично да дойда да Ви поблагодаря и с живо слово да Ви изразя безпределното щастие, което ми доставят тия нови свидетелства на Вашето внимание и дружба.

Скърбя много, че още сте неразположена. Дано по-скоро се поправите, защото Вашето здраве е радост за толкова близки Вам души.

Ви навестя, ако това няма особено да Ви безпокои.

В случай, че не сте разположени за това, предупредете момчето да ми обади.

Стискам Ви сърдечно ръката и Ви пожелавам пак цветущето здраве.

С поздрав
Ваш И. Вазов

София
6 януар. 1908

512

До Е. Марс

Уважаема и драга Евгения Марс,

Щастлив съм днес да Ви поклоня като сувенир от мене един от най-скъпите ми литературни сувенири — лирата.

Приемете го, драга Евгения Марс, като едно материално и красноречиво свидетелство как високо ценя всичко онова, което е хубаво и благородно у Вас и като нов знак на моята дълбока признателност за Вашите чувства на симпатия и неизменна дружба, с които сте ме почитали до днес и от които, лаская се да вярвам, няма да ме лишите и в бъдеще.

С най-сърдечен поздрав
Ваш предан И. Вазов

София
26 януари 1908

513

До С. Бобчев

[София, февруари 1908]

Любез[ний] Ст. Савич,

Изглежда, че контролата ти въз Софу Соломона е ослабнала, та са се пуснали безсъвестните и злобни

да си зоясня омразата му против мене.

Инак книжката е интересна. Поповото стихотворение ми се хареса. Ганевата статия е написана обективно и с [то]плота, неща тъй редки в съвременната ни критика.

Запази ми в новата книжка на «Бълг. сбирка» 4—5 стр. най-много за един хубав разказ на Евг. Марс («Идилия на младостта»), който ще ти донеса тия дни.

С поздрав.
Твой
И. Вазов

Неделя

П. п. Обуздавай, батюшка, Софу Соломона.

514

До С. Бобчев

[София], април 1908

Любезний Ст. Савич,

Тая книжка от Сбирката нека мине без мое нещо: не успях да приготвя.

Моля те, батюшка, не отказвай да поместиш в тая книжка приложената статия за г. Ст. Минчевата беседа. Както знаеш, той беше мой враг и систематичен отрицател, а сега — какъв прелом!

Ще ме задължиш премного, ако ѝ дадеш място. Тя е интересна и поучителна.

Твой
И. Вазов

До Е. Марс

Драга Евгения Марс,

Пращам Ви обещаната нова книжка от Светлина. Тя е пълна с интересни работи.

Щях да дойда тая сутрин да Ви помоля да се разходим, но една работа на съдилището, дето ще бъда по 10 часа, ми попречва това удоволствие.

Привет сърдечен
Ваш И. Вазов

София
7 юли 1908

516

До Е. Марс

[София, 17 или 18 август 1908]

Драга Евгения Марс,

Днес тръгнах за Цариград, за няколко дена. Извинете, че не успях да Ви кажа лично сбогом.

Стискам Ви дружески ръката и добро виждане.

Поздрав на доктора.
Вашият И. Вазов

София
Понеделник 1908

517

До Е. Марс

Драга ученичке,

Извинете, че не Ви писах от 21 насам. Бях много болен и едвам днес се чувствувам добре.

Аз съм се настанил в квартирата на брата си, дето съм окръжен от грижите на свои хора, но пак мъката ми е голяма и с нетърпение очаквам часа, когато ще

Споменът за Вас, за Вашата дружба и топло участие ми е единствената утеха в тия тежки минути.

Не ме забравяйте, драга Евгенио, както и аз Ви не забравям. Пишете ми по-скоро и подробно. Вие си въобразявате с каква трептяща наслада ще чета редовете от моята драга и прелестна ученичка и приятелка.

Явете ми как отива Анна и какво известие имате от тоя ужасен Беловеждов. Надявам се, че книгата вече е под печат.

Пиша Ви набързо, защото бързам за пощата. Като получа отговора Ви, ще Ви пиша по-дълго. Но за бога, не бавете писмата си и ми разправете всичко, каквото мислите, че е интересно, най-паче ми пишете за себе си.

Аз не знам положително докога докторите ще ме държат тука, но предполагам, че първите дни на септември (5—6-й) ще мога да си дойда и да си седна на зеленото канапе в будоара Ви, за да си пия петъчния чай във Вашето очарователно общество.

Поздрав на Миша.

Поздрав най-сърдечен и на Евгения Марс, на която целувам ръката.

Чакам писмо.

Ваш предан
И. Вазов

София
27 август 1908
адрес: Constantinople
Chichli Hôpital Bulgare, M. I. Vazov

518

До Е. Марс

Цариград, 2 септ. 1908 г.

Драга Евгения Марс,

Благодаря за любезното Ви писмо, четох го с голямо удоволствие и Ви съм двойно признателен, че не бавихте отговора си.

там и до тукашните лекари — домашните ми много настояваха. На 19-й заранта пристигнах тука, а на 21 стана докторски консилиум, от най-добрите тукашни специалисти. Установиха същата диагноза, както и софийските: в гърлото ми няма никакви органически повреждания, болките са от нервен характер, ще се поправя, щом се укрепи разглобената ми нервна система, и ми определиха подходящия режим: чист морски въздух, добра храна, разходки, душевно спокойствие и избягване умствени занятия. Намериха обаче, че остатъка от дясната ми, няколко пъти котеризирана сливица е склерозирана и е възможно той да причинява по рефлекс страданията, та го махнаха съвсем. Тая именно операция бе причина на няколкодневното ми умълчаване. Сега вече раната заздравя съвършено, но гърлото пак ме поболява на старото място, но всеки ден подобрението се чувствува. Надявам се да се поправя, от това ще зависи и срока на моето стоене тука.

Извинете, че Ви отегчавам с тия обяснения; но Вие сами бяхте добра да ги поискате.

Спомням си, че лани през тия дни бяхме заедно в Цариград. Как весело беше тогава, как Вашето общество мяташе обаяние въз тоя Цариград, сега тъй безинтерес за мене! Тук имам за другар зетя си г. Фетваджиев. С него направихме няколко посещения на Цариград, които с Вас не успяхме да сторим. Ходихме на разкошната долина Кеачхане, в Константиновия палат и в Света София.

С г. Лафчиев не успях да се видя, защото той тръгнал за София през моето боледуване. Аз обаче говорих тук с друго лице върху докторовото дело. Нищо положително не мога да Ви кажа. Добре е Миша да се види сега с Лафчиева, догдето е в София, и да го сондира.

Драга приятелко, благодаря Ви за интересните сведения, що давате по такъв мил начин за себе си. Вашето писмо е надъхано с мила, задушевна топлота и поетична искреност, които тъй ме очароват във всичко, писано от Вас. И сега, като правя умствена беседа с Вас, аз се чувствувам особено бодър и честит. Не ме лишавайте от радостта да чета по-често Вашите писма. Каквото и

пъти писмото Ви и пред мене все по-ясно се разкрива душа благородна и богата с красоти, т. е. пак оная, която съм навикнал да ценя у вас. Хиляди благодарности за милите редове и за интереса, що показвате към страждующия си учител.

Много се радвам, че слабото Ви неразположение е преминало.

Учудва ме, че г. Беловеждов още бави. Тая работа ме ядосва. Явете ми какво ще Ви отговори на писмото.

Следвайте А н н а . Но пишете само при добро разположение на духа. Вие знаете как това влияе в умствената работа. Когато се найда пак на моето зелено канапе при чая и при златната «Евгения Марс», ще слушам с наслада новата творба на моята даровита ученичка. Но за бога, туряйте повече лучи, краски пъстри, чувства нежни и аромат от поезия в творението си, за да не стане твърде мрачно и отровено от песимизъм. Непременно турете светли образи.

Впрочем ще говорим за това в София.

Снаха ми Танка Ви е крайно признателна за поздрава и чувствата, що изказвате. Моли да приемете и нейните сърдечни поздрави и благопожелания.

Поклон до Миша.

Поздравете от мене и Санча.

С привет най-сърдечен остаям

Вашият И. В а з о в

П. П. Извинете за лошия ми почерк. Очаквам по-скоро писмото на Евгения Марс.

С ъ щ и

До Е. Марс

Цар[иград], 14 септ. 1908

Г-жа Евг[ения] Марс
ул. Търговска, 24
София

Драга Евг[ения] Марс,

Приех Ви вчера любезното писмо от 10 септември. Благодаря. Утре ще Ви пиша. Поклон и поздрав сърдечен.

Вашият
И. Вазов

520

До Е. Марс

Цариград, 25 септ. 908

На 2 септември Ви писах доста дълго писмо. За голяма жалост до днес нямам Вашия отговор. Вие знаете колко това ожидание е мъчително. Разни предположения правя за Вашето необяснимо мълчание. Моля Ви, пишете ми поне няколко реда. Сърдита ли сте, що е?

В.

521

До Е. Марс

[София, 1908]

Драга ученичке,

Времето тая заран е прекрасно. Ако обичате, излезте да се разходим в Борисовата градина.

Ще Ви чакам между $9^1/_2$—10 часа в сладкарницата.

До приятно виждане. Ваш И. Вазов

Вторник

До Е. Марс

[София, 1908]

Драга Евгения Марс,

Добро утро!

Днес имаме прекрасно утро. Сияющата от младост природа вика всичко живо в обятията си.

Бих бил много честит, ако излезехте да се поразходим и побеседваме в Борисова градина, пълна сега със свежа красота.

Ще Ви бъда крайно признателен за тая любезност.

Ще Ви чакам по 10 часа в сладкарницата.

До приятно виждане прочее

Ваш И. Вазов

Вторник

523

До Е. Марс

[София, 1908]

Добро утро, драга Евгения Марс,

Имам нужда да ме види Миша, та ще дойда у вас по 9 часа.

Времето днес е хубаво. Ако моята очарователна ученичка желае да се разходим до Борисова градина, нека се стегне, та по $9^1/_2$ часа да излезем.

Стискам Ви ръката и довиждане.

Ваш И. Вазов

Понеделник

[София, 1908]

Крайно съжалявам, че Евгения Марс е неразположена, макар и леко.

Пожелавам ѝ най-бързо оздравяване и скоро ще я видя пак весела и жизнена, както винаги, за голяма радост на всичките ѝ близки.

И. В.

525

До И. Шишманов

Monsieur
Dr. Iv. Chichmanoff
Zürich
Rämisvappe 33. Pension Bauerwolf

София, 16 декември 1908

Любез[ний] Шишманов,

Приех ти и втората картичка. Прости за неотговарянето ми: отдавна боледувам и зле боледувам, та съм изгубил всяка воля да вземам перо — впрочем това ми е и забранено от лекарите. Не считам никой от разказите си интересен за румъните. Благодаря ти пак за вниманието. Ти си винаги тъй добър, неизменно добър към мене. Желая ти здраве и всичко добро. Поздрав на Мика.

Твой предан
И. Вазов

[София, 1908]

Драга Евгения Марс,

Добро утро. Надявам се да Ви е минало снощното слабо неразположение.

Моля Ви, изпратете ми г. Плачковата книга, ако сте я прегледали вече, че ми дотрябва нещо.

Ползувам се от случая да Ви изразя пак дълбоката си благодарност за възхитителното гостоприемство.

Евгения Марс, не сте ли разположена за една разходка до Борисовата градина тая сутрина? Времето е толкова чудесно, а и аз имам да Ви предам нещо, отнасящо се до Вас, из едно писмо, що получих снощи от Европа.

Ще Ви бъда много признателен, ако ме удостоите с това щастие.

Привет сърдечен
И. Вазов

Събота

Слугата ще чака две думици в отговор.

БЕЛЕЖКИ

СЪКРАЩЕНИЯ

Бсб. — Българска сбирка. Списание за книжнина и обществени знания. Под ред. на С. С. Бобчев и М. И. Маджаров. Пловдив, I—VI, ян. 1894 — дек. 1899; София, VII—XV, ян. 1900 — дек. 1915.

БИА при НБКМ — Български исторически архив при Народна библиотека «Кирил и Методий».

ВЛ — Вазов лист. Редакционна комисия: Славчо Васев, Стоян Каролев, Стойко Божков, Величко Вълчев. С., 1970.

ЕМ — Писма на Иван Вазов до Евгения Марс. С предговор от Тодор Павлов. София, 1947.

ИВЖТ — Величко Вълчев. Иван Вазов. Жизнен и творчески път. С., БАН, 1968.

ИВСБ — Иван Вазов. Сборник по случай сто години от рождението му. С., БАН, 1950.

КХ — Кирил Христов. 1875—1935. С., 1938.

МБТ — Иван Попов. Миналото на българския театър. С., т. I, 1939; т. II, 1942; т. III, 1950; т. IV, 1956.

МИВР — Музей «Иван Вазов», София, ръкописна сбирка.

НК — в. «Народна култура» XIV, бр. 37, 1969.

НП — Иван Вазов. Непубликувани писма. Подбор, редакция, и коментар — Величко Вълчев. С., БАН, 1955.

НАБАН — Научен архив на Българската академия на науките.

Пер. сп. — Периодическо списание на Българското книжовно дружество.

Преп. I — В. Вълчев. Из преписката на Иван Вазов. I. — В: Известия на Института за литература, кн. VIII. С., БАН, 1959, стр. 287—327.

Преп. II — В. Вълчев. Из преписката на Иван Вазов. II — В: Известия на Института за литература. кн. IX, С., БАН, 1960, стр. 317—393.

Преп. III — В. Вълчев и И. Конев. Преписката на Иван Вазов

ПСС — Пълно събрание съчиненията на Ивана Вазов. Т. I—XXVIII. С., книгоиздателство А. Паскалев.
СБНУ — Сборник за народни умотворения, наука и книжнина.
СБСМ — Иван Вазов. Сборник от спомени, материали и документи. С., БАН, 1949.
Септ. — сп «Септември», IX, кн. 9, 1956, стр. 177—194.
Сл. арх. — Славянский архив. Сборник статей и материалов. М., 1961.
ССл. — Советское славяноведение. М., АН СССР, № 5, 1975.
СС—XX — Иван Вазов. Събрани съчинения. Т. XX. С., БП, 1957.
ЦДИА — Централен държавен исторически архив — София.
Шишм. — Ив. Д. Шишманов. Иван Вазов. Спомени и документи. С., БП, 1976.

Мнението, че Иван Вазов не обичал да кореспондира, беше опровергано с издадената от М. Арнаудов книга на И. Д. Шишманов «Ив. Вазов. Спомени и документи» (С., БАН, 1930), в която има повече от 130 Вазови писма и бележки до видния наш учен. След 9. IX. 1944 г. бяха открити доста неизвестни Вазови документи. През 1947 г. се появиха писмата на поета до Евгения Марс с предговор от Т. Павлов. В книгата «Иван Вазов. Сборник от спомени, материали и документи» (С., БАН, 1949) М. Арнаудов публикува интересните писма до Спас Вацов и до други някои лица, а С. Радев — тези до К. Величков. В 1955 г., пак от БАН, бе издадена нашата публикация, която съдържа 337 неизвестни писма до С. Бобчев, А. Т. Илиев, С. Костов, М. Маджаров и др. В 1956 г. Емил Стефанов публикува част от Вазовите писма до д-р К. Кръстев (сп. «Септември», IX, 1956, кн. 9, стр. 177—194).

В двадесетия том от Събраните съчинения на Иван Вазов (С., БП, 1957) влязоха всички значителни епистолярни материали от посочените източници. Публикуваха се за пръв път и по няколко — към печатаните вече — до И. Шишманов, К. Христов, Е. Марс, М. Москов, Д. Божков, К. Кръстев и пр. При подготовката на тома голяма част от печатаните преди материали бяха сверени с оригиналите, при което се отстраниха редица грешки, произлизащи предимно от неправилно разчетения текст. Сверени с оригинала бяха преди всичко най-значителните Вазови писма —

Д. Ризов. Според ръкописите се печатаха и писмата до народния артист Иван Попов, до И. Д. Иванов, М. Маджаров и други, оригиналите на които се намират в музея «Иван Вазов» в София. Бяха датирани и немалко от печатаните материали, датите на които не бяха установени.

След излизането на т. XX от Събраните съчинения на Иван Вазов в научни публикации, в списания и вестници бяха обнародвани нови документи от Вазовата преписка. В кн. VIII на Известията на Института за литература при БАН се появиха ценните, смятани дълго време за изгубени писма на К. Величков до И. Вазов от емигрантския период; в кн. IX на същите Известия — писмата на редица кореспонденти на поета от същия период. К. Каратодорова отпечата няколко писма на Вазов до И.Е. Гешов (в. «Народна култура», 1969, бр. 37), а единичният «Вазов лист» (1970) излезе с нови 17 Вазови писма до различни адресати. Епистолярни материали бяха печатани от А. Примовски, Д. Минев, Е. Велинова, И. Богданов, И. Тодоров, Ж. Авджиев и др. в списанията «Септември», «Литературна мисъл», «Родопи», «Литературна история», във в. «Литературен фронт» и в други издания.

Връзките на Иван Вазов с представители на чуждестранните литератури са все още непроучени задълбочено. Това се обяснява покрай другото и с факта, че липсват конкретни литературни материали. Особено интересни за науката са връзките на Вазов с писатели и преводачи от различни славянски страни, в които най-много е превеждано и популяризирано неговото творчество. Тук се налага системно издирване на неизвестни документи, от които на първо време трябва да се имат пред вид писмата на различни писатели до Вазов, както и Вазовите до тях.

Ценен принос за проучване на Вазовото епистолярно наследство са публикуваните от В. И. Злиднев писма на нашия поет до неговия руски кореспондент и преводач Владимир Василевич Уманов-Каплуновски в «Славянский архив. Сборник статей и материалов». М., 1961, стр. 240—257 (обнародвани са 12 писма с богат научен коментар) и в «Советское славяноведение», № 5, М., 1975, стр. 76—78 (публикувани са три писма). В. В. Уманов-Каплуновски (1865—1939), руски прозаик, поет и преводач, завършил в 1890 г. юридически факултет, е автор на различни книги (сборник с разкази «Незаметные драмы», 1899; сборник с поеми и стихотворения «Мысли и впечатления», 1899; романа «Фарисеи», 1905; повестта «Логово», 1909 и др.). Той е

преведени от него творби на съвременни славянски поети, а в 1892 г. — втората му част, озаглавена «Славянская муза». В споменатите сборници Вазов е един от най-добре застъпените автори. Каплуновски е писал и литературнокритични статии за творчеството на И. Вазов, Г. С. Раковски, Л. Каравелов.

В Загреб се пази Вазовата кореспонденция с хърватския лекар и културно-обществен деец д-р Фран Гундрум-Ориовчанин (1856—1919). През март 1959 г. директорът на Литературния институт в Загреб предостави възможност на др. Илия Конев да заснеме всички Вазови епистолярни материали и снимки. Така се появи публикацията на В. Вълчев и И. Конев — «Преписката на Иван Вазов с Фран Гундрум» (С., БАН, Известия на Института за литература, кн. X, 1961, стр. 185—220).

Писмата на Вазов до Гундрум разкриват по-пълно литературното общуване на нашия поет с най-ревностния популяризатор на неговото творчество в Хърватско. Гундрум е запазил през целия си живот дълбока почит и уважение към автора на «Под игото», както и към българския народ изобщо. Оценил достойнствата на Вазовото литературно дело, открил сродното в историята, страданията и бита на хърватския и българския народ, който опознал по-отблизо по време на своята десетгодишна лекарска практика в България (1883—1894), Гундрум е следил с внимание развитието и успехите на нашия писател, горял е от желание да получи по-скоро новоизлязла негова книга, за да я поднесе в свой превод на хърватските читатели. Този особен пиетет намира израз и в запазените няколко писма на Гундрум до Иван Вазов, които се пазят в Научния архив на БАН. В тях личи усърдието, с което хърватският книжовник и общественик чрез многобройните си преводи е работил за взаимното опознаване и сближение на двата славянски народа.

Само с по един документ е отбелязана литературната връзка на словенския поет Антон Ашкерц и грузинския учен Рафаел Исарлишвили с И. Вазов, но и те говорят за уважението, с което той се е ползувал в чужбина.

Страниците на последните два тома от Съчиненията на И. Вазов ни разказват и за дружбата му с различни негови съвременници в страната — поети, писатели, културни и обществени дейци. В редица писма до С. Бобчев, С. Костов, А. Паскалев, В. Т. Велчев, К. Христов, дори и когато те имат привидно само служебен, делови характер, авторът на «Под игото»

известия, както и по ред други въпроси. В писмо № 350 до А. Т. Илиев (стр. 243) четем следните мисли: «Голямо неудобство е, дето печатницата не е гука, аз на всеки час ми идат нови изменения на ума и нямам възможност да ги внеса.» Подобни сведения се съдържат и в писмата до С. Костов, С. Бобчев, А. Паскалев и др., и не едно от тях завършва с характерния израз: «Коректура, разбира се.»

Кореспонденцията на Вазов разкрива богатия и разнообразен душевен живот на поета, мъчителните минути и радостите му, неговата нравствена същност. В тези документи са запечатани и няколко дълготрайни негови дружби — най-ранните — с К. Величков и С. Бобчев, с литературните критици К. Кръстев и И. Д. Шишманов. Ако отношенията му с Кръстев, установени и започнали с възторг от страна на последния, а по-късно приели характер на постоянна враждебност поради преминаване на критика на идеалистически позиции, дружбата му с Шишманов може да се сметне за най-продължителна и плодотворна. Тук е нужно да се добави, че десетките писма, които си разменят И. Вазов и И. Д. Шишманов, като свидетелствуват за една дългогодишна дружба, показват същевременно благородната и плодотворна роля, която видният наш учен играе в литературното дело на поета. Разбрал отрано значението, което има за развитието на реалистичните традиции в българската литература, той се стреми да бъде близо до него и да улеснява творческата му дейност. Помага му във всекидневната «кухненска» работа, познава като «готвачка» ред практически и технически въпроси на творческия процес, отзовава се на всяка негова молба за мнение и съвет, понякога по различни, дребни на пръв поглед въпроси. Шишманов не само съдействува за развитието на Вазовото творчество. Той брани поета от литературни и политически противници, способствува за развитието изобщо на реализма в българската литература, за неговото обогатяване и извисяване към върховете на европейската литература.

Особено важни са и сведенията, които показват как е зряла творческата мисъл на поета, оплождана постоянно от бурни житейски събития и случки в родината му, от досега му с паметниците на културата в Италия, в художествените галерии на Москва и Петербург, при пътуванията му в Швейцария, Франция и други страни. Научаваме същевременно за генезиса на негови поетични творби, за психологията на творчеството му,

предстоящото подписване от страна на царя на един, по думите на народния поет, «пакостен указ», според който т. нар. Източни железници (линията Търново-Сеймен — Ямбол) се предоставяли на немска компания по договор при унизителни и крайно неизгодни за България условия. Мислите, изразени в това писмо, кореспондират и са развити по-пълно от поета в силно изобличителното му стихотворение «Недей!», насочено срещу Фердинанд (Вж. в това издание т. IV, стр. 374).

Преписката на И. Вазов с Г. Бакалов, колкото и кратка да е, опровергава мнението за сектантското отношение на видния наш литератор марксист. Част от писмата са свързани с готвения от Бакалов сборник «Лъчите на поезията» (1901), в който са включени най-много Вазови социални стихотворения от всички други поети — наши и чуждестранни. Другите писма възникват при създаване на Вазовата книга «Из големите поети» (1911), за която очевидно пак Бакалов ще е имал инициативата.

Не една страница от т. XXI и XXII на събраните Вазови съчинения разкрива ценни щрихи от образа на твореца. Пред нас застава интимният човек с неговите лични радости и скърби, с копнежа му за свой дом и свое семейство, с мечтите му за радост и щастие. Вълнуват ни тъжните редове, с които той моли непреклонните членове на Светия Синод да решат в негова полза бракоразводния му процес, продължил цели дванадесет години, оставили без внимание настойчивите му молби.

Сърдечни вълнения и богати впечатления от културния свят, обществени борби и национални катастрофи, лични тревоги и народни беди — целият този «душевен материал», облечен в епистолярна форма, която у Вазов има тъй непретенциозен вид, неведнъж е «разтворен» сполучливо в безброй лирични, белетристични и драматургични произведения. И често долавяме негласния диалог, който писателят и човекът е водил със себе си, създавайки «Грамада» или «Епопея на забравените», «Под игото», «Под гръма на победите» или «Люлека ми замирисa». Прелиствайки тези страници, ние усещаме богатата и разнообразна атмосфера, благодатния трескав и творчески климат, при който поетът е творил от първите до последните дни на литературната си дейност.

От някои публикувани материали заключаваме, че не всички писма на поета са запазени. Изгубени са по пощата или при

денция», която завързва с К. Величков, когато последният заминал да следва право в Париж. Той смята, че особено едно негово писмо е убедило приятеля му да се завърне в България, тъй като не бил роден нито за съдия, нито за адвокат (*Шишм.*, стр. 65). От тези интересни документи не е открит досега нито един.

Несъмнено, най-голям интерес представляват писмата, свързани с литературни и културно-обществени проблеми. В тези от тях, писани по време на Вазовото емигрантство, намираме интересни сведения за едни от най-значителните му произведения.

Първото качество на Вазовите писма, което трябва да изтъкнем, е непосредствената им откровеност и сърдечност. Те не ни удивляват всякога с изящния си слог, с живия си образен език, но имат това предимство, че им липсва всяка поза и фалш. Забелязаната сдържаност в тона на тези документи се обяснява със самия характер на поета. В това отношение Шишманов е по-«излиятелен». Естествено, покрай редицата припроводителни бележки има и немалко писма до Е. Марс, И. Шишманов, до близки и приятели, които дишат непосредствен лиризъм. Бранил ли е обаче своите литературни позиции, въставал ли е срещу различни нападки — лични или отправени към българския народ, — Вазов подбира езиково-стилни изразни средства, които придават суровост, твърдост, борческа устременост.

Не е без значение да се отбележи, че обнародването на редица неизвестни материали от преписката на народния поет спомогна да бъде установено Вазовото авторство на немалко литературнокритични статии, на рецензии, отзиви и съобщения. Не е нужно, струва ми се, да се изтъква специално значението на този факт за развитието на нашето марксическо вазовознание.

Писмата в двата тома имат обща номерация и са подредени хронологично. Този начин дава най-добра възможност да се проследи развитието на писателя, да се видят връзките му с лица, организации и културни институти, участието му в обществено-политическия и културния живот на страната.

Покрай различните трудности, които съпътствуват работата при издаване кореспонденцията на един виден писател, нелесен беше и въпросът за езика, на който трябваше да се предадат епистолярните Вазови документи. Преди всичко трябваше да се

съчинения (1957 г.). С този начин си служим обикновено при публикуване на документи в академични издания, предназначени за строго научни цели.

Редакционните промени, които сам писателят е правил при преиздаване на произведенията си, подсказват до голяма степен принципите, залегнали в работните правила, с които си служиха редакторите на предходните томове на Вазовите съчинения. Съвършено ясно е, че ако Вазов днес преиздаваше своите произведения, той би се съобразил несъмнено с развитието на българския език и би поправил редица глаголни, съществителни и прилагателни форми, както и други части на речта, съобразно с днешния правопис.

Подобен аналог не би бил напълно подходящ при редактирането на Вазовата кореспонденция, защото обикновено поети и писатели нито издават сами, нито преиздават епистолярното си наследство. Пред вид на тези и други съображения наложи се един среден път при подготовката на текстовете за печат. Нужно беше освен отклоненията от езиковите и правописни особености на оригиналите (премахването на буквите **ъ** и **ь**, когато нямат звукова стойност, заменянето на съюза **нъ** с **но**, заменяне частиците за бъдеще време **шта** и **ште** с **ща** и **ще**, въвеждането навсякъде учтивата форма при обръщенията **Ви, Вие** и др.), които се наблюдават в т. XX — да се възприемат и редица от правилата, приложени от редакционната колегия на изданието на Вазовата проза. Така в настоящото издание на т. XXI и XXII не се спазва графичното означаване на неударените широки гласни **а, е, о**, съответно чрез **ъ, и, у**; кратките винителни форми на личните местоимения **ме, те, се** заменят навсякъде старите форми **мя, тя, ся**; не се спазва графичното означаване на употребяваното з>с при представките **из-, въз-, раз-, без-**, когато след тях има беззвучна съгласна (предава се: изкуство, безсрамен, изтегли, а не: искуство, бесрамен, истегли и пр.); нормализира се според съвременния правопис и правоговор употребяваната от Вазов и от много негови съвременници диалектна форма за множествено число от показателното местоимение **тие**, като навсякъде се пише **тия**; думите с двойна съгласна са предавани според правилата на съвременния правопис (свещена, а не свещенна). Съобразно с днешния правопис думи като Россия, Руссе, Одесса се предават: Русия, Русе, Одеса. Отглаголните съществителни с окончание — **анье** се предават с **ане**: поканване, очакване и пр. Твър-

Тези и редица други езикови промени се налагат и по други съображения. Немалко Вазови писма са въведени в изданието на томовете от периодичния и всекидневния печат. Редактори на книги, сборници, вестници и списания са нормализирали текста на оригиналите още от края на миналия век. И литературните форми, с които са си послужили те, понякога контрастират рязко със стриктно спазените в оригиналите Вазови писма.

Но въпреки въведените промени читателят ще усети аромата на епохата. Остават хубавите български думи, които предават различни отсенки на мисли, чувства, качества, предмети и пр.

С прави скоби съм си служил за думи и изрази, които Вазов е писал допълнително в текста, или когато съм установявал неотбелязани от поета дати и селища, от които са били писани писмата.

Само в единични писма са пропуснати някои неудобни изрази.

Стр. 5. **№ 1.** До В. Друмев. Печата се според текста в *ИВСБ*, стр. 320.

Стр. 5. *Васил Друмев* (1840—1901) — виден български писател, общественик и публицист, по-късно епископ Климент Браницки. Автор на повестта «Нещастната фамилия» (1861) и на най-хубавата българска драма до Освобождението — «Иванку — убиецът на Асеня I» (1872). Бил е редактор на «Пер. списание» в Браила.

Вазов е изпратил за това списание по-рано навярно стихотворенията «Всесилните сълзи» и «Вярата ми», които се намират в архива на В. Друмев в *БИА при НБКМ*. Първото носи дата 29 август, второто — 4 октомври 1871 г. Възможно е за тези стихотворения да е говорил Вазов на В. Чолаков.

Стр. 5. . . .*да ми прикажете и нещо касателно за положението на Дружеството*. . . — Тези редове говорят за участието на младия поет в Българското книжовно дружество в Браила, по който въпрос имаме малко сведения.

Стр. 6. **№ 2.** До М. Балабанов. Печата се според текста в книгата на М. Балабанов «Страници от политическото ни възраждане». С., 1904, стр. 24—25.

на тези борби. Редактирал сп. «Читалище» и в. «Век», който излизал в Цариград от 1874 до 1876 г. След Освобождението заемал важни държавни и културни постове.

Стр. 6. **№ 3.** Д о С. Б о б ч е в. Печата се според текста в *НП*, стр. 101. Писмото е от пролетта или лятото на 1876 г. Писано е от Букурещ, където Вазов идва след избухване на Априлското въстание. Приблизителната дата и местоназначението на това писмо се потвърждава и от книгата «Юбилеен спомен... на Стефана С. Бобчев», Пловдив, 1896, стр. 47. През това време Бобчев се е намирал в Белград, изпратен като кореспондент от Русия. Многоточията показват мястото, дето писмото е скъсано.

Стр. 6. *Стефан Савов Бобчев* (1853—1940) — виден представител и водач на народняшката партия. Преди Освобождението редактирал в Букурещ в. «Стара планина» (1876—1877). Бил директор (министър) на правосъдието през румелийско време. Редактирал (заедно с М. Маджаров) списанията «Българска сбирка», «Юридически преглед», в. «Марица», в. «Новини» и др. Бил министър на народната просвета. Заемал катедра по история на българското право.

Стр. 6. *«Нова България»* — излизал в Гюргево от 5 май 1976 г. до 22 април 1877 г.

Стр. 7. **№ 4.** Д о С. В а ц о в. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 278.

Стр. 7. *Спас Вацов* (1856—1928) — учител и дългогодишен директор на метеорологическата станция в София. Завършил физико-математически факултет в Загреб. Бил началник на отделение и после секретар в Министерството на нар. просвета. Вземал е активно участие в културния живот в страната.

Вазов се запознал със Спас Вацов през лятото на 1875 г. в София, дето младежите образували веселата компания «шозовци» (от chose — нещо). През 1875 г. Вазов посветил на шозовците стихотворението «Сбогом на Витош-планина» («Напредък», X, бр. 8, 6 септ.) С. Вацов му отговорил с «Аритмограф», началните букви на който дават: «Напред, напред с песни», а крайните: «Мили приятелю Вазов» («Напредък», X, бр. 65, 25 окт.).

Стр. 9. **№ 5.** Д о С. В а ц о в. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 279.

Стр. 10. *«И чакам аз за мъст готов»* — строфа от известното

Стр. 10. *«Де страстите върлуват, о, страсти ниски...»* — стихове от стихотворението «Полет», излязло по-късно в стихосбирката «Избавление».

Стр. 11, **№ 6.** Д о С. В а ц о в. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 281.

Стр. 11. *Войната вече е обявена!* — касае се за освободителната Руско-турска война, обявена на 12 април 1877 г.

Многоточията в писмата 6 и 7 означават повреда в ръкописа.

Стр. 11, **№ 7.** Д о С. В а ц о в. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 281.

За да запознае читателите в Хърватско с поезията на своя другар, С. Вацов превел за сп. «Vienac» Вазовото стихотворение «Жалби» от «Тъгите на България», като е поискал автобиографични бележки от самия автор. Това стихотворение редакторът на «Vienac» — Август Шеноа (1838—1881) драговолно поместил под наслов «Bulgarska majka». По-късно на хърватски било преведено и Вазовото стихотворение «Радецки».

Стр. 12, **№ 8.** Д о С. Б о б ч е в. Печата се според текста в *НП*, стр. 102.

През м. юли 1877 г. Вазов напуснал Букурещ и минал с руските войски Дунава. В Свищов, дето на първо време била квартирата на губернатора Найден Геров, И. Вазов служил като писар в канцеларията.

Стр. 13, *...тая епопея, в която ние не взехме никакво участие* — Вазов е склонен да подцени заслугите на българите в Освободителната война под неприятното впечатление на някои некрасиви постъпки на свои съотечественици спрямо руските войски.

Стр. 13. *Оказион* (фр.) — случай.

Стр. 14, **№ 9.** Д о С. В а ц о в. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 282.

Строфата с начален стих «Свободата се смей» и следващите две строфи са от стихотворението «Чувства по Новата година» от «Избавление».

Стр. 16. *«Дунавски песни»* — така смятал първоначално Вазов да озаглави третата си стихосбирка «Избавление».

Стр. 17. *...поема: «Черното лято»* — поетът я завършил през 1882 г. в Пловдив. Тя била одобрена за печат от специална комисия. Но след това Вазов я оттеглил и изгорил, защото му

Вазовите стихотворения намерили много добър отзив в Хърватско (ръкописът на Вацовото писмо се пази в *БИА при НБКМ*).

Стр. 17, **№ 10.** До С. Вацов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 284.

Стр. 17. *Приех чрез приятеля си г. Филчева...* — Филип Филчев (1857—1934), по онова време също чиновник в канцеларията на руския генералгубернатор в Русе, род. от Свищов, бил председател на Върховния административен съд от 1913 до 1932 г.

Стр. 18. *Аграм* — немското име на гр. Загреб.

Стр. 18. *...аз трябва да работя за злочестото си семейство, което чака от моя труд само.* — След убийството на Вазовия баща издръжката на семейството паднала до голяма степен върху Вазов, тъй като другите му братя и сестри били още невръстни.

Стр. 18. **№ 11.** До С. Вацов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 286. Писмото фиксира приблизително датата на излизането на «Избавление» — края на септември или началото на октомври 1878 г.

След Берлинския конгрес (1/13 юни — 1/13 юли 1878) се почва движение против разкъсването на Санстефанска България. Най-силно било това движение в Източна Румелия и Македония. В Княжеството били организирани няколко комитета (в София, Горна Джумая и др.), които подпомагали борбата на македонците за освобождаване от турско иго. Благотворителният комитет, съставен в Русе, е съществувал кратко време.

Стр. 19. *Книжката на сръбский поет Ивановича...* — навярно се отнася за Змай Йованович (1833—1904), един от най-изтъкнатите сръбски поети.

Стр. 20. **№ 12.** До С. Вацов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 288.

Стр. 20. *За въстанието в Македония се научаваме, че успява.* — Вазов има пред вид Кресненското въстание, потъпкано брутално от турското правителство към средата на ноември 1878 г.

Стр. 20, **№ 13.** До С. Вацов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 288.

Стр. 21. *...предложението Ви ~ с биографиите им...* —

трябва да разбираме «Календарче за 1879», издадено от Ст. Маринов в Търново, 1878 г.

На 10 февруари в Търново било свикано Учредително народно събрание, в което участвували 231 депутати.

Стр. 22, **№ 14.** До С. Вацов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 289.

Вазов бил назначен председател на окръжния съд в Берковица на 19 февруари 1879 г. (вж. Никола Саранов «Иван Вазов като съдия». Годишник на Университета «Свети Климент Охридски», юр. факултет, т. XXXVIII, 8, 1942—1943, стр. 11).

Стр. 22. *...както виждам във вестник «Българин»* — Вестник «Българин», «управляван и уреждан» от Хр. Г. Бъчеваров и Дим. К. Попов, излизал в Букурещ от 1877 до 1884 г. В броеве 135 и 136 от 25 февр. и 1 март 1879 г. е поместена статията на Вацов «Българска вечер в Загреб», в която между другото се казва: «Г. И. Н. Миларов беше са отбрал да декламира песента «Радецкий» от младият извънредно талантлив и способен поет г. Ив. Вазов.»

А. Батенберг бил избран за пръв княз на България на 17 април 1879 г. от Първото българско Велико народно събрание. Вазов посрещнал отначало с радост този избор и посветил на Батенберг стихотворението «Поздравление към Негово височество княза Александра I». По-късно, когато Батенберг посетил Берковица, лично се срещнал и разговарял с И. Вазов (вж. «Витоша», I, 1879, бр. 34, 22 септ.).

Стр. 23, **№ 15.** До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 290.

Иречек пристигнал в Берковица на 8 ноември 1879 г. Впечатлението си от града и срещата си с Вазов той предал по следния начин:

«Събота 8 ноември... Берковица. Голямо село, дълги улици, нищо забележително, надписи и цифри по къщята. Часът е 9. Слязох в хотела на една сръбкиня. Реших да потърся поета, сега председател на окръжния съд, Вазов. Отидох на пощата, немски говорещ чиновник (сърбин?). Стражари ме заведоха при Вазова, тъкмо заседаваше окръжният съд, членовете в европейски и селски дрехи. Вацов вчера вечер телеграфирал на Вазова тук, че пристигам; полицията ме чакала отдавна, до полунощ — намерила ми частна квартира. С Вазова отидохме в хотела и там

много би искал да се махне оттук, знае основно моята история, изглед от Ком на Рила, Витоша, македонските планини и Пловдивското поле: бил там горе с околийския началник Иванов поради известието, че сърбите поставили там граничен знак, излязло вярно. Съдбата на румелийските градове в руската война» (Константин Иречек. «Български дневник», т. I, Пловдив — София, 1930, стр. 15—16).

Преди още да бъде написана и отпечатана цялата поема «Грамада», Вазов дал най-напред началото ѝ във в. «Български глас» (I, бр. 16 и 18 от 16 и 22 февр. 1880 г.). Това място от писмото уточнява приблизително времето, когато Вазов е работил над «Грамада». Процесът, който е дал повод за написване на поемата, ще е бил гледан през лятото или есента на 1879 г.

Стр. 23. *. . .едно послание до тебе. . .* — стихотворното «Писмо до приятеля ми г. С. Вацов». То бива изпратено навярно от Вацов на в. «Целокупна България», гдето било и отпечатано (I, 1879, бр. 40, 29 ноември. Вж. в настоящото издание, т. I, стр. 275).

Стр. 24, **№ 16.** До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ,* стр. 290.

Янко С. Ковачев — издател и редактор на сп. «Българска илюстрация» (I, 1880 — II, 1882), в което за пръв път се печата цялата Вазова поема «Грамада».

Стр. 24. *Лирическите стихотворения* — стихотворенията в книжката «Майска китка», излязла в Пловдив, 1880 г. (вж. за тази сбирка *Шишм.,* стр. 239).

Стр. 25, **№ 17.** До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ,* стр. 291.

Стр. 25. *«Марица»* — вестник в Източна Румелия с русофилски тенденции. Излизал в Пловдив от 1878 до 1885 г.

Съобщение за излизането на «Майска китка» намираме в «Марица», III, 1880, бр. 160, 12 февр.

Стр. 25. *В. «Витоша»* — излиза една годишнина (I, 27 юни 1879 — 20 юни 1880) под редакторството на консерваторите Г. Д. Начович, Т. Бурмов и М. Балабанов. В броя си от 16 февр. 1880 П. Панделиев Карапетров поместил срещу Вазов по повод излизането на «Видул» «Една забележка», в която между другото препоръчва: «Като съдия г-н Вазов ще стори по-добре, ако се научи да бъде по-внимателен и бърз в извършването на длъжностите по службата си. . . нежели да пише недописани Идилии и

П. П. Карапетров (1845—1903) се занимавал с журналистика. Бил стопанин на сп. «Ден», станал по-късно председател на печатарското дружество «Промишление»; злоупотребил е народни пари. След Освобождението бил съдебен служител в Одрин, Кюстендил и София.

Двете строфи, които Вазов праща на своя приятел, са от стихотворението «Поздравление към негово височество княза Александра I».

Епиграмите, посветени на П. П. Карапетров, биват включени с известни промени в стихосбирката «Гусла» (Вж. настоящото издание, т. II, стр. 329—339)

Стр. 26, **№ 18.** До С. Миларов. Печата се според оригинала — в *БИА при НБКМ,* ф. 112, а. е. 33, л. 1. Обнародвано е от Ив. Б. в сп. «Септември», XIII, 1960, кн. 9, стр. 139.

Стр. 26. *Светослав Миларов* (1850—1892) — общественик, публицист и писател. Редактирал заедно с П. Р. Славейков в. «Целокупна България» (1879—1880). След преврата на 9 август 1886 г. емигрирал в Румъния и после в Русия. Заподозрян в участие за убийството на Х. Белчев, бил осъден на смърт и обесен.

Стр. 27, **№ 19.** До С. Миларов. Печата се според оригинала — *БИА при НБКМ,* ф. 112, а. е. 152, л. 1—2. Обнародвано е от Ив. Б. в. сп. «Септември», XIII, 1960, кн. 9, стр. 139. Навярно Миларов ще е получил късно Вазовото писмо и не е могъл да внесе исканите поправки. «Провинциал в столицата» излиза в «Целокупна България» (I, 1880, бр. 77, 30 април) без желаните от Вазов промени.

Стр. 28. *Стихотворението желая ~ на края да му се тури «следва», защото мисля още да го надам.* — По-късно поетът не е продължил стихотворението си.

Стр. 28. *Моля Ви поздравете от мене г-на Славейкова.* — Касае се за П. Р. Славейков.

Стр. 28, **№ 20.** До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ,* стр. 292.

Стр. 28. *Преди един месец и повече приех поканване от г. Горанов* — касае се за Богдан Горанов — началник в М-вото на нар. просвета.

Положението на Вазов като председател на окр. съд в Берковица било разклатено както от писанията против него, тъй и от предстоящата административна реорганизация.

Вазовият министър — Христо Стоянов (1842—1895) — също споделял «предразсъдъка» на някои автори на споменатите дописки.

Стр. 29. *Иш аллах!* (тур.) — божа работа!

Стр. 29. *«Моята съседка»* — касае се за хумористичната поема «Моята съседка Гмитра», публикувана за пръв път не във в. «Български глас», а в стихосбирката «Гусла» (Пловдив, 1881).

Стр. 29. Строфата с начален стих «На това сърце разбито», която се е съдържала в първата публикация на поемата, Вазов по-късно не включил в *ПСС*.

Стр. 29. *С мойто Пеше смеховито* — става дума за Пеша, Параскева, покръстената от руски офицери млада туркиня, която гледала домакинството на Вазов (виж за нея Шишм., стр. 56).

От постскриптума на това писмо може да се заключи, че министърът на правосъдието е уговорил преместването на Вазов в Министерството на просветата, възглавявано тогава от Иван Гюзелев (1844—1916).

Стр. 30. **№ 21.** До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 293.

Вазов бил преместен с указ № 483 от 27 август 1880 за помощник-прокурор във Видин. Поетът взел това преместване за понижение (*Шишм.*, стр. 57) и с телеграма от 15 септ. си подал оставката (вж. Н. Саранов, пос. книга., стр. 115—116).

Стр. 30. *В София аз ще слезна при Висковски. . .* — Касае се за Павел Хр. Висковски, Вазов приятел от Бълг. централно благотворително общество.

Стр. 30. *Поздравлявам те сърдечно, също и г-на М. Георгиев.* — Става дума навярно за Михалаки Георгиев, който след Освобождението бил известно време учител в Лом.

Стр. 30, **№ 22.** До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 294.

Стр. 31. . . . *журнал «Труд»*. Списанието, което било проектирано по онова време, е сп. «Наука. Периодическо списание», издавано от Научно-книжовното дружество в Пловдив, на което д-во Вазов бил председател. Списанието излизало три годишнини, редактирано от Ив. Вазов: I, 1881/1882, II, 1882/1883, III, 1883/1884. За дейността на Вазов в Пловдив вж., *Шишм*, стр. 63—68.

Стр. 31. *L'enfant terrible* (фр.) — ужасното дете — прозви-

Стр. 31, **№ 23.** До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 294. Писмото е датирано според съдържанието. Спас Вацов бил преместен вече в София, в М-вото на народната просвета.

Вацов трябва да е писал на своя приятел за тези мероприятия, като му е загатнал и за неговото сътрудничество в списанието.

Стр. 32, **№ 24.** До И. Говедаров. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 57.

Стр. 32, **№ 25.** До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 295.

Вазов изпратил на Иречек стихотворението «При облаците» («На Ком») за възобновеното «Периодическо списание».

Стр. 33, **№ 26.** До К. Иречек. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 300.

Стр. 33. *Константин Иречек* (1854—1917) — известен чешки историограф, който има важни заслуги и към българския народ. Заемал поста главен секретар, а после министър на народната просвета (1881—1882). Особено значение за нас имат неговите книги: «Книгопис на новобългарската книжнина» (1872), «Български дневник» (ч. I и II), «История на българите» (1876), «Княжество България» (ч. I и II). Вазов постоянно си е служил с историческите трудове на Иречек — последните две книги и досега се пазят в личната библиотека на поета.

В писмото си Иречек между другото пише: «Вашите стихотворения са едно украшение на книжките на старото браилско Пер. списание и това, което обнародвахте в последно време, четох и чета всякога с най-голямо наслаждение, защото такива хубави неща на български език няма, а от тях се види какво може да процъфти в българската книжнина, ако тя се обработва с талант и усърдие» (вж. «Из архива на Константин Иречек», под ред. на П. Миятев, София, БАН, 1953, стр. 200).

След като получил отговора на Вазов и стихотворението «При облаците», Иречек писал второ писмо до поета с дата 3/15 март с. г., в което четем: «Твърде ми е драго, че ще издадете своите събрани стихотворения в един целокупен вид. С това ще направите една голяма услуга на сиромашката българска книжнина и с несъмненото благородно влияние на такава една книга върху читателите не мал[к]о ще заслужите за избавление на бъл-

Стр. 34, № 27. До Постоянния комитет. Обнародва се според оригинала — *ЦДИА*, ф. 20, оп. 1, а. е. 243, л. 21. По «неразположение», поради «главоболие», «по причина на здравето» или по «независеща» от него причина Вазов е отсъствувал и от други заседания на Постоянния комитет: на 10 март, 12 май, 28 май, 5 август, 1 септември, 3 септември, 5 септември 1881 г. (вж. *ЦДИА*, ф. 20, оп. 1, а. е. 243, листа съответно — 33, 64, 78, 122, 134, 136, 138), както и на 4 февруари, 12 февруари, 18 март, 15 април, 24 април, 13 май, 5 юни, 12 юни, 15 юни, 17 юни 1882 г. (вж. *ЦДИА*, ф. 20, оп. 1, а. е. 244, листа съответно — 20, 24, 47, 51, 54, 63, 76, 81, 84, 85).[1]

Стр. 35, № 28. До П. Висковски. Печата се според текста в книгата «Фейлетони» от Правова (Д. К. Попов). Издава Славянската книжарница «Зора» на г. Цокова. Пловдив, 1886, стр. 3. Вазов следял с интерес фейлетоните във в. «Независимост», подписвани с псевдонима Правов. Той е смятал, че този псевдоним е на неговия приятел Павел Висковски, комуто написва и настоящото писмо.

Стр. 35. *Aller Anfang ist schwer* (нем.) — Всяко начало е мъчно.

Стр. 35, № 29. До С. Бобчев. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 105.

Вазов говори за Драган В. Манчов (1824—1908) — известен български учител, книжар и издател. През 1875 г. избягал в Румъния и издавал в. «Стара планина». Манчов е издавал и редактирания от К. Величков и И. Вазов в. «Народний глас».

Стр. 36. . . .*капитанското село* — така Вазов нарича шеговито Сопот, защото в него е живял известният «капитан» — хаджи Лилко, осмян след година в разказа «Хаджи Ахил» (1872).

Цикъл със заглавие «Стремски мелодии» от Вазов не излиза. Стихотворението «Родното пепелище» излиза през 1882 г. в «Наука».

След «забележителности» следва нечетлива дума.

Стр. 36, № 30. До С. Бобчев. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 104.

[1] Писмо № 27, както и посочените в настоящата бележка, писма № 36, 38, 41, 156 и 231 ми са съобщени от др. Илия Тодоров, на когото изказвам искрена благодарност. Ред. В. Вълчев.

джов, П. Набодков и Д. Минков. Бобчев се занимавал с финансовите въпроси.

Стр. 37, № 31. До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 295.

На 10 май 1881 год. били произведени избори за Областното събрание в 18 колегии на Източна Румелия. По това време са били очертани вече двете партии — народна или съединистка и казионна. Ал. Батенберг суспендирал конституцията (21 апр. 1881) и Вазов като редактор на в. «Народний глас» публикувал няколко остри статии против тоя държавен преврат.

Сбирката си «Гусла» Вазов тъкмял първоначално да озаглави «Шумът». В «Гусла» са публикувани за пръв път поемите «Зихра» и «Трайко и Риза».

Стр. 39, № 32. До К. Величков. Печата се според оригинала — МИВР, №1408. Публикувано е от В. Вълчев в сп. «Септември», XII, 1959, стр. 126. Писмото разкри интересни данни по редактирането на в. «Народний глас» от Величков и Вазов. То свидетелствува и за политическите борби в Източна Румелия след отменяне на конституцията в княжеството, когато вестникът попада в ръцете на «клика», начело на която е стоял И. Салабашев, по-късно виден член на Стамболовата партия.

Стр. 32. *Константин Величков* (1855—1907) — виден български писател, общественик и художник. Завършил френския лицей в Цариград, по-късно следвал право в Париж. След превратa отишъл да живее в Италия. Във Флоренция учил живопис. Критикувал остро политиката на Стамболов. Върнал се в България чак след падането на Стамболовото правителство. Вазовата дружба с Величков е една от най-трайните и продължителните.

Стр. 39. *От писмото Ви с дата 12. V. май ~ се изпрати още през. мая.* — Навярно Вазов пише погрешно май вместо април.

Стр. 39. *«Марица» наистина сбъркa, дето одобри ку-детатът. . .* — Вазов има пред вид статия на И. Е. Гешов в «Марица», в която последният се примирява със суспендирането на конституцията;

Стр. 39. *Ку-де-тат* (фр.) — държавен преврат.

Стр. 39. *Менажираме* (фр.) — помагаме, закриляме.

Стр. 39. *Et consort* (фр.) — и компания.

Стр. 39. *От началото на тоя месец «Народний глас» е в ръцете на Блунчли и Салабашева. . .* — Блунчли Вазов нарича

Сливашев (1853—1924) — общественик и политически деец в румелийско време (бил е директор на финансите и член на Постоянния комитет), по-късно министър на финансите, член на БАН.

Стр. 39. . . .*сърцето ме заболява, като помисля, че Величков, Ст. Гешов*. . . — Вазов има пред вид навярно Стефан Иванов Гешов, виден търговец, активен участник в църковната борба.

Стр. 40. *Иробас* — днес Криво поле, село в Хасковски окръг.

Стр. 40, **№ 33.** До И. Говедаров. Печата се според текста в *НП*, стр. 56.

Стр. 40. *Иван Говедаров* — обществен деец от румелийско време, бил началник на канцеларията на Областното събрание.

Стр. 40. . . .*последните скръбни новини от България*. . . — Вазов има пред вид суспендирането на конституцията. Той не е искал всички да знаят за неговата политическа дейност. Затова моли Говедаров да открие писмото му само на председателя на Областното събрание.

Стр. 40. *Конверта* — плик.

Стр. 40. *Обади на г. г. Хаканова и Енчева*. . . — отнася се за доктор Хаканов и П. Енчев, приятели и съмишленици на Вазов.

Стр. 41, **№ 34.** До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 297.

Стр. 41. . . .*че си подал оставката*. — С. Вацов си подал оставката във връзка с отменяне на конституцията от Батенберг.

Стр. 41, **№ 35.** До А. Т. Илиев. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 32.

Стр. 41. *Атанас Т. Илиев* (1852—1925) — български учен, фолклорист и общественик. Учил се в родния си град — Стара Загора, Пловдив, Табор — Чехия (1869—1871). Завършил славянска филология и учителствувал в Стара Загора, Горна Оряховица, София. Сътрудничил на сп. «Читалище», «Наука» «Денница» и др. Редактирал в Стара Загора заедно със С. Момчилов сп. «Надежда» (I, 1900), в което сътрудничил и Вазов.

Стр. 41. *Приех ~ двата ръкописа на статистиката*. . . — Вазов има пред вид ръкописа на Илиевата статия «По статистиката. Върху причините, които спомагат или пречат да се размножава народонаселението», печатана в «Наука», 1881 и 1882 г.

Стр. 42, **№ 36.** До Постоянния комитет. Обнародва се според оригинала — *ЦДИА*, ф. № 20, а. е. 243, л. 94. На молбата се чете надпис: Прочетено 27 юний 1881.

Спас Вацов постъпил на друга работа и не е станало нужда от застъпничеството на Вазов.

Стр. 43, **№ 38.** До Постоянния комитет. Печата се според оригинала — *ЦДИА*, ф. № 20, а. е. 243, л. 152. На молбата написано: Прочетено [на] 23 7 /врий 881. Вх. № 683.

Стр. 44, **№ 39.** До П. Енчев. Печата се според текста в «Известия на българското историческо дружество», кн. XXI, С., 1945, стр. 137—138.

Стр. 44. *Петър Енчев* — обществен и политически деец. През 1881 г. бил член на Постоянния комитет. През 1882 г. заел поста финансов началник на Сливенския департамент.

Стр. 44. *Вярвам, че ~ и ти си се зарадвал от честити преврат, който стана в Дирекцията на финансите*. — Вазов има пред вид бламирането в Областното събрание на д-р Странски (като директор на финансите), както и на неговите сътрудници.

Стр. 44. *На твоя съгражданин г. Алексиева*. . . — През 1881 г. в Сливен излиза сбирката на Т. Алексиев «Съвременни разни стихотворения», която авторът пратил за отзив на Вазов. В «Наука», I, кн. 2, май 1881, Вазов, като привежда една несносна строфа, прави внимателна забележка и препоръка на младия поет.

Стр. 45, **№ 40.** До К. Иречек. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 300. В писмото си до Вазов от 18 февр. Иречек се интересувал колко турци и гърци има в Източна Румелия, колко и кои са селата, населени с павликени, кога е дошел Алеко паша в Пловдив. «Не ми се сърдете — завършва писмото си Иречек, — че Ви досаждам с такива неща. В последно време, като имам при ръце своите исторически бележки из разни съчинения и източници, в свободни нощни часове се зарових в славното минало на Пловдив и Тракия и заради това поисках да зная и тия неща, а в Пловдив най-напред помислих на Вас като на литератор par excellence («Из архива на Константин Иречек», стр. 239).

Стр. 46. *«При Марица»* ще е било първоначално заглавието, което Вазов искал да даде на стихосбирката си «Поля и гори».

Стр. 46, **№ 41.** До Постоянния комитет. Обнародва се според оригинала — *ЦДИА*, ф. № 20, а. е. 244, л. 88. Молбата е резолирана: «Получено [на] 19 юний 1882. Вх. № 554. Давам отпуск.»

Стр. 47, **№ 42.** До В. Стоянов. Обнародвано от

продължение и свършека на поемата си» 6/10. Ст»; *Васил Д. Стоянов* (1839—1910) — известен български книжовен деец. Завършил класическа филология в Прага, следвал в Пражкия университет филология, философия и право. Заедно с М. Дринов и В. Друмев основали в 1869 г. в Браила Книжовното дружество. Взел активно участие в нашия културен живот, сътрудничил на в. «Възток», сп. «Общ труд», «Народност», «Дунавска зора» и др.

Стр. 47, **№ 43.** До В. Стоянов. Обнародвано е от В. Вълчев в *СС—XX*, стр. 542. На писмото се чете резолюцията на В. Стоянов: «Да се отговори, че се спира напечатването на поемата и че се чака управений вид за обнародване поне в IV кн. 8/10. Ст».

Стр. 48, **№ 44.** До В. Стоянов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 302.

Стр. 48. . . .*провождам Ви сега приложеното стихотворение*. . . — касае се за «Раковски», печатано в кн. 4 на «Пер. списание».

Стр. 48, **№ 45.** До В. Стоянов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 303. Върху Вазовото писмо В. Д. Стоянов е написал: «Да се постъпи съгласно с желанието на г. Вазова 5/12. Дадено за записване на 31 август 83.» В. Д. Стоянов по онова време е бил временен председател на Книжовното дружество.

Стр. 49, **№ 46.** До В. Стоянов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 303. В. Стоянов писал на Вазов на 12 ян. 1883 г., че не можал да отговори веднага поради болест, но стихотворението и поправката получил навреме. Покрай другото той пише: «Няма да пропусна случая и да Ви не забележа, че Книжовното дружество (много) съжалява загдето (му отказахте) тъй се случи да не може да напечата и хубавата Ви поема «Загорка» (за която слушаме, че сте били издали в особена брошурка, макар че в едно писмо казвахте, че веднага подир поправлението ѝ ще да испратите да се обнародва в списанието му) (к. м.) в своето списание.»

Стр. 49, **№ 47.** До неизвестен адресат. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 184. Навярно Вазов отговаря на някой студент, член на Славянското дружество в Лайпциг.

Стр. 50, **№ 48.** До А. Батенберг. Обнародва се спо-

ред предложението да поднесат на Батенберг излязлата през 1884 г. в два тома «Българска христоматия или сборник от избрани образци по всичките родове съчинения. , ,», съставена от двамата наши писатели.

Стр. 51, **№ 49.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ; д-р Кръстьо Котев Кръстев* (1866 — 1919) — известен български учен и литературен критик, изтъкнат представител на идеалистическата философия. Редактирал е списанията: «Литературно-научно списание на Казанлъшкото учителско дружество» (1890); «Критика» (1891); «Мисъл» — едно от най-сериозните списания у нас, и др.

Отначало Кръстев имал възторжено отношение към Вазовото творчество. Той е сътрудничил в редактираното от Вазов сп. «Денница», Вазов пък сътрудничил в първите годишнини на «Мисъл». По-късно около «Мисъл» се формирала група писатели (П. П. Славейков, П. Ю. Тодоров, П. К. Яворов), която водила системна борба против реализма на Вазов, отричайки неговото литературно дело и значение.

Стр. 51. *Колкото за «Клавиго»*. . . — Преводът на «Клавиго» от К. Кръстев не е печатан в «Наука», понеже на следната година списанието престанало да излиза.

Стр. 52, **№ 50.** До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 297. След изборите на 23 септ. 1884 г. на власт дошла съединистката партия, към която са се числели Вазов и Величков.

Вацов не приел поканата да стане началник на канцеларията при Дирекцията на просветата и съобщил на Вазов причините — женитбата му, станала преди половин година, издръжката на майка си, сестра си, брат си.

Стр. 52, **№ 51.** До К. Иречек. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 301. Писмото е отговор на писмото на К. Иречек от Великден (24 март) 1885 г. Иречек благодари на Вазов за сбирката «Италия» , поздравява го за сп. «Зора», което Вазов и Величков предприели да издават (Из архива на К. Иречек, стр. 261).

Стр. 52. *Ralson d'être* (фр.) — право, основание за съществуване.

Сведения за «Пътешествия по България» намираме в «Зора», I, кн. 3, юни 1885.

Стр. 53, **№ 52.** До С. Вацов. Обнародвано от М. Арнаудов в *СБСМ*, стр. 298. В кн. 3 на «Зора» няма стихотворения

и литератор Н. К. Костомаров, за руската, полската, чешката, сръбската литература (за Миличевич и за книгата му «Зимни нощи», 1879). В кн. 5, стр. 227—231 е поместен разказът «Тумрук» (Една бележка из дебатите на Скупщината) от М. Г. Миличевича. На края: Превел: С[пас] В[ацов].

Стр. 54. *Миларова го турнахме тука в «Echo des Balcans» ~ по-напред клепà, а сега ечи.* — Касае се за Светослав Миларов, който е издавал в София от декември 1884 до януари 1885 г. в. «Клепало», а от юни до септември — в Пловдив — в. «Echo des Balcans».

Стр. 55, № 53. До С. Миларов. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 185. Писмото до С. Миларов е във връзка с първите законодателни избори, произведени след Съединението, на 11 май 1886 год. Изборната борба между опозиционните партии и правителството на П. Каравелов се водила с много голямо ожесточение. В навечерието на изборите сам Батенберг заминал за Южна България, придружен от П. Каравелов. Вазов не бил избран за народен представител в тези избори, Миларов — също.

Стр. 56, № 54. До К. Величков. Публикувано от С. Радев в *СБСМ*, стр. 384. Това Вазово писмо е отговор на третото Величково писмо (второто е от 22 ноем./4 дек. 1886 г.).

Вазов напразно е мислел, че неговият приятел по-ясно вижда събитията. На 5/17 януари 1887 г. Величков му пише: «Това, което най-силно можем да желаем днес, утре може да дойде в противоречие с чувствата ни. Видиш, че не съм по-малко песимист от тебе. Не зная защо мислиш, че схващам оттука по-вярно положението.» —Вж. *Преп. I*, стр. 298.

Стр. 57, № 55. До С. Миларов. Печата се според текста във в. «19 февруарий» (I, 1887, бр. 16, 20 авг.), излизал в Турну Северин — Румъния, редактиран от С. Миларов и Д. К. Попов.

Стр. 57. *Хаканов и Павлитов* — членове на Съединистката партия, по онова време емигранти в Цариград.

Стр. 58. *Михаил Н. Катков* (1818—1887) — руски реакционен публицист. В 30-те години сътрудничил в «Отеч. записки». По-късно преминал на антидемократични позиции; бил редактор на «Московские ведомости», издавал «Русский вестник» и др.

Стр. 58, № 56. До К. Величков. Обнародвано е от С. Радев в *СБСМ*, стр. 360.

Стр. 58. *Алексей Н. Куропаткин* (1848—1925) — руски военачалник. По време на Руско-турската война от 1877—1878 г. бил началник-щаб на пехотна дивизия. Автор е на книгата «Действия отрядов генерала Скобелева в Русско-турецкую войну 1877—1878 годов. Ловча и Плевна», в две части, 1885 г.

Стр. 58. . . .*товарищ на военния министър* — помощник на военния министър.

Стр. 59. *«Пан Тадеуш»* — най-значителното произведение на полския поет Адам Мицкевич (1792—1855). Вазов не си спомнил добре стиховете от «Пан Тадеуш», които сам бил превел по-рано. Те са:

Станали мрачни, зли, и сè отрова пийм,
и в чуждите места сами си яма рийм.

Стр. 60, № 57. До К. Величков. Обнародвано от С. Радев в *СБСМ*, стр. 361.

Стр. 60. *Данаил С. Юруков* — обществен и политически деец, зет на К. Величков, също емигрант в Цариград.

След стъпването на Фердинанд на българския престол било съставено министерство начело със Стамболов; военното положение и цензурата били вдигнати. В броя си от 31 авг. в. «Търновска конституция» отправил остър протест срещу правителството. Това предизвикало демонстрация срещу П. Каравелов.

Стр. 60. *Кирко Вазов* — Вазовият чичо, търговец в Румъния, при когото И. Вазов бил изпратен да учи търговия през есента на 1870 г.

Стр. 61. *Д-р Кирко Вазов* — брат на И. Вазов, медицински лекар, по онова време живял също в Одеса.

Стр. 61, № 58. До К. Величков. Обнародвано от С. Радев в *СБСМ*, стр. 362.

Стр. 62. *Но той ме удиви ~ чрез едно отворено писмо. . .* — касае се за писмото на С. Миларов в «19 февруарий», бр. 19, 30 август 1887 година.

Стр. 62. *Ридикюлизира* (фр.) — осмива, прави смешен.

Стр. 62. *Абстенция* (фр.) — въздържане.

Стр. 62. *Затворяниятa, полицейските надзори. . .* — Вазов загатва за терора, който Стамболов упражнявал в страната и вън от.нея, като пращал навсякъде шпиони; Стр. 62. *Fait le mort* (фр.)— прави се на умрял, е като мъртъв.

Стр. 63. *Зах. Стоянов е напечатал черна таблица. . .* —

бр. 79 на в. «Свобода» от 1887 г.

Стр. 63. *Днес видях ~ писмото от П. Славейкова. . .* — Славейковото писмо до Фердинанд е публикувано във в. «Одесский листок», бр. 257 от 24 септ. и 6 окт. 1887 г. Преведено е и на бълг. език. Вж. по този въпрос нашата публикация «Писмо на П. Р. Славейков до Фердинанд. — В: Известия на Института за литература при БАН, кн. VI, С., 1958, стр. 285 — 288.

Стр. 64. *. . .тъкмя да направя една разходка до Варшава. . .* — В Полша Вазов не отишъл въпреки намерението си. А. Пйотровски, художник, идвал в България като военен кореспондент по време на Сръбско-българската война. По-късно направил няколко илюстрации към романа «Под игото». Григоровски навярно е бил също военен кореспондент през Сръбско-българската война.

Стр. 64, **№ 59.** До В. В. Уманов - Каплуновски. Печата се според текста в *Сл. арх.*, стр. 243—245.

Стр. 64. *«Уведомляя о получении оттиска «Славянские поэты в русском переводе». . .* — Отпечатъкът, за който споменава Каплуновски, е от сп. «Дело», 1887, № 6.

Стр. 64. *. . .по поводу перевода «Громады». . .* — Вазовата поема «Грамада» е преведена най-напред от Каплуновски и печатана в сп. «Дело» 1886, № 7.

Стр. 65. *Они ~ самая красноречивая защита, оказанная мне против несправедливого приговора г. Степовича* — А. И. Степович (1856—1936), руски славист, литературовед и преводач. Първоначално се отнесъл доста критично към някои Вазови стихотворения от «Сливница» (Известия СПб. Славянского Благотворительного Общества», 1887, № 4, стр. 245—246). По-късно се запознал лично с поета в Киев и неколкократно се отзовавал положително за творчеството му.

Стр. 65. *Я теперь работаю над окончанием романа. . .* — Става дума за «Под игото».

Превод: Многоуважаеми Влад. Уманов-Каплуновски!

Като съобщавам за получаването отпечатъка «Славянские поэты в русском переводе», изпратен любезно от Вас, но за съжаление предаден ми късно, бързам да Ви изкажа моята гореща благодарност за вниманието, оказано на моите трудове.

Исках да изпълня този дълг още миналата есен, по повод превода на «Грамада», но не можах да узная Вашия адрес.

Аз съм Ви задължен толкова повече, че моите стихотворения

благодарение на поетическия талант на преводача, не дотолкото са в оригинал. Това ми потвърдиха и живеещите тука съотечественици, запознати с моите произведения.

Щастлив е писателят, превеждан от друг писател, който го е разбрал вярно и искрено му съчувствува!

Превъзходно е излязло стихотворението «Раковски», предадено в отличен амфибрахий. Мисля, че Вие сте го взели от «Периодическо списание». Това стихотворение е само част от цял ред други в подобен дух, напечатани под наслов «Епопея на забравените». Ако я набавя, ще Ви я изпратя заедно с други мои трудове.

Блестящо са преведени и стихотворенията от «Сливница». Те, заедно със съчувствената забележка, са най-красноречивата защита, оказана ми против несправедливата присъда на г. Степович. Погрешността на възгледа на рецензента за идеята, лежаща в основата на тези стихотворения, е очевидна. С изключение на няколко стихотворения, написани от мене в порив на тясно национални увлечения и за които се е захванал г. Степович, главният мотив на останалите — това е скръбта за жертвите на братоубийствената война, както Вие вярно отбелязвате.

Сега аз работя над завършването на романа, чийто сюжет е взет от живота на българите в навечерието на Освобождението.

Възнамерявам през януари да замина за Петербург, където ще имам щастието лично да Ви засвидетелствувам моята гореща признателност.

Приемете уверение в моето дълбоко уважение.

И. Вазов

28 дек. 1887 г.
гр. Одеса.

Стр. 65, **№ 60.** До К. Величков. Обнародвано е от С. Радев в *СБСМ*, стр. 364.

Вазовото писмо до К. Величков от ноември 1887 навярно е изгубено.

Стр. 66. *. . . с който преводача (Каплуновски) отговаря на една рецензия. . .* — Каплуновски пише в «Баян» в защита на Вазов: «Впрочем г. Степович тука трябва да се поправи: насмешките на поета са отправени не толкова към самия сръбски народ, отколкото против неговите жестоки алчни ръководители (Милан и съдружниците му).» «Баян», стр. 6—7.

Стр. 67, **№ 61.** До С. Бобчев. Обнародвано от В. Въл-

се намирал още С. Бобчев.

Стр. 67. *Бях писал дваж на бай Маджарова. . .* — М. Маджаров по онова време също бил в Цариград.

Стр. 67. *A outrance* — (фр.) — докрай.

Стр. 67. *Владимир Г. Шишманов* — известен с лъжеиме Петрони (Petrone), съвременник на Вазов. За него виж повече в спомените на д-р Борис Вазов в *СБСМ*, стр. 17.

Краят на писмото липсва.

Стр. 67, **№ 62.** До К. Величков. Обнародвано е от С. Радев в *СБСМ*, стр. 366.

Стр. 68. *Тия дни дойдоха тука и г. г. Греков (нашият) и Миларов.* — Става дума за Михаил Греков, участник в националноосвободителните борби, виден русофил.

Стр. 69. *Мюзелирам* (фр.) — турям намордник.

Стр. 69. *Д-р Васил Радославов* (1854—1929) — български държавник, изтъкнат русофоб. Бил министър на правосъдието в Каравеловия кабинет (1884—1886), министър-председател по време на регентството (1886—1887), министър-председател от 1913—1918 г., един от виновниците за двете национални катастрофи.

Стр. 69. *Каикчи-кавгасъ* (тур.) — караница на лодкари.

Стр. 69. *Приех едно писмо ~ и «Словесност»*. — С. Костов и Д. Мишев издавали в Пловдив «Христоматия по изучване словесността», т. I, 1888, т. II, 1889. В нея взели участие И. Вазов и К. Величков.

Стр. 70, **№ 63.** До К. Величков. Обнародвано от С. Радев в *СБСМ*, стр. 368.

Вазов бил отчаян от руското «Правителствено съобщение», публикувано в Петербург на 11 февр., според което се казвало, че Русия не смятала да се меси във вътрешните работи на България и да търси отговорности за миналото. Това съобщение е публикувано и в «Търновска конституция», IV, 1888, бр. 1, 22 февр.

Стр. 70. *Echec* (фр.) — неуспех.

Стр. 70. *Александър Василевич Каулбарс*(1844—1929)—руски генерал, повикан от Батенберг за министър на войната в 1882 г. През 1883 г. той бил принуден да напусне България поради решението на Батенберг в III об. нар. събрание — септ. 1883, да изпълни «народната воля» — да възобнови конституцията.

Стр. 70. *Qui vivra verra* (фр.) — който живее, ще види.

Стр. 70. *Пития* — жрица на Аполонов храм в Делфи.

Стр. 72. *Стефан Костов* (1857—1917). Бил учител в Стара Загора и Пловдив. След Съединението се преместил в София. От 1891 до 1894 г. бил секретар на Българската екзархия в Цариград, а от 1894 до 1914 — главен секретар на Светия Синод. Автор е на няколко книги, оригинални и преводни. Преписката между Вазов и Костов се начева от последния в 1888 г., когато Костов и Мишев работели над «Христоматия по изучаване словесността». За насърчението, вниманието и добрите чувства, които Костов показвал към Вазов, поетът по-късно му посветил стихотворението си «В изгнание».

Стр. 72. *. . .разказите, които съм си начъртал да напиша. . .* — Разказите, за които Вазов съобщава и на Шишманов, (стр. 120) са: «Епоха — кърмачка на велики хора», «Тъмен герой», «Сладкодумен гост на държавната трапеза», «Дядо Нистор» и др.

Стр. 72. *Ако се видите с г. Пеева. . .* — Тодор Пеев, един от редакторите на «Пер. списание». Вазов ще е пратил сборника «Баян» за отзив в списанието.

Стр. 73, **№ 65.** До С. Бобчев. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 106.

Стр. 73. *Брат ми, докторът, сега бил в София* . — Касае се за д-р Кирко Вазов, който се завърнал по-рано в България.

П. Каравелов по-рано се борил срещу консерваторите. През 1883 г. либералната партия на Др. Цанков се разцепила. П. Каравелов застанал начело на една от фракциите (каравелисти). От 1884 до 1886 г. Каравелов бил министър-председател и провеждал антируската политика на Батенберг.

Стр. 74. *Вчера пристигна тука г. Начев. . .* — Начо А. Начев, активен член на Съединистката партия, префект на гр. Сливен през румелийско време и по-късно директор на вътрешните дела.

Стр. 74. *Pour des raisons politiques* (фр.) — по политически причини.

Стр. 74. *Ако видиш г. Шопова. . .* — Атанас Шопов (1853—1922) — български общественик и книжовник, от 1884 до 1897 г. секретар на Българската екзархия.

Стр. 74, **№ 66.** До К. Величков. Обнародвано от С. Радев в *СБСМ*, стр. 369.

Стр. 75. *C'est plus fort que moi* (фр.) — това е по-силно от мен.

Стр. 76. *Bon vivant* (фр.) — веселяк, гуляйджия.

Стр. 76. *En mauvaise fortune bonne mine* (фр.)— при лоша съдба добър вид.

Стр. 76. *Casus belli* (лат.) — причина за война.

Стр. 77, **№ 67.** До С. Костов. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 86.

Откъсът от «Чичовци» «Гузний Фратю» е печатан в Христоматията на Костов и Мишев, т. I, стр. 106. Откъсът «Дядо поп Ставри» — от същата повест — е поместен в т. I на Христоматията, стр. 104—105.

Стр. 77. *Дескрипция* (фр.) — описание.

Стр. 78. *Пишат ми от Петербург ~ доколко ще излезе свястно.* — Не е ясно какъв сборник са тъкмели в Петербург с произведения на Каравелов, Ботев, Славейков и Вазов.

Стр. 78, **№ 68.** До П. П. Славейков. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 77.

Стр. 79, **№ 69.** До С. Бобчев. Обнародвано е от В. Вълчев в *НП*, стр. 107.

Стр. 79. . . .*на писмото ти от 11 априлия.* — В писмото си от 10 (а не 11) април С. Бобчев пише между другото на Вазов: «Признавам, че то беше облечено във форма не съвсем позволена между искрени приятели, които. . . дълго време още има да делят еднаква участ; но слушай, Вазов, ти забравяш отгде пиша, първо, и, второ, не знаеш кога съм ти писал и при какви обстоятелства и най-сетне, любезний, писмата ми, догде идат до самата поща — минават през няколко ръце» (ръкописът на писмото на С. Бобчев се пази в Музея «Иван Вазов»).

Стр. 80. *Катерина* е жената, *Койка* — дъщерята на С. Бобчев.

Стр. 80, **№ 70.** До С. Костов. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 88.

Стр. 80. *Приех Ви последното писмо. . .* — Между другото в писмото си от 8 април 1888 година Костов пише на Вазов за К. Величков: «Вий сте честит, дето през последните бури не сте скъсали старото си приятелство с този благороден момък. Като се добре пресметне отначало на «бозгуна» до днес, всеки от приятелите ни поизгуби по нещо, материално и нравствено, и вий заедно с другите сте осъдени на тая участ; но случая, гдето сте съхранили девствено приятелството си с г. Величкова, трябва взаимно да считате за важен и ценен.»

Стр. 82. *Får niente* (итал.) — приятно безделие.

Стр. 82. *Нейчова* — Вълко Нейчов — политически деец, заклеймен от Ботев и Вазов заради угодническото си поведение към турците (вж. стих. «Потребно размишление»). След Освобождението избиран няколко пъти депутат от Панагюрище.

Стр. 82. *High life* (англ.) — висше общество.

Стр. 82. *Трущоба* (рус.) — затънтено място, вертеп.

Стр. 82. *Fait le sérieux* (фр.) — изглеждам сериозен.

Стр. 82. *Люцканов* — А. Люцканов —общественик и политически деец, зет на Д. Цанков.

Стр. 82. *Жил-Блаз* — герой от едноименния роман на Льосаж (1668—1747).

Стр. 83. *Persona grata* — желателна личност.

Стр. 83, **№ 72.** До С. Костов. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 90.

В Христоматията на Костов и Мишев, т. II, са поместени две стихотворения от Надсон, преведени от И. Вазов: «Не, музо, не зови, не ме увличай сладко» (стр. 466—467) и «Брате мой, страждущий брате мой, чуй. . .» (стр. 468—469). Не е известно кое е било третото стихотворение от Надсон, което Вазов е пратил в превод на Ст. Костов.

Стр. 84. *Там се разказва за един войник от Ветрен. . .* — Касае се за Вазовия разказ «Иде ли?», поместен в т. II на Христоматията със заглавие «Стоянчо из Ветрен» (стр. 384—387).

През 1893 г. излиза Вазовата стихосбирка «Звукове» (второ издание — 1897), която съдържа неговите емигрантски стихове (28 на брой), писани в Одеса и Петербург.

Стр. . . . 84. *идеолози а la Свирча. . .* — Вазов има пред вид Димитър Петков. По времето, когато той пише писмото си, Д. Петков бил кмет на София.

Стр. 84. *Vae victis!* (лат.) — тежко на победените!

Стр. 85, **№ 73.** До К. Величков. Обнародвано от С. Радев в *СБСМ*, стр. 372.

Стр. 85. *Завчера пристигнах от Киев. . .* — В Киев през юли се състояли големи славянски тържества във връзка с 900-летието от покръстването на русите. В тия тържества взела участие и съставената от Др. Цанков делегация от емигранти, в която влизали: И. Вазов, С. С. Бобчев, М. И. Маджаров, М. Дринов, А. Люцканов, капитан Бахчеванов, Д. Бръчков, А. Теодоров, А. Рашеев и др.

император Вилхелм и руския — Александър III, станала през юли в Петерхоф, без да донесе благоприятни резултати за разрешаване на емигрантския въпрос.

Стр. 85. *Транспирирам* (фр.) — издавам се, излизам наяве.

Стр. 86, **№ 74.** До С. Костов. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 91.

Стр. 88, **№ 75.** До К. Величков. Обнародвано от С. Радев в *СБСМ*, стр. 373.

Стр. 88. *«Освобожденний Ерусалим»* — «Освободеният Ерусалим» — знаменита поема от Торкваго Тасо (1544—1595).

Стр. 89. *Григор Начевич* (1845—1920) — един от изтъкнатите представители на консервативната партия, краен русофоб.

Стр. 89. *Николай Карлович Гирс* (1820—1895) — руски дипломат, дългогодишен министър на външните работи в Русия, изпълнител на волята на Александър III.

Стр. 89. *A bout portant* (фр.) — на месо.

Стр. 90, **№ 76.** До К. Величков. Обнародвано от С. Радев в *СБСМ*, стр. 375.

Стр. 91. Сп. *«Библиотека Св. Климент»*, редактирано от П. Каравелов, излизало три години: 1, 1888/89 — III, 1890. В него са печатани няколко Вазови стихотворения.

Стр. 91. *Анжело де Губернатис* — италиански учен, който проявявал симпатии към България и българите. След едно пътешествие в нашата страна издал през 1899 година във Флоренция книгата си «La Bulgarie et les bulgares. Journal de voyage et études». За срещите си с Вазов Губернатис е разказал на стр. 105, 128, 132, 175.

Стр. 92, **№ 77.** До С. Костов. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 92.

Стр. 92. *«В царството на самодивите»* излиза за пръв път в «Нар. глас», бр. 469—475 (3 март — 21 април 1884).

Стр. 92. *Една небогата жилка от вдъхновение съм набутал. . .* — Вазов е работил върху стихотворенията си, излезли през 1893 г. в сбирката «Звукове».

Стр. 92. Във в. «Свобода», III, бр. 14, 5 окт. 1888 е поместена бележка за кн. V на сп. «Труд», която остро критикува К. Кръстев заради положителната оценка на Вазовото творчество (вж. бел. № 79).

Стр. 93. *Отзыв «Вестника Европы» мне показался крайне несправедливым.* — Става дума за рецензията за «Баян», печатана в кн. 10 на списанието, 1888, стр. 843—845.

Стр. 94. *Г. Геруц сообщает мне. . .* — Касае се за един от Вазовите кореспонденти от Петербург — Крунослав Юр. Геруц, директор на Славянската книжарница, издател на първата книга на «Баян». Вж. за него в *Преп. II*, стр. 320, 321.

Стр. 94. *В одном из них («Труд») печатается довольно обширная студия. . .* — Касае се за студията на д-р К. Кръстев «Иван Вазов. Етюди за стихотворната му поезия».

Стр. 94. *. . .было переведено что-то и на итальянский поэтом Канини.* — Вазов има пред вид известния общественик и поет Марко Антонио Канини, превел негови стихотворения в книгата си « Il libro dell' amore. Poesie italiane raccolte e straniere. Venezia, 1885, p. 531—534. За преписката между Вазов и Канини вж. в. «Нар. глас», VII, 1885, бр. 517, 9 февр., стр. 1; «Учил. преглед», XLII, 1943, кн. 4—5, стр. 496.

Превод:

Одеса, 22 ноември 1888 г.

Многоуважаеми Владимир Василевич,

Имах честта да получа Вашата визитна картичка. Съобразно с изразеното от Вас желание изпращам Ви сборника «Италия». Счетох за нужно много от думите, които биха могли случайно да Ви затруднят, да преведа на руски. Преведох също (свободен превод) и няколко стихотворения. След като се запознаете с тази книжка, ще видите има ли там нещо годно за превод и за поместване в «Баян» или на друго място. Да си призная, мене някак си ми става съвестно: Вие и така сте отделили много място за моите произведения в първата книжка на «Баян», където е събрано всичко, което е било поместено от Вас в други издания. Отзивът на «Вестник Европы» ми се стори крайно несправедлив. Както вече отбелязах, в съвременната руска критика личните чувства и дребните страсти на лагерите вземат връх над гласа на съвестта и над другите изисквания на трезвата и просветена критика. Г. Геруц ми съобщи, че е имало и противоположни отзиви в други периодични издания, но мене не ми се е случило да ги видя, а би било интересно.

Много съм Ви благодарен за превода на «Природата», която и аз считам за едно от по-сполучливите мои стихотворения,

цялото произведение е прекрасно преведено на руски. Не знам какво още от произведенията на други български писатели ще влезе във 2-та книжка на «Баян». Бих могъл с удоволствие да Ви дам някакви сведения по този предмет, ако биха Ви се оказали необходими.

Не ми е известно дали Ви се е случило да видите съвременни български списания (името е твърде громко за микроскопическите книжки), където се явяват понякога немного лоши опити по литературата и литературната критика. В едно от тях («Труд») се печата доста обширна студия за моя сборник «Сливница». Аз още не съм я чел и чакам номерата на списанието. Ако искате, бих могъл да Ви изпратя да прочетете студията на д-р Кръстев, когато я получа.

От стихотворенията в «Италия» някои бяха преведени на други славянски езици; между тях — «Ековете» и «Във Ватикан» на чешки. Както чувах, било преведено нещо и на италиански от поета Канини. Както ще видите, дълбоки чувства и силни лирически движения в тях няма: това в голяма част са ред игриви и леки бележки на турист. Изпращам Ви «Италия» не само от желание да я видя в руски превод, а за запознаването Ви с този опит на новия жанр в българската поезия, която застъпва досега изключително патриотични теми.

. Преданият Ви И. Вазов

Адрес:
Одесса, Коблевская ул. 23, 33.

Стр. 95, **№ 79.** Д о С. К о с т о в. Обнародвано от В. Вълчев в *НП,* стр. 94.

Стр. 95. *Недюжинен* (рус.) — необикновен, превъзходен.

Стр. 96, **№ 80.** Д о С. К о с т о в. Обнародвано от В. Вълчев в *НП*, стр. 95.

Стр. 97, **№ 81.** Д о С. К о с т о в. Обнародвано от В. Вълчев в *НП,* стр. 96.

Стр. 97. *«Изминатий път»* («Години хвъркат, живот отива») — не е печатано в сп. «Библиотека Св. Климент». Вазов го публикувал с нови поправки и ново заглавие в сп. «Денница» (I, кн. 9, септ. 1890).

Последните три писма говорят определено за творческия процес у Иван Вазов.

Стр. 98, **№ 82.** Д о В. В. У м а н о в-К а п л у н о в с к и. Печата се според текста в *Сл. арх.,* стр. 247—250,

настоящото издание. Понеже съпоставките биха отнели много място, ще приведа мнението по този въпрос на В. Злиднев. Той пише: «Съпоставянето на публикувания в България текст сочи на някои текстуални разлики и позволява да говорим за съществуването на две редакции на писмото. В публикувания по-рано вариант има нелогични (до безсмислица) места, неточни определения. Това дава основание да считаме публикувания вариант за първа чернова редакция на писмото. В окончателния вариант не само са отстранени нелогичността, неточността, но е придаден друг характер на оценките на Л. Каравелов. В първия вариант оценките носят категоричен характер, а във втория, обратно, Вазов неднократно подчертава, че това са лични съждения, че той може би греши и т. н.» (Вж. Славянский архив, стр. 241).

Стр. 98. . . . *не имеется даже книги Пыпина-Спасовича*. . . — Александър Николаевич Пипин (1833—1904), руски литературовед, и Владимир Данилович Спасович (1829—1906), полски публицист и литературен историк, автори на двутомната «История славянских литератур» (1865, 2 изд., 1879 — 1881). Вазов се отнася критично към този труд.

Стр. 99. *Любен подражал в повестях Марко Вовчку*. . . — касае се за прогресивната украинска писателка Марко Вовчок, псевдоним на М. А. Виленская — Маркович (1834—1907).

Стр. 100. *Благодарю Вас за сведения о «Баяне»*. . . — Втората книга на «Баян» излиза под заглавие «Славянская муза» (СПб., 1892). В нея са поместени редица Вазови произведения.

Превод:

Одеса, 12 декември 1888

Многоуважаеми Владимир Василевич,

Извинете, че закъснях с отговора на Вашето любезно писмо. Една от причините беше тази, че търсих у живеещите тука българи произведения на Любен Каравелов, но за съжаление нищо не се намери. Още по-малко ми провървя при търсене справки по неговата биография. В местната обществена библиотека няма даже книгата на Пипина-Спасовича, гдето бих могъл нещо да взема и попълня моите сведения. Като не се доверявам на паметта си, не ще се докосвам до този предмет и ще кажа само няколко думи за характера и значението на литературната дейност на Каравелов и моето гледище.

Цялата дейност на Каравелов е от агитаторски характер. Тя е имала за главна цел да подготви националния дух на бъл-

своеобразен отпечатък. С нея се обуславя развитието на неговия талант, достойнствата и недостатъците на неговите творения. Тъй, поради бързането, с което ги е писал (той, като Раковски, неуморно е работил и в едно и също време е писал повести, стихотворения, научни статии, критики, памфлети, прокламации и пр.), като е имал пред вид само своята висока цел; многобройните му повести от българския бит са излезли някак недодялани и слаби, те са лишени от интерес и често дъхат на фалш, тъй като писателят е жертвувал на тенденцията реалната правда на живота. Но там се срещат и превъзходно нарисувани портрети на някои от героите — онези именно, които лично са му били познати (например дядо Либен в разказа «Българи от старо време»). По мое мнение, само тези пасажи оживяват и освежават до известна степен неговите повести, иначе крайно монотонни и тежки. Повече ми се нравят неговите стихове, писани под силното влияние на Шевченко. Болшинството от тях дишат истинска искреност на чувството и простотата. Към тях не се отнасят стихотворенията с публицистичен характер. Любен подражаваше в повестите Марко Вовчок, но несполучливо. Но какъв стил има той, каква изразителност на езика, каква сила и оригиналност на мисълта, блясък на ума и бойкост на похватите! Тези качества засенят недостатъците и подкупват читателя. Особено неговите пълни с остър сарказъм и остроумие критически статии: «Знаеш ли ти, кои сме?» Помня с какъв жив интерес се четяха те при появяването си в България — повестите не се четяха (както и в Румъния, българската интелигенция ги предпочиташе пред политическите уводни статии на вестниците му). Тези критически статии съставят голяма заслуга на Любена в българската литература. Той я очисти от маса бездарности.

Като беше главно революционер, Каравелов изпадна в крайности, присъщи на всяка отрицателна дейност. Наред със султана и турските чиновници той громеше в своите вестници възраждащата се българска църква и православието. Той се отнасяше отрицателно към двадесетгодишната борба на българския народ за смъкване на духовния гнет на гръцката патриаршия. Това беше заблуждение и Любен тук слабо разбра своето време.

Този дух на отрицанието, често явяващ се влияние на руския нихилизъм, цъфти и сега на чуждата нему българска почва и има своите ревностни апостоли в средата на партията, скъсала връзките с Русия. Това е школата на Каравелов. И влиянието на

най-крупните личности в историята на Българското възраждане. Неговата могъща сила, развила се едностранчиво и пуснала много хубави зърна в почвата на българското самосъзнание — и няколко плевели.

Както виждате, моето отношение към Любен Каравелов, историческото значение на когото напълно ценя, е твърде строго, и моите възгледи значително се различават от установеното мнение за този деец. Бързам да добавя, че не претендирам за безпогрешност и сам съзнавам непълнотата и даже несвързаността и едностранчивостта на моите бегли съждения, и Ви ги пращам повече за сведение, а не за безусловното им приемане при съставяне на очерка си за Каравелов.

Благодаря Ви за сведенията за «Баян», втората книжка на който ще чакам с нетърпение. Вашите трудове съставляват ценен принос в онази област на руската литература, която има задача да запознае русите с духовния живот на останалите членове на великото семейство. Аз сам съм Ви признателен за това, че ми дадохте възможност за пръв път да се запозная, макар и отчасти, с характера на творчеството на славянските поети, за които само съм слушал досега. Не се съмнявам, че руското общество ще се отнесе с още по-голямо съчувствие към Вашите трудове в бъдеще и напълно ще ги оцени. Жално е само, че недостатъчно често излиза «Баян».

Сборникът «Италия» моля да задържите.

Всепреданият ви И. Вазов

Стр. 100, **№ 83.** Д о К. К р ъ с т е в. Печата се според текста в *Септ.*

Стр. 100.... *приех V и VI книжки от «Труд»*. — В сп. «Труд», II, кн. 3, юни 1888. К. Кръстев прави преглед на «Периодическото списание» и се изказва против критиката на И. П. Плачков за Вазовата стихосбирка «Поля и гори» (стр. 367, 368, 369—371). В кн. 5 и 6 на същото списание Кръстев печата статията си «Иван Вазов. Етюди за стихотворната му поезия», която е възторжена защита на Вазовото творчество. Разглежда предимно «Сливница» «Поля и гори» и др.

Стр. 101. *Вие подновявате знакомството си по един много задължителен за мене способ. . .* — Това си писмо Вазов отправил в Казанлък, дето по онова време Кръстев бил директор на Педагогическото училище.

в неговия отговор до нар. писмо от 19 дек. 1888.

«Многоуважаемий г. Вазов! Днешния ден е паметен за мен, той е епоха в живота ми: днес получих писмото Ви. Колко ме зарадва то, ще бъде излишно да Ви казвам; Вий сами без мойто казванье, ще знаете туй много хубаво: на всяка страница от етюдите личи колко желая, колко имам нужда да се запозная с Вас.» — Вж. *Преп. II,* стр. 348.

Стр. 101. **№ 84.** До В. В. Уманов-Каплуновский. Печата се според текста в *Сл. арх.,* стр. 250—251.

Стр. 102. *«Три картины из болгарской жизни»* — касае се за Каравеловите повести «Мамино детенце», «Изключителен патриот» и «Прогресист», обнародвани в сп. «Знание» (I, 1875, № 11—24).

Стр. 102. *Прошу никакой оговорки обо мне не делать, в случае заимствования что-нибудь из моих сведений.* — Каплуновски си е послужил в «Славянская муза» с Вазовите сведения за Каравелов, съобщени в писмото му от 12 дек. 1888 г., без да спомене, според искането му, неговото име.

Превод:

Одеса, 19 декември 1888

Многоуважаеми Владимир Василевич,

Удаде ми се да намеря периодическото списание на Каравелов «Знание», от което и Ви изпращам 4 стихотворения в оригинал и в буквален превод.

За съжаление, най-хубавите от чисто лирическите му стихотворения не се оказаха в това списание; там по-голямата част са сатирични. Постарах се да избера най-сполучливите от едните и от другите.

Разглеждайки отново част от съчиненията на Каравелов, към съобщените Ви вече възгледи считам за нужно да прибавя още няколко забележки.

Сатиричният дух господствува във всичките произведения на Каравелов. Това е главният елемент, същността на неговия талант. Там се проявява най-ярко неговият могъщ талант, остроумие и светоглед, крайно песимистичен. Ако неговите повести са изобщо несъстоятелни, като художествени работи, то те са безподобни сатири срещу пороците и глупостта на тогавашното българско общество (например «Три картини из българския живот»). Главната идея, която се прокарва в творбите на Каравелов, е не само революционната, тясно политическата, а по-обширна: това е стремежът към нравствено и умствено пробуж-

велов се отличава от дейността на другите български дейци на Възраждането и придава на името му именно оня престиж, с кой то то сега се ползува. Отрицателните му страни вече Ви набелязах в последното си писмо.

Съжалявам много, че вместо цялостен и стегнат очерк Ви дадох раздърпана и несвързана работа. . . Може би затова, че у мене самия не се е установил още ясен и определен възглед за богатата и многостранна дейност на Каравелов. В случай, че Ви се стори нещо неправдоподобно, обяснете си това с направеното горе признание. Моля никакво съобщение за мене да не се прави в случай на заемане нещо от моите сведения.

Сърдечно Ви се покланям.

Преданият Ви И. Вазов

Стр. 103, **№ 85.** До С. Костов. Печата се според текста в *НП,* стр. 97.

Стр. 103. ... *да не давате никое (а особено Муза ~)* — това стихотворение е една от най-тъжните творби на поета от емигрантския период. То излиза за пръв път под заглавие «Траурът на една муза» в «Денница» (I, кн. 10). В стихосбирката «Звукове» се печата вече със заглавие «Една муза в траур».

Стр. 103, **№ 86.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*

Това писмо също е отправено в Казанлък. В отговора си от 16 януари Кръстев между другото пише на Вазов: «Засега нямам почти нищо готово от «Етюдите», но в главата ми са узрели някои въпроси: 1 по баладите; 2. лирический (субективний) елемент — то ще бъде един вид психологическа характеристика, въз основа на стихотворенията; 3. за ролята на природата в стих[отворенията] Ви (тук бих желал да вместя една по-дълбока, дори метафизич. анализа на «Към природата», но туй иска вдъхновение и съсредоточеност, които преди ваканцията надали ще намеря; «Епопеите» може да не засягам, защото нямам материал; трябвало би да се изучат въстанията, за да се каже нещо свястно и нещо ново за тях.»

Стр. 106, **№ 87.** До С. Костов. Печата се според текста в *НП,* № 98.

Стр. 106, **№ 88.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП,* стр. 88.

Стр. 106. . . .*сръбско пер. списание «Явор»*. . . — Засега лип-

Стр. 107, **№ 89.** До В. В. Уманов-Каплунов-ски. Печата се според текста в *Сл. арх.*, стр. 251—252.

Стр. 107. . . .*намереваюсь в первых числах февраля отправиться в Болгарию*. — За причините, които не са позволили на Вазов да се завърне в родината си в предполаганото от него време, виж писмото му до С. Костов от 18. II. 1889 г.

Превод:

Одеса, 24 януари 1889.

Многоуважаеми Владимир Василевич,

Моля да ме извините за късния ми отговор. Исках да отговоря на любезното Ви писмо заедно с изпращането на снимката си, която едва днес беше получена от фотографията. Чакам също Вашата снимка и много бих желал да я получа по-скоро, тъй като възнамерявам в първите дни на февруари да тръгна за България. Съжалявам много, че нямах щастието лично да се срещна с Вас: обстоятелствата не позволиха това. Но споменът за Вас винаги ще бъде жив у мене и аз се надявам, че нашата преписка ще продължи и в бъдеще. След пристигането си в България аз пръв ще Ви пиша. Ще се разпоредя тук да ми изпращат всичко, което се превежда от Вас из българската и другите славянски литератури.

Аз съм малко болнав, затова и завършвам писмото си. Впрочем, аз ще Ви пиша пак, щом получа Вашата снимка.

Моят сърдечен поклон.

Всепреданият Ви И. Вазов

Стр. 108, **№ 90.** До К. Кръстев. Твърде ценни са сведенията, които Вазов дава в това писмо за свои произведения. Отговорите са предизвикани от многобройните въпроси, които съдържа писмото на К. Кръстев от 16 януари 1889 г.

Стр. 110, **№ 91.** До В. В. Уманов-Каплунов-ски. Печата се според текста в *Сл. арх.*, стр. 252, обнародвано от В. Злиднев.

Стр. 110. *В этом промежутке очень возможно, что мне удастся приехать в Петербург*. . . — Нямаме сведение за Вазово пътуване в Петербург преди завръщането му в България.

Превод:

Одеса, 7 февруари 1889 г.

Многоуважаеми Владимир Василевич,

Благодаря Ви за изпращането на Вашата снимка. Аз отложих пътуването си за България за неопределено време. Но по

да ми се удаде да дойда в Петербург по работа и тогава ще имам удоволствието да се видя с Вас.

Вие добре сте решили да почакате пълното събрание на съчиненията на Каравелов. Няма съмнение, че така ще намерите много по-добри стихотворения, отколкото онези, които аз можах да избера от списанието му «Знание».

Моят искрен сърдечен поклон.

Вашият предан И. Вазов

Стр. 110, **№ 92.** До С. Костов. Печата се според текста в *НП*, стр. 98.

Стр. 111. *Четох нападките на «Свобода»*. . . — В «Свобода» четем следната забележка: «Видяхме една нова Христоматия по изучаване словесността в горните класове на гимназията и пр. Нейните официални съставители са някои си Ст. Костов и Д. Мишев, членове на дружеството «Свети Климент», които час по час ходят към ломското шосе да гледат дали има да иде нещо откъм Дунав, т. е. от Север. А тайните и истински съставители са П. Каравелов и съпруга его.» По-нататък авторът на бележката дава следната оценка на христоматията: «И от чужди, и от наши автори те избрали само ония, които по минало или по настояще клонят да симпатизират на тяхната пъкленост, на тяхната московщина (к. м.). От българските автори нацицали само от своите ахпапи и от съпартизаните на позорната си партийка. Вазов, Славейков, Величков и други блещат на всяка страница» («Свобода», III, бр. 233, 8 ян. 1889, стр. 4.). На края читателите са съветвани да не купуват христоматията.

Относно завръщането на Вазов в България вж. *Шишм.*, стр. 79.

Стр. 112, **№ 93.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 109.

Стр. 112. *Видях се с г. Вълковича*. . . — д-р Георги Вълкович — български политик и дипломат, член на консервативната партия. По времето, когато Вазов е пристигнал в Цариград, Вълкович бил дипломатически агент на нашата страна в Турция.

Стр. 112. *Моля поздрави г. г. Бахчеванова и Попова*. . . — касае се за капитан Бахчеванов и Д. К. Попов.

Стр. 112, **№ 94.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 109.

Стр. 113. *Централният* — прозвище на Д. К. Попов.

Стр. 113. *Аристид* — виден атински пълководец и държав-

Илия Вълчев — столичен адвокат, известен със своята хитрост и притворност. Бил либерал, привърженик на С. Стамболов.

Стр. 113. *Черната джамия* — храмът «Св. Седмочисленици» на ул. «Граф Игнатиев» бил превърнат в турско време в джамия. По-късно е служил за затвор.

Стр. 114, **№ 95.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*

Стр. 115. *. . .та при другото не успях да Ви отговоря. . .* — Вазов избягвал писането и по друга причина — болките на лявото му око, поради които той отново отива в Одеса през май 1889 г.

Стр. 115, **№ 96.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*

Стр. 115. *Диктувам писмото си. . .* — писмото е написано от Вазовия брат Борис. В него за пръв път научаваме за намерението на Вазов да основе литературно списание.

Стр. 116. *. . .министерското списание. . .* — Вазов има пред вид «Сборник за народни умотворения, наука и книжнина», започнал да излиза под редакцията на И. Д. Шишманов в 1889 г.

Стр. 116. *. . .госпожица Радка. . .* — годеница, по-късно съпруга на К. Кръстев.

Стр. 116, **№ 97.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 97.

Стр. 117. *И тука съм на чужбина. . .* — Вазов, както и други завърнали се емигранти, били посрещнати зле от привържениците на Стамболов.

Стр. 117. *Ламентация* (фр.) — ридание, плач.

Стр. 118, **№ 98.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 111. След това писмо преписката между Вазов и Бобчев не се прекъсва, но по-рано от октомври 1893 г. нямаме Вазови писма до Бобчев и Бобчеви до Вазов.

Стр. 118. *Брусенските бани* — баните в гр. Бруса, Турция.

Стр. 118. *En attendant* (фр.) — между впрочем.

Стр. 119, **№ 99.** До И. Шишманов: Печата се според текста в *Шишм.*, стр. 277.

Стр. 119. *Д-р Иван Д. Шишманов* (1862—1928) — изтъкнат български учен, литературен историк, фолклорист и общественик. Завършил педагогическо училище във Виена, университет в Йена, Женева, докторат по философия в Лайпциг. Бил отначало началник на отделение в М-вото на просветата, после ми-

на Българското възраждане, българския фолклор, на литературна история се отличават с богата ерудиция. Шишманов има големи заслуги за създаването и редактирането на «Сборник за народни умотворения, наука и книжнина», в първите няколко годишнини на който са отпечатани много Вазови произведения.

Шишманов е хранел почит към Вазов още докато поетът е бил емигрант в Русия. Интересна светлина върху тоя въпрос хвърля едно писмо на Ст. Костов до Вазов от 22 авг. 1888. В него между другото четем: «Тези дни се запознах с двоица млади момци, сега свършивши в Лей[п]циг, г. г. Ив. Шишманов и К. Кръстев, и двама горещи поклонници на таланта Ви. И двоицата с голямо любопитство искаха да узнаят какво и колко място сме дали в Христоматията и Словестността на Вашата муза, и кога видяха, че сме й отстъпили следуемото място, те просто се захласнаха от радост». Вж. *Преп. II*, стр. 338.

Вазов ни е разказал за личното си запознаване с Шишманов в «Сборник в чест на професор Ив. Д. Шишманов», София, 1920, стр. 14—16, а сам Шишманов предава първата си среща с поета в сп. «Слънце», II, кн. 4, окт. 1920.

Стр. 119, **№ 100.** До Д. Ризов. Обнародвано от И. Тодоров в «Антени», IX, 1979, бр. 2, 10 януари, стр. 5.

Стр. 119. *Димитър Ризов* (1863—1918) — български общественик, публицист и дипломат, който си е менил политическите разбирания. Редактирал вестниците «Независимост», заедно със З. Стоянов и Д. Петков, «Христо Ботев», в който остро нападал Фердинанд. В 1895 г. започва заедно с А. Ляпчев да редактира в. «Млада България», поканил като сътрудник и Вазов.

Стр. 119. *Списанието се забавя. . .* — касае се за сп. «Денница».

Стр. 120, **№ 101.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.* Датирано според надписа на К. Кръстев върху писмото: «Прието на 21 юни». Писмото е във връзка с проекта на К. Кръстев да редактира списание, издавано в Пловдив от Д. В. Манчов (бъдещото «Литературно-научно списание на учителското д-во в Казанлък). Вазов ще е изказал чрез Стефан Костов недоволството си от Манчов, по който въпрос поетът е разменял огорченията си и с К. Величков.

Стр. 120. *. . .все ми се струва, че ще излезе тази работа на клоц* (диалектно) — . . .че ще излезе тази работа несериозна, на шега.

ред *Шишм.*, стр. 278. Писмото е датирано от Шишманов. Във Виена Вазов е ходил след завръщането си от Одеса, пак заради окото си.

Стр. 122, **№ 104.** До Х. Попконстантинов. Печата се според текста в «Лит. фронт», XVII, 1961, бр. 40, 5. X., стр. 2. Обнародвано е от А. Примовски в статията му «Една ползотворна дружба».

Стр. 122. *Христо Попконстантинов* (1858—1898) — учител, книжовник и етнограф. Бил е коректор в Сборник за народни умотворения. Вазов се обръща към него в качеството му на компетентен сътрудник на Сборника във връзка с печатането на романа му «Под игото».

Стр. 123, **№ 105.** До И. Шишманов. Печата се според *Шишм.*, стр. 278. Текстът написан на визитка.

Стр. 123, **№ 106.** До Д. Ризов. Обнародвано от И. Тодоров в «Антени», IX, 1979, бр. 2; 10 януари, стр. 5.

Стр. 123. *...пращам Ви днес една глава от романа ми...* — касае се за романа «Под игото», сложен под печат в Сборника за народни умотворения.

Стр. 124, **№ 107.** До Д. Ризов. Обнародвано от И. Тодоров в «Антени», IX, 1979, бр. 2, 10 ян., стр. 5.

Стр. 124, **№ 108.** До Д. Ризов. Обнародвано от И. Тодоров в «Антени», IX, 1979, бр. 3, 17 ян., стр. 2.

Стр. 124, **№ 109.** До И. Шишманов. Печата се според текста в *Шишм.*, стр. 279. Написано на визитка. В дома на писателя Михалаки Георгиев (1854—1916) са ставали срещи на писатели. За такава среща говори в спомена си И. Д. Шишманов; вж. и книгата на Константин Михалаки Георгиев «Народни сърцеведи», София, 1945. Вазов е искал да бъдат поканени А. Илиев, Кръстьо Кръстев и Спас Вацов.

Стр. 125, **№ 110.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*, стр. 183.

Още преди да излезе Вазовото списание «Денница», К. Кръстев започнал да редактира в Казанлък «Литературно-научно списание на Казанлъшкото учителско дружество», орган на основаното през 1889 г. в Казанлък учителско дружество. Кръстев се обърнал към Вазов за материали, на което той отговаря, че нямал «нищо прилично»,

текста в *Септ* стр. 183.

Стр. 125. . . *.изданието, което се предприема в Казанлък.* . . — И тук се касае за «Литературно-научно списание на Казанл. учител. дружество».

Другите приятели, към които Вазов щял да се обърне, трябва да са били И. Д. Шишманов, Спас Вацов, Беньо Цонев, П. П. Славейков, С. Михайловски, М. Москов и др., които фигурират като сътрудници на «Денница».

Стр. 126, **№ 112.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 377. Това писмо е отправено в Цариград, където се бил преместил К. Величков.

Стр. 126. *Ça ne vaut pas la peine* (фр.) — не си струва трудът.

Стр. 126. *Савата ми каза, че.* . . — касае се за С. С. Бобчев.

Стр. 126. *. . .малки разказчета, писани в Русия* — посочени са в бележките към писмо № 65.

Стр. 127. *Поздрави, моля те, отца Тилева и г. Шопова.* . . — касае се за свещеник Тилев, изтъкнат русофил, взел живо участие в обществените борби в Източна Румелия, и за Атанас Шопов.

Стр. 127. *Рекомендувай ги* — препоръчай ги.

Стр. 127, **№ 113.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 377. Вазов особено държал на сътрудничеството на К. Величков.

Стр. 127. *Ридикулен* (фр.) — смешен.

Стр. 127. *Бадяава ишле, айляк дурма* (тур.) — без пари работи, но празен не стой.

Стр. 128, **№ 114.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*, стр. 183.

Стр. 129, **№ 115.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*, стр. 184.

Поради забавяне на ръкописите от К. Кръстев не са поместени критични статии в 1 кн. на «Денница». Рецензията му за стихосбирката от С. Кесяков «Победа» е отпечатана в кн. 3. По-рано е печатана острата му рецензия за превода на «Коварство и любов» от Шилер — кн. 2. Обширната му рецензия за «Дядовата Славчова унука», за която се говори и в писмата № 118, 120, 122, намираме отпечатана в *СБНУ*, кн. 2, 1890, стр. 128—242. (Вж. писмо № 131 и 132).

щял да иска от Шишманов.

Стр. 130, **№ 116.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*, стр. 184. Датирано е с молив от К. Кръстев.

Стр. 130, **№ 117.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 378. Величков по-рано ще е изпратил на Вазов началото на студията си за Каравелов, която виждаме отпечатана в «Денница» (I, кн. 1, 3, 4, 5,). Студията е подписана с името на Величков.

Стр. 131, **№ 118.** До К. Кръстев. Печата се според *Септ.*, стр. 185. Написано на пощенска карта. Датира се според съдържанието. Кръстев втори път, изглежда, е искал фарса на Вазов «Михалаки чорбаджи» (вж. писмо № 115 от 10 дек. 1889 г.).

Стр. 132, **№ 119.** До И. Шишманов. Печата се според текста в *Шишм.*, стр. 279.

Превод: «Драги Шишманов, пратете ми, ако обичате, номера на «Свет», гдето аз съм умрял.»

Стр. 132, **№ 120.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*, стр. 185. Писмото, написано на пощенска карта, е датирано според съдържанието.

Стр. 132. . . .*беше обявено в «Свобода»*. . . — органът на Стамболовата партия в. «Свобода» на първо време се е държал благосклонно към И. Вазов.

Стр. 133, **№ 121.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 379.

Стр. 133. *Девастирам* (фр.) — разорявам, опустошавам.

Стр. 133. *Очутих се* (рус.) — намерих се, озовах се.

Стр. 133. *Библиографический отдел е мъртав*. . . — библиографският отдел, от който Вазов бил също недоволен, заема само една страница — 47, на списанието: отбелязва излизането на първата книга на *СбНУ*, на сборника на А. Т. Илиев и др.

Стр. 134, **№ 122.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*, стр. 185.

В кн. 1 на *СбНУ* Заимов печатал рецензията «Христо Ботев, опит за биография от З. Стоянов»; в кн. 2 на сборника няма публикации от Заимов. Навярно в тая книга щяла да влезе рецензията му за ч. I на «Педагогия» от Ст. Басаричек, която намираме в кн. 3 на *СбНУ*.

Студията на Кръстев за вниманието е печатана в «Лит.-научно списание. . .», кн. 1. По-късно Кръстев пратил няколко рецензии за преводни книги: «Шекспир и български превод на

Стр. 135; **№ 123.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 379.

Стр. 136, **№ 124.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*, стр. 186. Писано е на пощенска карта, без да е адресирано (навярно пратено чрез някое лице). На картата Кръстев отбелязал: «Първото писмо на «ти». Не е ясно тук — дали за студията за вниманието пише Вазов.

Стр. 136, **№ 125.** До И. Шишманов. Печата се според оригинала — *НАБАН*, ф. 11 к, оп. 3, а. е. 219, л. 24. В ръкописа Вазов погрешно написал годината — 1899 вм. 1890. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 279.

Поетът е изпратил на Шишманов за мнение рецензията на К. Кръстев за «Коварство и любов», излязла в кн. 2 на сп. «Денница», I, 1890, стр. 92—94. Вж. писмо до К. Кръстев от 4 февр. 1890.

Стр. 136. *Вашата статия утре ще приемете* — касае се за статията на Шишманов «Нашите периодически списания», поместена в същата книга на списанието, стр. 81—86.

Стр. 137, **№ 126.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*, стр. 187.

Кръстев на свой ред също е търсил сътрудничеството на Вазов. В «Литературно-научно списание на Казанлъшкото учителско дружество» са поместени Вазовите стихотворения: «На тоя час получих» (I, кн. 2, февр. 1890), «Вечер» (I, кн. 3, март). И двете са подписани с инициал В. Под първото дата: 1883; под второто — 1882.

Вазов пратил по-късно и стихотворението си «Искра» (печатано в сп. «Библ. Свети Климент», II, кн. 7, 1889), като написал на другата страна на листа следната бездатна забележка:

«Г. Кръстев, изпращам Ви тия стихчета за журнала. Кога ще го приемем?

С поздрав
И. Вазов

П. П. Вашата критика се нареди.»

Стр. 138, **№ 127.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*, стр. 187.

Стр. 138. *Благодаря за добрий отзив*. — В кн. 1 на редактираното от Кръстев списание е поместен съчувствен отзив за «Денница» (стр. 18—21). Възторгът на Кръстев личи още в началния пасаж: «Най-сетне един лъч в непроницаемия мрак!

г. Величков излизат днес пред българската публика с едно литературно списание, каквото не сме виждали досега. Ако има нещо, което да е в състояние да накара българската публика да прости 4-годишното мълчание на г. Вазова, то е само «Денницата» и нейното съдържание и «Под игото».

Стр. 138, **№ 128.** До П. П. Славейков. Печата се според текста във в. «Литературен фронт», XVII, 1961, бр. 38, 21 септ., стр. 2.

Стр. 139, **№ 129.** До П. П. Славейков. Печата се според текста във в. «Литературен фронт», XVII, 1961, бр. 38, 21 септ., стр. 2.

Стр. 139, **№ 130.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 380.

Стр. 139. *Хлам* (рус.) — вехтории, парцали.

Стр. 140. *Обещавам ти ~ помощта си за христоматията* — През 1890 г. излизат в Солун, издадени от К. Г. Самарджиев, две христоматии, съставени от Величков: «Христоматия за долните класове на средните училища и на гимназиите» и «Христоматия или сборник от избрани образци по всичките родове съчинения за горните класове на градските училища и на гимназиите». И в двете книги намираме много творби от нар. поет.

Стр. 140. *...да те възнагради — не манчовски...* — Вазов загатва за некрасивото отнасяне на Д. В. Манчов към Вазов и Величков.

Стр. 140. *Вискочки* (рус.) — парвенюта.

Стр. 140. *Силки* (рус.) — посочвания.

Стр. 141, **№ 131.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*, стр. 188.

Стр. 141. *Един том от Sainte Beuve ще Ви пратя...* — *Шарл Огюстен Сент-Бьов* (1804—1869) — виден френски критик и писател. Писал е стихотворения, критики, романи. В областта на литературната история застъпва биографичния метод.

Не е известно кой плагиат има пред вид Вазов за Novissima verba.

Стр. 141, **№ 132.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *Септ.*, стр. 188.

Стр. 142. *...намирате ли сегодно ~ да дадете ~ макар кратичка рецензия за «Под игото»* — В кн. 3 на списанието си Кръстев се спира на романа «Под игото» в общия отзив за кн. 1 на *СбНУ*. Понеже в тая книга била отпечатана само ч. I на ро-

Стр. 142, **№ 133.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 381.

Стр. 143. *Не би ли бил любезен ~ да охарактеризираш понагледно белетристическите трудове на Любена...* — Величков приел да поработи още върху белетристичните творби на Каравелов (вж. писмо № 137). Той написал даже повече страници и неговата студия не завършила в кн. 4 на «Денница», както смятал Вазов, а продължила и в кн. 5.

Стр. 143. *Point de veu* (фр.) — гледна точка.

Стр. 143. *Недосмотър* (рус.) — недоглеждане.

Стр. 144, **№ 134.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 136.

Стр. 144. *...у нас е невъзможна честна деятелност и рицарска борба.* — Вазов е възмутен от писанията на С. Кесяков във в. «Пловдив», на който бил един от редакторите. В «Пловдив», V, бр. 18 от 11 март 1890 има остра статия против Вазов «Нашите запалени светила», подписана с псевдоним Д-р Р. К. Перачка. Навярно тая статия има пред вид Вазов. Информационният вестник «Пловдив» е излизал от 1886 до 1907 година. В редактирането му са вземали участие Д. Тончев, Георги Бенев, Слав Кесяков и др. През цялото време на излизането си вестникът бил в услуга на Народно-либералната (стамболовистка) партия.

По искането на Вазов (вж. писмо № 131) Кръстев му пращал превода си на «Емилия Галоти» от Лесинг. Преводът излязъл същата година в Пловдив, изд. на Д. В. Манчов.

Стр. 144, **№ 135.** До К. Кръстев. Цялото писмо е обнародвано в *СС—XX*, стр. 136 (част от него е печатана в сп. *Септ.* стр. 189).

Вазов ще е чул от Шишманов за сп. «Критика», което Д. В. Манчов започнал да издава в Пловдив под редакцията на К. Кръстев през 1891. Списанието е излизало само една година.

През учебната 1890/1891 г. Кръстев бил вече в София — учител по немски език.

Стр. 146, **№ 136.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 382.

Стр. 146, **№ 137.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 382.

Стр. 147. *Стихотворението ти ще влезе също в V книжка. Но защо тая мрачна тъга у тебе?* — В кн. 5, непосредствено

зана там.

Стр. 147. *«Макбет» ми се чини, че е вече преведен на български. . .* — Тая пиеса на Шекспир наистина вече била преведена от Д. Панайотов в 1885 г.

Стр. 147, **№ 138.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 140.

Стр. 148. *. . .за Вашите бележки по разказите и романа ми аз ще поговоря лично с Вас, като мина през Казанлък. . .* — Вазов има пред вид отзива на Кръстев за кн. 2 и 3 на «Денница» в кн. 5 на «Литературно-научно списание. . .», в който се изтъкват слабости на Вазовата белетристика, а също и Кръстевата статия за «Под игото» в кн. 6 на посоченото списание.

Стр. 148, **№ 139.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП*, стр. 32.

Стр. 148. *. . .нашата разходка сдоби твърде печален характер. . .* — Вазов предприел пътуване с майка си, при което претърпели злополука.

Стр. 150. *. . .да се нареди поне Михалакюният разказ. . .* — В писмото си поетът има пред вид «След войната. Картини» от Михалаки Георгиев, публикувани в кн. 7—8 на «Денница». От Сопот Вазов писал и на Величков; това писмо не е запазено.

А. Илиев ще е отговорил, че третата част на «Под игото» («Епилог») ще се реди, и Вазов се погрижил да прати навреме и намиращия се у брат му ръкопис; през 1890 г. излиза и тая част на романа му в *СбНУ*.

Стр. 150, **№ 140.** До Н. Начов. Печата се според текста в *НП*, стр. 80.

Стр. 150. *Ръкописа Ви прочетох ~ но не мога да го печатам. . .* — *Никола Начов* (1859—1940) — учен и общественик, член на БАН от 1911 г. Сътрудничил на списанията «Мисъл», «Искра», «Периодическо списание» и др., а също тъй и на Вазовото списание «Денница».

Не е ясно какъв ръкопис е изпратил Н. Начов до Вазов. В първата годишнина на сп. «Денница» от Начов е печатана само поемата «Калофер войвода» (I, кн. 11, ноем. 1890; кн. 12). Във втората годишнина е отпечатан откъс от пътеписа му «Из Родопите» (II, кн. 11 и 12, ноем. — дек.).

Стр. 151, **№ 141.** До И. Шишманов. Печата се според

текста в *СС—XX*, стр. 143. Датирано е съобразно съдържанието. Кръстев е пратил за първата кн., II год. на «Денница» прегледа «Столичний театър», датиран: София, 15-й декември 1890, и «Една литературна недобросъвестност» с дата: 26-й декември 1890. Във втората отговаря на Левичаров за критиката му по повод рецензията на К. Кръстев за «Ижиния» от Силвио Пелико («Денница» I, кн. 11).

Последната фраза «Благодаря за «краят» на Калофер войвода» е навярно във връзка с поемата «Калофер войвода», печатана по това време в «Денница».

Стр. 151. *Чок селям* (тур.) — много здраве.

Стр. 152, **№ 143.** До И. Шишманов. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 143. Вазов е писал настоящата бележка на Шишманов сигурно през 1890 година, когато се печатал неговият роман «Под игото» в *СбНУ*. Главите «Викентий» (XIII) и «Зелената кесия» (XIV) са поместени в кн. II на сборника, 1890, стр. 50—59.

Стр. 152, **№ 144.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 144. След настаняването си в София Кръстев имал по-чести срещи, разговори и излети в компанията на Вазов. Върху писмото има добавки от К. Кръстев: над «6 часът» е написано: $5^1/_2$, след това «най-късно», преди «омнибуса» — «първият».

Стр. 152. *Point de dèpart* (фр.) — точка, пункт за тръгване.

Стр. 152. *Емпирей* (мит.) — най-високата част на небето, където живеят боговете.

Стр. 153, **№ 145.** До П. П. Славейков. Печата се според текста във в. «Литературен фронт», XVII, бр. 38, 21 септ. 1961, стр. 2.

Стр. 153, **№ 146.** До И. Шишманов. Обнародва се според оригинала — *НАБАН*, ф. 11к, оп. 3, а. е. 219, л. 80. Визитка. На чистата ѝ страна Шишманов написал: Денница. Навярно Вазов е искал дадената за коригиране рецензия на Шишманов «Книжици за прочит», отпечатана в «Денница», II, 1891, кн. 9, стр. 422—426. Датира се условно.

Стр. 153, **№ 147.** До И. Шишманов. Обнародвано е в *Шишм.*, стр. 280. Датирано е според *Шишм.*

Вазов е ходатайствувал за Гаврил Занетов, автор на книгите «Българското население в средните векове» (1902). «Бълга-

Стр. 154. *Поздравлявам те с повишение. . .* — Вазов има пред вид повишението на Шишманов в чин главен инспектор в М-вото на нар. просвета.

Стр. 154, **№ 148.** До И. Лилов. Печата се според текста в *НП*, стр. 188.

Стр. 154. *Иван М. Лилов* (1861—1931) е един от Вазовите другари от детинство. Завършил френски търговски католически колеж в Букурещ и след това се занимавал с търговия. Около две години бил учител по френски език в Кюстендил, където по това време бил и Стоян Заимов, когото Вазов споменава в писмото си.

Стр. 154, **№ 149.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 145. Между Вазов и Кръстев са се водили преговори за съвместна литературна работа. Възможно е Кръстев да е искал да бъде съредактор на «Денница». Под «два порядочни журнала», които при това Вазово решение щели да си правят конкуренция, трябва да разбираме «Денница» и Кръстевото сп. «Мисъл», което започнало да излиза в началото на 1892.

Стр. 155, **№ 150.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 383. Това писмо е също във връзка с решението на Вазов да продължи «Денница» при «старите условия».

Във в. «Новини», II, бр. 24 от 13 дек. 1890 год., намираме бележка, в която се казва: «Говори се, че от нова година на мястото на Денница щяло да подкачи друго месечно списание, в което щели да вземат участие повече български писатели.»

Стр. 156, **№ 151.** До И. Шишманов. Обнародвано е в *Шишм.*, стр. 280. Печата се според оригинала — *НАБАН*, ф. 11к, оп. 3, а. е. 219, л. 85. Датира се според първата му публикация. При първата публикация писмото е дадено без послеписа, при втората — с неправилно разчетени думи.

Стр. 157, **№ 152.** До И. Шишманов. Обнародва се според оригинала — *НАБАН*, ф. 11к, оп. 3, а. е. 219, л. 88. В левия ъгъл на плика, над адреса на Шишманов, Вазов написал: бързо. Както и самият адресат е пояснил на плика, бележката е писана във връзка с печатането на Вазовите «Повести и разкази», първият том от които излиза през 1891 г.

Стр. 157, **№ 153.** До А. Т. Илиев. Печата се според оригинала, запазен в *НАБАН*, ф. 46, а. е. 144, л. 3. Обнародвано е от И. Тодоров в «Лит. мисъл», XXII, 1978, кн. 6, стр. 134. Писмото уточнява времето, когато е настъпил разривът между И. Вазов и жена му.

Стр. 158, **№ 154.** До К. Цанков. Обнародвано от В. Вълчев в сп. «Септември», XII, кн. 7, 1959 г.

Печата се според оригинала — *БИА при НБКМ*, ф. 5, а.е. 7.

Кириак Антонов Цанков (1847—1903), известен политически и обществен деец. Бил е член на Тайния централен български комитет и на Българския революционен централен комитет, по-късно председател на Българското централно благотворително общество (БЦБО).

Сведенията, които Вазов иска, са му били нужни при работата му върху «Неотдавна», при подготовката за печат на т. II от «Повести и разкази», когато именно включва спомените си за БЦБО. Навярно К. Цанков му е изпратил нужните данни в отделно писмо, понеже не е писал нищо между зададените въпроси.

Стр. 158. *Кога дойде г. Йонин. . .* — Касае се за Владимир Семенович Йонин, почетен председател на БЦБО, който има главни заслуги за неговото създаване.

Стр. 158. *По кое време приблизително става в Букурещ главно[то] събрание. . .* — Касае се за свиканията в Букурещ през ноември 1876 г. «Български събор», който изработил политическата програма на БЦБО.

Стр. 158, **№ 155.** До Министъра на народната просвета. Печата се според оригинала — *НАБАН*, ф. № 11, оп. 1, а. е. 411, л. 197. Обнародвано от В. Вълчев във *ВЛ*, стр. 11.

Стр. 159, **№ 156.** До Х. Попконстантинов. Печата се според оригинала — *БИА при НБКМ*, ф. № 285, а. е. 6, л. 1.

Стр. 159, **№ 157.** До И. Шишманов. Печата се според текста в *Шишм.*, стр. 281.

Стр. 159. *. . .да ти попрося VII книга от Сборника.* — В кн. VII на *СбНУ*, излязла в края на юни или началото на юли 1892 г., е публикуван големият Вазов пътепис «Великата Рилска пустиня» (стр. 3—85).

Стр. 160, **№ 158.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП*, стр. 34.

Стр. 160. *. . .Захванал съм «Обиколката из Родопите»* — Вазов говори за своя пътепис «В недрата на Родопите», излязъл през 1892 г. Вижда се, че той тъкмял най-напред да озаглави този пътепис «Обиколка из Родопите». «В недрата на Родопите» излиза за пръв път в *СбНУ*, кн. VIII, 1892, стр. 3—104.

Навярно се касае за ръкописа на Н. Начовия разказ «Сирачето», който виждаме отпечатан в кн. 12 на «Мисъл» (август, 1892).

Стр. 160. *Иван Андреев Богоров* (1818—1892) — български журналист и книжовник, в езикознанието известен като пурист.

През 1892 г. в София излизат «Повести и разкази» от Ив. Вазов, т. II.

В писмото си Кръстев се сърдел на поета за следния израз, който намираме във «Великата Рилска пустиня»: «Къде средата на юлий в манастира се набра доста голяма дружина гости. . . Имаше семейства и от София, и в тях страшливците, които се решили, само когато напълно се удостоверили, че нашите глави още стоят на раменете ни. . .» (*СбНУ, VII,* стр. 68—69). През юли на Рилския манастир е дошъл с жена си и К. Кръстев.

Стр. 161. *Волтер* (1694—1778) — велик френски мислител, поет и историк.

Вазов изказва недоволството си от работата на Кръстев «В царството на легионите. Естетико-социални етюди. I. С тебешир и с въглен, Картини из нашия съвременен живот. От М. Георгиев», печатана в «Мисъл», кн. 3 и 4 (февр. 1892 и кн. 9 и 10).

Стр. 161. *Tous les gens sont bons hors l'enпuyeux* (фр.) — Всички жанрове са добри освен досадните.

Стр. 162, **№ 160.** До Г. Начович. Печата се според текста във *ВЛ,* стр. 11.

Стр. 162, **№ 161.** До А. Т. Илиев. Печата се според кста в *НП,* стр. 35.

Къщата, която Вазов тъкмял да купи, била на ул. «Солунска» (сега «В. Коларов»), близо до къщата, в която поетът е живял на тая улица.

Стр. 163. *Такрир* (тур.) — документ.

Стр. 163. *Христо Фетваджиев* — зет на И. Вазов, оженил се за сестра му Вела.

Стр. 164, **№ 162.** До Г. Вазов. Печата се според текста в *НП,* стр. 54.

Стр. 164. *. . .братът ~ желае да му дадеш ~ сведения за Кушк. . .* — По-късно Никола Вазов заминал при брат си в Кушк, който като военен инженер ръководил строежи за военни съоръжения на руско-афганистанската граница.

Стр. 164, **№ 163.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП,* стр. 36.

Стр. 164. *Процесът ми тръгна зле. . .* — Касае се за бракоразвод.

Стр. 165, **№ 164.** До Г. Живков. Печата се според текста в «Известия на Института за българска литература при БАН», кн. 3, София, 1955, стр. 205.

Георги Живков (1844—1899) — български общественик, един от регентите след детронирането на Батенберг. Бил министър на нар. просвета в кабинета на С. Стамболов (1887—1894).

Списанието («Журнал»), за което става дума, е «Български преглед. Списание за наука, литература и обществен живот»; излизало е 6 години (I, 1893—VI, 1900).

Стр. 167, **№ 165.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП,* стр. 37.

Стр. 167, **№ 166.** До И. Гешов. Обнародвано в *НК.* Печата се според оригинала, запазен в *НБКМ,* ф. № 272, арх. ед. 565, л. 1. В излизалото в Шумен сп. «Утро» Д. Панайотов отпечатал кратък положителен очерк за Вазов (I, 1892, кн. 1, с. 10—11), чиито грешки Вазов коригира тук. Гешов ще е искал навярно сведения за литературната му дейност, за информации в английския печат.

Стр. 168, **№ 167.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП,* стр. 38. През 1893 г. Вазов боледувал от гърло. Бил е за три месеца в Швейцария, ходил и във Виена да се съвєтва със специалисти по гърлени болести (вж. *Шишм.,* стр. 121).

Първата книжка на сп. «Български преглед» излиза през септември 1893. В нея е отпечатан Вазовият разказ «Пейзаж».

Стр. 169, **№ 168.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *СС—XX,* стр. 156.

Вазов е искал кн. 3 от «Мисъл» («последната двубройна», кн. 4 и 5, е излязла през септември 1893).

В октомврийската книжка не намираме произведения от И. Вазов. В ноемврийската е поместен пътеписът му «Пилат (Швейцарски бележки»).

Стр. 170. **№ 169.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП,* стр. 112.

Стр. 170. *Elan* (фр.) — Подем, възторг.

Стр. 170. *Кастор и Полукс* — митически същества, синове на Зевс и Леда, близнаци, останали свързани през целия си живот.

Стр. 170. *Пантелей Петрович* — Пантелей Н. Наботков.

Стр. 170. *. . .ще ви пратя едно разказче. . .* — Вазов пратил разказа «Ново преселение» (*Бсб.* I, 1894, кн. 1, стр. 1—7).

известен със своята щедрост и справедливост.

Стр. 171, **№ 170.** Д о С. Б о б ч е в. Печата се според текста в *НП,* стр. 114.

Стр. 171. *За втора книжка ще ти пратя. . .* — В кн. 2 на «Бълг. сбирка» са поместени стихотворенията: «Бог», «Въжделение», «Стоплен!», «Юнгфрау», «Върхът».

Вазов има пред вид спомените на С. Бобчев «Из цариградските ми спомени. Моето запознаване с Т. Икономова», *Бсб.*, I, кн. 1, 1894. (Спомените продължават и в кн. 2, кн. 3).

През 1887 г. Захари Стоянов издал книгата «Чардафон Великий», в която описва подвизите на Чардафон — взел активно участие по време на Съединението. Епитетът «чардафонски патриотизъм», който изразява иронията на Вазов, е взет от името на този герой.

Стр. 171. *Айнаджилък* (тур.) — хитруване.

Стр. 172, **№ 171.** Д о С. Б о б ч е в. Печата се според текста в *НП,* стр. 115. Датира се според съдържанието.

Стр. 172. *Изиет* (тур.) — труд, мъка.

Стр. 173. *Пращам ти още едно книжовно известие* . — В кн. 2 на «Бълг. сбирка» са поместени съобщения за Вазови книги — оригинални и преводни — на стр. 171, 174; на стр. 150—151: «Английски превод на Вазовия роман «Под игото» и значението му».

Стр. 173, **№ 172.** Д о С. Б о б ч е в. Печата се според текста в *НП,* стр. 116.

Стр. 173. *Mille fois merci* (фр.) — хиляда пъти благодаря.

Стр. 173. *. . .ще ти напиша някое разказче* — В кн. 2 на «Бълг. сбирка» е поместен стихотворният цикъл на Вазов «Какво мълвеше Монблан»; отпечатана е и статията «Ив. Вазов и английската критика», преведена от И. Е. Гешов.

Стр. 174, **№ 173.** Д о С. Б о б ч е в. Печата се според текста в *НП,* стр. 116.

Стр. 174. *Г. Гешов трябва да ти е съобщил поканата. . .* — Вазов бил предложил Бобчев да напише очерка за българския периодичен печат за готвения юбилеен сборник по случай 50-годишнината на българската журналистика. За това честване била съставена комисия: В. Стоянов, И. Е. Гешов, И. Д. Шишманов, И. Стоянов и В. Атанасов. Сборникът излязъл в 1894 г. (вж. «Юбилеен сборник по случай петдесетгодишнината на българската журналистика»).

Стр. 174. *. . .полемиката ви с П. сп. . .* — Спорът между «Пер. сп.» и «Бълг. сбирка» се състои в това: И. Е. Гешов дал статията си «Иван Вазов и английската критика» в «Пер. сп.», IX, кн. 44. Същата статия му била поискана и от «Бълг. сбирка», в което списание статията излязла, преди да е била печатана в «Пер. сп». Според това списание редакцията на «Бълг. сбирка» трябвало да съобщи, че взема статията от него. В кн. 3 на «Бълг. сбирка» Бобчев отговаря, че Гешов, предавайки статията си, не му е поискал да дава каквито и да било съобщения.

Стр. 174. *Едмън Гос* — английски литератор, автор на положителна оценка на «Под игото».

Стр. 174, **№ 174.** Д о С. Б о б ч е в. Печата се според текста в *НП,* стр. 117.

Стр. 174. *Пращам ти днес ~ препоръчен един разказ. . .* — В кн. 3 на «Бълг. сбирка» е поместен Вазовият разказ «Пътьом» («След двайсет години»).

Вазов говори за превода на Тургеневия разказ «Уездный лекарь» — «Околийският лекар» от П. Набодков, поместен в кн. 2 на «Бълг. сбирка».

Стр. 175. *Попчето* — Д. К. Попов, от когото са преведени в същата книжка няколко стихотворения.

Стр. 175, **№ 175.** Д о С. Б о б ч е в. Печата се според текста в *НП,* стр. 120. Датира се според съдържанието; писмото е по повод излизане на кн. 3 на «Бълг. сбирка». В нея е поместен преводът на «Цигани» (Пушкин) от А. Константинов, който Вазов намира доста сполучлив, и преводът на стихотв. «Свобода» от Шели, направен от И. П. Славейков,

Стр. 176, **№ 176.** Д о С. Б о б ч е в. Печата се според текста в *НП,* стр. 118.

Стр. 176. *Кесяковчето* — Слав Кесяков.

В год. IX на в. «Пловдив», бр. 28 от 12 март 1894, в рубриката «Дневни новини» е напечатана забележка, която обяснява със заядлив тон разправията между «Пер. сп.» и «Бълг. сбирка» по повод на Гешовата статия за «Под игото».

Отзивите от английските списания, които Вазов пратил, са поместени в кн. 4 на «Бълг. сбирка».

Стр. 177, **№ 177.** Д о С. Б о б ч е в. Печата се според текста в *НП,* стр. 120.

Стр. 177. *. . .ще приемеш днес ръкопис. . .* — С това писмо Вазов изпратил навярно ръкописа на стихотворението «Орловото

Стр. 178, **№ 178.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 121.

Стр. 178. *Аз си подадох завчера оставката. . .* — Съобщение за оттеглянето на Вазов от редакцията на «Бълг. преглед» е поместено в кн. 5, стр. 420 на «Бълг. сбирка».

Стр. 178, **№ 179.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 121.

Стр. 178. *Разумява се, Степовичу ще пратим, Б. сб. . .* — касае се за руския писател А. Степович, издал в 1893 г. в Киев литературно-научен сборник по славяноведението «Разсвет».

Стр. 179, **№ 180.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 122.

Стр. 179, **№ 181.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 122.

Писмата са във връзка с ходатайството на С. Бобчев. Райчо М. Каролев — виден български общественик, бил е министър на народната просвета в Каравеловия кабинет (1886 г.). През 1894 г. бил началник на отдел в М-вото на просветата.

Вазов погрешно пише Максимов вместо Малинов — името на изключения ученик.

Стр. 180, **№ 182.** До К. Кръстев. Печата се според текста в *СС—XX*.

Стр. 180. *Един полски критик е напечатал една кратка рецензия за «Звукове»* . — Касае се за отзива на Титус Соподзко, отпечатан в кн. 3 и 4 (юни и юли), 1894 на «Мисъл»; *Титус Соподзко* — един от възторжените ценители и почитатели на Вазов в Полша. Печатал е няколко студии в излизащото в Краков списание «Przegjad powszechny» — за стихосбирката «Звукове» (1893), за «Драски и шарки» (1894), за «Италия» (1895), за сборника «Юбилеят на Ивана Вазов», излязъл по случай първото честуване на поета през 1895. Соподзко е посветил обширна статия на Вазовото творчество и в списанието «Niwa» през 1896.

Стр. 180, **№ 183.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 123.

Стр. 180. *Материала в тая книжка е твърде добър. . .* — касае се за кн. 5 на «Бълг. сбирка».

Стр. 181, **№ 184.** До И. Гешов. Обнародвано в *НК*. Печата се според оригинала в *НБКМ*, ф. № 272, арх. ед. 565, л. 2.

Стр. 182, **№ 186.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 123.

Стр. 182, **№ 187.** До М. Маджаров. Печата се според текста в *НП*, стр. 67.

Стр. 182. *Михаил Иванов Маджаров* (1852—1944) — изтъкнат функционер на Народната партия. Бил е в Източна Румелия директор на финансите. Един от редакторите на в. «Мир».

Писмото е във връзка с изборите за народни представители за VIII обикн. нар. събрание, които се произвеждат след падане на Стамболовото правителство — 11 септ. 1894 год. Вазов бил избран за народен представител като кандидат на Народната партия. На поета е бил предложен постът министър на народната просвета в кабинета на К. Стоилов, който той дълго отказвал да заеме. (Вж. *Шишм.*, стр. 121.)

Стр. 182. *Кефсиз* (тур.) — без настроение, неразположен.

Стр. 183, **№ 188.** До И. Попов. Печата се според текста в *МБТ.*, стр. 402. Бележката е във връзка с Вазовата пиеса «Хъшове», излязла от печат през 1894 г.

Стр. 183, **№ 189.** До И. Шишманов. Печата се според текста в *Шишм.*, стр. 281.

Стр. 183. *Пращам ти драмата (дядо Драган).* — Драмата «Белодушков» («Народен спасител»), която Вазов пратил на Шишманов, е играна с голям успех и в София, и в провинцията, но била снета поради изобличителния си характер: визирала самовластното управление на С. Стамболов. Тъй като косвено тя изобличавала и Фердинанд, в печата се появили упреци спрямо Вазов, което навярно довело до снемането на тая пиеса от сцената.

Стр. 184, **№ 190.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 304, обнародвано е от М. Арнаудов.

Стр. 184. *Романа ще изпратя с удоволствие днес или утре.*— Ризов сигурно е искал романа «Под игото», който в 1894 г. излязъл в първо самостойно издание.

Стр. 184, **№ 191.** До К. Величков. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 383.

Стр. 184. *Актьорите от столичната трупа са ме наградили. . .* — Величков по това време бил вече министър на народната просвета. За недоразуменията между Радул Канели и артистите от трупата «Сълза и смях» вж. *МБТ*, т. II, стр. 381, и нт., стр. 399, 437 и др.

Стр. 185. *Подкрепям горещо просбата. . .* — Маджаров по онова време е бил министър на обществените сгради.

Стр. 185, **№ 193.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 304.

Стр. 185. *Пращам Ви ~ тия стихове.* — С тая бележка Вазов пратил на Ризов няколко стихотворения, влезли по-късно в цикъла «Ямби», отпечатани във в. «Млада България»(I, бр. 4 от 18 февруари 1895).

Стр. 185, **№ 194.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 124.

Стр. 185. *Пращам ти това стихотворение.* — Вазов пратил сигурно стихотворението «Когато пролет наближава» («Ново!. . .»), поместено в кн. 3 (г. I) на *Бсб.* Някои от стихотворенията, обединени по-късно под заглавието «Ямби», са публикувани за пръв път във в. «Прогрес», III, бр. 36 от 1895.

В. «Стара планина» излизал в Пловдив под ред. на С. Бобчев две непълни години: I, 1895, II, 1896. В бр. 14 от 18 февр. 1895 са поместени стихотворенията: I. «И пак позорът има тържеството», II. «На кой ни вихърът изкарва бряг?»; III. «Земя на потреси, на смутове и бури»; IV. «Що виждам? Вратоломия ужасни!»

Стр. 186, **№ 195.** До И. Попов. Обнародва се според оригинала-чернова, запазен в *МИВР*, № 1507. Датата и Вазовите инициали са написани от Иван Попов.

Стр. 186, **№ 196.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 124.

Стр. 187. *Бъди добър да туриш в Ст. планина приложената новинка.* — В броевете на «Ст. планина», излезли след това писмо, има няколко съобщения за Вазов (бр. 18 от 4 март; бр. 24 от 25 март; бр. 26 от 1 април и др.). Първото е свързано с 25-годишния юбилей на Вазов, второто — с покана на трупата «Сълза и смях» да гостува за великденските празници в Пловдив; третото — съобщение за предстоящо излизане на т. II на «Драски и шарки».

Стр. 187, **№ 197.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 305.

Стр. 187, **№ 198.** До М. Маджаров. Печата се според текста в *НП*, стр. 68.

Стр. 188, **№ 199.** До И. Шишманов. Печата се според текста в *Шишм.*, стр. 282.

на *МБТ* не е отбелязано това, «Комедия от грешки», както Иван Попов си спомня, била изнесена успешно и в столицата, и в провинцията.

Стр. 188, **№ 200.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 125.

Вазов е бързал да излезе по-скоро априлската книжка на «Бълг. сбирка», защото в нея била поместена «драската» «Народът» (кн. 4, 1895), която се съдържа и в книгата «Драски и шарки», II (стр. 41—44), излязла през същата 1895 г.

Стр. 189, **№ 201.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 305.

Стр. 189. *. . .ако щете, турете и приложения. . .* — Вазов пратил отзива на сп. «Бълг. преглед» (печатан в кн. 4—5), в който се дава висока оценка на неговото творчество.

Д. Ризов дал съобщение за «Драски и шарки», ч. II (вж. «Млада България», I, бр. 9, 1 апр. 1895). По-обстойно е разгледана тая книга в следния бр. 10 от 15 апр.

Стр. 189, **№ 202.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 305, обнародвано от М. Арнаудов.

Стр. 189. *От Краков ми пишат, че само след един месец ще имам романа. . .* — През 1895 г. в Краков излязъл преводът на Вазовия роман «Под игото», направен от Хелена Соподзко, жената на Титус Соподзко.

Стр. 190, **№ 203.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 125.

Стр. 190. *Това е просто божествено!* — Вазов бил недоволен от отзива за изнесената от софийската трупа «Сълза и смях» в Пловдив негова пиеса «Хъшове», публикуван без подпис в «Стара планина» (I, бр. 29, 19 април 1895).

Стр. 190, **№ 204.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 126.

Стр. 190. *Моля те ~ да я дадеш ~ г-ну Юрдану Михайлову. . .* — Йордан Михайлов, когото споменава поетът, бил редактор на сп. «Илюстрация Светлина», в което сътрудничил и Вазов.

Стр. 191, **№ 205.** До И. Говедаров. Печата се според текста в *НП*, стр. 57.

Стр. 191, **№ 206.** До И. Шишманов. Печата се според *Шишм.*, стр. 282.

Стр. 191. . . .*за да идем ~ да слушаме марша*. . . — Вазов искал да отидат заедно с Шишманов да слушат написания от композитора Д. Хаджигеоргиев марш, посветен на поета.

Стр. 192, **№ 208.** До Ф. Гундрум. Печата се според *Преп. III*, стр. 196.

Стр. 192. **№ 209.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ* стр. 306.

Стр. 192. . . .*да пишете две думи в моя защита*. . . — В бр. 23 на «Млада България» (29 септ. 1895) намираме откъси от статията на Кусо Сантонински (от в. «Съгласие», бр. 16), в която Вазов е обвинен, че той сам агитирал за юбилея си. Ризов смята, че под тоя псевдоним се криел д-р К. Кръстев или д-р В. Балджиев (написал по-късно отрицателна рецензия за Вазовия роман «Под игото» в сп. «Мисъл», VI, кн. 3 и 4, 1896), или и двамата заедно. В тоя брой са поместени и 40 телеграми до Вазов от чужбина.

Стр. 193, **№ 210.** До Д. Рянкова-Станчова. Печата се според оригинала — *ЦДИА*, ф. 72, а. е. 32; копие в *МИВР*, № 1622. Учителката Деша Рянкова, омъжена за нар. представител Петър Станчов, учителствувала дълго време във Варна. Поздравила Вазов за първия му юбилей и го помолила да ходатайствува за преместването ѝ в София. Вазовото писмо е отговор на нейното поздравление. Писмото е публикувано от М. Николова в «Лит. фронт», XXXIV, 1978, бр. 48, 30 ноем., стр. 6.

Стр. 194, **№ 211.** До В. Стоянов. Печата се според текста във в. «Мир», II, 1895, бр. 156, 3 окт., стр. 2.

Стр. 195, **№ 212.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 308.

Стр. 195, **№ 213.** До група български студенти. Печата се според текста в *НП*, стр. 188.

Стр. 196, **№ 214.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 307.

Стр. 196, **№ 215.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 307.

Стр. 196. . . .*пращам ти откъснати листа*. . . — Вазов е изпратил на Ризов страници от кн. 7 и 8 (юли и август 1895) на сп. «Светлина», посветени на неговия юбилей.

Стр. 196, **№ 216.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 307.

Стр. 196. . . .*съгледах ~ че съм изпуснал из речта ми*. . .— препечатана в бр. 23 от 29 септ. 1895 г.

Стр. 196. *Лакуна* (рус.) — пропуск.

Стр. 197, **№ 217.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 308.

Стр. 197, **№ 218.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 309.

Стр. 198, **№ 219.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 308.

Стр. 198. . . .*не печатайте това ~ произведение на брата ми*. . . — Ризов очевидно удовлетворил молбата на поета и не е печатал в «Млада България» изпратената от Борис Вазов защита.

Стр. 198, **№ 220.** До Д. Хаджигеоргиев. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 311.

Стр. 198. *Благодаря Ви ~ за талантливий Ви труд*. . . — Поетът благодари на композитора Д. Хаджигеоргиев за написания от него «Вазов марш» . (Вж. «Юбилеят на Ивана Вазов». Събрал и наредил юбилейний комитет, София, 1895, стр. 194—195.)

Стр. 199, **№ 221.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 126. Писмото е датирано според съдържанието; то е във връзка с рецензията от Титус Соподзко на Вазовата сбирка «Италия», печатана в «Бълг. сбирка».

Пътеписът «Как минахме руската граница» излиза в «Бълг. сбирка», III, кн. 1, ян. 1896 година. Под него е поставена дата: 8 декемвр. 1895.

Стр. 200, **№ 222.** До лицата, поздравили Вазов за неговия 25-годишен юбилей. Печата се според текста във в. «Прогрес», IV, бр. 3, 30 септ. 1895, и във в. «Мир», II, бр. 155, 30 септ. 1895, стр. 1.

Стр. 201, **№ 223.** До кмета на Хасково. Печата се според текста във в. «Хасково» (Хасково), I, бр. 19, 7 окт. 1895, стр. 1—4.

Стр. 201, **№ 224.** До група офицери в Севлиево. Печата се според оригинала — *МИВР*, № 1696.

Стр. 202, **№ 225.** До учителите в Чирпан. Печата се според текста във в. «Стара планина» (Пловдив), I, бр. 83, 21 окт. 1895, стр. 1—2.

Стр. 203, **№ 226.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 127. Датирано съобразно писмото на Вазов до

сия, в която влизали още: С. Бобчев, И. Найденов, д-р Караколаков, Г, Юруков, Х. Стефанов.

Стр. 203. . . .*Не забравяй да туриш ~ «Пролога» на Централния*. . . — Стихотворението «Пролог» от Д. К. Попов (Централния) е излязло за пръв път в «Пер. сп.», X, кн. LI, 1895. То е посветено на Вазов. Стихотворението не е поместено в «Бълг. сбирка». В кн. 8 на сп. «Бълг. сбирка» е поместен посветеният на Вазов разказ от Д. К. Попов «Двата букета».

Стр. 204, **№ 227.** До членовете на юбилейната комисия. Печата се според текста във в. «Стара планина», I, бр. 79, 14 окт. 1895. Писмото е отговор на телеграфическото приветствие на юбил. комисия в Пловдив.

Стр. 204, **№ 228.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 309.

Стр. 204. *Моля те прати ми 5 броя от «Мл. България»*. . . — Вазов искал 5 броя навярно от бр. 23 на «Млада България». Възможно е това «странно» писмо, което Балджиев му бил пратил, да е било във връзка с писаното от Ризов в бр. 23 на «Мл. България».

Стр. 205, **№ 229.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП*, стр. 39.

Стр. 205, **№ 230.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 309.

В «Млада България», I, бр. 26 от 20 окт. 1895 г., намираме две съобщения за откриването паметника на Левски. Възможно е и двете да са от И. Вазов.

Стр. 206, **№ 231.** До А. Йенсен. Обнародва се според оригинала — *НАБАН*, ф. № 11, оп. 1, а. е. 411, л. 210.

Стр. 206, **№ 232.** До И. Попов. Печата се според текста в *МБТ*, т. II, стр. 401. Бележката е във връзка с тържественото представление на «Хъшове» по случай освещаването паметника на В. Левски.

Стр. 207, **№ 233.** До И. Шишманов. Печата се според *Шишм.*, стр. 283.

Стр. 207, **№ 234.** До И. Шишманов. Печата се според *Шишм.*, стр. 283.

Стр. 207. . . .*Г. Яблански иска да ни гости*. . . — Димитър М. Яблански — виден търговец, деятел на народняшката партия.

Стр. 207. *Шнурман* — вероятно представител на някоя немска фирма.

ничеството на Вазов пред К. Величков, който по онова време бил министър на нар. просвета.

Стр. 208, **№ 236.** До И. Шишманов. Публикувано в *Шишм.*, стр. 284.

Стр. 208. *Пращам ти коректурата*... — Шишманов, без да е посочен като редактор на сп. «Изкуство» (I, 1895—1899), редактирано от А. Митов и Ян Мръквичка, ще е поискал глава от Вазовия роман «Нова земя». В кн. 4 от март 1896 на списанието намираме VII глава — «Хала» (от ч. I).

Стр. 209, **№ 237.** До С. Бобчев. Телеграма. Печата се според текста в книгата «Юбилеен спомен за 25-годишната книжовно-обществена деятелност на Стефана С. Бобчев». Пловдив, 1896, стр. 81.

Стр. 209, **№ 238.** До кмета на град Безансон — Франция. Обнародва се според оригинално ксерокопие — *МИВР*, № 1762, което получихме от кмета на гр. Безансон през декември 1978 г. Вазов отговаря на писмо, което кметът на Безансон му е изпратил през пролетта на 1896 г. Отговорът на нашия поет е заведен в кметството на Безансон на 14 април 1896 г.

Стр. 209. *Безансон* — родния град на В. Юго.

Превод: «Господин Кмете,

Като Ви благодаря за високата чест, която ми правите с Вашето писмо, аз бързам да Ви съобщя, че приемам с благодарност мястото, което Вие ми предлагате в комитета за патронаж за издигане на паметник в чест на Виктор Юго, още повече че големият Ваш национален поет беше мой учител и вдъхновител.

Приемете, господин Кмете, уверение в моето отлично почитание.

И. Вазов

София
март 28/9 април 1896

Стр. 210, **№ 239.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 128.

Стр. 210. . . .*Г. Ил. Миларов ме просѝ*. . . — Илия Миларов — по-малък брат на Светослав Миларов, писател и публицист, автор на драмата «Апостол» (1899). Вземал е участие в списването на в. «Свобода» и в. «Нов век». Посветил на Вазов студиите: «Иван Вазов като драматически писател», «Иван Вазов като романист», статия за «Хъшове» и др.

тета по чествуване 20-годишнината от Априлското въстание — Брацигово. Печата се според текста във в. «Прогрес», IV, бр. 62, 8 май 1896. През април 1896 г. в цялата страна била чествувана 20-годишнината от Априлското въстание, по който повод е пратена тая телеграма.

Стр. 211, **№ 241.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 129.

Стр. 211. *Пращам ти ~ една глава от «Нова земя»* — В *Бсб*, III, кн. 6, 1896, е поместена глава от «Нова земя» — «Пречек при триумфалната арка», и «Под игото от Ив. Вазов», рецензия от Алфред Йенсен, взета от Göteborgs Handelsoch sjöfartstid ing. 1894. Преводачът на статията не е отбелязан.

Стр. 211, **№ 242.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 129.

Стр. 212. *Разпореди се за биографията, както намериш за добре.* — Не е ясно за каква биография се отнася; в следващите книжки на «Бълг. сбирка» няма Вазова биография.

Стр. 212, **№ 243.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 130.

Стр. 212. *Ти имаш възможност да се срещаш с г. Ив. Андонова.* — Иван Андонов, от когото Вазов е искал сведения за романа си «Нова земя», е известният сподвижник на Левски и Ботев. Взел е активно участие в Старозагорското въстание, също и по време на Съединението през 1885 год. Издал е книгите: «Из спомените ми от турско време», ч. I, Пловдив, 1927, ч. II, 1928 г.; «Съединението», Пловдив, 1929 г.

Стр. 213, **№ 244.** До К. Стоилов. Печата се според оригинала, който се пази в *ЦДИА*, ф. № 600, оп. 1, а. е. 1305, л. 4.

Стр. 213, **№ 245.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 309.

Стр. 213, **№ 246.** До С. Бобчев. Публикувано в *СС—XX*, стр. 194.

Стр. 213. *Изпращам ти ръкописа.* — С това писмо Вазов е изпратил своя статия в защита на романа «Нова земя», която е отпечатана в *Бсб.*, III, кн. 8, окт. 1896. Подписана е с инициалите В. С. Писмото разкри Вазовото авторство на една интересна статия, поместена в т. XVIII на Вазовите съчинения

пази в музея «Иван Вазов» — София.

Стр. 214. *Интеркалираш* (фр.) — Вмъкнеш, прибавиш.

Стр. 214, **№ 247.** До К. Стоилов. Печата се според оригинала — *ЦДИА*, ф. № 600, оп. 1, а. е. 1305, л. 3. Написано на визитка. Обнародвано в *ИВЖТ*, стр. 435.

Стр. 214, **№ 248.** До Г. Бенев. Печата се според оригинала — *ЦДИА*, ф. № 600, оп. 1, а. е. 1305, л. 2. Написано на визитка. Обнародвано в *ИВЖТ*, стр. 435.

Стр. 215, **№ 249.** До И. Шишманов. Обнародва се според оригинала — *НАБАН*, ф. 11 к, оп. 3, а. е. 219, л. 89. Визитка. На лицевата й страна Шишманов написал: «Предговор на Боневите разкази!» (Следва нечетлива дума, В. В.) Книгата на Г. Хаджибонев «Разкази из българския живот» излиза през 1896 г. Засега нямаме сигурни данни, че предговорът на Вазов към тези разкази е подготвен от Шишманов.

Стр. 215, **№ 250.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 309.

Стр. 215, **№ 251.** До И. Гешов. Печата се според оригинала — *БИА при НБКМ*, ф. № 272, а. е. 565, л. 6.

Стр. 216, **№ 252.** До И. Гешов. Печата се според оригинала — *БИА при НБКМ*, ф. 277, а. е. 565, л. 7. След отпразнуването в Русе на 10-годишнината от стъпването на Фердинанд на престола членове на Министерския съвет, между които и Вазов, отишли в Букурещ да поднесат цветя на гроба на Евлоги Георгиев.

Стр. 216, **№ 253.** До М. Маджаров. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 195. Оригиналът — в *МИВР*, № 537.

Стр. 216, **№ 254.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 197.

Стр. 216. *. . .слика* — портрет.

Стр. 216. *. . .ще Ви пратя «Юбилейния ми сборник».* . . — Сборникът, който споменава Вазов, носи заглавие Юбилеят на Ивана Вазов. Издаден е в София през 1895 г. във връзка с първия юбилей на поета.

Гундрум се интересувал от биографски сведения за Иван Вазов, които му били необходими за готвения от него предговор към Под игото.

Не ни е известно кой е превеждал по онова време в Сърбия Вазовия роман Под игото, както и причините, поради които

[illegible] късно — едва през 1937 г.

Първият немски превод на Под игото, за който пише тук Вазов, направен от д-р Атанас Димитров, бива издаден от д-р Иван Парлапанов в Лайпциг през 1918 г.

Стр. 217, **№ 255.** До М. Маджаров. Обнародва се според оригинала — *МИВР*, № 540.

Стр. 217, **№ 256.** До Н. Геров. Публикува се според оригинала — *МИВР*, № 698. Телеграма.

Стр. 217. *Найден Геров* (1823—1900) — виден учител, книжовник и държавен деец, автор на петтомния «Речник на блъгарский язик».

Стр. 217. *. . .от името на българската книжнина и школо.* — Вазов поздравява Н. Геров като изтъкнат представител на българската литература и министър на народната просвета.

Стр. 217, **№ 257.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 197.

Стр. 218. **№ 258.** До М. Маджаров. Печата се според текста в *НП*, стр. 69.

Стр. 218. *Според както ми разказва г. Мръквичка. . .* — *Ян Мръквичка* — виден български художник, по народност чех (1856—1938). Дошъл е в България още през 1881 г. До 1889 г. бил учител по рисуване в Пловдивската мъжка гимназия; после се преместил в Софийската мъжка гимназия и учителствувал до 1896 г. След тази дата Мръквичка бил назначен директор на Държавното рисувално училище — по-късно Художествена академия, за създаването на която има големи заслуги.

Стр. 218, **№ 259.** До И. Гешов. Печата се според оригинала — *БИА при НБКМ*, ф. № 272, а. е. 565, л. 8—9. Обнародвано в *НК*.

Стр. 218. *Аз се разпоредих вече да ми се достави окръжното на г. Рамбо. . .* — Касае се навярно за френския историк Alfred Rambaud, автор на книгите: «Histoire de la civilisation française des origines à nos jours», 1885—1887; «Histoire de la civilisation contemporaine en France», 1888, и др.

Стр. 219, **№ 260.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 198.

Стр. 219. *. . .Пращам Ви и Юбилейния сборник. . .* — Касае се и тук за сборника Юбилеят на Ивана Вазов, София, 1895. В началото на сборника е поместена кратка автобиография, подписана с инициалите на Радул Канели — Р. К.

преводи на Вазови творби, а също тъй за обществено-политическата и книжовната дейност на поета след връщането му от Русия (1889).

Стр. 219, **№ 261.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 198. Това писмо, изпратено от Вазов по искане на Гундрум, бива преведено от последния и поместено в началото на хърватския превод на Под игото след Вазовото писмо от 14. IX. 1895 г.

Стр. 220, **№ 262.** До Х. Попконстантинов. Печата се според текста в Лит. фронт, XVII, 1961, бр. 40, 5 окт., стр. 2, обнародвано от А. Примовски.

По време на Вазовото министерствуване Христо Попконстантинов е бил началник на Стенографското бюро при Народното събрание.

Стр. 220, **№ 263.** До Е. Георгиев. Обнародва се според оригинала — *БИА при НБКМ*, ф. № 272, а. е. 565, л. 10. Писмото е написано с друг почерк, подписът на Вазов е оригинален.

В същата архивна единица се пазят и следните Вазови писма, писани с различни почерци, подписани саморъчно от поета:

1

До господина
Евлогия Георгиев
в София

С настоящето имам чест да съобщя, уважаемий господине, че в Ефорията на Висшето училище «Евлогия и Христо Георгиев[и]» се получи писмото от 5 того, с което съобщавате, че срещу завещаните от покойния Евлогия Георгиев шест хиляди лева за Висшето училище сте купили сто ипотекарни български облигации 6%1892 год. с номинална стойност петдесет хиляди лева.

Г. София, 10 март 1898 год.

Председател на Ефорията, министър на народното просвещение,

И. Вазов

(Ф. 272, а. е. 565, л. 11).

2.

До господина
Евлогия Георгиев

С настоящето имам чест да Ви съобщя, уважаемий господине, че получих писмото Ви от 24 того, в което ми явявате за купените и

завещаните от покойния Евлогия Георгиев шест милиона лева за фонд на Висшето училище «Евлогия и Христо Георгиеви».

Г. София, 24 март 1898 год.

Председател на Ефорията и министър на народното просвещение,

И. Вазов

(Ф. 272, а. е. 565, л. 12).

3.

До господина
Евлогия Георгиев
в София

С настоящето имам чест да Ви уведомя за получаването на писмото Ви от 26-ий того, с което съобщавате в Ефорията на Висшето училище «Евлогия и Христо Георгиеви», че сте внесли в Българската народна банка срещу завещанията от покойния Евлогия Георгиев фонд за Висшето училище сто ипотекарни български облигации 6 % 1892, с именителна стойност 50 хилядн лева златни.

Г. София, 27/III 1898 г.

Председател на Ефорията и министър на народното просвещение

И. Вазов

(Ф. 272, а. е. 565, л. 14)

4.

До господина
Евлогия Георгиев
в София

С настоящето имам чест да Ви съобщя, високоуважаемий господине, че получих писмото [Ви] от 4-й того, с което известявате Ефорията на Висшето училище «Евлогия и Христо Георгиев[и]» за турнатите в нейно разположение в Българската народна банка един милион (1 000 000) лева златни срещу завещаните от покойния родолюбец Евлогия Георгиев шест милиона лева.

Г. София, 11 април 1898 год.

Председател на Ефорията, министър на народното просвещение,

И. Вазов

(Ф. 272, а. е. 565, л. 16),

в София

С настоящето имам чест да Ви съобщя, уважаемий господине, за получаването двете Ви писма от 14-й того, с които явявате, че сте турнали в разположението на Ефорията за «Висшето училище Евлогия и Христо Георгиеви», български държавни облигации от 1892 г. със стойност зл. лева 65 000 и други 74 облигации 6 % от Държавния заем 1888 год. със стойност л. зл. 250 000 срещу завещаните от покойния Евлогия Георгиев 6 000 000 лева.

Г. София, 17 април 1898 год.

Председател на Ефорията и министър на народ. просвещение,

И. Вазов

(Ф. 272, а. е. 565, л. 18.).

Стр. 221, **№ 264.** До М. Маджаров. Печата се според текста в *НП*, стр. 70.

Стр. 221, **№ 265.** До М. Маджаров. Печата се според текста в *НП*, стр. 70.

Превод: Драги Маджаров, моля Ви да приемете приносящия г. Бранеков, за когото Ви говорих. Отговорете му бихте ли могли да го задоволите.

Ваш
И. Вазов

Стр. 222, **№ 266.** До граф Игнатиев. Печата се според текста във в. «Мир», IV, бр. 533, 1898 г. Вазов изпратил тая телеграма в качеството си на министър на нар. просвета.

Стр. 222, **№ 267.** До кмета на град Прага. Печата се според текста във в. «Мир», IV, бр. 542, 4 юни 1898.

Стр. 223, **№ 268.** До княз Фердинанд. Обнародвано в *ИВЖТ*, стр. 410. Печата се според оригиналния ръкопис, който се пази в *ЦДИА*, ф. № 600, оп. 1, арх. ед. 1305, л. 10—11. Вазов си е подал оставката навярно във връзка с борбите между консерватори и бивши «съединисти» в кабинета на К. Стоилов. Вж. по този въпрос: В. Вълчев. Иван Вазов. Жизнен и творчески път. С., БАН, 1968, с. 408—412. Между другите документи в посочената архивна единица е запазен и надписаният от Вазов плик — «Негово Царско височество княз Фердинанд в Евксиноград», от който научаваме, че по него време Фердинанд не е бил в София.

Стр. 223, **№ 269.** До Ф. Гундрум. Печата се според

През август 1898 г. Вазов ходил на лечение във Виена и Карлсбад и се видял с д-р Фран Гундрум. За тая среща той говори в разказа си «Ah Excellence!»

На това писмо Гундрум отговаря на 18. X. 1898 г. до министерството, че хърватинът Йосиф Бах, свършил драматичното училище в Загреб, бил готов да приеме длъжността режисьор на драматичната трупа. Но заплатата му се виждала малка, та се надявал, че министерството ще намери възможност за допълнително възнаграждение, или пък ще му даде 4000 лв. годишна заплата. Тоя проект впрочем не се осъществил. Вж. следващото писмо.

Стр. 224, **№ 270.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 199.

Когато министерството се обръща към Гундрум и го моли да намери кандидат за режисьор на нашата драматична трупа, самата трупа заедно с режисьора си Р. Канели се намирала в обиколка из Македония. Не ни е известно кой е бил младият българин, свършил драматическо изкуство в Петербург, който поискал да бъде режисьор на трупата «Сълза и смях». Комбинацията и с него обаче не се разрешила. След Р. Канели режисьорският пост в трупата бил зает от друг хърватин — Адам Мандрович.

Гундрум ще е работил вече върху своите Razjaśnjenja на непознатите думи, приложени в края на романа. Между другите думи обаче не виждаме думата хъш.

Касае се навярно за Сборник за народни умотворения, наука и книжнина.

Стр. 225, **№ 271.** До Софийския митрополит Партений. Печата се според текста в *НП,* стр. 189. Писмото е във връзка с бракоразводното дело на поета, отлагано постоянно от Светия Синод, продължило до 1902 г. и решено в полза на Атина Болярска: на поета не бил даден развод.

Стр. 225. Софийският митрополит Партений заемал тоя пост от 1892 до 1918 год.

Стр. 225. *Дядо Константин*—Врачанският митрополит Константин, род. от Калофер (14. V. 1847 г.), дългогодишен член на Светия Синод. От 1905 до 1908 год. бил председател на Светия Синод.

Стр. 225, **№ 272.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 200.

Не е ясно дали с писмото си Гундрум пратил и албум от Загреб.

Стр. 226, **№ 273.** До С. Лафчиев. Печата се според оригиналния ръкопис — *МИВР,* № 1752.

Стр. 226. *Стефан Николов Лафчиев* (1863—1941) — обществен и културен деец, главен секретар в Министерството на нар. просвета по време на Вазовото министерствуване. Имаме още една бележка от поета, също без дата. Тя гласи: «Г. Лафчиев, моля Ви, дайте да се зарегиструва тая депеша и веднага да се изпрати. И. Вазов.» — *МИВР,* № 1753.

Стр. 226, **№ 274.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 200. Писмото е написано на илюстрована карта.

В сп. «Preporod», I, кн. 5, 1898, е преведен от Гундрум Вазовият разказ «Иде ли?», а в кн. 10, 11 и 12, същата година — разказът «Хаджи Ахил». Пак в «Preporod», I, кн. 10, д-р Август Харамбашич печата прочувствен отзив за преведения на хърватски роман Под игото.

Стр. 227, **№ 275.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 201.

Стр. 227. . . .*една нова моя книга*... — Вазов подразбира стихосбирката си «Скитнишки песни», излязла през 1899 г.

Стр. 227. Редактор на сп. «Светлина» е Йордан Михайлов. От VII си годишнина «Светлина» излиза в Пловдив, от XVII — в София.

Стр. 227. *XVI книга от Сборника не е излязла.* — През 1900 г. излиза кн. XVI и XVII от Сборника за народни умотворения, наука и книжнина.

Стр. 227. *Пращам Ви образа си* — снимката от 1899 г., която Вазов пратил на Фран Гундрум, е запазена в архива на последния.

Стр. 227, **№ 276.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.,* стр. 285.

Стр, 227. *Пращам Ви стихотворението* — става дума за «На Пушкиновата стогодишнина», отпечатано в сп. «Бълг. преглед», V, кн. 9—10, май—юни, 1899 г.

Стр. 228, **№ 277.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 202.

Всички въпроси, на които отговаря Вазов, са интересували

наименува новата си стихосбирка «Планински песни», но после предпочел заглавието «Скитнишки песни».

Стр. 228. *«Французката критика. . .»* — «Французката критика за Иван Вазов» («La Nouvelle Revue», Juillet, 1899), отпечатък от сп. «Българска сбирка», VI, кн. 13, 1899.

Стр. 228, **№ 278.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 310.

Стр. 228. *Благодаря за възпроизвождането подлистника и за добрите думи*. — В бр. 9 от 4 авг. 1899 г. Д. Ризов препечатал от в. «Мир» Вазовия пътепис «Волът», като изразил в няколко реда положителното си отношение към Вазов.

Стр. 229, **№ 279.** До княз Фердинанд. Обнародвано в *ИВЖТ*, стр. 411. Печата се според оригиналния ръкопис, който се пази в *НАБАН*, ф. № 11, оп. № 1, а. е. 411, л. 100—101. Писмото е по повод на един, по думите на поета, «пакостен указ», който Фердинанд предстояло да подпише. Според този указ т. нар. източни железници се предавала на чужда компания по договор, сключен при крайно неизгодни за България условия. Ако не е известно дали Вазов е изпратил оригинала на писмото до неговия адресат (печатаният тук документ е копие), по-късно той изразява протеста си срещу Фердинанд чрез силно изобличителното си стихотворение «Недей!», напечатано и разпространено първоначално като хвърчащ лист с дата 16 юни 1899 г., и излязло скоро в *Бсб*. кн. 11—12. (Вж. по този въпрос *Шишм.*, с. 225—226).

Стр. 229, **№ 280.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 310.

Стр. 229.... *да Ви проводя ~ Скитнишки песни*. — В бр. 19 и 20 от 15 септ. 1899 г. редакцията на в. «Христо Ботев» благодари на Вазов, който изпратил 5 стихотворения от неиздадената му стихосбирка «Скитнишки песни», поместени в същия брой. Двете от тях — «Блян в стара черкова» и «Елате ни вижте!» — излизат тук за пръв път.

Стр. 230, **№ 281.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 202.

Стр. 230. . . *.въпросните страници из Нова земя*. . . — Романът «Нова земя» не е издаден на хърватски език.

Стр. 230. *Хъшове (новото издание)* — Вазовата пиеса Хъшове, драма в пет действия и една жива

От направената справка се установи, че тя не е представяна на загребска сцена.

На Вазовото писмо Ф. Гундрум отбелязал собственоръчно, че го е получил на 21. IX. 1899.

Стр. 230, **№ 282.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 203.

Стр. 231. . . *.ще дам съобщение за Немцевича*. . . — в последните три книжки на *Бсб* (за октомври, ноември и декември) няма съобщение за Немцевич.

Стр. 231, **№ 283.** До А. Т. Илиев. Печата се според ръкопис, запазен в *БИА при НБКМ*, ф. 230, а. е. II г., 553. Текстът написан на пощенска карта. Публикувано е от В. Вълчев във *ВЛ*, стр. 11.

Стр. 231. *Предприятието не може, освен да ме радва*. . . — Вазов отговаря на предложението на А. Илиев да сътрудничи в сп. «Надежда», което той се заел да редактира.

Стр. 231. *За първата книжка на «Надежда» ти изпращам едно ново стихотворение заедно с извлечение от книгата на Губернатис*. . . — Виж по този въпрос В. Вълчев. «Иван Вазов. Жизнен и творчески път». С., 1968, стр. 425. Вазов изпратил стихотворението си «Двайсетий век», поместено в «Надежда», I, 1900, стр. 1. Приложил и извлечение от книгата на Comte Angelo de Gubernatis. «La Bulgarie et les bulgares. Journal de voyage et études. Florence, 1899», в която италианският учен говори за срещите си с Вазов.

Стр. 231. *Можеш да препечаташ ~ Също и от «Скитнишки песни» с изключение на стихотворение XXXVIII*. — Това е стихотворението «Какво ми каза тя».

Стр. 231. *Ако обичаш, спомени ~ за френските рецензии върху «Под игото»*. . . — А. Илиев помества отзиви и съобщения за «Под игото» на чужди езици и в трите книжки на списанието: в кн. 1, стр. 125 (неподписан); в кн. 2, стр. 253, подписан с инициали А. Б.; в кн. 3, стр. 371 — с инициали А. Б. Повече се спира на френския превод в кн. 2.

Стр. 231, **№ 284.** До А. Т. Илиев. Печата се според оригинала, запазен в *БИА при НБКМ*, ф. 230, а. е. II г, 550. Обнародвано е от В. Вълчев във *ВЛ*, стр. 11.

Стр. 231. *Статийката за Губернатисовата книга ~ можеш да я оставиш за 2-та книжка на «Надежда»* — този ма-

текста в *Преп. III,* стр. 203.

Стр. 232. *Обявлението за ~ Живот. . .*— в последните книжки на *Бсб.* от 1899 г. не се намира обявление за сп. «Живот», в което са поместени много статии за България и за българската литература.

Стр. 232. [*Вярвам да сте получили ~ Челопешка гора*] — касае се за Вазовия разказ «Една българка», печатан за пръв път със заглавие «Челопешката гора» в *Бсб.*, VI, кн. 17 и 18, 1899, стр. 801—813.

Стр. 233, **№ 286.** До А. Т. Илиев. Печата се според оригинала, запазен в *БИА при НБКМ,* ф. 230, а. е. II г., 555. Обнародвано е от В. Вълчев във *ВЛ,* стр. 11.

Стр. 233. *Повръщам ти и рецензията с бележките, които ми искаш. . .* —Касае се за рецензията на «Скитнишки песни», подписана с инициали И. Д-в. (Вж. «Надежда», кн. 1, стр. 119—121). Бележките, които Вазов е написал към тази рецензия, се пазят в *НАБАН,* ф. 46, а. е. 102, л. 12. Публикувани са от И. Тодоров в «Лит. мисъл», XXII, 1978, кн. 6, стр. 136.

Стр. 233. *Оная за «Цариградските скици», ако я одобриш, тури я. . .* — В книгата си «Иван Вазов. Жизнен и творчески път» отбелязах значението на това писмо (стр. 426), което разкри Вазовото авторство на рецензията за «Цариградски сонети». Напечатана в кн. 1 на «Надежда», стр. 122, рецензията е подписана с инициала С.

Стр. 233, **№ 287.** До А. Т. Илиев. Печата се според оригинала, запазен в *НАБАН,* ф. 46, а. е. 144, л. 8—9. Обнародвано е от И. Тодоров в «Лит. мисъл», XXII, кн. 6, стр. 136.

Стр. 233. *«XX век» е изменено и станало по сърцето ти.* — Още в първите писма на поета до Илиев личи стремежът му да се съобразява с духа на «Надежда», чието подзаглавие гласи: «Списание за поука и забава особно на млади хора».

Стр. 234, **№ 288.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 204. Написано на илюстрована картичка с изглед от София.

Стр. 234. *. . .също и списанието Живот* — В личната библиотека на Вазов не са запазени книжки от сп. «Живот».

Стр. 234, **№ 289.** До А. Т. Илиев. Печата се според оригинала, запазен в *НАБАН,* ф. 46, а. е. 144, л. 6—7. Обнародвано е от И. Тодоров в «Лит. мисъл», XXII, кн. 6, стр. 137,

Стр. 235. *На мнение съм да се напечата ~ «Есен». . .* — Това Вазово стихотворение се появява не в «Надежда», а в издадената от А. Илиев сбирка «Под нашето небе».

Стр. 235. *Ако желаеш във II книжка да гудиш не «Ред, правда и свобода!». . .* — Касае се за стихотворението «Чест, правда и свобода», което излиза също в «Под нашето небе».

Стр. 235, **№ 290.** До А. Т. Илиев. Печата се според оригинала — *БИА при НБКМ,* ф. 230, а. е. II г.

Стр. 235. *Сега ти пращам и приложеното стихотворение...* — Отнася се навярно за стихотворението «Любовта е мъчна» («Любов трябва»). От това стихотворение е запазен в *БИА при НБКМ* неизвестен вариант на първата строфа, който гласи:

> Почтено чувство е да мразиш злото,
> да бъдеш съдия над сички строг,
> и с гняв да сочиш, с бръчки на челото
> недъги, слабости, разврат, тиран.

Тези стихове са изоставени като по-малко художествени.

Стр. 236, **№ 291.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.,* стр. 285.

Стр. 236. *Приятелите г. г. В. Велчев и М. Георгиев желаят да се съберем. . .* — Вазов има пред вид журналиста Велчо Т. Велчев и писателя Михалаки Георгиев.

Стр. 236—238, **№ 293, 294, 295.** И трите Вазови писма до А. Илиев са във връзка с изпратени произведения за сп. «Надежда».

Стихотворението «Две пролети» е публикувано за пръв път в кн. 2 на сп. «Надежда». Статията «Януарската ни поезия» е печатана в *Бсб.*, VII, кн. 3, март 1900. Тя е подписана с Х. Х. Четвъртата книжка от «Надежда» не е излязла. Не е известно дали Вазов е пратил някой разказ за нея, преди да е знаел за спирането на списанието. Стихотворението «Любов трябва» е излязло за пръв път в стихосбирката «Под нашето небе». Вазов написал това стихотворение през 1899 г., но не е останал доволен от него. Той променил и заглавието му — «Любов трябва», което изразява по-ясно концепцията на поета. Стихотворението.«Керванът» е публикувано в кн. 3 на «Надежда». Разказът «Наум» — в същата книжка на списанието,

Шишм., стр. 286.

Стр. 239. *Не ще мога да изпълня обещанието си. . .* — Не е ясно какво обещание не е можал да изпълни Вазов за «Бълг. преглед». Възможно е пречка за това да е бил правописът, на който е било списвано списанието.

Стр. 239, **№ 297.** До Й. Михайлов. Печата се според текста в *НП*, стр. 190.

Стр. 239. *Йордан Михайлов* — редактор на сп. «Илюстрация Светлина».

Стр. 239. *Янка ми се твърде хареса.* — Вазов говори за книгата на Минчо Ив. Ханджиев — «Янка». Поема из народния живот. Търново, 1901. Ханджиев е сътрудничил на сп. «Илюстрация Светлина».

Стр. 239. *Пращам Ви днес приложената шарка. . .* — касае се за разказа «Увеселителен влак», публикуван в «Светлина», X, кн. 6, юни, 1900.

Стр. 240, **№ 298.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 204. Написано на илюстрована карта с изглед от Копривщица.

Стр. 240, **№ 299.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 286.

Стр. 240. *Един издател ще туря утре под печат комедията за вестникарите.* — Касае се за фарса «Вестникар ли?», заглавието на който, изглежда, е дадено от Шишманов.

Стр. 241, **№ 300.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста на *Преп. III*, стр. 205. Написано на илюстрована картичка с илюстрация от романа «Под игото», с цитати от същия роман.

Стр. 241, **№ 301.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 205. Писмото е без дата. Датирано е според съдържанието и литературните справки. Касае се за пиесата на Илия Миларов Апостол, трагедия в пет действия из българската революционна епоха преди Освобождението, София, 1899. Вж. следващите писма до Ф. Гундрум.

В сп. Мисъл, което Вазов праща на Гундрум, била отпечатана рецензия за пиесата на Миларов (кн. 6, юни 1900 г., стр. 403—408, подписана с инициалите В. И.).

Стр. 242, **№ 302.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП*, стр. 42.

Стр. 243, **№ 304.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП*, стр. 43.

Стр. 243, **№ 305.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП*, стр. 43.

Стр. 244, **№ 306.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 130. Бележката е датирана според едно съобщение в *Бсб.*, VIII, кн. 8, окт. 1900, стр. 555, подписано с инициала К. Вазов е пратил комедията си «Вестникар ли?»

Стр. 245, **№ 307.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП*, стр. 44.

Стр. 245. *. . .книгата ще излезе 6 коли. . .* — касае се за стихосбирката «Под нашето небе».

Стр. 245, **№ 308.** До Ц. Табаков. Обнародва се според оригинала — МИВР, № 1615. Написано на пощенска карта, която носи дата: 19. IX. 900. Вазов отговаря на свой почитател, който написал ситно на картата различни произведения на поета.

Стр. 246, **№ 309.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП*, стр. 44.

Стр. 246. *. . .поздравления на Негово блаженство. . .* — Вазов поздравлява митрополита в Стара Загора, Методий Кусевич (1837—1922). Светското му име е Тодор И. Кусев. Известен е като изтъкнат духовник и обществен деец. Изнесъл пред чуждестранни посолства в Цариград турските зверства по време на Априлското въстание. По време на Руско-турската война от 1877—1878 година работил активно за българската кауза.

Стр. 246. *Известното съобщение. . . произвожда тука общо негодувание. . .* — В «Църковен вестник», I, бр. 26, 29 септ. 1900 год. намираме публикувано съобщение във връзка с натиска на турското правителство по онова време да закрие Българската екзархия поради четническото движение в Македония. Някои владици били за закриването на екзархията.

Стр. 246, **№ 310.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, 205. Написано на илюстрована пощенска карта.

Стр. 247, **№ 311.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 206.

Стр. 247. *. . .драмата на г. Миларова би излязла добре на Вашата сцена.* — Вазов посреща с радост критичните работи на Илия Миларов в нашия печат и препоръчва младия критик на С. С. Бобчев за постоянен сътрудник на сп. Бълг. сбирка (вж. Иван Вазов, Непубликувани писма,

ви независимо от факта, че в ред свои работи Миларов критикува различни литературни произведения на Иван Вазов.

Стр. 247. . . *Вашия съотечественик г. Мандровича* — Адам Мандрович бил назначен главен режисьор (артистичен директор) на театралната трупа «Сълза и смях» към края на 1899 г. и е служил до 31. XII. 1900 г.

Стр. 248, **№ 312.** До Ф. Гундрум Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 207.

Стр. 248. . . . *критика от руский поет Уманов-Каплуновски* — Вазов има пред вид статията на В. Уманов-Каплуновски «Критические заметки», печатана в руското списание «Север», № 42, окт. 1900, стр. 1337 — 1341.

Стр. 248, **№ 313.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП*, стр. 45.

Стр. 248. . . .*Краткия отзив на «Мир»*. — Отзивът за Вазовата стихосбирка е поместен в бр. 890, 2 ноември 1900. Отзив за «Под нашето небе» в «Летописи» дава К. Величков (II, бр. 1, ноем. 1900). Списание «Бълг. сбирка» дава в декемврийската си книжка няколко стихотворения от току-що излязлата сбирка, като ги придружава с препоръчителни бележки (*Бсб.*, VII, кн. 10).

Стр. 249, **№ 314.** До В. В. Уманов-Каплуновски. Печата се според текста в *Сл. арх.*, стр. 252—253.

Стр. 249. . . .*глубоко признателен Вам за Ваш лестный отзыв о моих переведенных на русский трудах*. — Навярно Вазов е благодарил за изпратените му от Каплуновски «Критические заметки (Обзор творчество Вазова)», публикувани в сп. «Север» (1900, № 42).

Стр. 249. *Присылаю Вам два моих новых стихотворных сборника*. — В архива на В. В. Уманов-Каплуновски е запазена заглавната страница на Вазовата стихосбирка «Под нашето небе» с посвещение: «Многоуважаемому Вл. В. Уманову-Каплуновскому. Автор» (ЦГАЛИ, ф. 512, оп. 2, а. е. 3, л. 87). Другият сборник навярно е бил «Скитнишки песни».

София, 13 ноември 1900

Превод:

Дълбокоуважаеми г. Каплуновски,

Получих Вашето приятелско писмо. Сърдечно Ви благодаря за добрия спомен и дълбоко съм Ви признателен за Вашия ласкав отзив за моите преведени на руски трудове.

Не ги изпратих направо, за да се избегне задържането им в цензурата.

Ще имате в скоро време и моята нова снимка, а аз чакам Вашата, както и Вашите трудове, което ще ми достави голямо удоволствие.

Много се радвам на подновяването на нашите стари приятелски връзки.

Със сърдечен поздрав и поклон,
преданият Ви И. Вазов

Стр. 249, **№ 315.** До Р. Исарлишвили. Печата се според оригинално копие в музея «Иван Вазов» инв. № 1480. Вазов благодари за изпратената му книга «Histoire de Géorgie, publieé sous la direction de M. Raphaël Izarloff. Aperçu géographigue et abrégé de l'histoire et de la littérature géorgienne, Paris — Tiflis par M. A. Khakhanoff, professeur.» 1900. Поетът не само е чел това съчинение с удоволствие, но е написал за него и възторжения отзив «Поглед в историческия живот на грузинския народ». Като изтъква редица сходни моменти с нашата история, той подчертава жилавината, издръжливостта на грузинския народ, дал на световната литература такъв велик поет като Шота Руставели, и заключава: «Тая стойкост и жизнеспособност извиква уважение, както всичко, що е силно и жизнено, и гореща симпатия към тоя народ, твърд като скалите на Кавказ, до които историята го е поставила, и като тях преживял несъкрушимо блясъка на бесните талази на азиатските пълчища. Народ с такива нравствени задатки и с такъв запас от самородна сила има право смело да разчита на щастливо бъдеще» («Бълг. сбирка», VIII, 1901, кн. 3, стр. 180).

Превод:

София, 21 ноември 1900.

Скъпи господине,

Потвърждавам получаването на Вашето любезно писмо.

Аз Ви благодаря безкрайно за Вашия интересен труд Histoire de Géorgie, който Вие благоволихте да ми изпратите и който аз четох с най-голямо удоволствие.

Приемете, господине, заедно с моята признателност за това внимание, уверение в моята твърде висока почит.

И. Вазов

Стр. 250, **№ 316.** До В. В. Уманов-Каплуновски. Печата се според текста в *Сл. арх.*, стр. 253.

Стр. 250. *Спешу сообщить о получении сегодня Вашего по-*

вид, излиза през 1899 г. в Петербург.

Стр. 250. *Я решил перевести ~ некоторые из стихотворений, чтобы ознакомить нашу публику с Вашим именем и талантом.* — Вазов е превел стихотворението «На връх Машука», което печата сравнително късно. Вж. бел. 333.

Превод:

София, 22 ноември 1900.

Многоуважаеми Владимир Василевич,

Бързам да Ви съобщя, че получих днес Вашия поетичен труд «Мысли и впечатления», за което съм Ви дълбоко благодарен.

Успях да прочета само малко, но колко сърдечна топлота и поезия има във Вашите звучни стихове! Аз реших да преведа за едно от нашите литературни списания някои от стихотворенията, за да запозная нашата публика с Вашето име и талант. Ще Ви изпратя превода веднага щом бъде напечатан.

Надявам се, че Вие сте получили моето писмо, както и книгите от Българското дипломатическо агентство в Петербург.

Прилагам тук моята снимка.

С дружески поклон,
преданият Ви И. Вазов

Стр. 250, **№ 317.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 207. Началото на писмото липсва. Датира се според пощенския печат.

Стр. 251, **№ 318.** До Г. Бакалов. Печата се според оригинала, който се пази в ЦГАЛИ, ф. № 1033, оп. 1, ед. хр. № 46, л. 1. Музеят «Иван Вазов» притежава копие от писмото, № 1574. Вазовите писма до Г. Бакалов бяха публикувани от Ж. Авджиев в сп. «Септември», XII, 1959, кн. 7, с. 147—148.

Стр. 251, **№ 319.** До К. Кръстев. Печата се според оригинала — *МИВР,* № 517. Бележката е написана от другата страница на листа, на който е преписано Вазовото стихотворение «Искра» («Не всуе толкоз страсти»), публикувано в сп. «Библиотека Св. Климент» (II, 1889, кн. 7, стр. 55). Под стихотворението — датата на написването му: май 1883. Очевидно Вазов е изпратил стихотворение за «Литературно-научно списание на Казанлъшкото учителско дружество», редактирано от К. Кръстев през 1900 г. При тази предпоставка може да се приеме, че постскриптумът на поета се отнася за някоя от рецензиите на Кръстев, изпратени за сп. «Денница».

Стр. 251, **№ 320.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП,* стр. 131.

Стр. 252. *Днес министерска криза имаме пак.* — На 9. I. 1901 година паднал кабинетът на Т. Иванчов, след което Рачо Петров съставил временно извънпарламентарно правителство. По-късно изборите били спечелени от демократи и прогресисти. (Кабинетът на Каравелов—Данев.)

Стр. 252. *Гроздоберките на Лютакова са нещо пази Боже* — Поемата на И. Арнаудов «Гроздоберки», за която става дума, е публикувана в януарската книжка на списанието, 1901. Д. Качемаков, посредствен поет, сътрудник на списание «Летописи».

Стр. 252. *Това ми обади г. Хранов. . .* — Отнася се за Димитър Вълчев Хранов (1846—1915), български книжовник и общественик.

Стр. 252, **№ 321.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 208. Написано на пощенска карта с илюстрации от «Под игото».

Стр. 252. *. . .за статийката във Vienac.* — В сп. . . . «Vienac» от 1901 г. е поместена рецензия за Вазовата стихосбирка Скитнишки песни.

Означеният в скобите текст е написан от Вазов на дясното поле на картичката.

Стр. 253, **№ 322.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.,* стр. 287.

Стр. 253. *Помъчих се да напиша приложените два опита за песен.* — Вазов е пратил първите редакции на «Юбилейна песен», поискана от комитета «Цар Освободител», за предстоящото откриване паметника «Цар Освободител».

Стр. 253, **№ 323.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 208. Датата е установена според пощенския печат.

Стр. 253. *Пратете драмата ~ на г. Миларова. . .* — Илия Миларов бил отначало в театралния комитет на драматичната трупа «Сълза и смях», а по-късно станал управител (директор) на трупата — от 20. VI. 1903 г. до 1. I. 1904 г.

Стр. 253. *. . .драмата Гнилий дом* — поставена на сцената на нашия театър едва в началото на 1903 г. (първото представление било на 20 януари). Неин автор е Сергиан Туцич, хърватин по народност, заемал длъжността артистически директор (главен режисьор) от 10. XII. 1903 до 1. XI. 1905 г.

През м. април е отпечатано I действие на «В царството на славата», през м. май — «Иманяр». Възможно е Вазов да е искал Шишманов да види коректура на някое от тия негови произведения.

Стр. 254, **№ 325.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 208.

Стр. 254. Гундрум е влязъл във връзка с Д. Страшимиров. В архива му в Загреб покрай другите ръкописи, писма и портрети се намира и портретът на тоя наш писател със следния надпис: «На отличний и многоуважаем Господин Д-р Фран Гундрум, борец за славянска солидарност. Д. Т. Страшимиров, г. Пловдив, 1901.»

Стр. 255, **№ 326.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 209. Написано на илюстрована карта с изглед от Плевен.

През лятото на 1901 г. Иван Вазов бил за няколко дни гост на Варна и на връщане се отбил да разгледа историческите старини в Преслав.

Стр. 255, **№ 327.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.,* стр. 287. Датата е уточнена съобразно с Вазовия пътепис «Мусала» (вж. «Видено и чуто». София, 1901, стр. 95—158). Шишманов не е взел участие в тая екскурзия, както се вижда от състава на компанията, посочен от Вазов в «Мусала» (там, стр. 101).

Стр. 255, **№ 328.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 209. Писмото е датирано според пощенския печат. Написано е на илюстрована карта с изглед от Казанлък.

Стр. 256, **№ 329.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП,* стр. 132.

Стр. 256. *Ще ти пратя ~ едно разказче, което ~ ще носи название Приятна разходка на един министър.* — Касае се за разказа «Ah, Excellence!», печатан в кн. 1, ян. 1902 на «Бълг. сбирка».

Стр. 256, **№ 330.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП,* стр. 132.

Стр. 256. *Предпочетох да ти дам ~ В царството на славата...* — В «Бълг. сбирка», VIII, кн. 4, е отпечатано действие I от комедията «В царството на славата» («Кандидати на славата»); с настоящото писмо Вазов предлага II и III дей-

Стр. 257, **№ 331.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 210.

Стр. 257. *Писах на г. Страшимирова...* — касае се за Антон Страшимиров, който по онова време бил «репортьор» на драматичната трупа.

Стр. 257. *...дето пиесата остана и досега...* — и тук навярно се касае за пиесата «Гнилий дом». Вж. писмо № 323.

Стр. 257. *...подир напущането на г. Мандровича...* — След напущането на Адам Мандрович театърът остава без ръководство. Театралният комитет се обърнал към Министерството на народната просвета да покани отново Мандрович за артистичен директор. Поради липса на средства министерството не могло да изпълни тая молба.

Текстът в прави скоби е написан отпосле.

Стр. 257, **№ 332.** До редакцията на сп. «Наш живот». Печата се според текста в сп. «Наш живот», редактирано от А. Страшимиров, I, кн. 4—5, 1905. В кн. 3 на списанието Д. И. Полянов е написал статията «Подражание, плагиат и светотатство», на която отговаря Вазов с настоящото си писмо. Вж. по тоя въпрос спомените на Д. И. Полянов в *СБСМ,* стр. 120—122.

Стр. 258, **№ 333.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП,* стр. 133.

Стр. 258. *Искам да ти дам ~ руски преводни стихотворения от мене.* — Навярно Вазов е пратил преведеното стихотворение от В. Уманов-Каплуновски «На връх Машука», поместено в *Бсб,* IX, кн. 4, април, 1902, стр. 234—235. Под линия е дадена следната забележка:

«Г. Уманов-Каплуновски е млад, талантлив руски поет и белетрист. Долните стихотворения са извлечени от сбирката му «Мисли и впечатления». Стиховете на Каплуновски се отличават с изящество в обработката и с музикалност, от тях вее свежест и топлота на искрено чувство. Г. Каплуновски има право на нашия интерес и затова още, че той е един от малцината руски литератори, които следят с жива симпатия литературното движение у нас, и с ред статии, критики и преводи запознава руското общество с по-видните явления в нашия умствен живот.

Стр. 259, **№ 334.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП,* стр. 133.

Стр. 259. *Като ти препращам ~ с два негови ръкописа...* — не

Стр. 259, **№ 335.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 210. Датата е установена според пощенския печат. Написано на пощенска илюстрована карта.

Стр. 259, **№ 336.** До С. Бобчев. Обнародвано е в *СС—XX,* стр. 217.

Стр. 260, **№ 337.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП,* стр. 133.

Стр. 260. *. . .да не откажеш да държиш една сказка. . .* — През 1902 г. Вазов бил председател на Славянското дружество, а Стефан Костов — секретар.

Стр. 260, **№ 338.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ,* стр. 169.

Стр. 260. *Кирил Христов* (1875—1944) — виден български писател. До личното си запознаване с Вазов К. Христов бил издал стихосбирката си «Песни и въздишки» (1896), а от «Трепети» (1897) били напечатани в сп. «Мисъл» само някои стихотворения. По-късно И. Вазов и К. Христов водили дълги години съвместна борба против индивидуализма и символизма.

Стр. 261. *Идилията Ви ще бъде напечатана в тоя брой. . .* — Идилията «Младоженци» на К. Христов виждаме едва в *Бсб.,* 1903, кн. 2.

Стр. 261, **№ 339.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.,* стр. 288.

Стр. 261. *. . .за да поговорим върху разказите ми. . .* — касае се за сборника разкази «Пустър свят». В архива на Шишманов се намира и следната бележка без дата, която се отнася навярно за същите разкази:

Драгий Шишманов,

Понеже трябва да се почне печатането на разказите ми, моля, ако имате време, елате с тях у дома днес по 7 часа, или пък утре, по който час Ви е възможно. Бъдете добри да ме уведомите кога да Ви чакам.

С поздрав
И. Вазов

Стр. 261, **№ 340.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП,* стр. 134.

Стр. 261. Пътеписът «България при Босфора» е печатан в *Бсб.,* IX, кн. 6, юни, 1902.

Стр. 262, **№ 341.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ,* стр. 170,

вейков и К. Христов

той не можал навреме да изплати дълга си към банката на И. Е. Гешов, и молил Вазов да ходатайствува пред Гешов за нов заем. (*КХ,* стр. 169).

Стр. 262, **№ 342.** До П. Ю. Тодоров. Обнародвано е в *СС—XX,* стр. 220.

Без да е бил редактор на сп. «Славянски глас» , Вазов е имал редакторски функции като председател на Славянското дружество. П. Тодоров не е могъл навярно да предложи друга идилия за първата книжка на списанието, защото виждаме в нея отпечатана идилията му «Сокол».

Стр. 263, **№ 343.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ,* стр. 170.

Стр. 264, **№ 344.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.,* стр. 288.

И това писмо е във връзка с «Пустър свят».; книгата излиза без «Епоха-кърмачка на велики хора». Разказът «Из нов друм» е включен в сборника с ново заглавие — «Тотка».

Стр. 264, **№ 345.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 210.

Стр. 264. *. . .ще напиша рецензия в «Летописи».* — Вазов не изпълнил обещанието си. Рецензия за книгата на Гундрум обаче написва С. Вацов и я отпечатал в *Бсб,* X, кн. 1, ян. 1903, стр. 57—58.

Стр. 264. *Предадох драмата ~ на г. Д. К. Попова. . .* — През 1902 г. Д. К. Попов бил за известно време (до 4 декември) член на театралния комитет при театъра.

Стр. 265, **№ 346.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ,* стр. 170.

Стр. 265. *. . .дано можете да ни дадете ~ нещо по-безобидно. . .* — В кн. 1 на сп. «Слав. глас» е отпечатано стихотворението «Славянското слънце».

Стр. 265, **№ 347.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ,* стр. 170.

Стр. 265. *Хиляди, хиляди благодарности ~ за посветеното мене стихотворение. . .* — Касае се за стихотворението «Поет» («Бълг. сбирка», 1902, кн. 7), в което има строфи като тая:

Ала затуй — търпи сега безброй обиди!
Поет си ти! — търпи лишенья и беди!

И тъжно ми е мен, кат гледам да налитат
върху избраника наставници безброй —
все «Лесинговци». . . Тук го из засада сритат,
там псуват, клеветят. . . Трън във очи е той.

Стр. 266, **№ 348.** До граф Игнатиев. Печата се според текста в «Мир», VIII, бр. 1173, 19 септ. 1902.

Стр. 266, **№ 349.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III,* стр. 211.

Стр. 266. . . .*бях много слисан с шипченските тържества.* — През лятото на 1902 г. в България били организирани големи тържества по случай 25-годишнината от Освобождението.

Стр. 267. . . .*дето споменувам за нашата среща в Карлсбад.* . . — На 14. VIII. 1898 г. Вазов бил в Карлови вари и заедно с Гундрум присъствувал на концерт.

Стр. 267, **№ 350.** До А. Ашкерц. Написано на бланка: Славянско благотворително дружество в България». Оригиналът се пази в Люблянския държавен архив. Музеят «Иван Вазов» притежава копие № 1584. Писмото е публикувано от Матей Родев във в. «Лит. фронт», XVIII, 1962; бр. 27.

Стр. 267. *Заботы ~ по случаю Шипкинских торжеств.* . . — Вазов има пред вид тържествата, устроени по случай 25-годишнината от освобождението на България.

Стр. 267. *«Liubljansky Zvon»* — словенско литературно списание (1881—1941), редактирано през 1900—1902 г. от Антон Ашкерц.

Стр. 267. *Ваша прекрасная рапсодия.* . . — Ашкерц е създал цикъл лирични творби «Рапсодии на българския гуслар», посветени на Априлското въстание. Преди да излезе книгата му от печат (1904), Безеншек е публикувал в български превод една от рапсодиите в сп. «Наш живот», I, 1902, кн. 9, с. 385—386.

Стр. 267. *Антон Безеншек* (1854—1915) — словенски културен деец, учителствувал в Пловдив, приспособил стенографската система на бълг. език, ратувал активно за сближението между славянските народи. Посветил е на Вазов обширна статия в «Люблянски звон», въз основа на статия на А. Теодоров-Балан (XXII, кн. 9, с. 600—608; кн. 10, с. 671—677; кн. 11, с. 726—731).

Най-покорно моля извинение за закъсняването отговора на Вашето любезно писмо. Грижите за приемането на руските гости по случай на шипченските тържества бяха причина за тази неволна неаккуратност. «Люблянски звон» се получава от нас. Той е много интересен и съдържателен. Вашата прекрасна рапсодия беше преведена у нас в списанието «Мисъл», и доста сполучливо.

Четох статията на г-на Безеншека за мене и много съм Ви благодарен. Бихме искали да поместим в «Славянски глас» нещо от добрите произведения на Вашата литература; за съжаление не можем да доставим никакъв превод от словенската литература. Обръщам се към г. Безеншек с молба да ни преведе, той беше направил вече това веднъж за списанието «Наука».

На шипченските тържества нямаше представители на всички славянски народи, но както зная положително, те ще бъдат поканени през идната година при освещаване паметника на Царя Освободителя и тогава ще имаме щастието да се срещнем в София и да поговорим за скъпите за нас, славяните, въпроси и за средствата за по-тясно сближение на почвата на културата и литературата.

С отлично почитание и сърдечен братски поздрав,

Ваш предан И. Вазов

Стр. 268, **№ 351.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП,* стр. 135.

Стр. 268, **№ 352.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП,* стр. 135.

Стр. 268. . . .*моля, напиши ми късо нещо от 2 или 3 страници.* . . — В «Славянски глас», I, кн. 2, ноем. 1902 е поместена статия от Бобчев, подписана с инициали С. С., със заглавие: «Граф Игнатиев в столицата».

Стр. 268, **№ 353.** До И. Попов. Печата се според текст в *МБТ,* стр. 402.

Стр. 268. *Иван Попов* (1865—1966) — народен артист с твърде големи заслуги към българския театър. Запознал се с Вазов още в румелийско време. По-късно между поета и артиста се установили по-тесни връзки. И. Попов е режисирал много от Вазовите пиеси. Това писмо с приложените към него бележки Вазов изпратил на И. Попов в началото на репетициите на «Службогонци» (вж. *МБТ,* т. II, стр. 402).

Стр. 270, **№ 354.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ,* стр. 171

Стр. 270. . . .*новата Ви стихотворна сбирка.* . . — «На рана».

— кн. 2 на «Слав. глас» е отпечатано стихотворението на К. Христов «Орисия»; навярно за него става дума.

Стр. 270, **№ 355.** До С. Бобчев. Печата се според текста на *НП*, стр. 135.

Стр. 270. *Г. Кирил Христов ме проси, след преглеждането тоя ръкопис. . .* — Вазов е пратил на Бобчев сбирката на К. Христов «На ранина».

Стр. 271. *Кажи и на г-на Пеева. . .* — отнася се за И. Пеев-Плачков.

Стр. 271, **№ 356.** До И. Гешов. Печата се според оригинала, запазен в *БИА при НБКМ*, ф. № 272, а. е. 565, л. 19. Обнародвано в *НК*.

Стр. 271, **№ 357.** До И. Попов. Обнародвано в *МБТ*, т. II, стр. 402. Датира се според сведение от *МБТ*, т. IV, стр. 194. Комедията «Службогонци», била представена за пръв път на 17. окт. 1902.

Стр. 272, **№ 358.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 171.

Стр. 272, **№ 359.** До М. Ханджиев. Печата се според текста в *НП*, стр. 191.

Стр. 272. *Ръкописа Ви ~ заслужава да се печата.* — Вазов има пред вид Ханджиевия пътепис, който излиза по-късно под заглавие «Италиански роби. Пътни впечатления от В. Търново до Рим.» Търново, 1905 г.

Стр. 273, **№ 360.** До Д. Симич. Телеграма, прочетена на банкета, устроен в Белград на българските гости на 23 ноември 1902. Публикува се според текста във в. «Вечерна поща», III, 1902, бр. 522, 27 ноември, с. 3.

Стр. 273. *Джордже Симич* (1843—1921) — сръбски държавник и политически деец. Заемал неколкократно различни дипломатически длъжности. Бил в София генерален консул (1882—1884).

Стр. 273, **№ 361.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 171.

Стр. 273. *Изпратих ръкописа Ви г-ну Бобчеву.* — Отнася се за рецензията на К. Христов за «Службогонци», отпечатана в януарската книжка на «Бълг. сбирка».

Стр. 273. *В С. Петербургские ведомости ~ се говори твърде*

текста в *КХ*, стр 172.

Стр. 274, **№ 363.** До И. Иванов. Печата се според текста в *СС—ХХ*, стр. 229.

Стр. 274. *Иван Д. Иванов* (1864—1941) — български книжовник. Бил известно време директор на Народния театър (от 6. IV. 1911 до 17. I. 1914 г.). Иванов е автор на либретото и на мелодията на операта «Камен и Цена». Известен е и като преводач. По време, когато Вазов пише това писмо, той е бил председател, а И. Д. Иванов — секретар на Славянското дружество.

Стр. 275, **№ 364.** До И. Гешов. Печата се според оригинала — *БИА при НБКМ*, ф. № 272, а. е. 565, л. 20—21. Виж по този въпрос и писма № 361, 362, 365. На свободното място Бобчев написал: «Многоуваж. Г. Гешов, не знам как да приема, че «каквото аз съм предложил, Вие сте решили», т. е. да се не печатат Кириловите поетични неща. . . Когато дойдохме до Кирила — труд, от който аз не знам що е печатано и що не — на казването, че имало такова, аз прибавих, какво Кирил ми е говорил, че може да си допълни сборника с други пиеси. Обаче сега както се поставя въпросът, той ги е бил преработил — всичко се изменява и няма що да му се повръща. Колкото за хонорара — добре е да се прибърза с аванса до него (адрес ул. «Добруджа», 9), срещу нашата къща. Може да му се прати чрез Вазова. Мен е нещо сърдит и от 5 дена не съм го виждал. . . Ваш, С. С. Бобчев.»

На първата страница над текста на Вазовото писмо Гешов написал: «Уваж. г. Бобчев, мога ли да Ви помоля да разправите Вие на Кир. Христова, че Ив. Пеев не е никак виновен в тая работа? Каквото Вие предложихте, това и ние приехме. Ако има голяма нужда от стотина лева, мога аз, на моя отговорност и под голям секрет (за да не чуят и искат и други), да му ги авансирам. Но нека не напада хора, които никак не му са криви.

Писмото имайте добрината да ми върнете.

Ваш, И. Е. Гешов.»

Стр. 275, **№ 365.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр 172.

Стр. 276, **№ 366.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 136.

Стр. 276. *. . . Службогонци, които трябва да излязат утре. . .* — Вазовата комедия «Службогонци» излиза

IX, кн. 10, дек. 1902.

Стр. 276, **№ 367.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 172. Не е ясно за кое произведение се говори.

Стр. 277, **№ 368.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 172.

Стр. 277, **№ 369.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 136.

Стр. 277. *Нека I кн. от Сбирката мине без мене тоя път.* — Изглежда, Бобчев не е искал първата книжка да мине без произведение от нар. поет, защото е поместил в «Бълг. сбирка», X, кн. 1, ян. 1903 стихотворението му «Бежанци». В същата книжка е поместено стихотворението на Кирил Христов «Призраци», което Вазов навярно е пратил с това си писмо до Бобчев.

Стр. 277. *En échange* (фр.) — в замяна.

Стр. 277, **№ 370.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 212.

Стр. 278, **№ 371.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*.

Стр. 278. . . *«Литературната бележка» ~ е кратка и силна*. . . — Касае се за «Литературна бележка» от К. Христов, печатана в «Бълг. сбирка», X, кн. 2, февр. 1903. В нея Христов брани Вазов от критиката на Ст. Минчев (вж. сп.« Мисъл», XII, кн. 1, февр. 1903).

Стр. 278. . . .*изрисувана в «Младоженци»* . . . — В кн. 2 на *Бсб.* е печатана и идилията «Младоженци».

Стр. 279, **№ 372.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 137.

Стр. 279, **№ 373.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 173.

Вж. бел. 374 и 375.

Стр. 280. *Статийката Ви за г. Стр...* — Касае се за рецензията на Кирил Христов за А. Страшимиров, поместена в *Бсб.*, 1903, кн. 3, стр. 195—198.

Стр. 280. *Н. Бобчев* — Никола Бобчев, брат на С. С. Бобчев.

Стр. 280, **№ 374.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 137.

Стр. 280. . . .*г. К. Христов ми праща ~ Пролог и Литературната бележка*. . . — Стихотворението «Пролог» от К. Христов е поместено в «Бълг. сбирка», X, кн. 4, април 1903; след

Стр. 281, **№ 375.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 138.

Стр. 281, **№ 376.** До И. Попов. Печата се според текста в *МБТ*, т. II, стр. 403. Датира се според съдържанието (вж. бел. 366) и указанието на Иван Попов на посочената страница от книгата му.

Стр. 282, **№ 377.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 173.

Стр. 282. *Днес приказвах с г. Гешова за Вашата сбирка.* — Касае се за представената от К. Христов сбирка «Призори».

Стр. 282, **№ 378.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 173.

Стр. 282, **№ 379.** До комитета «Васил Левски» — Карлово. Печата се според текста в сп. «Тракия», 1970, кн. 3, май—юни, стр. 7. Обнародвано е от Е. Стефанов. Оригиналът се намира във фонда на читалище «В. Левски» и се пази в Окръжния държавен архив — Пловдив.

Стр. 282. *Този месец и идущия съм много улисан*. . . — Навярно Вазов е имал пред вид напрегнатата си работа върху романа «Казаларската царица», който излиза през 1903 г.

Стр. 283. . . . *и в сборника за дякона Левски, издаден от Ст. Заимов.* — Вазов подразбира книгата на С. Заимов «Васил Левски, дяконът. Кратка биография, написана по повод откриване паметникът». С., 1895, в която са поместени неговите разкази «Чистият път» (стр. 123—125) и «Апостолът в премеждие» (стр. 125—128); 2 изд., 1879 (съответно стр. 148—150 и стр. 150—155).

Стр. 283, **№ 380.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 173.

Стр. 284, **№ 381.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 138.

Стр. 284. *Пращам ти приложените песни от К. Христов...*— До края на годината, както и в следващите годишнини на *Бсб.* не срещаме публикувани от К. Христов никакви произведения.

Стр. 284, **№ 382.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 174. Писмото е датирано съобразно съдържанието и според предходните писма до К. Христов.

Стр. 285, **№ 383.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 289.

наемането на хотел «Бристол», който дълго време е служил за училище и други обществени цели.

Стр. 286, № 384. До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 230.

Стр. 286. . . .*нападките в Мир ме обезоръжават*. . . — Вазов има пред вид в. «Мир», IX, бр. 1290 от 10 юли 1903, в който Шишманов е обвинен, че ако бил прочел доклада на подначалника си Л. Доросиев, щял да види, «че преди него се е работило. . . за нар. просвета. . .», и не щял да напише «оня смешен доклад до княза», за да получи похвали и пр.

Стр. 287, № 385. До неизвестен адресат. Обнародва се според оригинала, който се пази в читалище «Искра» — Казанлък. Написано на визитка.

Стр. 287, № 386. До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 138.

Стр. 287. *... домашната ви радост.* — Вазов поздравява Бобчев и жена му за брака на тяхната дъщеря Койка (Кося) с Михаил Попилиев (1873—1928), по-късно професор по международно частно право, член на БАН.

Стр. 287, № 387. До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 174.

Стр. 287. *Георг Адам* — немски литератор, поддържал тесни връзки с редица български писатели и учени.

Стр. 288, № 388. До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 290.

Стр. 288... *Борисов-Корженевски ~ Той готви обширен труд за България* — Константин Александрович Борисов-Корженевски представил в 1903 г. «Доклад о командировке в Славянские земли в 1903 году» (Москва. 1907), в който за България се говори на стр. 46—50 (гл. XII). Там има съобщение, че поръчаната му от Славянското общество книга «По славянским землям» щяла да се състои от 5 части, от които последната била посветена на България.

Стр. 288, № 389. До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 139.

Стр. 288. . . .*ще ти дам едно разказче из македонското въстание*. — Касае се за разказа «Безпокойствата на Елисавета Александровна» («Цалувката на Македония»), отпечатан в кн. 9, 1903, на «Бълг. сбирка».

Стр. 288. *Gentil* момче — добро момче.

В писмото си от 1 окт. 1903 г. Гундрум пише за Вазовия роман: «С най-голямо удоволствие прочетох «Казаларската царица». Много е хубав. Задивителен роман! Който го чита, чита го с радост и веселие! Аз Ви честитам. И честитам на България, която има един Иван Вазов. И без да от Вас искам позволение, зафанах да го превождам и онзи ден вече свърших първата част от романа Ви. Извинете, че го правя тъй и без ваше позволение! Зная, че ще се съгласите от драго сърце, за да се наслаждават и хърватите с четенето на «Казаларска царица», което е едно от най-хубавите съчинения в днешната литература въобще. Мисля, че превода ще бъде печатан във «Vienac», а ако не там, тогава ще го издам в посебна книга.»

В същото писмо Гундрум иска от Вазов да напише предговор, който да бъде поместен в началото на романа във вид на писмо, както в Подигото, пита го също дали чете сп. «Vienac», дето щяла да излезе една статия от Гундрум за Вазов.

Стр. 289. *Трите хиляди екземпляра*. . . — Борис Вазов отбелязва, че романът «Казаларската царица» бил издаден в 6000 тираж. Възможно е след издадените в началото на август 1903 г. 3000 екз. да са издадени със същия набор още 3000 екземпляра.

Стр. 289. *Казаларската царица ~ чешки превод*... — Чешкият превод на «Казаларската царица», направен от Владимир Шак, излиза също през 1903 г.

Стр. 289. . . .*сега се превожда и на английски*. — Не ни е известно романът да е публикуван на английски език.

Стр. 290, № 391. До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 213.

В писмото си от 8. XI. 1903 г. Гундрум съобщава на Вазов, че вече превел XXXII глава от «Казаларската царица» и работел от сутрин до вечер, защото много му харесвал романът.

В това писмо Гундрум моли Вазов да не разрешава на Иван Кршич да превежда негови творби, защото Гундрум бил превел почти всичко.

Стр. 290, № 392. До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*. стр. 174.

Стр. 290. *С най-голямо удоволствие ще изпълня желанието Ви.* — Вазов бил помолен да напише предговор към «Избрани стихотворения» от К. Христов.

Стр. 291, № 393. До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 214.

ларската царица. Романът излиза обаче без писмото и без Вазова снимка, в голям формат, в издателска подвързия, с името на преводача: Dr Fran S. Gundrum Oriovčanin. Kazalarska carica. А на заглавната страница: Kazalarska carica. Roman od Ivan Vazov. Dozvolom piščevom. S bulgarskoga preveo... Годината не е посочена, романът излиза през 1903 г.

Стр. 291, **№ 394.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 174.

Стр. 292, **№ 395.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 175.

Стр. 292. *«Оня приятел»* отнася се за Пенчо Славейков. К. Христов сам е разказал за една своя необмислена постъпка (да покаже предговора на Вазов пред П. Тодоров, Яворов и А. Протич). После, разбрал тая безтактност, той съобщил на Вазов, че му готвят «реванш» (*КХ*, стр. 175). Сборникът на К. Христов излязъл в началото на 1904. През тая година излезли и Яворовите стихотворения с предговор от П. П. Славейков.

Стр. 292, **№ 396.** До Д. Петков. Печата се според текста във в. «Нов век», IX, бр. 1273, 15/28 февр. 1908.

Стр. 292. *Вашето спонтанно и великодушно предложение. . .* — При все че бил политически противник на поета като виден деец на либералната партия на Стамболов, Д. Петков правилно оценил заслугите на Вазов и на 22 дек. внесъл в XIII об. нар. събрание предложение да се отпусне на Вазов 4800 лв. годишна пенсия. (Указът е публикуван в «Държ. вестник», XXVI, бр. 21, 28 ян. 1904.)

Стр. 293, **№ 397.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 139.

През 1903 г. Вазов е бил председател на Славянското дружество (избран още през 1902 г.), а Бобчев — съветник. През същата година поетът си подал оставката; на негово място бил избран С. Бобчев и останал дълго на този пост.

Стр. 293, **№ 398.** До И. Шишманов. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 244, дето е обнародвано. Датира се според съдържанието. През тая година Шишманов работил над студията си «Glück und Ende einer berühmten literarischen Mistification» «Веда Словена», излязла в Archiv für slavische Philologie (XXV, 1903, стр. 580—611). Вазов също се е интересувал от въпроса за «Веда Словена». Вж. по тоя въпрос статията на А. П. Стоилов: «Вазов и Веда Словена» в сборника «Иван Вазов.

Стр. 294, **№ 399.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 139. Не е ясно защо се е забавило публикуването на указа за Вазовата пенсия.

Стр. 294, **№ 400.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 175.

Датира се според пощенския печат (17. I. 904) и според съдържанието: книгата на К. Христов излязла от печат в началото на януари. (Вж. в. «Ден», 3 ян. 1904.)

Стр. 295, **№ 401.** До директора на Народната библиотека. Обнародва се според оригинала — *БИА при НБКМ*, ф. 35, а. е. 582, л. 1290. Отстрани на писмото се чете: «Да се благодари писмено. Дир[ектор] Ст. Заимов. 11/II 904». Над писмото: Вх. № 119, 11. II. 1904.

Стр. 295, **№ 402.** До Т. Теодоров. Печата се според текста в *НП*, стр. 191.

Стр. 295. *Слава и вечна памет на покойния ти дядо. . .* — Т. Теодоров бил зет на Найден Геров.

Стр. 295, **№ 403.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 140. Бележката е датирана от Бобчев, който написал на нея: «Маргарита». Това показва, че Вазов е пратил ръкописа на разказа, печатан в няколко книжки на *Бсб* (XI, кн. 4, 5, 6 и 8).

Стр. 296, **№ 404.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 175.

Стр. 296. *. . .днес тръгвам за странство.* — На 16 юли 1904 г. Вазов заминал за Виена. (Вж. «България», VI, бр. 260, 17 юли 1904.)

Стр. 296, **№ 405.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 310.

Стр. 296. *. . .ще ме извиниш ~ за отказването да ти пратя сведенията.* — По това време Д. Ризов бил пълномощен министър в Цетина. Той е канил Вазов да му иде на гости и да му прати списък на български автори, които да бъдат преведени на чужди езици.

Стр. 297, **№ 406.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 291.

Стр. 297, **№ 407.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 311.

Стр. 298, **№ 408.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 175.

Стр. 298, **№ 409.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 140.

Стр. 298. . . .*и да се тури точка.* — Отнася се за разказа «Маргарита», който е останал без естествен завършек.

Стр. 299, **№ 410.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 141.

Стр. 299, **№ 411.** До И. Гешов. Печата се според оригинала, запазен в *БИА при НБКМ*, ф. № 272, а. е. 565, л. 22. Обнародван в *НК*.

Стр. 299, **№ 412.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 292.

Стр. 300, **№ 413.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 292.

Стр. 300, **№ 414.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 141.

Стр. 300. *Описанието на Царевец ~ дадох го на Мир. . .* — Във в. «Мир», XI, бр. 1690, 30 окт. 1905, е поместено описанието «Двата акропола на Търново. Царевец». Подписано е с псевдонима Белчин. В *Бсб*, XII, кн. 10, дек. 1905, са поместени Вазовите спомени «София на 1880 година». В същата книжка намираме и «Към очерка: «София през 1880 г. (Нови данни за биографията на Васил Левски.)» Възможно е него да има пред вид Вазов в тази си бележка.

Стр. 300, **№ 415.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 141. Датирано е от С. Бобчев.

Стр. 301, **№ 416** До Х. Г. Данов. Печата се според текста в: С. Ив. Барутчийски. Христо Г. Данов. Биографичен очерк [Пловдив], 2 допъл изд., 1905, стр. 1.

Стр. 301, **№ 417.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 142.

Бележката е написана под писмото на Васил Добринов до Вазов от 13. I. 1906, в което Добринов моли поета да предаде стихотворенията му за *Бсб*.

Стр. 302, **№ 418.** До председателя на Славянското благотворително дружество. Печата се според текста в сп. «Слав. глас», IV, кн. 2, 1906. Председател на Славянското дружество по онова време бил С. Бобчев.

Стр. 302, **№ 419.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 142. Датирано е от С. Бобчев.

Стр. 302. *Прощам ти ~ (интервюто с мене).* — Вазо-

XIII, кн. 12, 1905 — XIV, кн. 2, 1906.

Стр. 302. . . .*доктор Джан-Джан . . .* — д-р К. Кръстев.

Стр. 302. . . .*разказче от един наш писател. . .* — сигурно е «Угасна!» от Е. Марс, поместен е в майската книжка на *Бсб*.

Стр. 303, **№ 420.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 144.

Стр. 303. *Депарира* (фр.) — загрозява.

Стр. 303, **№ 421.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 143. Датира се според съдържанието. С това писмо Вазов пратил коректура на легендата «Сборът на духовете», поместена в *Бсб.*, XIII, кн. 6, юни 1906. В текста на стихотворението — стр. 342 (а не 285, както Вазов посочва в писмото си), е останало «велики йерарси», при все че в следващите строфи се повтаря още два пъти «велики», което Вазов искал да избегне.

Стр. 304, **№ 422.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 145. Датирано е от С. Бобчев.

Стр. 304. *Павел Генадиев* — български книжовник, издал през 1906 година К. Величковия превод на «Ад» от Данте. Генадиев издавал илюстрованото литературно художествено списание «Художник» (I, 1905/1906 — III, 1909).

Стр. 305, **№ 423.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 145.

Стр. 305. *От безцеремонното отнасяне с моите две рецензии. . .* — Трудно е да се определи коя е Вазовата рецензия, която е излязла в «обезобразен» и «окарикатурен» вид. През 1906 г. от първата до четвъртата книжка на списанието не виждаме Вазова рецензия, подписана с името му или с негови инициали. От датата на това писмо може да се съди, че Вазов има пред вид печатана рецензия, излязла именно до м. май.

Стр. 305, **№ 424.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 146. Датирано от С. Бобчев.

Стр. 305. . . .*ще я пратя другаде утре. . .* — Рецензията за «Ад», е отпечатана във в. «Духовна пробуда» (I, бр. 8, юни 1906).

Стр. 306, **№ 425.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 144.

Стр. 306. *Няма ли едно билетче ~ и за твоя предшественик. . .* — В София през 1906 год. се състоял Събор на южнославянски книжовници и публицисти, за който Вазов е искал входен билет от Бобчев.

стр. 309.

Стр. 307, **№ 427.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 293.

Стр. 307. *Приносящият г. Т. В. . .* — касае се за Тома Велев, зет на Евгения Марс.

Стр. 307, **№ 428.** До И. Шишманов. Обнародва се според оригинала — *НАБАН*, ф. 11 к, оп. 3, а. е. 219, л. 73, Визитка. Вж. писмо № 431.

Стр. 307, **№ 429.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 294.

Стр. 307. *Изправям драмата, за да я предам на трупата.* — Касае се за «Борислав».

Стр. 308, **№ 430.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 294.

Стр. 308, **№ 431.** До И. Шишманов. Обнародвано (непълно) в *Шишм.*, стр. 294.

Стр. 309, **№ 432.** До И. Шишманов. Печата се според оригинала — *МИВР*, № 1358.

Стр. 310, **№ 433.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.* (непълно) — стр. 295. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 258.

Стр. 310. *Четох твоята реч пред конгреса на славянските гости.* — На 14 авг. 1906 г. в София бил открит II конгрес на южнославянските публицисти и книжовници, приветствуван от И. Д. Шишманов.

Стр. 311. *. . .твоята хубава статийка. . .* — Шишмановата статия «Паисий и Русо» е печатана в «Денница», I, кн. 7—8, 1890.

Стр. 311, **№ 434.** До И. Шишманов. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 239.

Стр. 311, **№ 435.** До И. Шишманов. Обнародвано е (непълно) в *Шишм.*, стр. 295. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 260.

Стр. 311. *. . .получих от г. Шмаха писмо. . .* — касае се за Йозеф Шмаха (1848—1915), по народност чех, артист и режисьор, заемал длъжността главен режисьор на Народния театър от 1906 до 1909 год.

Стр. 312, **№ 436.** До Д. Божков. Обнародва се според оригинала *МИВР* № 1393.

Стр. 312. *. . .да не туряте в списанието «Вярата ми». . .* —

поетът е изпратил други работи за «Духовна пробуда». В кн. 10, стр. 7—9, е поместен разказът му «Двете чети», в кн. 14, стр. 1, стихотворението му «Къз-Хисар» от «Легенди при Царевец».

Стр. 312, **№ 437.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 5. Датирано съобразно следващото писмо от 5 септ. 1906 г.

Стр. 313. *. . .за Вашата нова книга...* — Сборникът разкази на Е. Марс «Из живота» излиза през 1906 г.

Стр. 313. *. . .да го придружа до Плевен и до Бяла...* — Разходката, която Вазов направил със Заимов, му е дала сюжет за «Ерусалимите на българската признателност».

Стр. 313. *Юрданка* — жената на Тома Велев.

Стр. 313, **№ 438.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 6.

Стр. 313. *Днес писмено ще му изкажа всичкото си възмущение. . .* — Не е намерено такова писмо на Вазов в архива на Шишманов.

Стр. 314. *. . .ще бъда дързък до нахалност — втори Желязков. . .* — Касае се за д-р Желязков, зъболекар, колега на д-р М. Елмазов.

Стр. 314, **№ 439.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 7.

Стр. 315, **№ 440.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 8.

Стр. 315. *Книжката изглежда красива. . .* — Става дума за разказите на Е. Марс «Из живота».

Стр. 315. *Пратих ~ една рецензия за «Духовна пробуда».* — Вазовата рецензия е отпечатана в бр. 11 на «Дух. пробуда», окт. 1906. Вместо подпис тя има две звездички, зад които никой преди не е подозирал Вазовото авторство.

Стр. 315, **№ 441.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 146. Датата, написана от Бобчев, означава получаването на писмото.

Стр. 315. *. . .подир щурянето и умората по посрещането славянските гости!* — Вазов има пред вид посрещането делегатите на южнославянски книжовници и публицисти.

Бележката на Д. Страшимиров е печатана във в. «Ден», III, бр. 952, 29 авг. 1906 със заглавие: Южнославянския писателски конгрес. (Впечатления). Бележката за Бобчев е

1906.

Стр. 316. . . .*рецензия на книгата на Евгения Марс*... — Вазов изпратил друга рецензия за разказите на Е. Марс «Из живота», печатана в *Бсб*, XII, кн. 8, 1906. Рецензията е подписана с инициалите И. В.

Стр. 317, **№ 442.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 9.

Стр. 317. . . .*да ми пратите сющния брой на Народно единство*. . . — Касае се за рецензията на Асен Младенов за книгата на Е. Марс «Из живота», печатана във в. «Народно единство», бр. 165, 10 окт.; бр. 166, 12 окт.; бр. 167, 14 окт.; бр. 168, 17 окт.; бр. 169, 19 окт.; бр. 170, 21 окт.; бр. 171, 24 окт. и бр. 172, 28 окт. 1906 г.

Стр. 317. . . .*статиятао т Яцимирски ~ на Бълг. сбирка*. — В октомврийската книжка на *Бсб*., която Вазов навярно има пред вид, от руския професор А. Иванович Яцимирски (1870—1925) има две рецензии — за книгата на А. Л. Волинский за Ф. М. Достоевски, стр. 526—527, и за книгата на Л. Шепелевич «Историко-литературны этюди», стр. 527—528. Не е ясно за коя от тях се е интересувал Вазов.

Стр. 317, **№ 443.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 148. Датирано от С. Бобчев.

Стр. 317. . . .*сега съм улисан с една премия за «Духовна пробуда»*. . . — Става дума за историческата повест «Иван Александър», завършена през септември 1906 г., излязла като премия на списанието през 1907 г.

Стр. 317. Статията «Мегленската котловина» от А. Д-в, за която говори Вазов, е поместена в кн. 8 на списанието, окт. 1906.

Стр. 318, **№ 445.** До А. Илиев. Писмото е отправено в Стара Загора, дето отново се върнал А. Илиев.

Стр. 318. *Моята повест пратих вече ~ в Пловдив*. . . — Отнася се за «Иван Александър».

Стр. 319. . . .*която Сырку обажда*. . . — Вазов е използувал навярно книгата на П. Сырку «Время и жизнь Патриарха Евтимия Терновского», издадена в С. Петербург в 1898 година. Тя съдържа много сведения за края на второто българско царство и по-специално за борбите с религиозните ереси.

Стр. 319. *Поздрав на жена ти и на Атанаса*. — Отнася се за Атанас А. Илиев, син на А. Т. Илиев.

в *ЕМ*, стр. 11.

Стр. 320, **№ 448.** До А. Т. Илиев. Печата се според текста в *НП*, стр. 46.

Стр. 320. *Г. Юрдан Георгиев пътува*. . . — Йордан П. Георгиев бил директор на Народния етнографски музей през 1910 — 1911 година.

Стр. 321. . . .*четях ~ изследвания за Ивана Александра*. — «Монографията», която Вазов иска да си припомни в «Бълг. книжици», е извлечение от съчинението на С. П-в «Юговосток Европы в XIV ст.», излязло през 1857 г. в С. Петербург. В нашето списание то излиза под заглавие «Последнити страници от българскжтж историж — 1858, ч. I, кн. 1, февр., стр. 89—101; кн. 2, февр., стр. 111—124; кн. 1, март, стр. 137—144; кн. 2, март, стр. 163—173. Извлечението е направено от «Журнал минист. нар. просв.», 1857, № 4 и 10. То изобилствува със сведения от византийските хронисти Григорас, Кантакузин, Пахимер и др. Пак в «Бълг. книжици» същата година е поместена извадка (или цяла статия) от С. П-в със заглавие: «Синодик на Царя Борила» (кн. 1, април, стр. 195—208; кн. 2, април, стр. 225—236), която дава също сведение за богомилите. Навярно Вазов е чел и тази статия.

Стр. 321. *Историческият ми роман*. . . — Касае се за «Светослав Тертер».

Стр. 321, **№ 449.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 11.

Стр. 322. *Ще прегледам онова, което сте ми пратили* . . . — Е. Марс ще е пратила с ласкавото си писмо и някои ръкописи на свои творби.

Стр. 322, **№ 450.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 148. Писмото е датирано според посочените в него Вазови творби, печатани в *Бсб*.

Стр. 322. *Аладжак* (тур.) — дълг, вземане.

Стр. 323, **№ 451.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 296.

Стр. 323. . . .*позорните неуспехи на двете ми ходатайства*. . . — Трябва да разбираме ходатайствата за Тома Велев и за М. Евстатиева.

Стр. 323. *Аз съм малко недоволен от него за болезнената му виходка против превода на «Ада»*. . . — Острата рецензия на

текста в *КХ*, стр. 176

Писмото е отправено в Берлин.

Стр. 324. *Боян Магесника* — пиеса от К. Христов, издадена през 1914 год.

Стр. 324. *. . . се срещнах с г. Миларова. . .* — касае се за Илия Миларов, по онова време интендант (директор) на Нар. театър.

Рецензията на К. Величков за «Избрани стихотворения» на К. Христов, която Вазов споменава, е публикувана в сп. «Летописи», 1904, кн. 3—4.

Стр. 324. *Introuvable* (фр.) — ненамираем.

Стр. 325, **№ 453.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*, стр. 177.

Стр. 325. *. . .се видяхме и лично на репетицията. . .* — В Народния театър по онова време се правели репетиции на Вазовия «Пролог», с който бил открит театралният сезон.

Стр. 326. *Може би тия впечатления да не са основателни. . .* — По-късно Вазов променил своето отношение към драмата на К. Христов (вж. писмо № 457).

Стр. 326, **№ 454.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 296.

Стр. 326. *Г. Чоков предлага едно нещо. . .* — От направената справка не можа да се установи дали Чоков е бил театрален служител.

Стр. 327, **№ 455.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 149.

Стр. 327, **№ 456.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 149.

Стр. 328, **№ 457.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*. стр. 178.

Стр. 328. *Г. Миларову не съм говорил.* — Възможно е К. Христов да е искал Вазов да поговори с И. Миларов за пиесата му «Боян магесникът».

Стр. 328. *Симеон Радев ми обади. . .* — Статията на С. Радев е публикувана в сп. «Художник» («Д-р Кръстев като литературен критик», 1907, кн. 4—5).

Стр. 328. *Бягайте само от декадентството, каквато бе песнята Ви в «Общо дело»* — Не е ясно за кое стихотворение намеква

Стр. 329, **№ 458.** До Б. Дякович. Печата се според текста в *НП*, стр. 191. Страниците от «Светослав Тертер», които Вазов е изпратил на директора на Народната библиотека в Пловдив, бяха публикувани от В. Вълчев във в. «Антени», бр. от 9 до 11, 1, 10, 15 март 1978, стр. 5. Същият текст е включен в т. XV от настоящото издание, стр. 515 — 534.

Стр. 329, **№ 459.** До Д. Ризов. Печата се според текста в *СБСМ*, стр. 311.

Стр. 329. *Получих сръб. вестник. . .* — Вазов ще е получил сръбски вестник със свои стихотворения.

Стр. 329, **№ 460.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 12.

Стр. 330, **№ 461.** До И. Шишманов. Обнародва се според оригинала — *НАБАН*, ф. 11 к, оп. 3, а. е. 219, л. 71. В горния край на бележката Шишманов написал годината — 1906.

Стр. 330, **№ 462.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 15. Датира се според съдържанието.

Стр. 331. *. . . към когото се изразявате с такава мусакеседжийска строгост.* — Вазов наричал Е. Марс шеговито «Муса Кеседжия».

Стр. 331. *Е ловото клонче биде прието с благодарност. . .* — Разказът на Е. Марс е отпечатан във февруарската книжка на *Бсб*.

Стр. 331, **№ 463.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 150. Датирано от С. Бобчев.

Стр. 331. *. . .та ти пращам това малко нещо. . .* — разказа «На полето», поместен в кн. 2 на *Бсб*.

Стр. 331, **№ 464.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 150. Датирано от С. Бобчев.

Стр. 331—332. *. . .един екземпляр от Иван Александър ~ ел. XVII, стр. 43.* — В следващите книжки не виждаме отпечатани глави от «Иван Александър». В кн. 6 са препечатани две глави от «Светослав Тертер»: «Олтар в гората» и «Лобната скала».

Стр. 332. *Пращам ти ~ извлечение от една статия. . .* — В XIV год. на «Бълг. сбирка» не намираме извлечение от статия на Б. Бисеров (Б. Балкански) в защита на Вазов. Не се срещат и анонимни работи от такъв характер.

Стр. 332, **№ 465.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 15.

Стр. 332. . . .*прекрасния разказ на Евгения Марс*. — Вазов има пред вид «Еловото клонче».

Стр. 332. *Изпращам Ви последната книжка от «Дух. пробуда»* — бр. 19. Вазов изпратил посочения брой на списанието и я питал дали й е писал Д. Божков нещо за предложения разказ «Срещу Нова година», печатан в бр. 1 на списанието (год. II, март, 1907).

Стр. 332. *Той силно настоява ~ която някога аз редактирах*. — Проектът Вазов да поднови с Шишманов сп. «Денница» не се осъществил. В печата има съобщения, според които Вазов и преди възнамерявал да поднови «Денница» с К. Христов. (Вж. в. «Ден», I, бр. 99, 9 март 1904.)

Стр. 333, **№ 466.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 297.

Стр. 333, **№ 467.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 150. Датира се според № 466. «Прологът» е печатан в кн. 3 на *Бсб*.

Стр. 333. . . .*пращам и един отговор на «Наш живот»* — печатан в мартенската книжка на *Бсб*. Той е по повод на писаното в кн. 4 и 5 на «Наш живот», че автор на книгата «Из живота» от Е. Марс бил Иван Вазов (вж. повече по този въпрос *НП*, стр. 153).

Стр. 333. *Узуновата статия* — до края на 1907 г. в *Бсб*. не е излязла статия от В. Узунов. Узунов бил сътрудник на *Бсб*., печатал е няколко стихотворения.

Стр. 334, **№ 468.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 151. Датирано от С. Бобчев.

Стр. 334. *Пращам ти ~ два листа от Сиротинината брошура*. . . — В трета книжка от *Бсб* намираме съобщение за брошурата на А. Сиротинин — «Через Македонию и Болгарию».

Стр. 334, **№ 469.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 16.

Стр. 335, **№ 470.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 283.

Стр. 335. . . .*пращай таз година Българска сбирка на читалището Ив. Вазов*. . . — Читалището в с. Николаево, Горнооряховско, било основано в 1905 г. и носи името на поета още оттогава.

Стр. 335. *Изпращам Ви «Глас от пустиня»* . . . — Не е ясно дали това е заглавие на книга. През 1906 и 1907 г. не е излязла такава книга. Книга с такова заглавие не се намери и в библиотеката на Е. Марс.

Стр. 335. *Вчера напразно се озъртах*. . . — на 19 февр. 1907 г. бил свикан митинг за политическото положение и мероприятията на правителството, на който говорили С. Данев, А. Малинов, Н. Цанов и др.

Стр. 336, **№ 472.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 152.

Стр. 336, **№ 473.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 152.

Стр. 336. . . .*заинтересованото лице*. . . — Е. Марс.

Стр. 337, **№ 474.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 18.

Стр. 337, **№ 475.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 18.

Стр. 338, **№ 476.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 153. Датирано от С. Бобчев.

Стр. 338. *Повърни ми първото днес*. . . — Бобчев не е върнал искането от Вазов стихотворение; «Патриарх Евтимий» е печатано в *Бсб*, XIV, кн. 4, а «Елица» — в същата годишнина, кн. 10, със заглавие «Татарска царица».

Стр. 338, **№ 477.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 298.

Стр. 338. *Ваш Димитър ми каза*. . . — отнася се за Димитър И. Шишманов, писател и общественик, син на И. Д. Шишманов. Автор е на книгите «Хайлайф», «Зограф Павел», «Блянове край Акронола» и др.

Стр. 338. *На Кирила се отпуснаха за превода на Сучапо*. . . — К. Христов превел от френски за Нар. театър комедията на Едмон Ростан «Сирано дьо Бержерак». (Преводът излязъл от печат през 1910 в Стара Загора.)

Стр. 339, **№ 478.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 19.

Стр. 339. *«Венецианския търговец»* — комедия от У. Шекспир.

Стр. 339, **№ 479.** До И. Р. Блъсков. Печата се според текста във в. «Ден», IV, бр. 1167, 7 април 1907.

в *ЕМ*, с. 20.

Стр. 340, **№ 481.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 154.

Стр. 340. *Пращам ти два ръкописа.* — Цялата майска книжка на «Бълг. сбирка» е посветена на 1000-годишнината от смъртта на цар Борис I и не са поместени нито «Тук», нито превод от Амфитеатров (става дума навярно за А. В. Амфитеатров, 1862—1923); не са печатани и в следващите книжки.

Стр. 341, **№ 482.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 154.

Стр. 341. *Изпращам ти ~ и брошурката на Сиротинина. . .* — До края на годината не е публикувана брошура на Сиротинин.

Стр. 341, **№ 483.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 19. Няма конкретни данни за датиране на това писмо.

Стр. 342. *. . .мама не е успяла да угости Санча* — Санчо поетът е наричал шеговито сина на Евгения Марс, заслужилия артист Павел Елмазов.

Стр. 342, **№ 484.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 298.

Стр. 342. *Изпращам ти романа днес.* — Вазов е изпратил романа си «Светослав Тертер».

Стр. 343, **№ 485.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 20. Честването на 1000-годишнината на Борис I се състояло на 2 май 1907 г.

Стр. 343, **№ 486.** До В. В. Уманов-Каплуновски. Печата се според текста в *Сл. арх.*, стр. 253—254.

Стр. 344. *Прошу прислать номер журнала, где будет напечатана Ваша статья.* — Сведенията, които Вазов изпраща на Каплуновски, са му били нужни за статията «Иван Вазов — народный болгарский поэт гражданин», която излиза в сп. «Исторический вестник» (1908, кн. 5, стр. 614—632). Вж. писмо до В. В. Уманов-Каплуновски от 17. I. 1909 г.

Превод:

София, 1 май 1907.

Многоуважаеми Владимир Василевич,

Бързам да отговоря на любезното Ви писмо. Първите мои литературни трудове са написани и напечатани в 1870 г.

През последните пет години съм написал следните работи: много разкази из съвременния български живот, напечатани в българските списания; ред поеми и балади под наслов «Легенди

ско царство». Написах и напечатах историческата повест «Иван Александър» и неотдавна — историческия роман «Светослав Тертер». Не зная как се пристрастих към нашата история, но вярно е, че тя е пълна с извънредно драматически събития, които се натъкват на перото на поета и на романиста. Тези трудове ме влечаха към изучаването на нашата история, пренебрегвана от българската литература и наука, и която аз популяризирам сега по този начин. Освен това в репертоара на Народния театър за следващия сезон е включена моята историческа драма «Към пропаст» и готвя друга — «Борислав».

Важни събития в живота ми през това време не е имало.

Особени пропуски в «Славянская муза» не забелязах. И покъсен портрет нямам.

Като Ви стискам сърдечно ръката, оставам с приятелски чувства

преданият Ви И. Вазов

П. П. Моля да ми изпратите номера на списанието, дето ще бъде напечатана статията Ви.

Стр. 344, **№ 487.** До Ф. Гундрум. Печата се според текста в *Преп. III*, стр. 214. След писмото си от 1. XI. 1903 г. Вазов сигурно е изпратил и други писма на Гундрум, които не са запазени. Двамата писатели си разменяли писма през 1904, 1905, 1906 г. Това може да се твърди категорично поне за 1907 г. до май.

Стр. 344. *Разрешавам Ви с удоволствие ~ Това право оставям само за Вас.* — В писмото си от «Крижевац» с дата 19. IV. 1907 г. Гундрум пише на Вазов: «Многоуважаемий г-не и приятелю, из хърватските вестници се научих, че в най-скоро време ще излезе изпод печата Ваш нови хисторически роман «Тертер». Аз го очаквам с най-голямо нетърпение; а с настоящето Ви моля, за да ми още сега дадете писмено позволение — изключително позволение за превождание този роман на хърватски и сръбски език. Това позволение очаквам в най-скоро време, като Ви сега благодаря за това.»

Стр. 345, **№ 488.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, с. 21.

Стр. 345, **№ 489.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 155. Датирано от С. Бобчев.

Стр. 345. *Софу Соломон* (буквално: мъдрият Соломон) — един от сътрудниците на *Всб.* — Никола Атанасов. Може

жителна рецензия за споменатия Вазов роман, подписана с инициала Г.

Стр. 346, **№ 490.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 155. Датирано от С. Бобчев.

Стр. 346. *. . .ще туриш ли «Тук» от Мика?* — Мика е умалително име на Димитър И. Шишманов, син на И. Д. Шишманов. (Вж. и писмо № 477).

На Вазовата бележка С. С. Бобчев написал: Отгов[орих] ще се постарая.

Стр. 346, **№ 491.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 155. Датирано от С. Бобчев.

Стр. 347. *. . .изпъди го из страниците на списанието си. . .* — До края на годината не излиза статия от Н. Атанасов за драмата на П. Тодоров. В статията му «Две драми», («Бълг. сбирка», XV, кн. 4, апр. 1908) също тъй пътьом е отбелязана и слабост на «Първите». В тази статия Атанасов дава отрицателна оценка на Тодоровата драма «Зидари».

Стр. 347, **№ 492.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 156. Датирано от С. Бобчев. Вж. писма № 489 и 491.

Стр. 347, **№ 493.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 22.

Стр. 347. *Не съм получил още «Духовна пробуда», последната книжка.* — Тази книжка е от 20 май 1907 г. В нея е поместен разказът «Наследство» от Е. Марс. В обявление на последната стр. се казва, че вън от редовните 6 премии абонатите ще получат «нова из съвременния живот социална повест Н о р а от нашия многоуважаем сътрудник г. Иван Вазов».

Стр. 348, **№ 494.** До К. Христов. Печата се според текста в *КХ*. стр. 178.

Стр. 348. *Студията на С. Радев* — Вж. бел. № 457.

Стр. 349, **№ 495.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 22. «Пътуването до Радомир» — пътеписът е отпечатан с ново заглавие — «До Радомир. Пътни впечатления», в. «Дух. пробуда», II, бр. 849, 20 юни 1907. От това Вазово писмо се вижда, че и поетът е приемал бележки за свои работи от Е. Марс.

Стр. 349, **№ 496.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 23.

Стр. 350, **№ 497.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 24.

Стр. 350, **№ 498.** До Е. Марс. Печата се според текста в *Е.М*, стр. 24.

Стр. 351, **№ 499.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 299.

Стр. 351. *Твоето интервю обърна вниманието.* — Вазов има пред вид интервюто на Шишманов, поместено навярно в чуждия печат.

Стр. 351, **№ 500.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 25.

През лятото на 1907 година Вазов бил за известно време в Горна баня.

Стр. 352, **№ 501.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 25.

Стр. 352. *Хубавото Ви разказче* — Разказът е «Майка». Отпечатан е в ноемврийската книжка на *Бсб.*

Стр. 352. *Продължавате ли пътните бележки?* — Отнася се за «Разходка из Цариград. Пътни бележки и впечатления», поместени заедно с разказа «Майка» в сборника разкази «Лунна нощ».

Стр. 352, **№ 502.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 299. Писмото е отправено до Женева, дето е бил Шишманов.

Стр. 353, **№ 503.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 26.

Стр. 354, **№ 504.** До И. Шишманов. Обнародвано в *Шишм.*, стр. 299.

Стр. 354. *По състоянието на г. Величков мене ми е много тежко да мисля. . .* — При представяне на «Доходно място» от Островски Величков е аплодирал актьорите, като е подканял за същото и присъствуващите министри, депутати и други ръководни лица. След тая случка Величков изпада в тежка депресия. (Вж. по тоя въпрос. *МБТ*, т. II, стр. 672—673).

Стр. 355. *Хиперестезия* (гръц.) — прекалена чувствителност.

Стр. 355. *Принкипо* — остров в Мраморно море.

Стр. 356, **№ 505.** До И. Попов. Печата се според текста в *МБТ*, стр. 407.

Стр. 356. *«Скромния подарък»*, който Вазов поднася с това писмо на Иван Попов, бил художествено изработена сребърна табакера.

Стр. 357, **№ 506.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 28.

ЕМ, стр. 29.

Стр. 357. *Петко Беловеждов* — издател на сп. «Духовна пробуда».

Стр. 357. *«Лунна нощ»* — разкази от Е. Марс, издадени в Пловдив в 1909 г.

Стр. 357. *Котеризиране* (фр. мед.) — горене на рана.

Стр. 359, **№ 508.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 30.

Стр. 360, **№ 509.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 32.

Стр. 360. *Солюция* (фр.) — разтвор.

Стр. 361, **№ 510.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 33.

Стр. 361, **№ 511.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 37.

Стр. 361, *. . .от изящните и много ценни ~ подаръци* — Срещу подаръците, които поетът получил от приятелката си, той й подарил наистина «един от най-скъпите» си, ако не и най-скъп предмет — сребърна лира със златна панделка, поднесен му за първия юбилей — 1895 г.

Стр. 362, **№ 512.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 37.

Стр. 362, **№ 513.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 157. Датирано според съдържанието.

Стр. 363. Статията на Н. Атанасов «Български театър» е поместена в *Бсб.*, XV, кн. 2, февр. 1908.

Стр. 363. *Поповото стихотворение ми се хареса.* — Отнася се за стихотворението на Д. К. Попов «Бояновата песен», поместено в същата книжка.

Стр. 363. *Ганевата статия. . .* — Статията на С. Ганев «Историческият роман в нашата книжнина», поместена в същата книжка. В нея на много места се говори за произведенията на Вазов.

Стр. 363. *Запази ми. . . 4—5 стр. . . .* — Разказът на Евгения Марс «Идилия на младостта», за който Вазов е молил Бобчев, е поместен в следващата книжка — 3, март 1908.

Стр. 363, **№ 514.** До С. Бобчев. Печата се според текста в *НП*, стр. 157. Датирано е според съдържанието.

Стр. 363. *. . .не отказвай да поместиш ~ статия за г. Минчевата беседа. . .* — Вазов говори за статията върху беседа от

ва» — «Мисъл», XIV, кн. 3, март 1904 и др.).

Стр. 364, **№ 515.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 38.

Стр. 364. *Пращам Ви обещаната ~ книжка* — Вазов ще е пратил новата — 7 и 8 — книжка на сп. «Светлина», в която покрай различните материали има и рецензия за пиесата «Хъшове».

Стр. 364, **№ 516.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 38. Датирано според писмо № 518.

Стр. 364, **№ 517.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 39.

Стр. 364. *. . .че не Ви писах от 21 насам* — Вазовото писмо от 21 авг. до Е. Марс не е намерено.

Стр. 365. *Явете ми как отива Анна. . .* — Отнася се за повестта на Е. Марс «Буря», излязла през 1910 г. Анна — героиня в повестта. Навярно писателката е възнамерявала на нейното име да нарече повестта.

Стр. 365, **№ 518.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 40.

Стр. 367. *Златна Евгения Марс* — Вазов е наричал кекса, който писателката е приготвяла.

Стр. 367. *Танка Вазова* — жена на д-р Кирко Вазов, при когото е останал И. Вазов в Цариград.

Стр. 368, **№ 519.** До Е. Марс. Печата се според текста в *СС—XX*, стр. 313. Ръкописът е запазен в музея «Иван Вазов» — София. Вазов е възнамерявал да пише на 11 септ. От тази дата обаче не е намерено негово писмо.

Стр. 368, **№ 520.** До Е. Марс. Печата се според текста в *ЕМ*, стр. 43. Нямаме данни засега дали след тази дата Вазов е писал друго писмо от Цариград до Е. Марс.

Стр. 368—370, **№ 521—524.** До Е. Марс. Печатат се според текста в *ЕМ*, стр. 43—44. Бележките са без дати. Поместени са в този ред, който имат в *ЕМ*.

Стр. 370, **№ 525.** До И. Шишманов. Обнародвано в *СС—XX*, стр. 315.

Печата се според оригинала — *НАБАН*, ф. № 11 к, оп. 3, а. е. 220, л. 11.

Стр. 370. *Не считам никой от разказите си интересни за румъните.* — В писмото си от 22 авг. 1908 г. Шишманов съобщава

[illegible] помолили да им [illegible] разкази, за да ги поместят в румънски превод в списанието. Вж. М, Арнаудов. Из живота и поезията на Иван Вазов. С., БАН, 1958, стр. 96.

Стр. 371, № 526. До Е. Марс. Печата се според *ЕМ*, стр. 8.

Стр. 371. . . . *изпратете ми г. Плачковата книга*. . . — През 1908 г. излиза книгата на Иван П. Плачков «Бележки, очерки и фейлетони. 1884—1900». Освен очерка «Поклон пред лика на поета Вазов» (стр. 191—193) Плачков споменава Вазов и в други работи (стр. 68, 70—72, 176 и др.).

Погрешно това писмо е отнесено в *ЕМ* към 1906 г. До тая година не излиза никаква книга от Плачков, която би събудила интереса на народния поет.

Величко Вълчев

СЪДЪРЖАНИЕ

1852

1. До В. Друмев — Галац, 1 февруари 5

1875

2. До М. Балабанов — Сопот, 22 декември 6
3. До С. Бобчев — Букурещ, пролетта или лятото . . 6
4. До С. Вацов — Букурещ, 10 октомври 7

1877

5. До С. Вацов — Букурещ, 12 февруари 9
6. До С. Вацов — Букурещ, 25 април 11
7. До С. Вацов — Букурещ, 10 юни 11
8. До С. Бочев — Свищов, 10 декември 12

1878

9. До С. Вацов — Свищов, 2/26 януари 14
10. До С. Вацов — Русе, 31 август 17
11. До С. Вацов — Русе, 16 октомври 18
12. До С. Вацов — Русе, 15 ноември 20

1879

13. До С. Вацов — Русе, 18 януари 20
14. До С. Вацов — Берковица, 21 април 22
15. До С. Вацов — Берковица, 11 ноември 23

16. До С. Вацов — Берковица, 15 февруари 24
17. До С. Вацов — Берковица, 27 февруари 25
18. До С. Миларов — Берковица, 22 март 26
19. До С. Миларов — Берковица, 30 април 27
20. До С. Вацов — Берковица, 13 юли 28
21. До С. Вацов — Берковица, 17 септември 30
22. До С. Вацов — Пловдив, 25 октомври 30
23. До С. Вацов — Пловдив, края на декември . . . 31
24. До И. Говедаров — Пловдив, 30 декември 32

1881

25. До С. Вацов — Пловдив, 3 февруари 32
26. До К. Иречек — Пловдив, 3 февруари 33
27. До Постоянния комитет — Пловдив, 17 февруари . 34
28. До П. Висковски — Пловдив, 18 февруари . . . 35
29. До С. Бобчев — Пловдив, 11 април 35
30. До С. Бобчев — Пловдив, 19 април 36
31. До С. Вацов — Пловдив, 7 май 37
32. До К. Величков — Пловдив, 13 май 39
33. До И. Говедаров — Пловдив, 28 май 40
34. До С. Вацов — Пловдив, 31 май 41
35. До А. Т. Илиев — Пловдив, 15 юни 41
36. До Постоянния комитет — Пловдив, 27 юни . . . 42
37. До С. Вацов — Пловдив, 22 юли 42
38. До Постоянния комитет — Пловдив, 23 септември . 43

1882

39. До П. Енчев — Пловдив, 19 януари 44
40. До К. Иречек — Пловдив, 26 февруари 45
41. До Постоянния комитет — Пловдив, 14 юни . . . 46
42. До В. Стоянов — Пловдив, 8 септември 47
43. До В. Стоянов — Пловдив, 6 октомври 47
44. До В. Стоянов — Пловдив, 13 ноември 48
45. До В. Стоянов — Пловдив, 26 ноември 48
46. До В. Стоянов — Пловдив, 14 декември 49

1883

47. До неизвестен адресат — Пловдив, 16 октомври . . 49

48. До А. Батенберг — Пловдив, август 50
49. До К. Кръстев — Пловдив, 10 ноември 51

1885

50. До С. Вацов — Пловдив, 24 януари 52
51. До К. Иречек — Пловдив, 24 април 52
52. До С. Вацов — Пловдив, 25 април 53

1886

53. До С. Миларов — Пловдив, 30 април 55
54. До К. Величков — Цариград, 26 декември . . . 56

1887

55. До С. Миларов — Цариград, 14 август 57
56. До К. Величков — Цариград, 25 август 58
57. До К. Величков — Одеса, 9 септември 60
58. До К. Величков — Одеса, 22 септември 61
59. До В. В. Уманов-Каплуновский — Одеса, 28 декември 64

1888

60. До К. Величков — Одеса, 4 януари 65
61. До С. Бобчев — Одеса, 22 януари 67
62. До К. Величков — Одеса, 16 март 67
63. До К. Величков — Одеса, 26 март 70
64. До С. Костов — Одеса, 27 март 72
65. До С. Бобчев — Одеса, 29 март 73
66. До К. Величков — Одеса, 13 април 74
67. До С. Костов — Одеса, 26 април 77
68. До П. П. Славейков — Одеса, 14 май 78
69. До С. Бобчев — Одеса, 24 май 79
70. До С. Костов — Одеса, май 80
71. До К. Величков — Одеса, 26 юни 81
72. До С. Костов — Одеса, 5 юли 83
73. До К. Величков — Одеса, 25 юли 85
74. До С. Костов — Одеса, 25 юли 86
75. До К. Величков — Одеса, 9 септември 88
76. До К. Величков — Одеса, 31 октомври 90
77. До С. Костов — Одеса, 22 ноември 92
78. До В. В. Уманов-Каплуновский — Одеса, 22 ноември 93
79. До С. Костов — Одеса, 10 декември 95

80. До С. Костов — Одеса, 11 декември 97
81. До С. Костов — Одеса, 12 декември 97
82. До В. В. Уманов-Каплуновский — Одеса, 12 декември 98
83. До К. Кръстев — Одеса, 13 декември 100
84. До В. В. Уманов-Каплуновский — Одеса, 19 декември 101
85. До С. Костов — Одеса, 27 декември 103

1889

86. До К. Кръстев — Одеса, 10 януари 103
87. До С. Костов — Одеса, 13 януари 106
88. До С. Бобчев — Одеса, 21 януари 106
89. До В. В. Уманов-Каплуновский — Одеса, 24 януари 107
90. До К. Кръстев — Одеса, 5 февруари 108
91. До В. В. Уманов-Каплуновский — Одеса, 7 февруари 110
92. До С. Костов — Одеса, 19 февруари 110
93. До С. Бобчев — Цариград, 7 март 112
97. До С. Бобчев — София, 13 март 112
95. До К. Кръстев — София, 16 март 114
96. До К. Кръстев — София, 30 март 115
97. До К. Величков — София, 2 май 116
98. До С. Бобчев — Цариград, 11 май 118
99. До И. Шишманов — Одеса, 19 май 119
100. До Д. Ризов — София, 27 юни 119
101. До К. Кръстев — София, юни 120
102. До Д. Ризов — София, 3 юли 121
103. До И. Шишманов — София, 19 юли 121
104. До Х. Попконстантинов — София, 21 юли 122
105. До И. Шишманов — София, 26 юли 123
106. До Д. Ризов — София, 15 септември 123
107. До Д. Ризов — София, 27 септември 124
108. До Д. Ризов — София, 28 септември 124
109. До И. Шишманов — София, 20 ноември 124
110. До К. Кръстев — София, 23 ноември 125
111. До К. Кръстев — София, 29 ноември 125
112. До К. Величков — София, 29 ноември 126
113. До К. Величков — София, 6 декември 127
114. До К. Кръстев — София, 6 декември 128
115. До К. Кръстев — София, 10 декември 129
116. До К. Кръстев — София, 14 декември 130
117. До К. Величков — София, 16 декември 130
118. До К. Кръстев — София, 21 декември 131
119. До И. Шишманов — София 132

120. До К. Кръстев — София, 2 януари 132
121. До К. Величков — София, 8 януари 133
122. До К. Кръстев — София, 8 януари 134
123. До К. Величков — София, 12 януари 135
124. До К. Кръстев — София, 12 януари 136
125. До И. Шишманов — София, 21 януари 136
126. До К. Кръстев — София, 4 февруари 137
127. До К. Кръстев — София, 7 февруари 138
128. До П. П. Славейков — София, януари или февруари 138
129. До П. П. Славейков — София, 9 февруари 139
130. До К. Величков — София, 13 февруари 139
131. До К. Кръстев — София, 14 февруари 141
132. До К. Кръстев — София, 16 февруари 141
133. До К. Величков — София, 17 февруари 142
134. До К. Кръстев — София, 14 март 144
135. До К. Кръстев — София, 17 март 144
136. До К. Величков — София, 8 април 146
137. До К. Величков — София, 22 април 146
138. До К. Кръстев — София, 3 май 147
139. До А. Т. Илиев — Сопот, 10 юли 148
140. До Н. Начов — София, 12 септември 150
141. До И. Шишманов — София, 15 октомври 151
142. До К. Кръстев — София, края на декември 151
143. До И. Шишманов — София 152

1891

144. До К. Кръстев — София, 11 юни 152
145. До П. П. Славейков — София, 30 август 153
146. До И. Шишманов — София, 30 август 153
147. До И. Шишманов — София, октомври 153
148. До И. Лилов — София, 22 ноември 154
149. До К. Кръстев — София, 23 ноември 154
150. До К. Величков — София, 16 декември 155
151. До И. Шишманов — София 156
152. До И. Шишманов — София 157

1892

153. До А. Т. Илиев — София, 18 януари 157
154. До К. Цанков — София, 7 юни 158

157. До И. Шишманов — София, 6 юли 159
158. До А. Т. Илиев — София, 27 юли 160
159. До К. Кръстев — София, юли 160
160. До Г. Начович — София, 11 август 162
161. До А. Т. Илиев — София, 27 ноември 162
162. До Г. Вазов — София, 5 декември 164

1893

163. До А. Т. Илиев — София, 19 януари 164
164. До Г. Живков — София, 19 април 165
165. До А. Т. Илиев — София, 20 април 167
166. До И. Гешов — София, 14 юни 167
167. До А. Т. Илиев — София, 14 септември 168
168. До К. Кръстев — София, 21 септември 169
169. До С. Бобчев — София, 23 октомври 170
170. До С. Бобчев — София, 31 декември 171

1894

171. До С. Бобчев — София, януари 172
172. До С. Бобчев — София, 3 февруари 173
173. До С. Бобчев — София, 13 февруари 174
174. До С. Бобчев — София, 15 февруари 174
175. До С. Бобчев — София, началото на март 175
176. До С. Бобчев — София, 18 март 176
177. До С. Бобчев — София, 5 април 177
178. До С. Бобчев — София, 11 април 178
179. До С. Бобчев — София, 19 април 178
180. До С. Бобчев — София, 23 април 179
181. До С. Бобчев — София, 28 април 179
182. До К. Кръстев — София, 29 април 180
183. До С. Бобчев — София, 8 май 180
184. До И. Гешов — София, 13 май 181
185. До С. Бобчев — София, 15 май 181
186. До С. Бобчев — София, 22 май 182
187. До М. Маджаров — София, 30 август 182
188. До И. Попов — София, 5 ноември 183
189. До И. Шишманов — София, 13 ноември 183
190. До Д. Ризов — София, 24 декември 184

191. До К. Величков — София, 4 януари 184
192. До М. Маджаров — София, 4 февруари 185
193. До Д. Ризов — София, 10 февруари 185
194. До С. Бобчев — София, 13 февруари 185
195. До И. Попов — София, 14 февруари 186
196. До С. Бобчев — София, 15 февруари 186
197. До Д. Ризов — София, 16 февруари 187
198. До М. Маджаров — София, 27 февруари 187
199. До И. Шишманов — София, 2 март 188
200. До С. Бобчев — София, 26 март 188
201. До Д. Ризов — София, 30 март 189
202. До Д. Ризов — София, 14 април 189
203. До С. Бобчев — София, 20 април 190
204. До С. Бобчев — София, 1 май 190
205. До И. Говедаров — София, 14 май 191
206. До И. Шишманов — София, 7 септември 191
207. До И. Шишманов — София, 11 септември 191
208. До Ф. Гундрум — София, 14 септември 192
209. До Д. Ризов — София, 18 септември 192
210. До Д. Рязкова-Станчова — София, 18 септември . . 193
211. До В. Стоянов — София, 26 септември 194
212. До Д. Ризов — София, 26 септември 195
213. До група български студенти в Лозана—София, 29 септ. 195
214. До Д. Ризов — София, септември 196
215. До Д. Ризов — София, септември 196
216. До Д. Ризов — София, септември 196
217. До Д. Ризов — София, септември 197
218. До Д. Ризов — София, септември 197
219. До Д. Ризов — София, септември 198
220. До Д. Хаджигеоргиев — София, септември . . . 198
221. До С. Бобчев — София, септември 199
222. До лицата, поздравили Вазов за неговия 25-годишен юбилей — София, 27 септември 200
223. До кмета на Хасково — София, 2 октомври . . . 201
224. До група офицери в Севлиево — София, 3 октомври . 201
225. До учителите в Чирпан — София, 3 октомври . . . 202
226. До С. Бобчев — София, 3 октомври 203
227. До членовете на юбилейната комисия в Пловдив — София, 3 октомври 204

228. До Д. Ризов — София, 7 октомври 204
229. До А. Т. Илиев — София, 12 октомври 205
230. До Д. Ризов — София, 20 октомври 205
231. До А. Йенсен — София, 21 октомври 206
232. До И. Попов — София, октомври 206
233. До И. Шишманов — София, 7 ноември 207
234. До И. Шишманов — София, 29 декември 207

1896

235. До Д. Ризов — София, 24 февруари 208
236. До И. Шишманов — София, 29 февруари 208
237. До С. Бобчев — София, 2 март 209
238. До кмета на град Безансон — София, 9 април . . . 209
239. До С. Бобчев — София, 19 април 210
240. До Председателя на Комитета по честуване 20-годишнината от Априлското въстание — Брацигово. София, 29 април 210
241. До С. Бобчев — София, 3 май 211
242. До С. Бобчев — София, 15 май 211
243. До С. Бобчев — София, 28 май 212
244. До К. Стоилов — София, 10 юли 213
245. До Д. Ризов — София, 29 август 213
246. До С. Бобчев — София, 27 септември 213
247. До К. Стоилов — София, септември 214
248. До Г. Бенев — София, 21 октомври 214
249. До И. Шишманов — София 215
250. До Д. Ризов — София 215

1897

251. До И. Гешов — София, 7 май 215
252. До И. Гешов — Букурещ, 28 юли 216
253. До М. Маджаров — София, 31 август 216
254. До Ф. Гундрум — София, 2 септември 216
255. До М. Маджаров — София, 11 септември 217
256. До Н. Геров — София, 14 септември 217
257. До Ф. Гундрум — София, 16 септември 218
258. До М. Маджаров — София, 22 октомври 218
259. До И. Гешов — София, 1 ноември 218
260. До Ф. Гундрум — София, 16 ноември 219
261. До Ф. Гундрум — София, 16 ноември 219
262. До Х. Попконстантинов — София, 14 декември . . 220
263. До Е. Георгиев — София, 27 февруари 220
264. До М. Маджаров — София, 10 април 221
265. До М. Маджаров — София, 15 април 221
266. До граф Игнатиев — София, 14 май 222
267. До кмета на град Прага — София, началото на юни . 222
268. До княз Фердинанд — София, 26 септември . . . 223
269. До Ф. Гундрум — София, 1 октомври 223
270. До Ф. Гундрум — София, 5 ноември 224
271. До Софийския митрополит Партений — София, 9 декември 225
272. До Ф. Гундрум — София, 31 декември 225
273. До С. Лафчиев — София 226

1899

274. До Ф. Гундрум — София, 25 март 226
275. До Ф. Гундрум — София, 22 април 227
276. До И. Шишманов — София, 31 май 227
277. До Ф. Гундрум — София, 10 юли 228
278. До Д. Ризов — София, 8 август 228
279. До княз Фердинанд — София, лятото 229
280. До Д. Ризов — София, 5 септември 229
281. До Ф. Гундрум — София, 7 септември 230
282. До Ф. Гундрум — София, 19 октомври 230
283. До А. Т. Илиев — София, 23 октомври 231
284. До А. Т. Илиев — София, 6 ноември 231
285. До Ф. Гундрум — София, 10 декември 232
286. До А. Т. Илиев — София, 17 декември 233
287. До А. Т. Илиев — София, края на декември . . . 233

1900

288. До Ф. Гундрум — София, 12 януари 234
289. До А. Т. Илиев — София, 30 януари 234
290. До А. Т. Илиев — София, 22 февруари 235
291. До И. Шишманов — София, 29 февруари 236
292. До А. Т. Илиев — София, февруари 236
293. До А. Т. Илиев — София, 13 март 236
294. До А. Т. Илиев — София, 7 април 237
295. До А. Т. Илиев — София, 12 април 238
296. До И. Шишманов — София, 24 април 239
297. До Й. Михайлов — София, 14 май 239

298. До Ф. Гундрум — София, 21 май 240
299. До И. Шишманов — София, 26 юни 240
300. До Ф. Гундрум — София, 28 юни 241
301. До Ф. Гундрум — София, юни или юли 241
302. До А. Т. Илиев — София, 14 август 242
303. До А. Т. Илиев — София 242
304. До А. Т. Илиев — София, 6 септември 243
305. До А. Т. Илиев — София, 13 септември 243
306. До С. Бобчев — София, септември 244
307. До А. Т. Илиев — София, 18 септември 245
308. До Ц. Табаков — София, 25 септември 245
309. До А. Т. Илиев — София, 8 октомври 246
310. До Ф. Гундрум — София, 20 октомври 246
311. До Ф. Гундрум — София, 23 октомври 247
312. До Ф. Гундрум — София, 27 октомври 248
313. До А. Т. Илиев — София, 12 ноември 248
314. До В. В. Уманов-Каплуновский — София, 13 ноември 249
315. До Р. Исарлишвили — София, 21 ноември 249
316. До В. В. Уманов-Каплуновский — София, 22 ноември 250
317. До Ф. Гундрум — София, 24 ноември 250
318. До Г. Бакалов — София, 17 декември 251
319. До К. Кръстев — София 251

1901

320. До С. Бобчев — началото на януари 251
321. До Ф. Гундрум — София, 9 януари 252
322. До И. Шишманов — София, 31 януари 253
323. До Ф. Гундрум — София, 11 февруари 253
324. До И. Шишманов — София, 20 март 254
325. До Ф. Гундрум — София, 11 април 254
326. До Ф. Гундрум — София, 2 юли 255
327. До И. Шишманов — София, 29 юли 255
328. До Ф. Гундрум — София, 11 октомври 255
329. До С. Бобчев — София, 12 октомври 256
330. До С. Бобчев — София, октомври 256
331. До Ф. Гундрум — София, 12 декември 257

1902

332. До редакцията на сп. «Наш живот» — София, 5 януари 257
333. До С. Бобчев — София, началото на март 258
334. До С. Бобчев — София, 21 март 259
335. До Ф. Гундрум — София, 23 март 259

338. До К. Христов — София, 21 май 260
339. До И. Шишманов — София, 25 май 261
340. До С. Бобчев — София, май 261
341. До К. Христов — София, 3 юни 262
342. До П. Ю. Тодоров — София, 5 юни 262
343. До К. Христов — София, 10 юни 263
344. До И. Шишманов — София, 12 юни 264
345. До Ф. Гундрум — София, 22 юли 264
346. До К. Христов — София, 29 юли 265
347. До К. Христов — София, 6 септември 265
348. До граф Игнатиев — София, 19 септември 266
349. До Ф. Гундрум — София, 27 септември 266
350. До А. Ашкерц — София, 27 септември 267
351. До С. Бобчев — София, 28 септември 268
352. До С. Бобчев — София, септември 268
353. До И. Попов — София, септември 268
354. До К. Христов — София, 12 октомври 270
355. До С. Бобчев — София, 12 октомври 270
356. До И. Гешов — София, 13 октомври 271
357. До И. Попов — София, 18 октомври 271
358. До К. Христов — София, 25 октомври 272
359. До М. Ханджиев — София, 20 ноември 272
360. До Д. Симич — София, 23 ноември 273
361. До К. Христов — София, 14 декември 273
362. До К. Христов — София, 20 декември 274
363. До И. Иванов — София, 26 декември 274
364. До И. Гешов — София, 26 декември 275
365. До К. Христов — София, 27 декември 275
366. До С. Бобчев — София, края на декември 276
367. До К. Христов — София 276
368. До К. Христов — София 277
369. До С. Бобчев — София, края на 1902 или началото на 1903 277

1903

370. До Ф. Гундрум — София, 8 януари 277
371. До К. Христов — София, края на ян. или нач. на февруари 278
372. До С. Бобчев — София, февруари 279
373. До К. Христов — София, 23 февруари 279

375. До С. Бобчев — София, 25 февруари 281
376. До И. Попов — София, януари или февруари 281
377. До К. Христов — София, 9 март 282
378. До К. Христов — София, 17 март 282
379. До Комитета «Васил Левски», Карлово — София, 13 април 282
380. До К. Христов — София, 14 април 283
381. До С. Бобчев — София, 14 април 284
382. До К. Христов — София, 20 април 284
383. До И. Шишманов — София, 7 юли 285
384. До И. Шишманов — София, 15 юли 286
385. До неизвестен адресат — София, 18 август 287
386. До С. Бобчев — София, 20 август 287
387. До К. Христов — София, 2 септември 287
388. До И. Шишманов — София, 6 септември 288
389. До С. Бобчев — София, 23 октомври 288
390. До Ф. Гундрум — София, 23 октомври 289
391. До Ф. Гундрум — София, 29 октомври 290
392. До К. Христов — София, 29 октомври 290
393. До Ф. Гундрум — София, 1 ноември 291
394. До К. Христов — София, 12 ноември 291
395. До К. Христов — София, средата или края на ноември 292
396. До Д. Петков — София, 23 декември 292
397. До С. Бобчев — София 293
398. До И. Шишманов — София 293

1904

399. До С. Бобчев — София, 14 януари 294
400. До К. Христов — София, 17 януари 294
401. До Директора на Народната библиотека — София, 9 февруари 295
402. До Т. Теодоров — София, 5 март 295
403. До С. Бобчев — София, 18 април 295
404. До К. Христов — София, 16 юли 296
405. До Д. Ризов — София, 23 юли 296
406. До И. Шишманов — София, 19 септември 297
407. До Д. Ризов — София, 28 ноември 297
408. До К. Христов — София, 28 ноември 298
409. До С. Бобчев — София 298
410. До С. Бобчев — София 299

411. До И. Гешов — София, 6 април 299
412. До И. Шишманов — София, 13 април 299
413. До И. Шишманов — София, август или септември . . 300
414. До С. Бобчев — София, края на октомври 300
415. До С. Бобчев — София, 23 декември 300
416. До Х. Г. Данов — София 301

1906

417. До С. Бобчев — София, януари 301
418. До Председателя на Славянското благотворително дружество — София, 9 март 302
419. До С. Бобчев — София, април 302
420. До С. Бобчев — София, 18 април 303
421. До С. Бобчев — София, 20 май 303
422. До С. Бобчев — София, 27 май 304
423. До С. Бобчев — София, 27 май 305
424. До С. Бобчев — София, 5 юни 305
425. До С. Бобчев — София, 18 юни 306
426. До редакцията на сп. «Духовна пробуда» — София, юни 306
427. До И. Шишманов — София, 9 юли 307
428. До И. Шишманов — София, началото на юли . . 307
429. До И. Шишманов — София, 12 юли 307
430. До И. Шишманов — София, 24 юли 308
431. До И. Шишманов — София, 1 август 308
432. До И. Шишманов — София, 10 август 309
433. До И. Шишманов — София, 14 август 310
434. До И. Шишманов — София, 16 август 311
435. До И. Шишманов — София, 18 август 311
436. До Д. Божков — София, 25 август 312
437. До Е. Марс — София, 4 септември 312
438. До Е. Марс — София, 5 септември 313
439. До Е. Марс — София, 5 септември 314
440. До Е. Марс — София, 17 септември 315
441. До С. Бобчев — София, 18 септември 315
442. До Е. Марс — София, 6 октомври 317
443. До С. Бобчев — София, 16 октомври 317
444. До Е. Марс — София, 18 октомври 318
445. До А. Т. Илиев — София, 24 октомври 318
446. До Е. Марс — София, 24 октомври 319
447. До Е. Марс — София, 24 октомври 320

448. До А. Т. Илиев — София, 2 ноември 320
449. До Е. Марс — София, 3 ноември 321
450. До С. Бобчев — София, ноември 322
451. До И. Шишманов — София, 10 ноември 323
452. До К. Христов — София, 13 ноември 324
453. До К. Христов — София, 24 ноември 325
454. До И. Шишманов — София, 24 ноември 326
455. До С. Бобчев — София, 12 декември 327
456. До С. Бобчев — София, 16 декември 327
457. До К. Христов — София, 17 декември 328
458. До Б. Дякович — София, 24 декември 329
459. До Д. Ризов — София, 28 декември 329
460. До Е. Марс — София, 31 декември 329
461. До И. Шишманов — София 330

1907

462. До Е. Марс — София, януари 330
463. До С. Бобчев — София, 16 януари 331
464. До С. Бобчев — София, 18 януари 331
465. До Е. Марс — София, 3 февруари 332
466. До И. Шишманов — София, 6 февруари 333
467. До С. Бобчев — София, 7 или 8 февруари 333
468. До С. Бобчев — 8 февруари 334
469. До Е. Марс — София, 9 февруари 334
470. До С. Бобчев — София, 15 февруари 335
471. До Е. Марс — София, 20 февруари 335
472. До С. Бобчев — София, 24 февруари 336
473. До С. Бобчев — София, 25 февруари 336
474. До Е. Марс — София, 6 март 337
475. До Е. Марс — София 337
476. До С. Бобчев — София, 8 март 338
477. До И. Шишманов — София, 10 март 338
478. До Е. Марс — София, 11 март 339
479. До И. Р. Блъсков — София, 6 април 339
480. До Е. Марс — София, 13 април 340
481. До С. Бобчев — София, 13 април 340
482. До С. Бобчев — София, април 341
483. До Е. Марс — София, 14 април 341
484. До И. Шишманов — София, 27 април 342
485. До Е. Марс — София, 1 май 343
486. До В. В. Уманов-Каплуновский — София, 1 май . 343
487. До Ф. Гундрум — София, 3 май 344

489. До С. Бобчев — София, 25 май 345
490. До С. Бобчев — София, 25 май 346
491. До С. Бобчев — София, 25 май 346
492. До С. Бобчев — София, 26 май 347
493. До Е. Марс — София, 31 май 347
494. До К. Христов — София, 1 юни 348
495. До Е. Марс — София, 9 юни 349
496. До Е. Марс — София 349
497. До Е. Марс — София, 22 юни 350
498. До Е. Марс — София, 19 юли 350
499. До И. Шишманов — София, 3 август 351
500. До Е. Марс — София, 7 август 351
501. До Е. Марс — София, след 7 август 352
502. До И. Шишманов — София, 25 септември 352
503. До Е. Марс — София, 28 септември 353
504. До И. Шишманов — София, 7 октомври 354
505. До И. Попов — София, 1 декември 356
506. До Е. Марс — Виена, 17 декември 357
507. До Е. Марс — Виена, 20 декември 357
508. До Е. Марс — Виена, 23 декември 359
509. До Е. Марс — Виена, 24 декември 360
510. До Е. Марс — София, 27 декември 361

1908

511. До Е. Марс — София, 6 януари 361
512. До Е. Марс — София, 26 януари 362
513. До С. Бобчев — София, февруари 362
514. До С. Бобчев — София, април 363
515. До Е. Марс — София, 7 юли 364
516. До Е. Марс — София, 17 или 18 август 364
517. До Е. Марс — София — Цариград, 27 август . . . 364
518. До Е. Марс — Цариград, 2 септември 365
519. До Е. Марс — Цариград, 14 септември 368
520. До Е. Марс — Цариград, 25 септември 368
521. До Е. Марс — София 368
522. До Е. Марс — София 369
523. До Е. Марс — София 369
524. До Е. Марс — София 370
525. До И. Шишманов — София, 16 декември 370
526. До Е. Марс — София 371

ИВАН ВАЗОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ В 22 ТОМА

ТОМ XXI ПИСМА

Редактор Славка Иванова
Художник Евгени Клинчаров
Худ. редактор Елена Маринчева
Техн. редактор Цветана Арнаудова
Коректор Елена Куртева

Формат 84/108/32; тираж 60 113 екз.; печатни коли 31,50; издателски коли 26,46; л. т. VI/32; изд. № 5136; поръчка № 36 /1979 год.; дадена за набор на 30. XI. 1978 год.; излиза от печат на 30. V. 1979 год. цена 3,50 лв.

Код. 15 95361 72511 / 5506-19-79

Издателство «Български писател» — София
ДПК «Димитър Благоев» — София